

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 18. Nr 1. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 11 94 24

BYGDEFORSKARNA OCH AKADEMIKERNÄ

Tor Andræ, den bekante religionsforskaren, en av de aderton i Svenska Akademien, hyllade för någon tid sedan det uppsaliensiska 1800-talet som en epok, då de i Uppsala utkämpade tankestriderna gävo genljud ut över landet. Det var en hyllning med ovanligt välfunnen adress, och det var på samma gång ett i egentligaste mening tankeväckande ord. En yngre generation torde ha svårt att ens föreställa sig, hur stor skillnaden är mellan nu och då.

Den, som skriver detta, är nog lycklig att ha sina tidigaste akademiska minnen förlagda till 1900-talets första årtionde. Det var Adolf Noreens, Hjalmar Öhrwalls och Bengt Lidforss', sommarkursernas och det sociala intressets ljusa tid. I de stora sociala och kulturella debatterna i Uppsala deltog de akademiska lärarna med friskt mod, det rådde bland den akademiska ungdomen en hoppfullhet och en framtidstro, som ju numera vore otänkbara, och Uppsaladiskussionerna och de oförfärade, glada resolutionerna i olika ämnen gävo alltså jämt genklang landet runt.

Det har hört till mitt livs egendomligaste erfarenheter att efter ett årtionde av praktiska värv återvända till det börjande 1920-talets Uppsala och där studera den tidens akademiska liv från en ovanligt välbelägen utsiktspunkt. Vilken våldsamt skillnad mellan vårt århundrades första och dess tredje årtionde! Det, som först slog vetenskaps-

En norrländsk kulturbygd. — Funäsdalen i Härjedalen.

idkaren, var den oerhörda förfiningen av själva forskningsmetoderna, de på ett rent av skrämmande sätt stegrade fordringarna på boklärdom, den neurasteniska ängslan för att någonsin säga eller skriva ett »fel», det snåla lurpassandet med varje vetenskapligt uppslag, med varje »ny» idé på ett litet specialområde. Hela den öppna, orädda, generöst slösande, människovänliga andan från Adolf Norens tid var borta!

Allra tydligast visade sig den andliga hopkrympningen i forskarens val av publik. Vid allt talande och skrivande tänkte man endast på dussinet specialister, som kunde väntas i någon mån begripa de många underliga fackmetoderna och de inkrånglade, på tyska snarare än på svenska tänkta satsperioderna. En för det vanliga mänskliga örat knappast förnimbar fonetisk skiftning i ett visst ords uttal, en precöst

En grupp fornlämningar av vetenskapligt värde och monumental skönhet. — Anundshögen med kringliggande runsten och skeppssättningar vid Badelunda, Västmanland.

utspekulerad språkfilosofisk formulering hade i dessa endast för ett ytterst litet fåtal tillgängliga kretsar blivit händelser av vikt och betydelse. Jag kom under de åren ofta tillbaka till Uppsala direkt från den första efterkrigstidens Berlin, där under nattliga strövtåg genom vintergråa gator och trasgranna nattlokaler den brutalt skamlösa nöden stirrat mig rakt i ansiktet och där allt, som kunde kallas privat, mänskligt, idyll, uppslukades av tidens ödestyngda frågor. Det var

med en underlig känsla av nyfikenhet, som jag steg in i den lärda småstadens välombonade kretsar, för vilka en värld i vändor knappast existerade, för vilka en som originell ansedd ordetymologi, en som tillintetgörande ansedd kritik av en forskarkamrat voro det stora och viktiga, ja, det i egentligaste mening verkliga här i världen. Detta var det begynnande 1920-talets Uppsala, sådant jag såg det.

Men tidens hjul står aldrig stilla. Och nu, efter ännu ett årtionde, se vi bäst, hur det svängt. Forskarna ha återigen börjat vända sig utåt, mot allmänheten. Att det till en del sker i andra former — radioföredrag, grammofonintalningar etc. — än trettio år tidigare tillhör teknikens, alltså det likgiltigas, värld. Det stora är, att de vetenskapligt arbetande icke längre känna sig tillfredsställda med en publik av dussinet eller tjoget specialister, att de brutit sig ut ur det förnäma elfenbenstornet och våga försöket att göra sig hörda i det allt annat än melodiska dagslarmet.

En annan människogrupp, hos vilken allt, som präglas med orden *bygd* och *hembygd*, väcker obehagliga idéassociationer, är storstadsintelligensen. För denna te sig hembygdsstudierna synnerligen misstänkta. Det har på detta håll blivit en hjärtesak att grina illa åt allt sådant som hembygdskunskap, hembygdsvård och hembygdsforskning. Man talar om att dylika intressen »sakna kärna och utmärka sig för sentimental och livsfrånvänd traditionalism», och man klagar över »det missriktade och exklusiva antikvariska nitets oförmåga att skilja mellan 'det levande förflutna' och det enbart gamla». Främst missaktas våra dagars folkliga hembygdsforskning dock av de ovan karakteriserade högakademikerna. Med en nedärvd misstro mot allt, som bär folklighetens stämpel, förenar man i dessa aristokratiska och föga ungdomliga kretsar en överdriven uppskattning av den elegant felfria formen hos varje vetenskapligt bidrag, samt av författarens förmåga att använda den för ögonblicket moderna akademiska jargongen.

Lyckligt är under dessa förhållanden, att det finns en till sinnet, om ej alltid till levnadsåren yngre akademikerskola. I klar motsättning mot såväl storstadsintelligens som högakademism utgår denna skolas handlande från erkännandet av, att hembygdsforskning är något behövt och aktningvärt och att bygdefolket kan ge värdefulla bidrag till forskningsarbetet på ett flertal olika områden. Sådant verkar som friska, föryngrande fläktar i vårt kulturliv — fläktar, som böra göra nytta ej minst i specialforskarnas välbonade bibliotek.

Lars Levander.

SVERIGES KUST, SOMMARSTUGORNA OCH NATURSKYDDET

Det är inte så förfärligt länge sedan svenska folket upptäckte kusten. I en sådan gammal badort som Varberg fanns det inte en katt som brydde sig om hur det såg ut nere vid havsstranden, om där var skräpigt, om där fanns några hus, om där fanns badmöjligheter. Ja det där sistnämnda hade ingen tänkt på. Friluftsbadet är en betydligt sen uppfinning. Man hade ett kallbadhus och ett varmbadhus, och det var tillräckligt. Jag minns ännu för omkring femton år sedan att där kunde vara ganska folktomt t. o. m. en söndag ute på Getterön, där det sommarsöndagar nu brukar vara så där omkring femtusen människor. Och ute vid Stora Apelviken såg man sällan mer än ett par tre sällskap som badade.

Nu har man upptäckt kusten, man har upptäckt den och lagt beslag på den. De förbättrade villkoren för gemene man ha gjort det möjligt för envar att skaffa sig en liten stuga vid kusten. På det viset få alla råd att ligga vid havet och bada, och det är ju enbart glädjande, enbart av godo. Man bör bara ha klart för sig att skeendet — jag vågar inte säga utvecklingen — går i den riktningen. Ty det medför konsekvenser som man aldrig hade drömt om. När man en gång för länge sedan drog upp riktlinjerna för det nuvarande naturskyddet i vårt land hade denna företeelse ännu inte börjat göra sig märkbar. Vårt långa land mötte havet med en mer än hundramila kust som i stort sett saknade bebyggelse. De få undantagen i Bohusläns skärgård och på ostkusten bara bekräftade regeln. De fisklägen och enstaka äldre hus som funnits vid kusten ha förresten smält samman med kustlinjen på ett försynt och naturligt sätt. Låga fiskarstugor i en klunga, bruna sillgarn på ställningar för torkning, båtar i hamnen, trygga gubbar med pipa i mungipan — det passar ihop med havet. För övrigt har det varit orörd natur, nästan den enda orörda naturmark vi haft nere i södra Sverige. Småningom har denna kust ockuperats av sommargästerna. De små sommarstugorna och badhytterna ha invandrat och tagit den förut orörda naturen i besittning, ett underligt och för kusten främmande byggnadsskick har införts.

Stranden har varit orörd natur, nästan den enda orörda naturmark vi haft nere i södra Sverige — Harplingestranden vid Haverdal.

Detta har skett med en otrolig snabbhet, så att hela Sveriges kust i närvarande stund är allvarligt hotad av denna bebyggelse. Jag säger hotad, fastän jag redan sagt att jag finner företeelsen i och för sig glädjande. Jag skulle vilja tillägga att den är värd all uppmuntran. Det är bara det att kusten är hotad. Där vi och våra fäder sett den orörda naturen, där vi fått bevittna havets stolta möte med landet, där invandrar en bebyggelse av främmande intränglingar, lika främmande för kusten som italienare för nordpolen. Man kan inte komma ifrån frågan hur det skall gå i framtiden, om den i och för sig lov-
värda bebyggelsen ute vid kusterna fortsätter. Ha vi verkligen rätt att belamra hela kusten från norska gränsen till Torne älv med sommarstugor? Bör inte vår generation i all ödmjukhet besinna att den besitter landet en oändligt kort tid, att den skall efterträdas av ett nytt släkte, av många nya släkten — hoppas vi — och att alla dessa

Ett intensivt badliv medförande en speciell bebyggelse har de senaste åren vuxit fram, icke minst på Getterön invid Varberg.

kommande generationer äga samma rätt som våra fäder och vi att få bevittna svenska kustens dramatiska möte med havet?

Vi kan väl komma överens om att det bör vara vår skyldighet mot släkten som komma, att skydda några provbitar av den kust som en gång varit. Man har också redan vidtagit åtgärder på en del håll. Förutom äldre och allmänt bekanta naturskyddsåtgärder kan här nämnas att Hallands Naturskyddsförening med stort intresse och synbar framgång arbetar för att erhålla skydd för ett stycke sandstrand i Harplinge i Halland. Man tänker ta med så mycket att man får med några av de pampiga sanddynerna där ute, några av de största i vårt land. Den ledande kraften för denna viktiga fråga har varit veterinär Hallenborg i Halmstad. Med varm förhoppning att det måtte lyckas hr Hallenborg och Hallands Naturskyddsförening att nå det eftersträfvade målet vill jag genast deklarerera, att det icke är

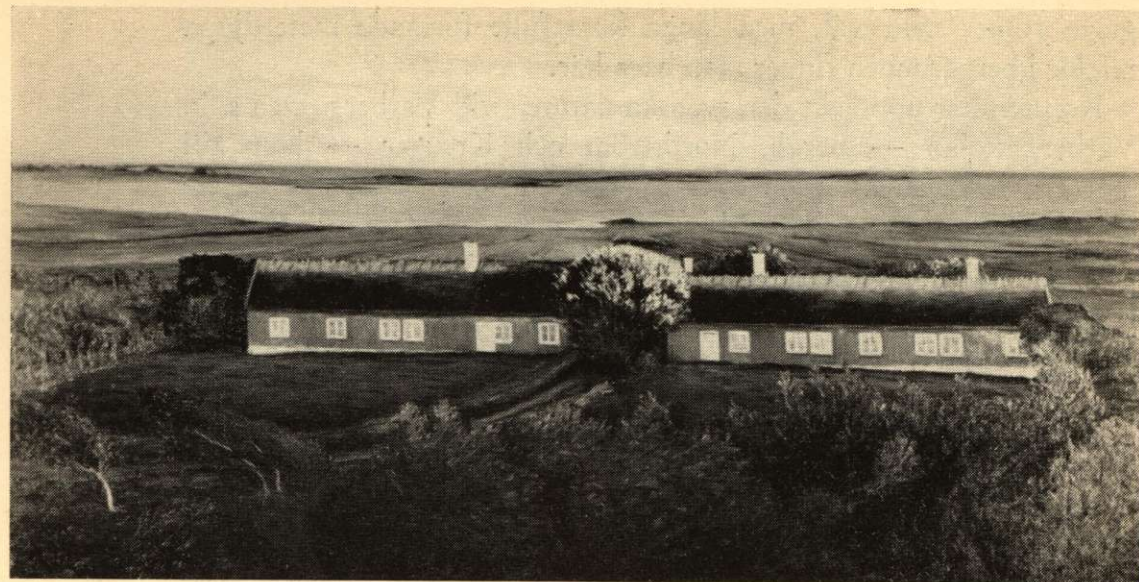
De små sommarstugorna och badhytterna ha invandrat och tagit den förut orörda naturen i besittning, ett underligt och för kusten främmande byggnadsskick har införts.

tillräckligt med denna provbit av halländsk sandstrand. Vi måste också skydda klippstranden, ty den är i lika stor fara som någonsin sandstranden att totalt fördärvas av den anstormande sommarstugebebyggelsen.

Stranden hotas på mångahanda sätt. Där staten byggt ett flygfält vid Varberg ha vi fått en konstgjord strand, skaplig visserligen, men dock konstgjord, och därför har man litet svårt att passa in den i sinnevärlden ännu så länge.

Som jag redan framhållit har man inom Hallands Naturskyddsförening hunnit på så god väg med skyddandet av ett stycke sandstrand, att vi nog kunna betrakta den saken som tämligen klar. Vi kunna därför i stället syssla med klippstränderna. Och jag vill ta exempel från Västkusten, där jag bäst känner förhållandena.

Getterön invid Varberg är ur många synpunkter märklig. I en av

Karl Nordströms målning »Granngårdarna». Den ena är nu ombyggd, den andra är sig än i dag lik sådan konstnären såg den på 1890-talet. Men bakgrunden — havet, stranden — är ej densamma. Dynerna ligga dolda av hemska kåkar.

dess vikar har ett intensivt badliv vuxit fram de senaste åren. Vackra söndagar kan man räkna tusentals människor; det lär ha förekommit att över femtusen personer samtidigt badat i den relativt lilla viken — förutom alla de som badat på andra håll vid den stora ön. Ännu är det inte så farligt med bebyggelsen på ön. Den förekommer rätt sparsamt, trots den livliga badfrekvensen. Men naturligtvis är den tillräckligt ymnig för att den orörda natur man ännu för ett tiotal år sedan kunde beundra vid badviken skall vara störd. Men Getteröns västligaste udde, en kilometerlång halvö som kallas Stora Gubbannäsan är fortfarande orörd. Det är en sällsynt klenod ur många synpunkter. Där finna vi på halvöns högsta punkt vackra gravrösen från bronsåldern, vi kunna följa gamla fornstrandlinjer, vi kunna följa spåren av en istidsälv som urgröpt klippan och format de mest fantastiska skulpturer i berggrunden — man ville bara skotta bort all den flygsand som lagt sig i de urholkade klipporna så att skulpturen kunde framträda klarare. Så vackra spår av istidsälvar äro sällsynta. I Halland finns i varje fall ingen motsvarighet. En och annan jätte-

gryta finner man väl, men långa konstfullt formade meterdjupa refflor i berggrunden finner man bara här.

Konsten har upptäckt den svenska naturen vid Varberg. Den s. k. Varbergsskolan — Bergh, Nordström och Kreuger — kom till Varberg i början av 1890-talet efter några år i Paris, där de tre målat som tidens franska stil bjöd. De kommo till Varberg och fortsatte sitt franska maner: diffusa, mjuka dagrar över veka, konturlösa landskap. Tills de en vacker dag funno att detta svenska landskap hade en helt annan stil, sin egen stil; det var kargt och armt men stort, och däröver välvdes en rymd av väldig resning. Den svenska konsten hade för första gången i konsthistorien upptäckt det svenska landskapet. Varbergsskolan har därför en säregen nationell betydelse, och landskapet kring Varberg kan sägas på ett alldeles särskilt sätt representera svensk natur i den svenska konsten. Och vi kunna lätt iakttaga, att det framför allt är kusten som fångat konstnärerna. Det är landets möte med Västerhavet, som inspirerat till Nordströms ståtliga duk »Vid havet», och det är havets närvaro som helt präglar Kreugers »Tångkörare».

Men försök nu att fånga den syn som legat till grund för konstnärernas verk — det blir den verkliga besvikelsen. Där Nordström placerat sitt staffli då han målade »Vid havet», där håller man nu på att spränga ny genomfart genom Hästhagaberget för Väst kustbanan. Man kan inte komma i närheten ens, om man vill undvika stenflisorna från de dånande sprängskotten. Det kan också göra det samma om man kommer dit. Ty där Nordström såg ett stycke orörd natur, havets brottning med landet, där ligger nu landets största kustsanatorium med alla dess nödvändiga och nyttiga byggnader, och ett onyttigt vattentorn därjämte.

Strax bredvid ligga ett par gårdar, Nordströms »Granngårdarna». Den ena är ombyggd och ser så tråkig ut att den gömt sig bakom höga träd i förskräckelsen för åskådarens dom. Den andra är än i dag sig lik sådan Nordström såg den på 1890-talet, men bakgrunden, havet och stranden — är det samma hav, samma strand? Väl ser man än Stora Apelvikens båge och havet därutanför. Men dynerna ligga dolda av hemska kåkar. Det är sådant som kallas sommarstugor. Man skulle vilja skriva till vår uppslagsrike ecklesiastikminister och be honom ta in i litanian: för sådana sommarstugor bevare oss milde Herre Gud! Ty visst vill vi ha sommarstugor, men låtom oss förlägga dem med litet mera diskretion, och låtom oss bygga dem med litet mera

Foto: Aero Materiel H. 710.

Bör inte vår generation besinna att den besitter landet en oändligt kort tid, och att kommande generationer äga samma rätt som vi att få bevittna svenska kustens dramatiska möte med havet?

smak. Här är det dock synbarligen för sent att göra något. Bebyggelsen har härjat kusten — något annat adekvat uttryck för vad som skett kan jag inte hitta.

Innan hela den svenska kusten hunnit bli så där belamrad med sommarstugor måste vi undantaga några få men representativa områden. De måste naturskyddas så att denna bebyggelse undvikas, och det måste ske rätt snart om det inte skall bli för sent. Ty sommarstugebebyggelsen längs vår kust rycker an med stormsteg; den dagen kan snart skönjas då hela kusten är fullbelagd med dessa stugor. När vi skyddat några sådana områden — vi kunna kalla dem nationalparker, naturreservat eller vad som helst — så att vi ha kustens olika typer representerade, kunna vi med något lugnare samvete överlämna Sverige åt våra efterkommande. Men vi få inte slå oss till ro med det. Vi måste åstadkomma något slags byggnadsbestämmelser på de stora väldiga områden som *få* bebyggas, som *böra* bebyggas. Det är nödvändigt både ur hygienisk och ur estetisk synpunkt. Den svenska kusten erbjuder här ett par problem som vi måste lösa. Det går inte an att blunda och gå förbi. Men den saken har jag velat framhålla i förbigående; här kan jag inte upptaga utrymmet med den sidan av strandens problem.

När man sett hur strandens bebyggande fortskridit och ökat i hastighet under de allra senaste åren, så är man snart övertygad om nödvändigheten att undantaga några representativa områden såsom nationalparker eller vad man vill kalla dem. Och man är lika livligt övertygad om nödvändigheten att företaga denna åtgärd med stor snabbhet, om man inte skall råka komma sedan det är för sent, sedan kusten redan fått en bebyggelse av ovan antytt slag. Jag vill livligt hoppas att vårt folk snart skall vakna till insikt om detta.

Albert Sandklef.

RUINROMANTIK OCH RESTAURERING

På en udde i sjön ligger ruinen av den gamla sockenkyrkan, som för ett par mansåldrar sedan blev lämnad att förfalla efter det den gjort tjänst i fem-, sexhundra år. Bogårdsmuren hägnar den gröna vallen under vars tuvor släktled efter släktled sova utan märken och minnen, ett med mullen, gräsen och blommorna. Kring prästgraven öster om koret fläta förvildade buskar ett hägnande snår. Backens björkar stå vakt kring kyrkogården.

Kyrkan själv är taklös och utan fönster och dörrar. Många vintrar ha redan arbetat med att spränga de grova murarna. Man ser sår i väggarna och nedrasade stenar på marken. Putsen har flagrat av och de olika skikten träda i dagern, vita, blekgula och grå. Svagt skönjbara röda streck och ytor bilda ornament och figurer, sparsamma rester av en målad utsmyckning från sen medeltid.

Det är icke mycket bevänt med den gamla kyrkan som byggnadsverk. Men denna vårdag, då solen lyser med ett dallrande ljus på de vita murarna, då himlen står blå och ändlöst hög såsom tak över det vigda rummet och sångfåglarna stämma upp sin »canticum novum», äger den en spröd och ljuvlig skönhet som den som upplevat den alltid skall gömma i minnet såsom något dyrbart.

»Ruinromantik, låt vara i solsken och mitt på ljusa dagen — otidsenlig och löjeväckande», kommer säkert mer än en modernt inställd läsare att utbrista. Men den kritiken kan tålas. En ruin, ett människoverk som övergivits av människorna och utelämnats åt förgängelsen och som tagits om hand av naturen, har en säregen och väsentlig innebörd, som griper varje mottagligt sinne. Den äger en poetisk uttrycksfullhet, liksom den ofta nog för ögat är långt skönare än byggnaden var då den stod oskadd och använd.

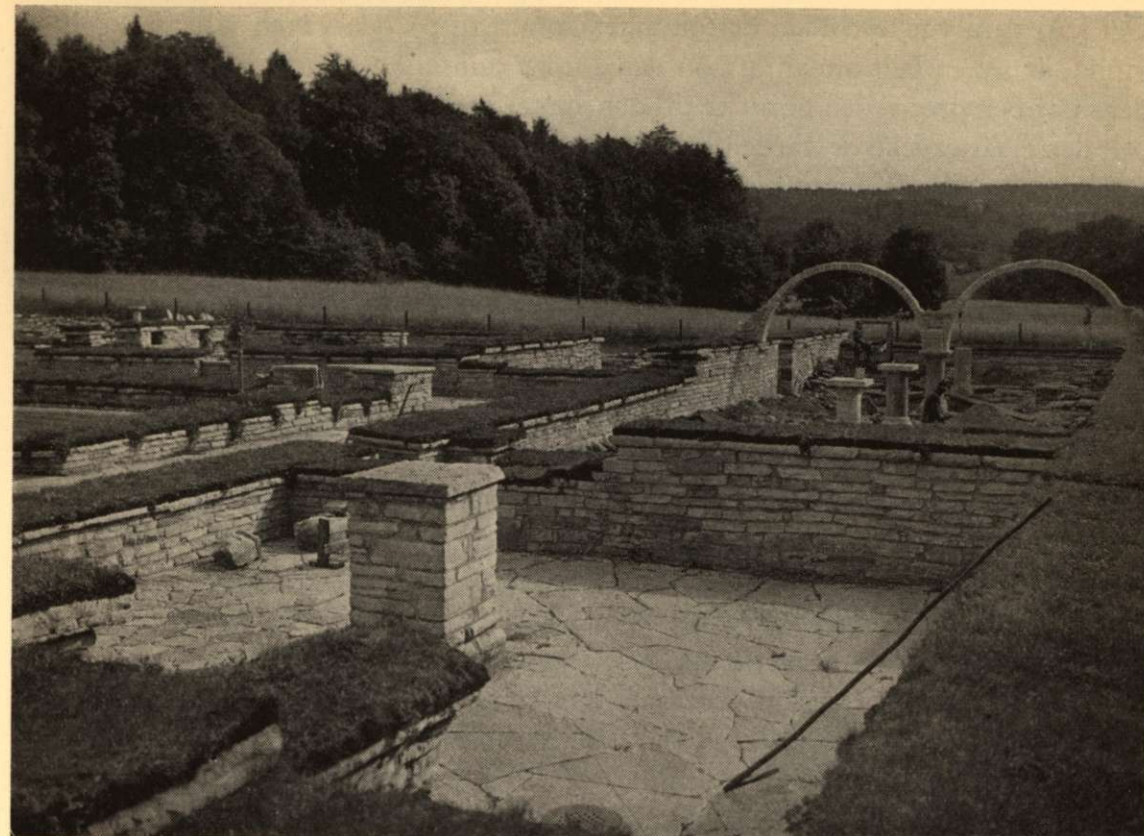
Ruinen äger andra värden än en kyrka, ett slott, en fästning, som alltid varit vårdad och som alltjämt bevarar sin prägel av fastfogat och i sig slutet människoverk. Dessa ruinens värden äro imponerabilia, kunna varken vägas eller mätas, och ha en olika vikt för olika människor och vid olika tillfällen.

För ett par mansåldrar sedan tillmätte man dem en övervägande

En ruin, ett människoverk som övergivits av människorna och utelämnats åt förgängelsen och som tagits om hand av naturen, har en säregen och väsentlig innebörd, som griper varje mottagligt sinne. — Elinghem, Gotland.

En restaurering efter moderna principer. — Gamla klostret vid Varnhems kyrka.

betydelse och var ganska likgiltig för det förhållande att en ruin i många fall var ett viktigt historiskt dokument och stundom ett, visserligen skadat, arkitektoniskt konstverk. I våra dagar har den senare sidan blivit rätsida, den sida som man ser och bryr sig om. Man ägnar en oförtruten möda åt att gräva ut rester av kloster och borgar, man hämtar fram ur jorden det längesedan begravda, man återställer, konserverar och preparerar.

Det är mycket som man tagit reda på och mycket som man räddat från ytterligare förstörelse. Men håller man icke på att glömma den andra sidan — imponderabilia? Visst vill man tillgodose skönhets-synpunkten. Man omger ruinen med en ruinpark, en smakfull och vacker anläggning, där fagra blomster och slingerväxter städad och sirligt rama in de omsorgsfullt täckta och ytbehandlade murresterna.

Det kan vara vackert. Men den skönhet, som man på den vägen vill vinna, är av en helt annan art än den gamla ruinskönheten. Den är dagsklar och precis, den hör icke till det som ej kan vägas eller mätas, och den ersätter icke de värden av detta slag, som man med eller utan vetskap och vilja förintar.

Helt visst kan det i många fall, kanske de flesta, vara nödvändigt att vidtaga åtgärder för bevarandet av ödelagda byggnadsverk. Och ur konst- och kulturhistorisk synpunkt är det i hög grad önskvärt, att forskningen får tillfälle att arbeta även med grävarspaden. Men det är ej oväsentligt att både konserverings- och undersökningsarbetena utföras med klar blick för att ruinernas egenartade skönhets- och stämningsvärden ej få tillspillologivas. En byggnad som en gång blivit ruin kan icke utan våld på den historiska sanningen återställas i oskadat skick — den blir aldrig mer ett äkta monument utan bara ett återuppbyggt. En ruin får icke hårdhänt slitas ut ur naturens famntag, även om man har rätt och plikt att tillse, att detta famntag ej krossar och kväver den med sin övermäktighet.

Liksom den restaurering av ett ännu använt byggnadsverk är mest lyckad som minst märkes, så är även den ruinkonservering den bästa som ej högröstat gör sig påmind. Om de åldriga murresterna, stärkta och skyddade på så litet i ögonen fallande sätt som möjligt, få gå in i grönskan av träd och gräs med självsådda vildblommor, såsom de gjort kanske i århundraden, är minnesmärket vackrast och värdigast bevarat. Naturen skall hållas efter, träd som spränga murarna måste t. ex. tas bort. Men naturen kan också tas till hjälp för att skydda och skona. Det som ligger gömt under täcket av mull och gräsvall är ofta bättre bevarat än som är möjligt att åstadkomma på annan väg. Och det är icke nödvändigt att allt som en undersökning blottat skall ligga kvar i öppen dag sedan det blivit utforskat och avbildat. För undersökning och konservering av ruiner behöver man i våra dagar icke göra propaganda, om man också ej alltid har pengar till hands, när det är fråga om ett eller annat monument. Men just emedan det lovvärda intresset för ruinvård är så stort och utbrett, kan det vara skäl i att den gammalmodiga uppfattning, som i ruinen ser något annat än ett arkeologiskt eller kulturhistoriskt dokument, också kommer till orda. Det hör till hembygdsvärden att ta sig an också de värden som ge ett landskap dess stämning och poesi, som skänka ingivelse åt dikten och drömmen.

Axel L. Romdahl.

DET FÖRSUMMADE LANTHEMMET

Lanthemmen, de länge försummade och glömda, uppleva en tid av förnyelse runt omkring ute i Europa och där arbetas målmedvetet och intensivt för att sätta det äldre bostadsbeståndet i skick, skapa nya tidsenliga lantbostäder och höja hela lanthemmets standard. Man går fram på olika vägar, allteftersom förutsättningarna växla, men syftet är överallt detsamma. Därför finns det också många beröringspunkter mellan deras arbete och vårt, och vi ha mycket att lära av deras metoder.

Det första man lägger märke till, när man kommer utomlands för att studera lantbostadens förbättring, är propagandan. Den spriedes i Tyskland över landet med föredrag, tidskrifter och broschyrer, i artiklar baserade på tekniska och ekonomiska undersökningar; den bärs i Tjeckoslovakiet ut över betfält och humleodlingar till de avlägsnaste byar med ljudfilm och högtalare från »Sällskapet för lantlivets försköning» propagandabil; den ropar ut sina teser från permanenta utställningar av små idealbondgårdar, den tränger in i sällarna från lantmannaskolornas och lanthushållskolornas katedrar och internat. Och sällskapet disponerar dagligen $1\frac{1}{2}$ timma i radio. Detta nära samarbete med lanthushållningens lärare och målsmän förtjänar att särskilt framhållas, och jag vill här citera ett par yttranden, som synts mig tankvärda. »Inte ens under den allra svåraste kristiden minskade man i Holland ett öre på anslagen till lanthushållskolorna», säger direktören för lanthushållseminariet Hermine-Christine Schuhle, »ty vi äro på det klara med att en beskärning av den undervisningen skulle vara liktydig med ej blott förminskade försörjningsmöjligheter för nästa generation utan en sänkning av hemmens nivå överhuvud — och det ha vi inte råd till.» Kunskap om bostaden, dess planläggning, vård och skötsel är också ett viktigt ämne vid Hollands 150 lanthushållskolor. (Sverige har 39 sådana skolor.) Är det männe en av orsakerna till att de holländska gårdarna se så ansade, välmående och nytvagna ut? En liknande tankegång kommer till uttryck i den framstående tjeckiska pedagogen dr Bercovsovas yttrande. »I våra lanthushållskolor bo elever-

na i internat», säger hon, »inte av brist på lämpliga bostäder i skolornas omgivning, utan därför att god standard i hem och bostad måste upplevas för att man skall kunna tillägna sig den, måste bli trevnadsbehov och rotad vana hos dem som skola bygga de nya hemmen». Överhuvud måste man säga, att bostadens egenskap av *arbetslokal* beaktades mycket mer än vi äro vana vid här hemma, och att den gestaltades i intimt samarbete med den moderna lantushållningens målsmän.

Resultatet blir också en helt annan standard än vi i regel kunna arbeta fram. »Ha bönderna verkligen råd till detta?» frågade jag en gång Bauernbundes i Schweiz arkitekt. »Bönderna behöver detta», kom det trygga svaret. Behovsprincipen var där den erkända utgångspunkten; ingen begärde ritningar till en gård med mindre än 4 rum och kök. Och bönderna i Schweiz äro småbönder.

Denna standard, som i fråga om utrymme förefaller oss så hög, sträcker sig också till rummens användning och utnyttjande. Vardagsrummet är merendels var dags rum, man sover i sovrummen, och köket är kök, vanligen också måltidsplats. Därtill kommer alltid ett så kallat foderkök eller renseri, dit grovsysslorna förläggas. I Holland och Tjeckoslovakiet bygger man vanligtvis också badrum, något som i Schweiz har svårt att finna gehör.

På sina håll, särskilt i Tjeckoslovakiet, har man genom kooperation inom de små samhällena, kunnat höja ej blott de enskilda hemmens välstånd och trevnad, utan hela byns standard.

Vi kunna i detta sammanhang bortse från den ekonomiska organisationen med fonder, lånekassor och kreditföreningar, statliga som i Tyskland eller Tjeckoslovakiet, icke-statliga som de holländska eller det i hela Schweiz utbredda Bauernbund, som har en stor byggnadsbyrå. Denna senare åtnjuter ett mycket stort förtroende och har, utan minsta reklam(!) fått en stor krets av uppdragsgivare. Även i Tjeckoslovakiet finns en stor byggnadsbyrå under ledning av professorn i lanthusbyggnadslära vid Tekniska högskolan i Prag. Wieringermeer-distriktet är det enda nybyggnadsområde jag sett, där man arbetar med typritningar. Det föll sig naturligt, menade man, på denna flata havsbotten, där alla ha samma terräng, samma förutsättningar överhuvud, och där ingen äldre bebyggelse eller odling finns att ta hänsyn till. Men man underlåter inte, att varje år komma fram med nya, förbättrade modeller — någon monotoni lär där inte bli, men en stor homogenitet i bebyggelsen.

En bondgård i Wieringermeer. För sex år sedan en havsbotten, nu en odlad bygd med fält och trädgårdar omkring välbyggda tegellängor. Bostaden om 5 rum och kök ansluter sig till ekonomibyggnaden, vars inkörsport synes till vänster.

På andra håll arbetar man uteslutande med individuella lösningar, ty annat anser man sig inte betjänt med, så olika som förhållandena och arbetsuppgifterna dock alltid äro. Men man använder sig i mycket stor utsträckning av standardiserade konstruktionsdetaljer och byggnadselement. Inte heller nöjer man sig med en måttsett huvudritning i 1:100 eller — oftare — 1:50, utan dessa ritningar kompletteras av alla nödvändiga detaljer i större skala. Dessa detaljer åter ha visat sig kunna standardiseras. Annars, anses det, har man ingen säkerhet för att huset blir riktigt arbetsdugligt eller korrekt i sina konstruktioner. Jag är övertygad om att man har rätt däri, och att man gör klokt i att, som i Prag, hellre ge avkald på kon-

trollen, om bonden-uppdragsgivaren inte har råd att kosta på sig bägge delarna. I Schweiz brukar kontrollen få utföras, och bönderna veta så väl uppskatta vad de få, att Bauernbundes arkitektbyrå kan arbeta utan något ekonomiskt stöd och ta betalt efter en normal taxa. Detta ekonomiskt betonade folk kan tydligen värdera ett gott arbete. Det var mycket intressant att jämföra gårdar, som byggts i överensstämmelse med ritningar och direktiv, med sådana, där man negligerat ritningens detaljer: redan efter ett par år är det stor skillnad i deras bestånd, och detta gäller enkannerligen stallar och ladugårdar.

Ett särskilt intressant kapitel är förhållandet till traditionen. Dess makt är stor för att inte säga obruten. Det så kallade Sachsiska huset lever med oförminskad kraft i margfaldiska skepelser från Sassnitz till S:t Gotthard, från Haarlemer Polder till Königsberg.

Och så starkt är detta sachsiska hus, där människor och djur bo under samma tak, att även där man bygger nytt på ny mark, som i Zuidersee, kan man inte helt frigöra sig från dess tradition, boningshuset måste söka skydd hos ladugård och lada, vågar inte stå ensamt för sig, utan måste bindas med en förstuga vid ekonomibyggnaden.

Radikalast går man fram i Tjeckoslovakiet, där det gamla merendels inte var sådant att en ombyggnad kunde vara motiverad. De gamla gårdarna tillåtas inte heller att bli stilbildande. Men eftersom de tjeckiska byalagen aldrig blivit upplösta, och man alltjämt bygger på gamla tomter få de nybyggda gårdarna i sin plan ta arv efter de gamla, som försvinna. Men i stället för att återupprepa den fyrbyggda gårdens plan, som här är allmän, slopar man den fjärde sidan för att få in ljus och luft. Trots denna strikt rationella bebyggelse, som utgår från ett modernt jordbruks och lantushålls fordringar på hygien och tidsenliga arbetsförhållanden, kommer den nya gården ändå att verka som en avkomling till den gamla i rätt nedstigande led. Den bryter sig inte ur kedjan. Det var lugn utveckling, ingen våldsam revolution. Den givna byggnadstomten betyder väl här mycket, men långt ifrån allt. Djupt förborgade i naturförhållanden, arbete och sedvänja ligga de nationella särdragen. Ju enklare och sakligare man tar på uppgiften dess klarare framträda de. Och det finns ingen anledning att tro, att de inte skulle reagera likadant här hemma. Hur mycket av nordiskt kynne bor inte redan i våra gårdars fria bebyggelse, där den minsta av backstugor dock står som en man för sig!

Ingeborg Wærn Bugge.

M E D D E L A N D E N

8.000 hembygdsbilder till skolorna.

Genom ett anslag av lotterimedel på 15.000 kr. har konstnären Waldemar Bernhard satts i tillfälle att i samarbete med Samfundet för Hembygdsvård fortsätta sitt stora verk med avbildande av gamla och nya monument i svenska landskap. Konstnären har tidigare utfört ett stort antal träsnitt med motiv från städer och landsbebyggelse bl. a. i Skåne, Östergötland, Närke och Uppland. Dessa verk ha fått en enhälligt god kritik av såväl konstkännare som kulturhistoriker. Bernhard anses vara vår mest framstående konstnär på detta område, som med framgång fullföljt de stora traditionerna från 1600-talets träsnittsmästare.

Han fortsätter nu med Dalarna och Gotland, där särskilt de många kulturhistoriskt värdefulla byggnadsmonumenten komma att avritas. Sammanlagt komma härifrån att föreligga 200 blad. Av dessa erhåller Samfundet reproduktioner till ett antal av 8.000, vilka skola utan kostnad utdelas till skolor i båda landskapen. Avsikten är, att bilderna, vilka alla förses med text, skola utställas i skolorna och användas vid hembygdsundervisningen.

Genom detta anslag från Kungl. Maj:t har konstnären Bernhard fått tillfälle att fullfölja sin betydelsefulla verksamhet och Samfundet har beretts möjlighet att utöka det redan inledda samarbetet med skolorna.

Simrishamn i Skåne

blir som redan nämnts platsen för Samfundets årsmöte den 2—4 juli detta år. Som inbjudare stå Skånes Hembygdsförbund och Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i sydöstra Skåne.

Sista dagen kommer vid Tosterups slott att anordnas en större hembygdsfest. Man hoppas vid detta tillfälle i första hand kunna samla den hembygdsintresserade ungdomen. Sedan den idylliska staden besetts, komma utfärder att anordnas bl. a. till det medeltida slottet Glimmingehus, Kivik med dess märkliga fornminnesområde samt det ståtliga flygsandsområdet Sandhammar på Skånes sydöstra spets.

Efter årsmötet ordnas i Simrishamn un-

der tre dagar en hembygds kurs, i första hand avsedd för lärare.

Programmet kommer att meddelas i nästa häfte av tidskriften.

Bygdegårdsidén vinner mark.

Att skapa en samlingsplats för lantungdomen, där studier kunna idkas och en sund förströelse bjudas, är en idé, som under de senare åren framkommit som ett välgörande komplement till bygdemuseerna. Olika organisationer på landsbygden ha förverkligat tanken, framför allt J. U. F., vars lokalavdelningar på många platser i landet uppfört bygdegårdar, ofta i samarbete med Samfundet för Hembygdsvård.

I Lagga i Uppland har nyligen en bygdegård invigts, tillkommen genom samarbete mellan J. U. F. och ortens kyrkliga syförening samt till stor del möjliggjord genom en donation av hemmansägare J. Almlöf.

S. L. U. är en annan sammanslutning, genom vars försorg bygdegårdar tillkommit på många platser. Sålunda ha under hösten nya bygdegårdar invigts i Gårdsby i Småland, Sexdrega i Västergötland, Boglösa-Lillkyrka i Uppland och Löttorp på Öland.

Genom frivilligt och uppoffrande arbete av traktens ungdom har här skapats en medelpunkt för bygdens kulturella liv. Tanken att i hembygdsvårdens anda grunda opolitiska folkets hus på landsbygden har härmed ryckts närmare sitt förverkligande.

En naturpark vid Hallandskusten?

Hallands Naturskyddsförening ämnar hos riksdagen begära anslag för inköp av ett kustområde på 353 har vid Haverdalsbukten ett stycke norr om Halmstad. Enligt meddelande i tidningen Halland har naturskyddsföreningen redan träffat preliminära köpeavtal med samtliga jordägare inom det berörda området, ett aktningsvärt arbete, då antalet jordägare belöper sig till långt över 100-talet.

Området är utomordentligt värdefullt ur naturskyddssynpunkt. Själva bukten utgöres av en bågformig sandstrand, flankerad i

norr och söder av utskjutande klippartier. Därbakom vidta sanddyner jämte ett försumpat bälte, som delvis är bevuxet med vindpinad lövskog. Vidare finnas öde hedar med låga martallar samt till sist tallskog. Naturparken är dessutom genomfluten av en bäck eller å, i vars dalgång frodas en mycket rik vegetation, som skarpt kontrasterar mot det magra hedlandskapet.

Om statsanslag kan erhållas för inköp av detta till naturpark sällsynt lämpliga område, är det meningen, att det skall överlämnas till domänstyrelsen. Staten avhänder sig således ingenting genom att bevilja anslaget. — Fridlysnings skall begäras till skydd mot bebyggande, men besökande skola få fritt ströva omkring i vildmarken.

L. B—n.

Nathan Söderblom,

en gång medlem av Samfundet för Hembygdsvård, hade en djup förståelse för hembygdsvårdens stora uppgifter. Följande uttalanden, förvarade i Samfundets brevsamling, ha ännu aktualitet och förtjäna att återgivas:

»Pieteten får icke stanna vid stenar och mull och träd utan måste omfatta det levande fäderneslandet, människorna och historien. — — —

Hembygdsvården har en utomordentligt stor uppgift i vårt land. De tre ord varav namnet består, höra till språkets vackraste. Tillsammans väcka de genklang hos mig och i många själar. — — —

Det är icke alldeles ofarligt, om hembygdsvården monopoliseras av ett intolerant och trångsynt sinnelag.»

De gamla gästgivaregårdarna

böra inventeras, är ett önskemål, som landsantikvarien doktor E. Lönnberg i Jönköping fört fram. Tanken förefaller värd allt stöd. En inventering av gästgivaregårdarna för också med sig den intressanta frågan om vårt vägväsendes utveckling från de medeltida stigarna till våra dagars bilder. Här öppnar sig ett vitt fält för givande och betydelsefulla undersökningar. En from önskan vore bara, att de kunde igångsättas medan ännu någon ting återstår att inventera.

Kulturskydd.

På tal om förslaget om lag till skydd för yngre kulturminnesmärken framhåller Nya Wermlands Tidningen, att det också finns andra viktiga skyddsobjekt, t. ex. de ofta bortglömda begravningsplatserna från 1800-talets mitt. I Värmland finnes veterligen endast en sådan som förts fram ur glömskan och fått sitt minnesmärke, nämligen koleragraven på Vidön. Detta exempel torde ha manat till snar efterföljd, men det tycks ha blivit mycket litet observerat.

Samfundets byggnadskurser.

Under våren planeras tre kurser, nämligen i Örebro, Eskilstuna och Storuman. Under höstterminen ha kurser hållits i Växjö, Vänersborg och å Katrinebergs folkhögskola i Vessigebro, varför läsåret sålunda kommer att omfatta sammanlagt sex kurser, d. v. s. dubbelt så många som förut, vilket möjliggjorts genom att Samfundet förra året lyckades få statsanslaget höjt.

Skolmuseet räddar bygdemuseerna.

Intresset för hembygdsrörelsen har på många platser ofta uppstått som en hastigt påkommen modesak, där känslan för den levande hembygden inte alltid varit så framträdande. I samband härmed ha bygdemuseer skapats vilka, när den hastigt uppflymmande entusiasmen slocknat, ofta lämnats åt sitt öde och förfallit till en samling dammiga och glömda föremål.

Ett botemedel mot denna »museidöd» anger Harry Mellberg i en artikel, skriven med anledning av den i maj förra året nybildade hembygdsföreningen i Villands härad. Känslan för hembygden, säger författaren bl. a., är intimt förknippad med det fäderneärvda och låter sig icke framkallas genom yttre ingripanden — den bör tidigt fostras och vårdas.

Skolmuseet kan för den yngre generationen bli mer än blott och bart en samlingsföremål, det kan bli samlingspunkten för ett rent personligt intresse för den egna bygden, ett intresse, varur hembygdskänslan skall växa fram. Och i den mån skolmuseer uppstå i landet, skola de hart när otaliga hembygdsmuseerna med tiden er-

hålla unga, intresserade krafter, insatta i kännedomen om de fasta grundvalar, på vilka museiarbetet bör vila, men inte blott det, utan också kapabla att skapa de ekonomiska förutsättningarna för ett framgångsrikt museiarbete.

Att museet därigenom kommer att vinna ökad popularitet är säkert. På så sätt ger det också en anvisning om hur man från de döda museerna skall finna vägen till de levande.

Vi hänvisa f. ö. till Georg Sahlströms uppsats i häfte 2 av tidskriften för 1936: »Skolans historieundervisning och de kulturhistoriska museerna».

En odlarbragd.

På Sjöholmen i Vallsjö socken i Småland bosatte sig för mer än 30 år sedan Aug. Brinck. Han ansågs av folket rubbad: stället tillät ju inte ens potatis att växa. Men genom outtröttligt arbete kom herr Brinck alla belackare på skam. Nu är Sjöholmen en mönsteranläggning för fruktodling, känd hela södra Sverige över. Och känd förtjänar även dess skapare att bli. Vid sina 84 år kan han se tillbaka på en livsgärning, som i sin art söker sin like. Han har icke endast förvandlat sin gård från ett värdelöst frosttillhåll till en trädgård, som söker sin like, utan också under årens lopp i sin bygd planterat mer än en kvarts miljon fruktträd! Värdet av dessas årliga avkastning beräknas till 2,5 miljoner kronor.

Löfvenskiöldska resestipendiet,

stort 2.400 kronor, kungöres härmed till ansökan ledigt. Stipendiet är avsett för studium, å utrikes eller inrikes orter, av ändamålsenliga och för smakfull enkelhet utmärkta samt helst för mindre jordbruk avsedda lantmannabyggnader.

Ansökan, åtföljd av åldersbetyg och intyg till styrkande av behörighet, ingives före kl. 2 e. m. den 31 mars innevarande år till Kungl. Lantbruksakademiens Förvaltningskommitté, Stockholm 1, där närmare upplysningar kunna erhållas.

Stockholm den 20 januari 1937.

Kungl. Lantbruksakademiens
förvaltningskommitté.

C. Wilhelmson MÅLERIFIRMA

E T A B L E R A D 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

VACKSTANÄS HEMSKOLA

(Stockholms läns lanthushållsskola)

meddelar undervisning i vad som hör till ett lanthems ordnande och skötsel. — Kurs I: 1 februari—15 december med 2 veckors ferier. Kurs II: 1 augusti—15 juli med cirka 5 veckors ferier. — Undervisningsavgift 100:— kr. pr kurs. Rum och kost 50:— kr. pr månad. Fri undervisning och statsstipendier till obemedlade och mindre bemedlade. Prospekt genom *föreståndarinnan Ester Alde, Vackstanäs, Tvetaberg.*

A. G. DUFVA A.-B.

HOFJUVELERARE

HEDERSGÅVOR TÄVLINGSPRISER

Förslag uppsättas av
egna konstnärer.

BUTIKER:

Stureplan 4, Drottninggatan 10, 59, 110, Götgatan 28,
Odengatan 31, 75, Hornsgatan 52, St Eriksgatan 65.

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18

STOCKHOLM

Tel. 62 02 89

Ombestyr allt vid
begravningar.

L I T T E R A T U R

Några drag ur Lerbäcks historia

är namnet på en nyligen utkommen hembygdsbok av Gustaf Sahlström.

Lerbäcks socken i södra Närke är ett rikt givande arbetsfält för bygdeforskaren och kulturhistorikern. Bygden är en mötesplats för jordbruk och bergshantering och med dessa näringsgrenar förknippade kulturformer. Bondbyar med förhistoriska anor, bruksherrgårdar, hyttor, nubbsmedjor och moderna industrianläggningar ge en rikt fasetterad helhetsbild av en organiskt betingad, traditionsbetonad och på samma gång vitalt nutidspräglad utveckling. Odlingens särart och bygdens befolkningsförhållanden erbjuda sällsynt goda förutsättningar för ett studium av den sociologiska kontinuiteten.

Till kännedomen om den mellansvenska bergshanteringens äldsta historia höra problem, som förmodats äga anknytning till Lerbäck. Huruvida det omtvistade »Väst-
ra Berget», som nämnes i Magnus Eriks-
sons privilegiebrev 1340 — i sin art den äld-
sta urkunden om svenskt bergsbruk —
verkligen är att hänföra till Lerbäcks
bergslag, må lämnas därhän. Säkert är i
varje fall, att Riseberga kloster vid unge-
fär samma tid ägde Rönneshyttan, Äm-
meshyttan och Skyllberg inom socknen.
Att uppdaga denna medeltida järnhante-
rings ursprung och ålder och att sedan
följa bruksbygdens utveckling och öden i
hög- och lågkonjunkturer — via Gustav
Vasa och Karl IX, Louis de Fineman och
Louis de Geer — in i vår egen tid, det är
förvisso en magistral, lockande och tack-
nämlig forskningsuppgift.

Med några pretentioner i den stilen
framträder emellertid icke den anspråks-
löse skolmästaren Gust. Sahlström. Hans
digra, innehållsrika och prydligt illustrera-
de sockenkrönika är ingen vetenskaplig
avhandling. Rörande bygdens äldre histo-
ria ger den föga nytt. Förf. nöjer sig med
att — f. ö. utan önskvärt kritisk sovring
— rekapitulera äldre forskares och förfat-
tares ofta nog så diskutabla sakuppgifter
och funderingar. I viss mån fritar han sig
emellertid från ansvaret genom att sam-
vetsgrant ange sina källor — ett berömvärt

förfarande, som mera fördomsfria skriben-
ter, understundom till sitt eget fördärv,
ofta försumma att ägna nödigt beaktande.

När skildringen hinner fram till den tid,
som kronologiskt kan rubriceras »i man-
naminne», sväller den högst avsevärt, och
förf. har synbarligen alltemellanåt en smula
svårt att bemästra och i rimliga kvantite-
ter utportionera sitt myckna vetande.
Bakom detta vetande ligger årtal av upp-
märksam och vetgirig förtrogenhet med
bygden och dess invånare. Man tar inte
miste på typen: Sahlström är ingen speku-
lativ enstöring utan den outtröttlige ar-
betaren i vingården, vaken och nyfiken,
städse frågvis och antecknande, aldrig för-
summande att dra ett strå till stacken. Un-
der årens lopp har också stacken växt till
imponerande dimensioner: »Några drag ur
Lerbäcks historia» är en mastig volym i
stor kvarto, på nära 400 sidor. Nu plägar
man visserligen inte sälla stackar, men om
man tänker sig den proceduren, skulle väl
resultatet här som i de flesta fall bli, att
ett visst kvantum agnar bortrensades från
vetet. Det är en hel del som förefaller en
granskare ovidkommande och överflödigt
— men det är inte så alldeles säkert, att
en läsare om ett eller annat hundratal år
är av samma mening. En omständlig byg-
debeskrivning exempelvis från halvseket
1880—1930 — denna oerhört viktiga om-
danings- och brytningstid! — tillmätas
förmodligen ett annat kulturhistoriskt vär-
de 2037 än 1937.

Skolmästare Sahlström, som desslikes är
drivande kraft i Lerbäcks hembygdsföre-
ning och grundare av Lerbäcks hembygds-
gård, har på det hela taget skilt sig med
heder från sin uppgift. Hans sockenbor ha
all anledning att yvas över en så rejäl skriv-
karl. Det outtröttliga forskarnitet och den
rättframma, frasfria kärlek till hembygden,
varom denna bok vittnar, inge respekt, och
man noterar med tillfredsställelse och tack-
samhet detta gedigna bidrag till den när-
kiska hembygdslitteraturen.

B. W—n.

Från Boda.

Jones Erik Anderssons skildringar från
Boda (Dalom i helg och söken, Gebers
1936) är en bok, som bör väcka alla hem-
bygdsvänners särskilda intresse. Förf. har
en djup poetisk känsla och samtidigt en

Hembygdsvård

»Ombyggnaden skall göras så att
den i sig kommer att förena det
väsentliga i den gamla byggnadens
egenart med vad ny tid kräver»

skriver arkitekt Ingeborg Wærn Bugge i

LANTHUSHÅLLET

I denna av press och publik så välvilligt mot-
tagna bok, redigerad av fröken Ingrid Os-
vald, medverka nio av landets mera kända
kvinnlige hemexperter. Kapitlen om *Hem-
slöjdens tillvaratagande*, *Kärleken till den
egna bygden*, *Ny stil i gamla hem* äro värda
uppmärksamhet av var och en intresserad av

Hembygdsvård

Ur Cisselas strålande rec. i N. D. A.:

»Denna bok, som är meningen att vara
en handbok blott åt landsbygdens hus-
mödrar, den borde läsas också av stadens
kvinnor. Hur väver man, hemvårdar
man, slaktar man, näringsmatlagar man,
barnavårdar man och ekonomiserar man
på landet — det borde intressera varje
kvinna i staden, som vill samförstånd
mellan land och stad.»

Lanthushållet, 300 sidor stark, inb. i klotband,
rikt ill., pris endast kr. 1.85, kan lämpligen rek-
v. direkt hos förlaget, Lantbrukssällskapets Tid-
skrifts A.-B., gen. ins. av nedanstående kupong.

Till »Lanthushållet», Klara Ö. Kyrkogata 12,
Stockholm.

Undertecknad rekviderar härmed .... ex. av
»Lanthushållet» till det erbjudna priset av kr. 1:85
pr ex. + porto. Kostnaden må uttagas mot post-
förskott.

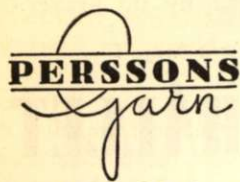
Titel och namn: .....

Bostad: .....

Postadress: ..... T. f. H.

Svenska och utländska **VÄVGARNER** i stort urval.

PERSSONS
Garn

Stockholm, Göteborg,
Malmö och Sundsvall.

A.-B. PERSSONS GARNLAGER
Östermalmsgatan 5, Stockholm.

Sänd mig omgående provkartor å vävgarner, 45 öre
i frimärken bifogas.

Namn: .....

Bostad: .....

Postadress: ..... Hemb.

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60×60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

*På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.*

**Aktiebolaget
Sparreholms Snickerifabrik**
Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

välgörande humor, som ger skildringarna friskhet och en genuin dalastämning. Berättelserna om skiftet äro i det slaget oöverträffbara, likaså miljöskildringarna från bondens år i helg och söcken.

Jones Eriks bok ger en hel del av det, som är det mest värdefulla i våra hembygds-museer, ett tvärsnitt ur en upplevd miljö, och har karaktären av ett levande, äkta dokument. Av illustrationerna äro en del mycket genuina och av stort intresse, andra mera »turistiskt» betonade, men ändå dock belysande för våra dagars liv och seder i en dalasöcken.

Gerda Boëthius.

Forskningar och färder

är namnet på Bertil Waldéns sista bok. Det är en lärd och rolig samling resebrev jämte konst- och kulturhistoriska kåserier. Av särskilt intresse ur vår synpunkt äro kapitlen om Axel Borgs Örebrobilder, Bergsman och bonde samt Siggebohyttan, detta förnämna minnesmärke över Bergslagens gamla byggnadsskick. Det är en gårds- och släktkrönika, som med utmärkta bilder och god sammanfattning ger mycken behållning. Vad man här särskilt fäster sig vid är strävan att av Siggebohyttan ej skapa ett hembygds-museum i vanlig mening utan ett rikt och pampigt bergsmanshem, ett minnesmärke över byggnadsskick och heminredning i denna bygd.

Den tankvärda uppsatsen om Holländsk hembygds-vård och svensk har tidigare varit publicerad i Tidskrift för hembygds-vård. Den kan gott läsas om och få ny publik, detta ej minst för vad där står om holländsk vägvård. Ett omdöme kan diskuteras: att den svenska hembygdsrörelsen nästan uteslutande är tillbakablickande. Det kan betvivlas bl. a. därför, att man äntligen lyckats få med ungdom i rörelsen och att man från de ofta ensidigt betonade museala uppgifterna vidgat sin verksamhetskrets till aktuella och praktiska värv i det levande samhället. Det holländska »Skydda vårt hem» har faktiskt en motsvarighet i det svenska »Gör bygden levande!»

J. N.

Ängermanland—Medelpad. Västernorrlands Läns Hembygdsförbunds årsbok 1936.

Bland årsbokens uppsatser märker man särskilt ett par om de medelpadiska järnbruken; lektor Carl Danielsson har skrivit en lärd och utförlig skildring av brukens historia och doktor Theodor Hellman en sakrik och intressant redogörelse för Ävike bruk och dess herrgård. Kulturhistoriskt äro norrlandsbruket av stort intresse, varför en skildring av dem väl försvaret sin plats i en hembygdsbok. Onekligen skulle dock lektor D:s uppsats ha blivit betydligt intressantare, om den icke begränsats till att blott ge data ur bergverksrelationer och bergtingsprotokoll. På bruket leva den dag som är mängder av traditioner kvar från forna tiders bruksliv, och i arkiven finnas många hyllmeter intressanta och belysande dokument, som kunnat livna upp sidorna i lektor D:s artikel och ge en aning om att »des Lebens gold'ner Baum» även var till finnandes å de sotiga västernorrländska bruket.

Årsboken innehåller för övrigt en rad utmärkta artiklar. Fil. dr. Arvid Enqvist skriver om Medelpads förhistoriska ställning, folkskollärare Einar Granberg sammanför under rubriken »Det är icke gott för mannen att vara allena» en rad intressanta folkminnen rörande tro och sed kring äktenskapet, disponent G. Wärn ger en sakrik exposé över trävaruindustrin i Medelpad, fil. dr. Alfred Vestlund publicerar en akademisk avhandling från 1815 om norrländsk vidskepelse av Selångersbon magister E. P. Selahn o. s. v.

Ett gott vittnesbörd om intensiteten i hembygdsarbetet inom länet är slutligen den fylliga avdelningen »Från hembygdsrörelsens arbetsfält».

Carl-Herman Tillhagen.

Norrbotten. Norrbottens Läns Hembygds-förenings årsbok 1936.

Årsboken presenterar sig i år förnämligare än någonsin. Redan dess charmant gjorda omslag ger läsaren de angenämaste förväntningar, vilka innehållet helt och fullt inlöser. Det är både underhållande och vetenskapligt värdefullt. Professor Nils Ahnlund skriver om »Namnet Norrland»,

professor Björn Collinder om »Folklynnesforskningens felkällor» — ett ämne, som väl tillhör hembygds-kunskapens utmarker, men vilket professor C. behandlar med en synpunktsrikedom, som gör hans uppsats i högsta grad läsvärd. Vidare lämnar Ossian Olofsson en intressant redogörelse för repslagning av trä och näver; etnologiskt värdefulla äro också de båda uppsatserna »Renslaktningens teknik» av Ernst Manker och »Något om fisket vid Karatj-sjön» av Nils-Herman Lindberg.

Årsbokens utstyrelse är värt det bästa erkännande. Särskilt måste framhållas det utmärkta bildmaterialet, bland vilket framför allt planschererna i bokens början äro föredömliga.

C.-H. T.

Sollefteå av A. Harlin.

I Harlins bok förefaller de folkloristiska notisererna ha största intresset. Av norrländsk folklore finns inte mycket publicerat, varför varje bidrag å detta område är välkommet. Förf. synes också vara väl insatt i sin bygds tro och seder. Här och var glömmar han visserligen att göra ordentligt boskillnad mellan sina egna och allmogens åsikter, men detta bidrager endast till att för folkminnesforskaren göra boken intressantare och — roligare.

C.-H. T.

Falu gruva och Stora Kopparbergs Bergslag.

I sitt verk Med Dalälven från källorna till havet har Karl-Erik Forslund hunnit till Stora Kopparbergs socken. Ett jätteligt fält har här mött den trägne hembygds-skildraren, ty inom denna socken ligger Falu gruva med dess rika historia, gömmande ett material, som ännu ej på långa vägar är genomplöjt. Gruvan har därför fått sin särskilda volym med en separatupplaga, som iordningställes för Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags räkning och som innehåller ett särskilt orts-, person- och sakregister. Det är en utförlig, rikt illustrerad krönika, byggd på ett rikhaltigt dokumentariskt material, där gruvans historia följes från begynnelsen fram till vår tid. Man förstår att detta arbete kostat förf. »flera års möda och

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18-20 · Tel. 12 73

Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toalettrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Infordra anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Infordra offert.

Södertälje Snickerifabrik

SÖDERTÄLJE

Bergsgatan 3 - Telefon 1816

grubbel», men man kan samtidigt konstatera med vilken energi, kunskap och outtröttlig forskarglädje förf. gått till verket att lösa sin svåra uppgift. Med visshet kan man här tala om ett verk, som nutida hembygdsskildrare och framtida forskare med glädje komma att nyttja.

Västerbotten. Västerbottens Läns Hembygdsförbunds årsbok 1936.

Årsboken ger ett flertal intressanta glimtar ur det Västerbotten, som varit. Hemmansägare Karl Eriksson skriver sålunda om Salpetertillverkningen i Lövånger, amnuens Elisabeth Strömberg om Textilt hemarbete, folkskollärare A. Olofsson om Göwen, talgdankens släkting — andra bidrag till nytta och nöje att förtiga. Av mindre värde torde man dock få anse planscherna i årsbokens början.

C.-H. T.

Lanthushållet, Ingrid Osvald. Handbok för landsbygdens husmödrar. Lantbrukssällskapets Tidskrifts A.-B.

Lanthushållet är i våra dagar i hög grad i behov av rationalisering. Den arbetsbörda, som påvilar husmodern i detsamma, hör till de tyngsta, som vårt samhällsliv har att uppvisa. I försöken att hjälpa till rätta på detta område har man emellertid hittills ständigt stött på en svårighet i bristen på lämplig litteratur. Denna brist har nu delvis upphävs av ovan nämnda, av fröken Osvald redigerade och av lantbrukssällskapet utgivna, utmärkta »Lanthushållet». Här lämnas en mängd goda råd och upplysningar angående bostaden, hemmets vård, hemslöjden, födan, mjölk och slakt, tvätt och hälsovård, barnavård och hemmets ekonomi, skrivna av en rad på området framstående sakkunniga.

Priset är billigt, kr. 3: 75 för en inbunden bok på 300 sidor.

Levande minneskunskap

heter en av Harald Nordström författad skrift, utgiven av Gebers förlag. Den avser att utgöra en vägledning för ungdomsskolor och studiecirkel i handhavandet av uppslagsböcker. Den överskådligt uppställda boken fyller ett behov och kommer säkert att bli en värdefull hjälp i studiecirkelarnas verksamhet.

Mäster Gudmunds Gilles årsbok 1936.

Som vanligt en trevlig och vackert utstyrd liten volym. Bland uppsatserna lägger man särskilt märke till landsantikvarie Egil Lönnbergs »Minnen från vapensmeders, pistol- och stockmakares skrän i Jönköping och Huskvarna». Förtjänt att uppmärksammas är även Hans Erik Lindqvists »Nya anteckningar till en Jönköpingsbibliografi». Årsbokens bildmaterial är rikt och förträffligt.

Idyll och totalism

heter en intressant artikel i »Folklig kultur», skriven av Gunnar Furuland. Det är ett inlägg i diskussionen om »hembygds- och idylldiktningens» värde.

Han påpekar inledningsvis, att man på visst håll betecknar hembygdskiktningen som ett hinder för realism och universalism, som en gammalmodig, tantaktig och Grönköpings-besläktad litteraturform, som skulle utesluta alla allmänmänskliga och »moderna» idéer. Hembygdskiktning är emellertid ett gammalt begrepp inom världslitteraturen. Det bästa i Österlandets poesi är hembygdskiktning. Homeros, Hesiodos, Chauser, Dante, Petrarka äro hembygdskiktare. Det originellaste inom världslitteraturen har oftast inspirerats av hembygden. Björnson, Hauptmann, Thomas Mann, Reymont, Lagerlöf, Hamsun, Heidenstam, Karlfeldt ha alla varit hembygdens skildrare och som sådana skapat något av det allra förnämsta, diktkonsten kan uppvisa.

»Idylldiktning» och »hembygdskiktning» äro långt ifrån fiender till en realistisk diktning, som är laddad med kraft och energi, skapad av en stark nutidsbetonad och aktiv mentalitet. Många av våra unga författare ha givit sitt bästa, först när de återgått till att skildra sin hembygd och sin ungdom.

Två nya broschyrer

ha utgivits från Samfundets förlag: »Den svenska hagens framtid» av lektor Lorentz Bolin och »Vägmän och hembygdsvårdare», båda tidigare publicerade i Tidskrift för hembygdsvård. Broschyrerna utdelas gratis och kunna så länge upplagan räcker rekvireras från Samfundets expedition.

SAMFUNDET'S FÖR HEMBYGDENVÅRD BYGGNADSBYRÅ

Kungsg. 32, 1 tr., Tel. 10 55 17

S T O C K H O L M

Utför ritningar och arbetsbeskrivningar etc. till egna hem, lantgårdar, prästgårdar, kommunala byggnader m. m. För enfamiljshus om högst 3 rum och kök samt för tvåfamiljshus med lägenheter om högst 2 rum och kök beräknas arvode för måttsett vitkopia i 100-dels skala efter 10 kr. pr eldstad.

Kök räknas som eldstad liksom hall över 12 kvm.

För ritning å väv tillkommer 10 kr., och för varje extra vitkopia 2 kr.

För större byggnader och andra uppdrag utgår arvode efter överenskommelse.

Föreståndare för byggnadsbyrån i Stockholm:

Arkitekt Birger Borgström.

Hembygd,

från stendös till stadshus, är namnet på ett av Samfundet nyligen utgivet bibliofilverk. Det innehåller ett 70-tal reproduktioner i förnämligt djuptryck av teckningar och akvareller över svenska kulturminnesmärken av Ferdinand Boberg. Man märker här en rad av konstnärens mästerliga hembygdsbilder, till stor del ej förut reproducerade, med motiv från forntid och nutid, stenåldersgravar och kyrkor, klockstaplar och herresäten, gårdar och hyttor samt en grupp utsökta interiörer från svenska slott.

Texten består av ett antal uppsatser i skilda ämnen, i allmänhet i anknytning till bildernas motivkrets, författade av Ferdinand Boberg, Gerda Boëthius, Erik Lundberg, Anna Lindhagen, John Nihlén, Axel L. Romdahl, Johnny Roosval, Otto Rydbeck, Hanna Rydh Munck af Rosenschöld och Henrik Schück.

Typografisk utstyrsel och bildtryck, allt utfört av Nordisk Rotogravyr, är av högsta klass. Redaktionskommitté har varit antikvarien Erik Lundberg, disponent C. Th. Thäberg och fil. dr John Nihlén.

Hela behållningen av verket, som tryckts i en upplaga av 100 numrerade exemplar, vilken redan är slutsåld, användes till Samfundets verksamhet för utbildning och beskrivning av byggnader.

»Index över Svenska Porträtt 1500—1850 i Svenska Porträttarkivets Samlingar», Band I, på uppdrag av stiftelsens arbetsutskott och Nationalmusei chef utgivet av Sixten Strömbom (Nordisk Rotogravyr).

Svenska porträttarkivets inventering av vårt lands porträttbestånd påbörjades år 1916 och fortskrider i viss mån alltjämt. Resultatet av detta vittomfattande arbete är bl. a. detta nu utsända index över i arkivets samlingar beskrivna svenska porträtt, ett uppslagsverk vilket närmast är att beteckna såsom en rikt illustrerad katalog över samtliga porträtt, målade, tecknade, graverade och skulpterade, som påträffats under de många årens inventeringsverksamhet. I starkt förkortad text lämnas för varje porträtt uppgift om dess benämning, upphovsman, komposition, mått, förvaringsort, etc. samt dess nummer i arkivets

samlingar. I den nu utkomna delen återgivas närmare 600 av porträtten i särdeles förnämligt djuptryck, och då den andra delen torde utrustas på enahanda sätt, kommer det kompletta verket att innehålla ca: 1 200 reproduktioner av däri inalles beskrivna 36 000 porträtt. Detta index torde vara oundgängligt för alla konsthistoriskt intresserade såväl som för allt arkiv- och musealt arbete på området, och man måste verkligen gratulera dr. Strömbom och hans medarbetare till att hava lyckats såväl med sammanfattandet av det enorma materialet och fått det publicerat i så förstklassig form.

Karlskoga.

Förra året utgavs Karlskoga historia 1586—1936 av Lars Dalgren. Det är en minnesskrift med anledning av socknens 350-årsminne, som utarbetats på uppdrag av kommunalfullmäktige och under medverkan av ett flertal författare. Det är en brett lagd sockenschildring (479 sidor), som på ett fylligt och vederhäftigt sätt ger olika sidor av socknens äldre och yngre liv. Efter det utmärkte inledande kapitlet om socknens geologi och äldsta historia följer en utförlig skildring av dess nutida historia, författad av Lars Dalgren. Ett stort utrymme har också beretts Karlskoga av i dag, där helt naturligt Bofors historia fått dominera.

Arbetet utgör i många avseenden ett mönster för en sockenschildring, möjligen hade man kunnat önska en något utförligare skildring av hembygdsrörelsen och den moderna bebyggelsen.

Årets folkliga fester

av Martin P:n Nilsson. Andra utvidgade upplagan. Gebers förlag. En bred och fyllig skildring av de med de olika årsfesterna förbundna folkbruken. Trots sin rikedom på folkloristiskt och historiskt stoff är boken synnerligen lättillgänglig med en livlig och roande framställning, till icke ringa del byggd på självsyn och egen tradition. Det ger verket en personlig och åskådlig prägel.

Boken bör bli en oundgänglig uppslagsbok, särskilt för skolor, studiecirklar och bibliotek men därtill också en underhållande läsebok för alla.

Bergsmän och borgare

är namnet på David Blombergs minnen och anteckningar från Linde och Lindesbergs bergslag. Det är en serie personligt skrivna anteckningar från 1860—80-talens idylliska småstad Linde med dess bergslag. Det är mer sällan hembygdsditteraturen har att uppvisa ett arbete av detta slag, fyllt av värdefulla data och sakuppgifter, men samtidigt präglad av den syn och förståelse för människor och förhållanden, som endast en sann konstnär kan prestera. Man minns med glädje den av friskt humör präglade skildringen av småstadens storhandlare och original samt de utmärkte skildringarna av gamla gårdar i Linde. Av stort intresse är också kapitlet om bruk och brukstraditioner.

Det är för hembygdsforskningen av särskilt värde, om äldre förhållanden och människor kunna skildras av författare, vilka själva upplevt den kulturmiljö det är fråga om. Så är här fallet. Författarens fina skildringskonst är ett ytterligare plus.

J. N.

J. A. Gustafsson

BYGGMÄSTARE

Valevägen 29, vid Bragevägens station

DJURSHOLM

Tel. 13 05

★

Utför byggnadsarbeten av alla slag.

Villabyggnader och reparationer

samt alla till yrket hörande

arbeten till lägsta möjliga priser.

Använd

Skultuna Kokkärl

i köket

Det är hygieniska kärl som underlättar matlagningen och ger köket en ren och förnäm prägel.

SÄLJES I ALLA JÄRN- OCH BOSÄTTNINGSAFFÄRER

FITTJA HUSMODERSSKOLA

(äv. lanthush.) vack. beläg. v. Mälaren, 25 min. bussr. fr. Sthlm. Årligen 4 kurser under ledning av exam. lärarinnor. Kurs I, 1 mars—31 maj. Kurs II, 1 juni—30 aug. Kurs III, 1 sept.—30 nov. Kurs IV, 1 dec.—28 febr. Elever även för längre eller kortare tid. Undervisning i valfria ämnen. Grundlig undervisning i allt, som hör till ett välordnat hem (lanthem). Hemtrevligt. Prosp. och upplysningar genom föreståndarinnan *Eva C:son Kürger*, examinerad skolkökslärarinna, Fittja Husmodersskola, Fittja. Tel. 41.

Ett minne för livet. En bild av Eder hembygd i helg och söcken. **Foto** grafera och vi Framkalla, Kopiera och Förstora Edra bilder.

SÖDERTÄLJE RADIO- & FOTOAFFÄR

Storgat. 21 (mitt f.kyrkan) Inneh: *Harry Andersson* Telefon 1603 och 690.

TRÄDGÅRDEN

— En länk mellan naturen och hemmet —

av *Emma Lundberg*.

208 sidor text och 63 sidor bilder i koppar-djuptryck. Pris häft. Kr. 4: 50, inb. Kr. 6: 50.

Signaturen »Bey» i Stockholms-Tidningen skriver:

»Trädgården» är inte någon trädgårdsbok i vanlig mening utan upplagd mer i stil med de engelska publikationerna i genren... Den innehållsrika och trevligt skrivna boken som illustreras med en mängd vackra fotografier innehåller många goda råd angående trädgårdens formgivning, stenpartiväxter, naturträdgården, rosor, kläng- och klätterväxter, vattnet m. m. Att läsas och begrundas!»

Från NORDISK ROTOGRAVYR, Box 450, Stockholm 1, rekvireras att sändas mot postförskott *Emma Lundberg: TRÄDGÅRDEN* à Kr. 4: 50, 6: 50. (Stryk det som ej önskas.)

Namn: .....

Adress: .....

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 18. Nr 2. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 11 94 24

ALES STENAR

Där kusten stupar mellan hav och himmel
har Ale rest ett jätteskepp av stenar,
skönt på sin plats, när axens ljusa vimmel
med blockens mörka stillhet sig förenar,
en saga lagd i lönn
vid brus av Östersjön,
som ensam vet, vad minnesmärket menar.

I sluten ordning dessa gråa hopar
stå vakt från hedenhös; och folket säger
att backen spökar — att den gnyr och ropar
i senhöstmörkret som ett krigiskt läger.
Ty mitt i bondens jord
har Ale gått ombord
på dödens skepp, det sista som han äger.

Storvulen handlingskraft behärskar kullen.
Järn mötte brons, när äventyret hände.
Sjökungens skepp, som sitter fast i mullen,
gör här sin långfärd intill tidens ände.
Det har blott sten till stäv
och moln till segelväv,
men är trots allt de fria skeppens frände.

Ales stenar (skeppssättning vid Kåseberga). Gouache av Prins Eugen.

En brigg på väg till Skagerak och Dover
i disigt fjärran glider tyst om knuten
av närmsta sten, och medan platsen sover
har seglaren tillryggalagt minuten.
I detta skådespel
vet ingen, vilken del
som just förflyter eller är förfluten.

Kring skepp och gravskepp glittrar böljeskummet
mångtusenårigt och mångtusenmila
och tiden byter hälsningar med rummet
i seglens rörelse och blockens vila,
och marken strör sin blom
kring stentung ålderdom,
och lärkan slår, och Skånes somrar ila.

Anders Österling.

SKÅNINGEN OCH HANS LAND

De tala oren svenska med diftonger och skorr på r-en, de äro dryga och självsäkra och ha anlag för fetma, och de bo på en slätt med pilevallar och halmtäckta korsvirkeslängor, som ligga Söder om Landsvägen.

Det är ungefär den bild av Skånes folk som ingått i allmänmedvetandet i de andra landskapen.

Alla veta att den är en populär och vulgär förgrovnig. Men den har knappast ens karikatyrens sanning.

Vår dialekt vidgå vi. Den bli vi inte kvitt, och vi skämmas inte över att den tillsammans med bornholmskan bildar en egen sydskan-dinavisk grupp, egentligen skild från både svenska och danska.

Vi äro utrustade med samma slags högfärd som de andra landskapens folk. »Väl gläds jag att vara svensk ibland, men jag yvs att vara skåning.» Där kunde lika väl stått östgöte, gotlänning, dalkarl, jämte. I Skåne som annanstans finns glädjen att tillhöra den svenska riksgemenskapen — och gentemot naboarna den glada tävlingsivern, som tar sig uttryck i att man håller på sitt, kanhända också skryter med sitt ibland, eller rentav flyger i håret på närmsta nabon.

Fenomenet upprepar sig inom landskapet, häraderna emellan, ty de äro i Skåne fortfarande självmedvetna och livskraftiga enheter. I min barndom gingo drängarna i Torna och Harjager veckan igenom på var sin sida om Löddeå och utbytte stickord: så samlade de sig till veckoslagsmålet, som avhölls lördag kväll på Rinnebäckes bro. Somliga härader ha namn om sig att yvas omåttligt, Göinge och Färs t. ex. Färsingarna nöja sig inte med att ha blått blod. Deras är grönt.

Det viktigaste är att vi inte alla bo på Söderslätt. Skåne har många landskap och många folklynnen. Norrifrån skjuter ett stycke barrskogsmörkt Småland ner genom Villands och Göinge härader, omfattar Kristianstadsslätten och fortsätter längs den karga Linderödsåsen: där hålla göingarna till, ett senigt och vesslesmidigt släkte, gärna mörka i hyn och svarta i kalufsen, vakna, öppna, munviga. Åt väster till, i Frans G. Bengtssons trakter, får skogslandet rikare och mildare uppsyn, för att till sist leka Arkadien på Hallandsåsen och Riviera

kring Laholmsbukten och den blåelseblåa Skälderviken. På Ängelholmslätten och i den urgamla Kullabygden, paradiskt fruktbara trakter som dofta mjölk och honung och många slags blommor, bor landskapets karskaste bondeadel, men livligare, språksammare, friare från misstänksamhet och grubbelsjuka än folket söderut.

Från Söderåsen och Romeleåsen utgå de stora bokskogsstråken, där slotten ligga tätt i rika jaktmarker med rådjur och fasan. Slottsfolkets förfäder ha oftast kommit uppifrån landet — med viktiga undantag för ätter som Tott, Ramel, Beck-Friis — men de ha blivit helt införlivade med landskapet, och i det nuvarande släktledet helt solidariska med dess folk. Lite avses, i lä för de senaste tidernas flesta vinddrag, breder sig Österlen lummigt och bördigt kring Simrishamn och Tomelilla, med vänligt och soligt folk — Theodor Tufvessons landsmän — gammaldags i sina vanor, med stark hemkänsla i livet och bygden och obenägna för alltför uppdrivet livstempo.

De bilda antitesen till sjöfararna och lantbrukarna längs den livliga Öresundskusten — Gabriel Jönssons skåningar med käck företagaranda, vikingens oro i blodet och blicken ställd på vida utsikter. Havets och stormarnas Hälsingborg har väckt pindariska rytmer hos Vilhelm Ekelund — men hans ungdoms livstörst och ångest fick sin första stimulans av den berusande rika floran i lövängarna kring Ringsjön. Och i sydväst avgränsar fortfarande landsvägen Malmö—Ystad — med Anderslöv som rasteställe halvvägs! — den triangel som är den klassiska skånska diktens Söderslätt — där Ola Hansson och Hans Larsson ha hemma, där grödorna bli rika och tunga och dagens gärning är strävsam och välsignad, men där också den böljande horisonten och dagrarnas dis driva fram svärmodets grubbel, dagdrömmarnas irrfärder, och någon gång den eftertanke som leder till vishet.

Lund, lärdomsstad på slätten, är ingen enbart skånsk stad. I den tradition som vårdas där har folk från många landskap medverkat — värmlänningar som Tegnér, dalkarlar som Bengt Lidforss, för att endast nämna iögonenfallande exempel. Men denna tradition har besjälats det skånska kulturlivet, och det har varit en styrka för oss att ha ett självständigt, t. o. m. oppositionellt kulturcentrum inom våra gränser. Viktigt är att man i Lund alltid varit angelägen att hålla förbindelserna klara västerut till Danmark och söderut till kontinenten. Lärdomsstad har småningom kommit i allt närmare gemenskap med Malmö, Skånes huvudstad och Sveriges genomfartsort till Europa. Det är ingen tillfällighet att två av Sveriges mest europeiska

nutidsdiktare, Anders Österling och Hjalmar Gullberg, äro skåningar från Malmö. Därifrån vändes blicken ovillkorligen utåt, där vägen till de stora länderna går över havet. Om somrarna dras bägge dessa poeter till Falsterbo, där två hav slå ring om hed och klitter. Och hur olika de äro, ha de det gemensamt, att havet alltid spelar med i deras dikt.

Havet ger enhet åt Skånes olika bygder mer än slätterna. Det är aldrig långt borta. Havet har gett oss vår disiga luft, där dagrarna driva ett så underligt spel — atmosfären kring skånsk dikt och skånsk konst, som gör den olik alla andra landskaps. Och vägarna över havet ha vi gärna beträtt alltsen första begynnelsen av vår historia.

Denna vår historia binder oss också samman, gentemot det övriga Sverige. Den är tragisk och splittrad, som det gärna går i gränsmarker, helst när de råka vara rika och eftertraktade. Det kan inte hjälpas, vår tradition blev bruten av på mitten år 1658. Ättehögar och medeltidskyrkorna på våra slätter, de stolta borgarhusen i våra gamla städer höra till ett annat rikes historia än det vi nu lyda under. Vår storhetstid var en av Danmarks storhetstider — sedan vi blivit svenskar, ha vi glömt den, och knappast fått andra minnen i stället. Våra minnesmärken tala ett språk som blivit främmande för oss — och högsvenskan bli vi ändå aldrig riktigt förtrogna med. Vi ha blivit urarva i vår gamla kulturmiljö och veta att vi fortfarande sticka av i den som sedan trehundra år blivit vår nya. Om därav någon gång uppstår en osäkerhetens irritation och en trotsigt överdriven självhävdelse, kan det knappt förvåna.

Men landskapets historia ger också en uppgift åt dess folk: att i hederligt arbete och med vederhäftig upplysning föra det gamla och det nya landet närmare varandra. Ty vi höra ihop med båda. Och de höra ihop.

Ivar Harrie.

PRINS EUGENS SKÅNSKA LANDSKAPSBILDER

Det är konstnärerna som upptäcka landskapet. Genom sin inlevelse och intuition fatta de dess innebörd och tolka det för menige man.

Det är ingen överdrift då man säger, att Prins Eugen upptäckt den del av Skåne, som har namnet Österlen.

I de två gouacherna »Träden på kullen» och »Träd vid åbranten», båda från 1936, har han givit en förnäm tolkning av landskapet nära den östra kusten, där vegetationen och de slingrande vattendragen ge karaktär och omväxling åt slätten. Man ser på bilden från Haväng ett parti av Värkeån nära dess utlopp i Östersjön. Hela detta landskap med sin stora orörda natur och sin pastorala stämning från hedenhös är sällsynt fint tolkat.

Träden på kullen. Österlen. Gouache av Prins Eugen 1936.

Träd vid åbranten. Haväng. Oljemålning av Prins Eugen 1936.

»Tremastare.» Simrishamn. Oljemålning av Prins Eugen, 1936.

Det idylliska men ändå ej sovande Simrishamn har också fått en mästerlig skildrare i Prins Eugen. De små vitrappade husen med sina röda tegeltak i ramar av vitt, de buktande gränderna, de grönskande idyllerna bakom planken äro med i småstadsgalleriet. Men också hamnen, där just en tremastare ligger förtöjd, hör till sviten.

Till de ståtligaste landskapen i hela Österlen hör nejden kring Vitaby. Den är i Prins Eugens målning tolkat på ett mästerligt sätt. Sommarljuset flödar, trots gråvädret, över de mjuka slättvägarna, som ett evigt monument reser sig i bakgrunden Vitaby romanska kyrka med en belägenhet, vida känd för sin skönhet.

Här ger landskapsmålaren Eugen något av det bästa i sin konst. Det är samma stämning som i de klassiska ungdomsverken Insjön, En sista solglimt, Molnet, dessa konstverk som, för att tala med

Slätten mot Hvitaby. Gråväder. Olje-tempera av Prins Eugen, 1932.

Richard Berg, äro fyllda av »den outgrundliga och gripande vävnaden av minnen, av aning och inbillning». Men Slätten mot Vitaby ger något mer. Det är den nordiska campagnan, fylld av ljus och sommarvärme och med minnena från den sträva kultur, som för från forntidens gravmonument över medeltidens gårdar och småstäder.

Här kunna Gunnar Mascoll Silfverstolpes vackra ord få tillämpning:

»I svenskt naturmedvetande finns det och kommer att finnas en trakt, som prins Eugen upptäckt och för evärdeliga tider uppodlat. Där susa träd på en blommande äng. Där blåna eller glimma fjärdar. Där resa sig gamla hus, ruvande på människoöden, som ingen fattar. Där driva vita moln förbi.» Han har format en stämningsvärld som är äkta svensk; han har också givit uttryck för det i landskap och minnen som är äkta — skånskt.

OM SKÅNES ÄLDSTA STEN- KAMMARGRAVAR

Till sin natur kan Skåne utan tvekan betraktas som vårt lands mest omväxlande provins, även om det för Sveriges invånare är mest bekant genom sina bördiga slätter och sin rika spannmålsproduktion. Liksom den skandinaviska halvöns äldsta befolkning vid sin invandring från kontinenten först anlände till denna vår sydligaste provins,¹ så visar det sig också, att delar av den skånska jorden relativt tidigt eller redan vid mitten av det tredje förkristna årtusendet varit föremål för systematisk odling. Medan Egyptens mäktiga pyramidgravar leda sitt ursprung ej blott ur faraonernas makt, utan ytterst ur den rika kultur, som skapats i Nilflodens fruktbara dalgångar, så utgöra även, ehuru i mindre omfattning, de stendösar och gånggrifter, vilka som gravmonument över vårt äldsta bondefolk resa sig på Skånes slätter och, längre i norr, vid Västkustens vatten och på den bördiga Falbygden, talande vittnesbörd om vår tidigaste, vid åkerbruket knutna fasta bebyggelse.

Det har uttalats skilda uppfattningar om, huruvida denna äldsta bondekultur företrätts av ett inflyttat folk eller endast utgjort resultatet av s. k. kulturöverföring. Att i denna korta uppsats diskutera nämnda spörsmål är icke möjligt. Förf. har gjort sig till målsman för den förra ståndpunkten. Att vapen och redskap lätteligen kunde som byte gå från hand till hand eller forslas av köpmän från ett land till ett annat är helt naturligt. Men att i större omfattning använda boskap som bytesmedel mellan utlandet och Norden förefaller vida mer ohanterligt. I ännu högre grad talar megalitgravarnas läge ute i bygderna för en verklig folkförflyttning. Då man i vårt södra grannland i allmänhet anslutit sig till teorien om kulturöverföring, förefaller detta knappast överraskande, när bondekulturen därstädes uppfyllde nästan hela landet och undanträngde den tidigare förhärskande jägarkulturen till vissa delar av Jylland och östra Sjöland. Bosättningen förefaller sålunda mera ensartad, och de kraftiga kulturmot-

¹ Jfr O. Rydbeck, Skånes forntid, En bok om Skåne, red. av G. Carlquist, Lund 1936, s. 24 f.

Den invid Skegrie kyrka belägna dösen torde vara den vackraste i Skåne. Den är belägen i en långhög, som omgives av grova stenblock.

sättningarna i vårt eget land under stenålderns megalitperiod sakna egentligt motstycke i Danmark. I Sverige däremot måste, enligt förf:s förmenande, megalitgravarnas läge särskilt i Västergötland samt deras fullständiga frånvaro speciellt i det angränsande bördiga Östergötland, men även i det övriga Sverige och i Norge tydas som bevis på bestämda motsättningar icke blott ifråga om landområdenas kultur, utan även i fråga om deras befolkning.

Större delen av Sverige samt Norge och Finland beboddes av representanter för det tidigast invandrade boplats- eller jägarfolket, som först så småningom assimilerade den kultur eller i varje fall det åkerbruk, vilket ursprungligen företrädades av representanter för det till Sydvästsverige invandrade bondefolk, som sedermera jordades i våra dösar och gånggrifter. Huruvida dessa bönder först nått Skånes slätter

eller Bohusläns kuster är svårt att avgöra. Egentligen borde dösarna ha hunnit fortare från Nordjylland, deras nordiska urhem, de 5 à 6 milen över havet till Bohuslän än till Sydsverige, enär avståndet till Skåne från förstnämnda plats över Fyen och Själland är betydligt längre. Skulle emellertid åkerbrukskulturen äldst ha representerats av bl. a. de spetsnackiga flintyxorna, så borde den tidigast ha nått vår sydligaste provins, som torde äga det största antalet dylika yxor i Norden.

Huru härmed än förhåller sig, kan man av de ännu bevarade dösarnas och gånggrifternas läge här i Skåne draga den slutsatsen, att den lätta bördiga sandmyllan, som påträffas ett stycke från kusten och högst två mil inåt landet, utgjort den jordmån, som bäst lämpade sig för åkerbruket sådant som det bedrevs under stenåldern här i provinsen. Denna jordbruksareal, vars belägenhet framgår av de egentliga megalitgravarnas, dösarnas och gånggrifternas förekomst, sträcker sig med enstaka avbrott från Kristianstadstrakten längs med kusten till närheten av Hälsingborg. Frånvaron av dylika gravar i nordvästra Skåne kan måhända sättas i samband därmed, att hela Ängelholm—Höganässlätten under Litorinatidens transgressionsmaximum, således under slutet av äldre stenåldern, utgjorde en del av Kattegatt. Möjligt är att terrängen ifråga ännu vid yngre stenålderns början var mindre lämplig för bosättning. Härmed överensstämmer förträffligt det faktum, att nästan inga spetsnackiga yxor och relativt få tunnackiga påträffats inom ifrågavarande område.

Den del av Skåne, där de förhållandevis flesta megalitgravarna tyckas ha funnits, är sydvästra partiet, motsvarande Skytts härad. Ett ganska stort antal sådana, endast arkivaliskt konstaterade gravar äro nu helt försvunna. Andra äro så skadade, att man icke utan närmare undersökning kan avgöra, till vilken kategori de böra hänföras. Att som tidigare i allt för stor utsträckning skett, översätta den gamla skånsk-danska benämningen dysse med dös är felaktigt. Dysse betecknar endast en stenkammargrav i allmänhet, och det har t. o. m. inträffat, att en vanlig gravhög givits samma benämning; måhända har i så fall någon större sten varit synlig i högens kant. Ej blott hällkistor, utan även gånggrifter gå under samma benämning, t. ex. St. Kungsdösen och Erkedösen, båda belägna i Vemmenhögs härad, den förra en dubbelgånggrift med ovala kammare, den andra en vanlig gånggrift.

Den vackrast belägna av alla Skånes dösar torde utan tvekan vara

dösen vid Haväng. Dess läge vid stranden av Östersjön är utomordentligt tilltalande, skada blott att ej den uppväxande furuskogen omkring densamma i större utsträckning borthuggits. Ur naturskydds- och fornminnessynpunkt hade plantering av strandhavre e. d. till värn emot flygsanden varit vida att föredraga.

Om Havängsdösen med hänsyn till läget intar främsta rummet bland de skånska dösarna, så torde den invid Skegrie kyrka i en av grova stenblock omgiven långhög belägna dösen vara den i och för sig vackraste i provinsen. Gravkammaren ifråga tillhör den tidigaste typen, är smalt rektangulär till sin grundplan och saknar gång, men har ett slags öppning med låg tröskelsten vid ena smalsidan och är synnerligen väl avvägd till formen. Dess läge på den bördiga slätten helt nära kyrkan med en glimt av havet vid horisonten i söder är också ganska imponerande. Tyvärr har graven i likhet med övriga skånska dösar icke blivit vetenskapligt undersökt.

Ett par kilometer längre i söder är ännu en långhög belägen, som omsluter två likaledes skadade rektangulära, långsmala stenkammargravar. Man skulle känna sig frestad att kalla även dessa för dösar, men först en noggrann utgrävning av området kan avgöra, om de tillhöra dösarnas eller hällkistornas kategori.

Beklagligt nog ha många sådana gravmonument i vårt land varit föremål för åverkan eller blivit helt förstörda under de senaste århundradena. I Skåne ha sålunda ett stort antal dösar och gånggrifter fått skatta åt förgängelsen, ej minst under 1700-talet, då t. o. m. prästerskapet på sina ställen såg dem med oblida ögon, enär de betraktades som hemvist för jättar och troll. I vår egen tid har väl denna övertro i huvudsak försvunnit, men önskvärt vore, att lantbefolkningen finge full klarhet om, att deras egna förfäder, åkerbrukare liksom de själva, fått sitt sista vilorum i stenkammargraverna. Då skulle det knappast kunna förekomma, att plojen finge inkräkta på högarnas fotkedjor eller att, så som skett för endast två årtionden sedan, en hel gånggrift mitt ute på slätten i sydöstra Skåne sprängdes bort och försvann.

O. Rydbeck.

AKTUELLA PROBLEM INOM SKÅNSK LANDSKAPSVÅRD

Gammal och ny tid ha alltid mötts, men knappast så brutalt som nu. Landskapsvårdens verksamhetsfält har ansevärt förstorats, och kraven på positiva insatser reses med allt större styrka. Den moderna tekniken erövrar landsbygden på alla håll. Med jordbrukets industrialisering följer landsbygdens avfolkning och städernas snabba utveckling. Med utgångspunkt från städer och stadsliknande samhällen exploateras landsbygden med nya förutsättningar och på många olika sätt. Utvecklingen betjänar sig av den snabba samfärdseln och en allmän rörelse, som icke räknar avstånd. Ett isolerat läge bjuder numera intet säkert skydd. Förvärvsbegären planera och utföra sin verksamhet på alla punkter i landskapet. Dessa strävanden söka alla materiell vinning och de sakna som regel intresse för landskapets skönhetstillgångar. Det vill synas som om människan är på väg att glida för långt bort från naturen. Vi sakna ännu möjlighet att bedöma huru långt hon kan fortsätta i den riktningen utan att lida allvarlig personlig skada. Landskapsvården har emellertid en utomordentligt viktig uppgift att belysa och klarlägga naturens stora betydelse för den mänskliga samfälliga trevnaden. Den bör taga upp problemen till diskussion på bred bas.

Att vädja till förnuftet och kloket hos den allmänna uppfattningen blir i dag precis lika resultatlös som det alltid blivit. Endast egenintresset har varit mäktigt att verkställa insatser, och endast sådana åtgärder, vilka gagna stora allmänna intressen, kunna i vår tid bära upp handlingar, vilka rätt ledda möjligen också kunna bli av landskapsvårdande betydelse. De stora personliga insatsernas tid är förbi. Ingen bygger numera slott eller anlägger landskapsparker. Allt som utträttas i stort format verkställs av det allmänna för det allmänna.

Det äldre Skåne bestämdes till sitt yttre av bondbyarnas urgamla erfarenheter, relativt blygsamma åkerytor och omfattande naturmarker, vilka brukades som betesmarker. Nutiden kännetecknas bland annat av åkerns vidsträckt utbredning, besådd med säd eller im-

Århundradens betesgång har hållit denna säregna natur vid mak och därmed åstadkommit vad en enbart fridlysning icke skulle ha förmått. Det säkraste sättet att bevara detta landskap är att fullfölja beteskulturen inom traditionella, bestämda gränser. — Mellersta Skåne, den älderdomliga betesmarken vid Eslöv. (Foto: M. Sjöbeck.)

porterade vallväxter. De äldre naturpräglade boskapsmarkerna försvinna och modern skogsskötsel intränger i äldre fritt utvecklade bondskogar. Det moderna landskapet tillföres en uniformitet, vilken i sin upprepning kan förefalla glädjefattig, men som heller icke var okänd i det äldre Skåne. Där bidrog emellertid de naturliga betesmarkerna till uppehållandet av naturglädjen. Boskapsskötseln är i större utsträckning än åkerodlingen och skogshanteringen orsak till uppkomsten av naturliga skönhetsvärden. Därför bör också allt som sammanhänger med husdjursskötselns betesbehov, vallodling liksom vården för betesbruk av äldre kulturmarker göras till föremål för landskapsvårdens särskilda uppmärksamhet. Alla strävanden, vilka äro villiga att göra insatser för beteskulturens utvidgning, böra livligt

uppmuntras. Att träd och buskhängnader, där så kan ske, må komma att ersätta taggträdsstängseln är en fråga av den allra största betydelse för landskapets skönhetsvård.

Man märker i Skåne liksom på andra håll i landet, att nutiden har svårigheter att bekvämt göra sig kvitt massproduktionens förbrukade föremål. Detta yttrar sig i en allmän nedsmutsning av naturen. För många mindre såväl som större samhällen är förstörandet av avfallet ett problem, som icke synes vara löst på ett tillfredställande sätt. Allt för ofta möter man vid undangömda vackra platser på landsbygden sophögar och skrot. Stundom ser man högar av kasserade automobildelar, ja hela bilskrov, vilka oansvariga på detta sätt velat göra sig av med. Pappersavfallet inom sådana naturområden, dit stadsbefolkningen samlas vid utflykter, skänker allt för ofta en beklämmande syn.

I Skåne utgör den vidsträckta planteringen av gran ett oskönt drag, som snabbt vinner terräng. Exploateringen av naturen utmed trafiklederna för annonsändamål utgör en föga sympatisk form av företagsamhet. Det stora antalet ledningsstolpar inom tätbebyggda landsdelar och mindre samhällen på landet fördärva eljest goda intryck. En förbättring synes kunna ske utan att de praktiska kraven åsidosätts.

Även ur andra synpunkter är Skåne i fara att förfulas kanske snabbare än många andra svenska landskap. Framträdande orsaker utgöra den stora utsträckning i vilket jordbruket industrialiserats samt stadsbefolkningens allt mera växande siffror. Den bebyggelse, som utgår från städer och stadsliknande samhällen, grunda förorter, vilka ofta lida brist på god planläggning och som draga ned omgivningen estetiskt. Länsarkitekten Nils A. Blanck har tidigare tagit till orda för en standardisering av byggnadsformerna på landsbygden. Förslaget bör allvarligt begrundas och prövas. Trädgårdsskötseln har gått raskt framåt även hos de ekonomiskt mindre gynnade. Detta är glädjande. Intresset bör med alla medel uppmuntras och vidgas. Vi ha här framför oss en av nutidens främsta vägar, där människan ånyo sammanträffar med naturen och så småningom lär sig att uppskatta den.

Betydande skönhetsvärden, vilka framträda i nutidslandskapet, ha framkommit genom en äldre tids organisering av marken på samfällighetens och gemenskapens grund. Vi få icke glömma, att kulturlandskapet i stor utsträckning grundlagts av ett kollektivt bruk av

Den naturliga ängen fördjupar uppfattningen av det som varit. Den vidgar på ett mera ovanligt sätt det historiska perspektivet. Fornlämningen kräver här vård och uppsikt som även sträcker sig till omgivningen. Fornminneslagen bör ge oss skyldighet att bevara den. — Den så kallade Penninggraven vid Kiviks-Åsperöd i östra Skåne. (Foto: M. Sjöbeck.)

jorden. De lagar, vilka reglerade denna verksamhet ha skonat vår natur och bevarat våra havsstränder genom begränsningen av den individuella företagsamheten. Denna betraktas av nutiden som en hävstång för utvecklingen, men vi få icke släppa ur sikte, att den samtidigt utgör den främsta faran för landskapets förflackning och fördödande. Städernas fordringar på tillgång till naturen kunna icke i längden tillbakavisas. Problemet är mycket omfattande och svårt att komma till rätta med. Det kräver emellertid den allra största uppmärksamhet och framtvingar snara åtgärder.

Den expansion från städerna, vilken sträcker ut till kusten och havsstränderna, innebär ett förfulande av stora mått, som blir så mycket mera fördärvbringande som planläggningen ofta är tillfällig och

föga genomtänkt. Stränderna utmed norra Öresund samt delar av havsstranden öster om Trälleborg visa en modern bebyggelse, som är allt annat än tilldragande. Skåne väntar angeläget på de lagbestämmelser, vilka äro på väg i Danmark och som äro ägnade att tillvarataga havssträndernas frihet och för alla gemensamma skönhetsvärden.

De samhällen, vilka utvecklats på landsbygden med tanke på att taga hand om stadsbefolkningens behov av rekreation, vila eller sport, ägna sällan tillräcklig uppmärksamhet åt värden av den natur, som de draga fördel av. De spörsmål, vilka här framträda, äro ingalunda lätta att lösa, men de viloorter, vilka medvetet arbeta med tanke på framtiden, böra icke skjuta dem åt sidan utan taga upp dem till diskussion med sakkunskapen. Naturen är för dessa orter icke alls likgiltig, och den kommer i en nära framtid att tillmätas utomordentlig betydelse vid valet av sommarens vistelseort för vila och förströelse. Vad Båstad gjort i detta sammanhang under vidsynt ledning är beundransvärt och utgör ett uppmuntrande exempel. Samhället visar oss framför allt, att naturens exploatering bör ske med klokhet och varlig hand efter en på förhand noga genomtänkt plan. För Torekovs framtid är det av vikt, att Väderöns natur skyddas för vanställande ingrepp eller bebyggelse. Såsom framstående naturattraktioner för både Torekov och Båstad bör utvecklingen av företagsamheten vid Hovshallar följas med uppmärksamhet. Mölles utveckling gagnas bäst av den fortsatta kärleksfulla vården av Kullaberg. Många besökare skulle trivas ännu bättre, om obehagen från den larmande okynnestrafiken kunde hållas borta åtminstone från den fredade delen av berget. Denna sida av saken — den bullrande och störande motortrafiken — bör mera än hittills beaktas av de sommarorter, vilka inrätta sig för att bereda vila och ro för en jäktad stadsbefolkning. Arild intager likaledes ett känsligt läge. Även där är förvaltningen av naturtillgångarna den fråga, varom samhällets framtidsexistens kommer att röra sig.

Trakten öster om Lund och terrängen omkring Dalby har nyligen överraskat med märkliga företeelser. Fil. lic. Gösta Nordholm har öster om Lund anträffat lämningar av en gårdsanläggning från medeltiden och han anser sig i detta sammanhang ha funnit bevarade samtida eller möjligen till och med förhistoriska åkrar. Allt befinns inom den gamla kungsängen Räften eller Kungsmarken. Den har under århundraden begagnats som betesmark, varigenom

Det egendomliga moränlandskapet söker skydd för framtiden. Genom att undvika att bebygga området och skona det från granplantering reser man ett äreminne åt Linnés besök på platsen år 1749. Skåne bör ha råd att på detta sätt på något håll hylla provinsens förste verkliga upptäckare. — Östra Skåne, Degeberga. (Foto: M. Sjöbeck.)

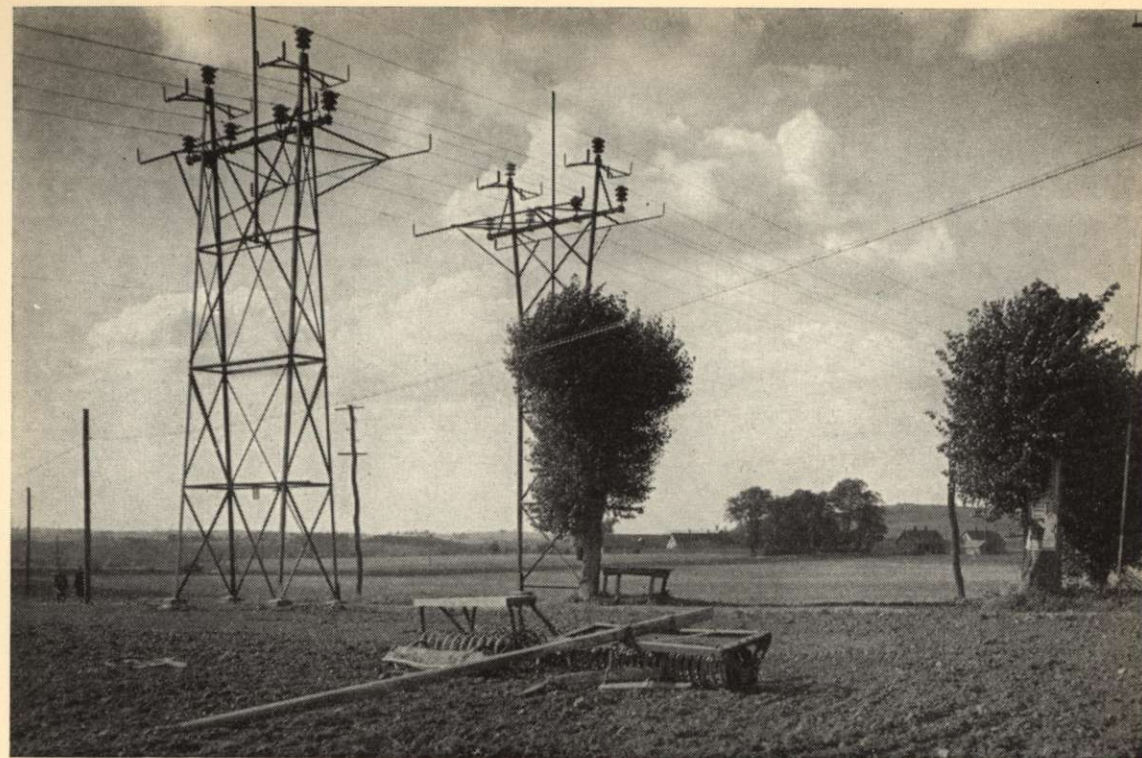
jordytan icke påverkats av plogen. Inom den närbelägna Dalby söderskog, vilken som bekant skyddas som naturminnesmärke (nationalpark), har docenten vid Skogshögskolan, fil. dr Bertil Lindquist, träffat en ansenlig kretsformad vallanläggning, vilken han betraktar som en fornborg. Den innesluter inom breda jordvallar större delen av den fredade lunden. Man kan säga, att dessa upptäckter icke kommo helt oväntade. Man söker just sådana minnesmärken i terrängen mellan Dalby och Lund, vilken vid övergången mellan hednisk och kristen tid otvivelaktigt rymde viktiga kulturbygder. Framför allt önskar man gärna träffa platsen för den förhistoriska religiösa samlingsplats, vilken förebådar den ansenliga medeltidskyrkan, som till vissa delar härstammar från 1000-talet. Denna plats kan tänkas sam-

manfalla med den upptäckta så kallade fornborgen. Under alla förhållanden lämna de upptäckta medvetna anläggningarna inom Dalby söderskog ett nytt betydande värde åt nationalparken samtidigt med att de skänka en ny aspekt över den så kallade ursprungliga naturen i Skåne.

När Dalby söderskog fridlystes såsom naturminne hade den naturliga växtlighetens historia knappast gjorts till föremål för studium. Vi veta emellertid numera, att söderskogen under 1600- och 1700-talen utgjorde en kvalitativt högt värderad ängsmark, som väl vårdades och vars avkastning noga tillvaratogs. Detta betyder att trädvegetationen hölls gles och låg. Marken producerade till övervägande delen ängsväxter. Som bekant har fridlysningen i stor utsträckning privilegierat lundfloran. Samtidigt har Dalby söderskog allt mera övergått till en kulturprodukt med en tät trädvegetation, där alm och bok kommit att intaga en härskande ställning. Det historiska studiet av Sydsveriges lövskogsmarker skänker oss starka stöd för påståendet, att almen och boken icke i större utsträckning ingått i söderskogens växtbestånd under den långa tid området nyttjades som avkastningsduglig ängsmark. Denna tid måste anses börja senast, när klostret i Dalby förvärvar nyttjanderätten till området. Det är emellertid troligt, att det medvetna hävdandet i ett större sammanhang av naturtillgången såsom äng inträffar redan under förhistorisk tid. Den gamla fodermarkens uppskattade kvalitet sammanhänger med, att söderskogen tidigare varit väl bevattnad, vilket givit ängen karaktär av surskog. Ask, al, ek och hassel samt en mångfald arter av buskar tillhöra denna gamla ängstyp, där trädvegetationens naturliga grundstomme är ask, al och ek. Efter senare tiders dränering har skapats gynnsamma betingelser för spridningen av almen och boken.

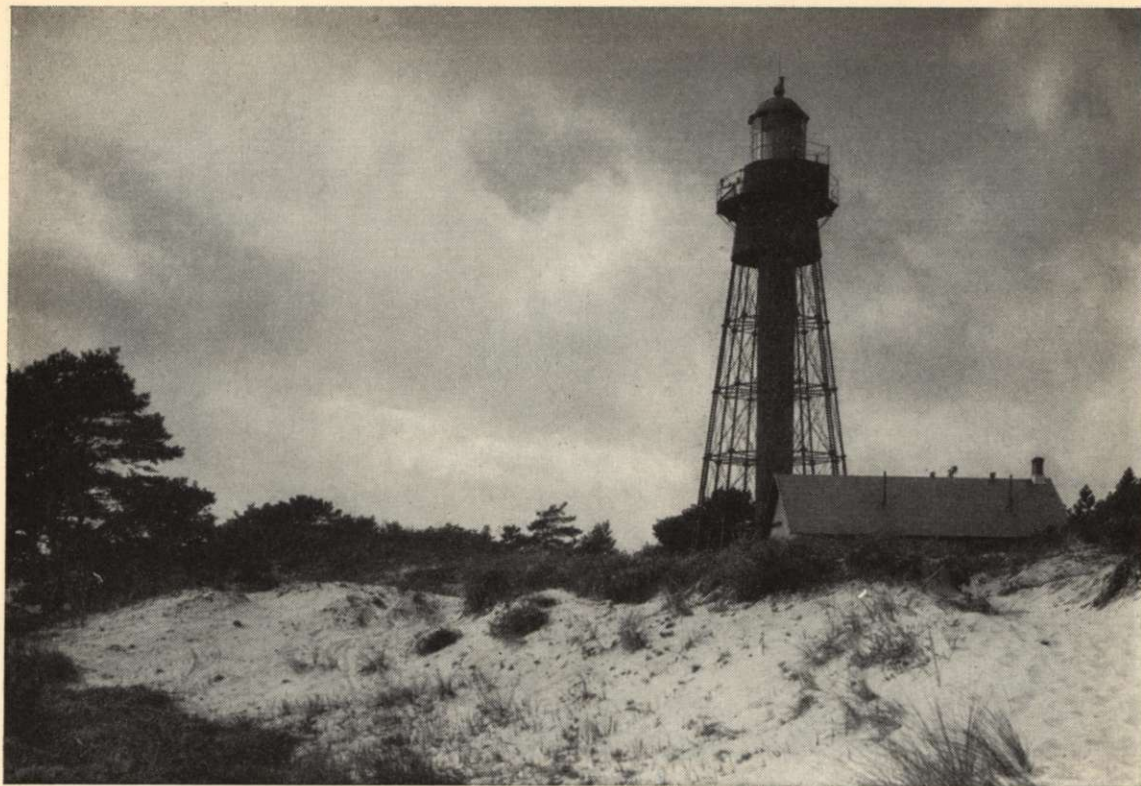
Dalby nationalpark bör naturligtvis fortfarande bevaras och noga vårdas, även om vegetationen kan visas utbilda sig till något annat än vad den tidigare varit. Ängskaraktären kan möjligen vid förständig behandling delvis återvinnas. Härvid erfordras framför allt, att ängsfloran erhåller en tillräckligt stor yta för sin naturliga expansion. För närvarande äro skogsbrynen artrikast. För tillfredsställandet av dessa önskemål är det viktigt, att Dalby norrskog — som icke fredas men till sin karaktär är ursprungligare än den fridlysta Dalby söderskog — förenas med söderskogen, varvid den öppna terrängen mellan skogsområdena bör införlivas med det fridlysta området. Den

Stolpledningarna ingripa allt mera störande. En minskning av dessa upprepade anledningar till förfulning är önskvärd. — Västra Skåne, slätten* vid Tågarp. (Foto: M. Sjöbeck.)

icke fredade Dalby norrskog är i sitt mera ursprungliga skick av gammal ängsmark så värdefull, att förslaget att här inrätta ett arboretum — en plantering av för området främmande träd och buskar i försöks- och studiesyfte — bör förhindras. I anslutning till Dalby söder- och norrskog bör ett område med hedkaraktär — äldre fäladsmark bevuxen med enris och ljung — införlivas med skyddsområdet. Billebjer och delar av Kungsmarken böra självfallet ingå i det på en bredare bas vidgade reservatet. Som en del härav kan Dalby nationalpark bli ett värdefullt skånskt landskapsreservat, där man ställes inför naturens skiljaktiga utformning genom olika äldre jordbruksmetoder. Fynden vid Kungsmarken och förutsättningarna för uppkomsten av Lund erhålla i detta sammanhang en levande bakgrund, som universitetsundervisningen väl knappast kan avvara. Inrättandet av en golvbana på Kungsmarken, den allmänna granplan-

Det märkliga klittlandskapet Sandhammaren med fyren. (Foto: M. Sjöbeck, 1935.)

teringen inom de hedartade fäladsmarkerna omkring Dalby samt förslaget att anlägga en skogsbotanisk trädgård i Dalby norrskog betyder emellertid början av en utveckling, som på dessa platser icke är önskvärd. Det bör övervägas, om icke fornminneslagen bör i vissa fall utsträckas till att omfatta även speciella naturobjekt. Framför allt blir detta av vikt, där naturen och kulturminnesmärkena vackert förenats och där de historiskt komplettera varandra och sålunda fördjupa uppfattningen av det som varit.

Ett av de områden inom sydöstra Skåne, som särskilt vädjar till framtiden, är det märkliga naturlandskap, som benämnes Sandhammaren. Man vill gärna hoppas, att landskapsvårdens uppmärksamhet här icke må förtröttnas och att under väntan på formliga lagbestämmelser till skydd för våra havsstränder det må bli möjligt att hålla fast bebyggelse borta från själva havsstranden och de

Stranden norr om Simrishamn med Vårhall. (Foto: M. Sjöbeck, 1935.)

märkligaste delarna av klitterna. Längre norrut stannar man vid det vackra strandlandskapet vid det lilla fiskläget Gislövhammar, där den kambrosiluriska kalkstenen med plana hållar uppträder på stranden. Den måleriska bebyggelsen med fiskarbostäder kan helt naturligt icke uppehållas med konstlade medel, men den framtida bebyggelseutvecklingen inom detta tilltalande landskap bör noga följas. Havsstranden mellan Brantevik och Simrishamn äger en särskild tjusning, men den skadas av den exploatering av berggrunden, som här försiggår och vilken på sina håll skurit så djupt att exempelvis den framstående hällristningen vid Horshäll återfinnes på överdelen av en sparad stenpelare. Vackra partier av de plana hällmarkerna finnas dock ännu orörda. De bära på några håll lämningar av de lövsnår (däribland *Cornus sanguinea*), vilka för århundraden tillbaka täckt stranden och ingått i den enligt sägnen av snapphanarna för-

störda Simrislund. Man frågar sig om det icke finns någon utväg att bibehålla en del av dessa hållmarker med deras historiska växtlighet. Likartade bildningar observerar man ånyo norr om Simrishamn, där Vårhall bryter sig fram ur sandstranden med sina kubiskt förklyftade bergformer. Området äger, trots sin ringa omfattning, stor skönhet. Man betraktar ett framstående naturminnesmärke, som man helst icke önskar se i fara. Med Vårhall sjunker Linderödsåsen i Östersjön. På andra sidan av strandvägen reser sig terrängen med ljusa hållmarker, be vuxna med ljung och enris, alltjämt oberörda av störande ingrepp. Man har ett mäktigt intryck av den gammalskånska utmarkenbetessamfällighetens oändliga frihet och märkliga skönhet. Man beundrar i Gladsax hallar en av Skånes vackraste och mest egenartade nejder. Huru skola vi finna en form att som helhet åt framtiden bevara detta ståtliga landskapsuttryck? Hembygds- och landskapsvårdens strävanden komma otvivelaktigt att nå längst i den mån de kunna ställas i samklang med det levande livets och utvecklingens krav, men även andra medel som erfordra offer måste övervägas. Något längre norrut mellan Baskemölla och Vik iakttaga vi på den natursköna havsstranden lämningar av den växtlighet, vilken ingick i den av Linné prisade Tjörndala lund. Även här ha vi ett landskapsavsnitt, som kommer att fordra uppmärksamhet och vård. Den vackra stranden avslutas norrut av Stenshuvud med dess märkliga av gammal beteskultur bestämda och formade vegetation. Dessa återverkande äldre landskapsuttryck ge fortfarande karaktär åt ängslandskapen på sluttningarna norrut omkring Äsperöd, Karakås och Kivik. Framstående fornlämningar, däribland Bredarör, fördjupa denna landskapsbild, som är ytterst känslig för oövertänkta ingrepp. Att bevara den gamla ängsvegetationen omkring Stenshuvud är icke så mycket en fråga om fridlysning i allmän mening utan i stället ett spørsmål om förständig betesordning och uppsikt. På samma sätt bliva de vackra nejderna omkring berget och ned mot Kivik alltid beroende av den uppmärksamhet man ägnar bebyggelsen. Det gäller som en allmän regel, att sydöstra och östra Skåne är till sitt yttre naturligare och mera traditionsbundet än västra och sydöstra Skåne. I östra Skåne vänta landskapsvården många uppgifter, där det gäller att i det moderna landskapet upptaga eller tillämpa en äldre tids vackraste yttringar.

Mårten Sjöbeck.

SKÅNSK HEMBYGDSVÅRD

Några ord om dess historiska bakgrund och nutida gestaltning.

Hembygdsvården i Skåne har liksom landskapet självt sin egenart och sina egna problem vid jämförelse med förhållandena i andra svenska landskap. Denna egenart är emellertid klart beroende av rörelsens historiska framväxt och de särskilda lokala förutsättningar, som därvid gjort sig gällande.

Redan några år innan fornminnesintresset tog fast form i Sverige genom den av Gustaf II Adolf utfärdade första instruktionen för riksantikvarieämbetet 1630 hade Kristian IV åren 1622—24 genom prästerskapets hjälp låtit göra den första inventeringen av kulturminnesmärken i Danmark och även i det då danska Skåne. Sedan provinsen övergått till Sverige, gjordes åren 1667—84 på svenskt föranstaltande en förnyad »Rannsaking efter Antiquiteter». Detta är de två första försöken, som gjorts i Skåne för att utforska minnesmärken, och landskapet har därvid betecknande nog lyckliggjorts med tvenne nationella initiativ, både från danskt och svenskt håll. Sverige skänkte sedan sin nya provins en gåva, som sedan dess alltid varit den andliga jordmånen för olika kulturminnesvårdande initiativ, nämligen universitetet i Lund, vilket gjort och ännu gör, att även den breda hembygdsvården i Skåne är rikare fasetterad än i andra landskap. Den inrymmer som en följd därav emellertid även andra och större problem, särskilt i organisatoriskt avseende.

Efter det nationella 1600-talets efterforskningar efter antikviteter finna vi under det merkantila 1700-talet en rad vakna iakttagare på resande fot i provinsen för att anteckna dess nyttigheter, och deras reseberättelser komma alltid att utgöra värdefulla källor för kunskapen om äldre förhållanden i Skåne. Genom Linné, Tidström, Hårleman och Ehrensverd, för att endast nämna några namn, har Skånes egenart i landskapstyper, andlig och materiell odling samt folklynne ytterligare framhävts, och varje nytt bidrag i den alltjämt rikt flödande litteraturen om Skåne framvisar nya drag.

Den rena fornforskningen och intresset för en vetenskaplig bear-

betning av minnesmärkena började tidigast vid Lunds universitet, där Linnés lärare, den framsynte Kilian Stobæus då var verksam. Han hopbragte en rikhaltig samling »curiosa och skånska antikviteter», som han 1735 skänkte till Lunds universitet och som blivit grundstommen bl. a. till dess historiska museum. Från Skåne och Lunds universitet ha även kommit män, som sedan anförtrotts vården av hela landets kulturminnesvård som riksantikvarier, såsom N. H. Sjöborg och Bror Emil Hildebrand. Bland dem, vars verksamhet helt utfördes med Lund som utgångspunkt kan nämnas C. G. Brunius, Sveriges förste medeltidsarkeolog, professorn i zoologi Sven Nilsson, som betytt åtskilligt för den rent kulturhistoriska uppfattningen av gången tid, och N. G. Bruzelius, först amanuens vid Historiska museet och sedan docent i arkeologi och bland den större allmänheten kanske mest känd som författare till den utmärkta folklivsskildringen Allmogelivet i Ingelstads härad. Som rektor vid Ystads läroverk från 1865 tog han där initiativet till ett läroverksmuseum. Bland senare män, som haft stor betydelse för Skånes kulturhistoria och därmed även dess hembygdsvård må särskilt nämnas Sven Söderberg och Martin Weibull. Därmed ha vi nått nutiden och det nu pågående arbetet inom kulturminnesvård och hembygdsvård och det torde därvid vara en riktig iakttagelse, att universitetet icke längre är samma centralpunkt som i äldre tid. Arbetet har blivit mera lokalt fördelat, de många sammanlutningarna på landsbygden ha tillkommit, och samtidigt göra sig de organiserade krafterna gällande mest utanför universitet.

Även det andra stora museet i Lund, Kulturhistoriska museet för södra Sverige, har sin första upprinnelse inom universitetet och studentkåren, även om det sedan gått sin egen, självständiga väg och fortfarande står som en i förhållande till universitetet fullt fristående institution. Bland de unga män, som verkade i den år 1875 bildade Skånska landsmålsföreningen, fanns även G. J:son Karlin, Kulturens grundare, och i de »rekvisita», som 1882 började insamlas för föreningens allmogepräglade, små teaterpjäser, låg det första fröet till föremålssamlandet i större stil för ett museum. Sedan har intendent Karlin gestaltat en institution, som väl i många avseenden spränger ramen för ett kulturhistoriskt museum för södra Sverige men som vid sidan om Universitetets Historiska museum och övriga museer i andra delar av Skåne alltid måste bli av största betydelse för provinsens kulturhistoriskt inriktade hembygdsvård.

Från universitetskretsarna har sålunda det antikvariska och kultur-

Från Kulturhistoriska museet, Lund.

historiska intresse utgått, som så småningom lett fram till den rika mångfalden av museer och hembygdssammanslutningar i Skåne i våra dagar. Det är därvid fornminnesintresset, som gått före och undan för undan breddats till att omfatta alla företeelser i provinsens kulturhistoria. Tidigast bildades fornminnesföreningar med hela provinsen eller mera som verksamhetsområde (Skånes fornminnesförening 1865, år 1873 sammanslagen med Hallands fornminnesförening till De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening). År 1877 grundades en särskild fornminnesförening för Kristianstads län, vars samlingar senare sammanförts med Kristianstads museum. I de större städerna med egna läroverk uppkommo genom impulser från universitetsstaden läroverksmuseer, ofta med både kulturhistoriska och naturhistoriska samlingar. Malmö stora museum började sålunda som ett skolmuseum 1851 och på 1850-talet grundades även liknande i Kristianstad och Landskrona. Tidigare har nämnts det av Bruzelius påbörjade museet i Ystad. Trelleborgs fornminnessamling tillkom 1896 och Hälsingborgs museum 1902. Sedan tillkommo snart museiföreningar på olika håll, som regel för att stödja och öka en befintlig museal samling (Ystads fornminnesförening 1907, Hälsingborgs museiförening 1908, Kristianstads museiförening 1915), medan andra föreningar ställt sig mera fritt i förhållande till museerna (Malmö fornminnesförening 1911, Föreningen Det gamla Lund 1918). De arkeologiska undersökningarna i städerna skötas av respektive museer i Malmö och Lund, men givetvis med föreningens intresserade stöd.

Med tillkomsten av Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne 1917 få vi i själva verket en helt ny typ av kulturminnesvårdande sammanslutningar, där ordet hembygdsvård för första gången kommer med i namnet. Men det är något mera än ett nytt namn. Det är en ny strävan efter begränsning och fördjupning inom en särskild bygd och därmed ligger också den mera folkliga orienteringen i verksamheten klar. Det är symboliskt, att föreningens museum, fastän det ligger i en stad, heter hembygdsmuseum, Simrishamns hembygdsmuseum, och det är hela Österlen, som fått tillfälle att berätta om sin kulturhistoria inom dess väggar. Härmed är en ny och sund inriktning given och en klok avgränsning gentemot de större museerna, där det mera vittomfattande och jämförande materialet alltid måste samlas. Begränsningen till den egna bygden har sedan som regel kommit att gälla för senare bildade fornminnes- och hembygdsföreningar, såväl i deras museibildande som övriga verksamhet.

Grimmatorpsgården på Broby museum.

Sådana föreningar täcka nu så gott som hela Skånes karta. Endast i Torna och Luggude härader finnas inga hembygdsföreningar, men i gengäld ligga här två av landskapets största museer, Kulturen i Lund och Hälsingborgs museum.

Det är tydligt, att denna mångfald av kulturminnesvårdande sammanslutningar utgjort en tillgång men samtidigt onekligen medfört en splittring i arbetet. Man hade å ena sidan de äldre museerna och museala samlingarna i städerna och å andra sidan alla landsbygdens häradsföreningar, många med hembygds museer eller gamlegårdar. Det växte därför fram ett behov att på ett eller annat sätt slå en brygga emellan dem, och förra gången Samfundet för Hembygdsvård höll sitt årsmöte i Skåne 1928 framfördes tanken på ett Skånes Hembygdsförbund, som sedan definitivt bildades följande år.

Därmed ha vi nått fram till kulturminnes- och hembygdsvårdens nuvarande ställning i Skåne. Det är en stor mängd sammanslutningar, som här äro verksamma. Universitetets Historiska museum samt Kulturen i Lund ha båda en verksamhet, som sträcker sig även utanför Skånes gränser. Till Kulturen hör även Östarp, som vill ge bilden av en levande skånsk bondgård i äldre tid. Malmö museum inrymmer huvudsakligen konst, konstindustri, kulturhistoria för Malmö stad samt även naturhistoriska samlingar och är nu med sin hypermoderna museibyggnad i anslutning till det gamla slottet en storslagen institution. I Hälsingborg finna vi stadens historia med den gamla Kärnan, konstmuseum på Vikingsberg samt friluftsanläggningen på Fredriksdal med den gamla herrgården och ditflyttade allmogebyggnader. Ystad har helt nyligen fått ett modernt konstmuseum i anslutning till dragonmuseet. Här finnes också Ystads fornminnesförenings omfattande samlingar i det gamla Gråbrödersklostret samt Charlotta Berlins stiftelse, visande ett skånskt borgerligt hem från 1800-talets mitt. Trälleborg har ett museum, huvudsakligen bestående av förhistoria och allmogekultur och har nyligen på ett utmärkt sätt löst sin lokalfråga genom samlingarnas överflyttande till Skyttsgården, som även inrymmer stadens bibliotek. För konsten har staden nyligen fått ett särskilt museum i Ebbemuseet. Kristianstads museum innehåller samlingar rörande konsthantverk och allmän kulturhistoria. Landskrona museum, sedan 1935 inrymt i goda lokaler i f. d. Adolf Fredriks kasern, innehåller samlingar av stadshistoria, konst och omgivande landsbygds allmogekultur. I Eslöv finner man liknande smärre samlingar. I Hässleholm ha inom en hembygdsförenings ram under de senaste åren relativt stora samlingar tillkommit. Ängelholm har i stadens vackra lilla rådhus goda samlingar från det äldre hantverket och för Skanörs och Falsterbos rika äldre kulturhistoria ha relativt omfattande samlingar under de sista åren tillförts museet i Falsterbo. I den nyblivna staden Höganäs slutligen finna vi ett litet museum, klokt inriktat på hemortens egenart. Det innehåller förutom smärre samlingar från stadens borgar- och skepparfamiljer ett intressant och värdefullt urval av Höganäs-Billesholms Aktiebolags finkeramiska tillverkning. Man skulle önska, att många museer i Skåne på samma sätt måtte inrikta sig på sin stads eller sin bygds skildring.

Men inte bara i städerna ha museer växt fram. Även landsbygdens hembygdsföreningar ha i vissa fall gått in för att skapa museala samlingar. Så har Göinge hembygdsförening, verksam sedan 1920, till

Broby sammanfört ett antal byggnader med inredning och uppfört en museibyggnad för övriga samlingar. I Båstad har Bjäre härads hembygdsförening skapat ett litet museum med huvudsakligen arkeologiska samlingar. Vemmenhögs härads fornminnes- och hembygdsförening har under de senaste åren insamlat föremål, särskilt från häradets allmogekultur, som nu förvaras på Svaneholms slott, och Harjagers härads fornminnes- och hembygdsförening har en mindre museisamling i en äldre byggnad i Kävlinge. Andra föreningar ha i stället följt hembygdsgårdens idé, varvid en äldre byggnad som regel bevarats på platsen och försetts med en tidstrogen inredning. Som ett mönster för denna verksamhet bör nämnas Tomelilla byagård. På samma sätt har Bara härads hembygdsförening slagit vakt om Burlövs gamla vackra prästgård, även om endast boningslängan kunnat bevaras åt eftervärlden. En annan skånsk prästgård, Sövde, kommer inom kort att återuppföras på ny plats av Färs härads hembygdsförening. Även här gäller det endast boningslängan. Hovs hembygdsförening i Bjäre härad och Hembygdsföreningen Byagården i Vittsjö ha likaledes sina hembygds gårdar. Gärds härads relativt nybildade hembygdsförening har nyligen flyttat boningslängan av en äldre gård till Degeberga, men planerna synas tyvärr svälla ut mot ett museum. I Billinge i Onsjö härad har framlidne grosshandlare Wilhelm Sonesson bevarat en gammal gård med dess inredning.

Det är dock påfallande, hur svårt hembygdsföreningarna ha för att förstå hembygdsgårdens idé och begränsa sig till denna. Samlarvurmen är en av den sunda hembygdsvårdens värsta sjukdomar, då det gäller landsbygden och den trängre kretsen, vilken som regel varken nu eller för framtiden kan bära upp ett museum. I stället för den levande bygdegården får man ett dött museum. Ty genom att hopa massor av föremål i en gammal byggnad tar man givetvis bort dess karaktär av levande miljö. Så gör tråkigheten sitt intåg i sällskap med årens samlade damm och så klagas man över, att det inte kommer något folk till »museet». Men om man förstått och respekterat bygdegårdens nödvändiga begränsning, vari dess största styrka ligger, om man gjort den till en levande faktor i bygdens liv genom att till den knyta gammaldags folklig festglädje, som snart är hemlös på hela landsbygden, då skulle människorna kommit dit. Man borde även lära sig att förtroendefullt samarbeta med de större museerna i stället för att, som ofta skett, motarbeta dem. Det är dock dessa, som ha till uppgift att skildra provinsens, ibland hela landets äldre odling. De

behöva för den skull massmaterialet för studier och forskning, och detta kommer sedan som regel bygden på nytt till godo i form av den särskilt i våra dagar stora rikedom av kulturhistoriska skildringar med en riktig, vetenskaplig bakgrund. Det bör vara varje hembygdsförening med sund inställning i sitt arbete angeläget inte bara att skaffa sig de ting, som tillhöra gamlegården eller äro nödvändiga för att i hembygds museet skildra bygden, utan även bidra till att det centrala museet får möjlighet att ge deras bygd full rättvisa i jämförelse med övriga samlingar i museet.

I det praktiska arbetet är det emellertid nödvändigt att taga förhållandena sådana de äro. Lokala museer ligga ganska tätt i Skåne och det lär kanske inte kunna undvikas, att fler tillkomma. Hur är det då ställt med samlingarnas katalogisering, konservering och museala förvaring? Man kan genast fastslå, att det som regel icke är väl ställt, och Skånes Hembygdsförbund har hittills gjort sitt bästa för att lämna hjälp. Ännu återstår dock mycket att göra. Det torde stå allt mera klart, även för personer med samlarvurmen som sitt främsta kännetecken, att en museal samling, ofullständigt eller icke alls katalogiserad, så småningom endast har kuriositetsvärde. Förbundet har utarbetat och lanserat en lämplig typ av huvudliggare, som nu användes på flera håll. En lappkatalog, likaledes efter förbundets anvisningar, håller på att uppläggas för flera samlingar och snart kan arbetet på den centrala dubblettkatalogen påbörjas. Konserveringen är ett stort problem i Skåne icke enbart för de smärre samlingarna, och det torde bli nödvändigt, att denna sak ordnas gemensamt för flera sammanslutningar, som var för sig icke kunna skaffa effektiv utrustning. Vad slutligen den museala uppställningen av samlingarna angår, så är detta för varje museum en väsentlig sak, som icke kan göras utan vana och fackkunskap. Även här har Skånes Hembygdsförbund en viktig uppgift. I första hand kommer det emellertid an på vad hjälp varje sammanslutning önskar få i sin verksamhet. Det har nämligen städse varit en viktig princip för förbundet att inte göra intrång på föreningarnas självbestämmanderätt. Men med självbestämmande och frihet följer också ansvar.

En hembygdsförening skall emellertid icke endast arbeta för hembygdsgård och museum. Ja, om en förening väljer att icke alls syssla därmed, så är som regel ingen skada skedd. Den övervakande och skyddande verksamheten är i våra dagar ytterst viktig, då tiden går fortare än någonsin och så mycket av värde i onödan försvinner. Män-

Burlövs prästgård.

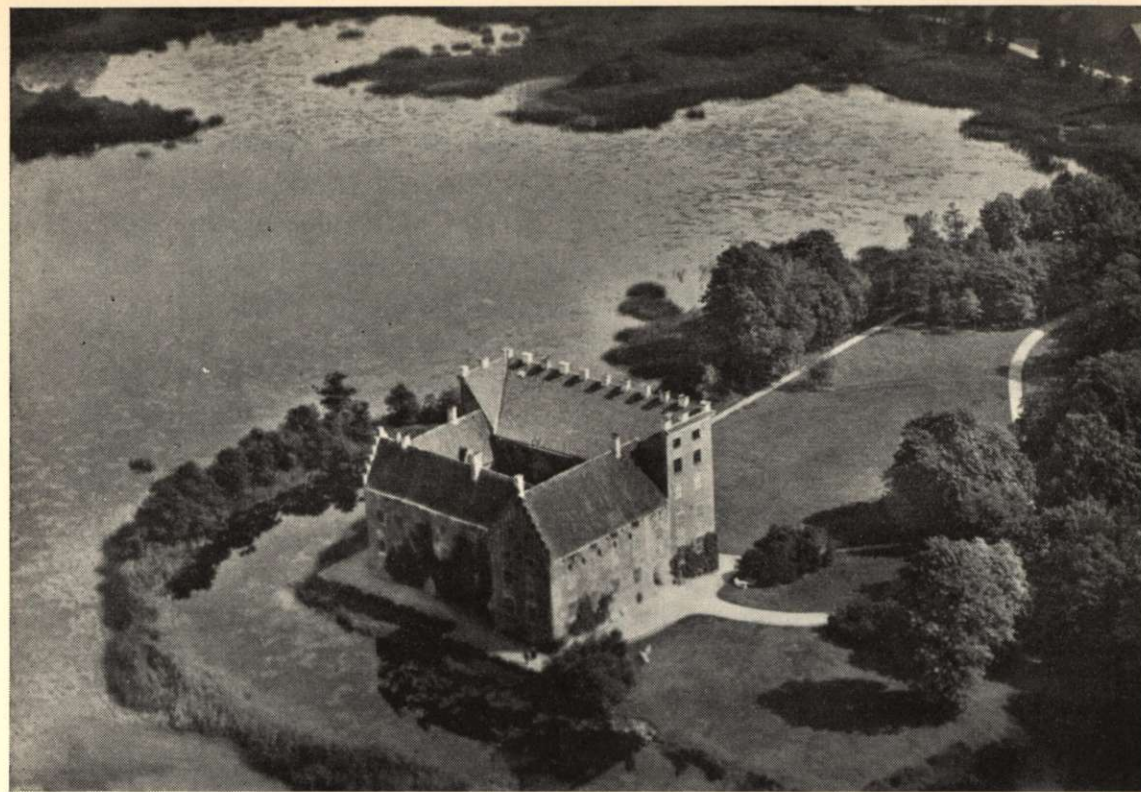

niskan gör djärva ingrepp i natur och fornminnen vid vägbyggnader och andra större anläggningar, och plogen förvandlar alltjämt ny jord till åker. Men det är givetvis inte alltid så lätt att veta, vad man skall skydda. En upplysningsverksamhet behövs härvidlag ständigt, och varje hembygdsförening kan genom igångsättandet av inventeringar i bygden göra sina medlemmar förtroga med materialet. På Skånes Hembygdsförbunds initiativ ha kulturhistoriska inventeringar satts i gång på flera håll i Skåne. Utom nyttan för bygdens folk att därigenom lära känna sin äldre odling, kunna också dessa inventeringar ge bidrag till inventeringar, som genomförs av de centrala institutionerna, vare sig det gäller förhistoria eller allmogekultur.

Ett led i upplysningsverksamheten utgör även hembygdspublikationerna. Vissa hembygdsföreningar i Skåne ha egna publikationer. Som ett efterföljansvärt exempel må särskilt nämnas Bara härads hembygdsförening, som med en serie bidrag till häradets beskrivning gjort en viktig hembygdsvårdande gärning. Andra föreningar ha försökt sig på årliga skrifter, men som regel ha kostnaderna blivit för stora på grund av de små upplagorna, och innehållet har ofta fått tillfällighetens karaktär. Sedan 1932 utger Skånes Hembygdsförbund en gemensam årsbok, som undan för undan antagits som medlemspublikation av de flesta lokala föreningarna. Vid sidan om denna årsbok, som nu synes vara oumbärlig, borde de lokala föreningarna kunna arbeta för häradsbeskrivningar, vilka kunde lämnas medlemmarna som en extra uppmuntran, då ekonomin medger detta och materialet är insamlat och bearbetat.

Den art av hembygdsvård, som arbetar med mera i nutiden ligande, rent praktiska problem, t. ex. byggnadsskicket på landsbygden, en bättre kyrkogårdskultur m. m., har aldrig haft riktigt fotfäste i de lokala hembygdsföreningarna. År 1915 bildades en särskild förening att verka för dessa ändamål, nämligen Skånska föreningen för byggnadskultur. Här har dessutom Samfundets för Hembygdsvård mångåriga verksamhet kommit även Skåne till del. Främst må nämnas Samfundets byggmästareskola på Hvilan och det uppoffrande arbete, som Samfundets mångårige sekreterare, F. Hazelius, där nedlagt. Skolans verksamhet är en viktig faktor för höjandet av landsbygdens byggnadsskick i Skåne.

Utrymmet medger inte ett närmare ingående på det kulturminnesvårdande arbete, som Riksantikvarieämbetet utfört och utför i Skåne. Endast några namn må skymta förbi: Månstorp, vid vars konservering

Svaneholms slott.

Skånes Hembygdsförbund fick tillfälle medverka, vidare Snårestad, Skårby, Sjörup och Västerstad, Kiviksgraven, Lindholmen, Bollerup, Falsterbo samt nu senast Glimmingehus och Dalby. En ny form av kulturminnesvårdande verksamhet har framkommit i Vemmenhögs härad, där Svaneholms vackra slott inköpts av en andelsförening, som ämnar för framtiden bevara borgen som kulturminnesmärke. Fornminnesinventeringar ha utförts både av Riksantikvarieämbetet, av Historiska museet i Lund och av de enskilda hembygdsföreningarna. Historiska museet representerar i särskild grad den vetenskapliga utforskningen av Skånes förhistoria genom sina ständiga grävningar. För naturskyddet svarar en särskild sammanslutning, Skånes Naturskyddsförening.

Som ett ytterligare tillskott till denna rikedom av arbetande institutioner och föreningar bildades så Skånes Hembygdsförbund 1929.

Många spådde väl i början, att förbundet skulle få svårt att finna sin verksamhetsform i all denna mångfald. Som särskilt de smärre föreningarnas sammanslutning har emellertid förbundet fått allt större förtroende och anslutning, och även om det ännu icke har tillräckliga ekonomiska möjligheter för att lämna allt det stöd, som behövs, har det dock hunnit en god bit och torde vara på rätt väg. Det blir allt mera naturligt för hembygdsföreningarna att ansluta sig till Skånes Hembygdsförbund och därmed få den hjälp i arbetet, som förbundet redan nu kan lämna och som inom en snar framtid torde kunna bli ännu bättre. Men även större institutioner med en omfattande och fullt självständig verksamhet ha tillhört förbundet sedan dess bildande — ett gott tecken på viljan till samarbete i provinsen. Under år 1930 voro 13, 1931 17, 1932 20, 1933 22, 1934 24, 1935 25 och 1936 26 föreningar och institutioner anslutna till förbundet. Antalet medlemmar i de skånska hembygdsföreningarna överstiger betydligt 6.000, de centrala museiföreningarna oräknade. Det är sålunda tydligt, att Skåne mer än väl behöver en landsantikvarie, som helt kan ägna sig åt den stora och folkrika provinsens musei- och hembygdsvård utanför de centrala museerna, vars tjänstemän alltid ha nog av sina egna, speciella uppgifter. En sådan tjänsteman och en lösning av konserveringsproblemet är vad den närmaste framtiden bör tillföra Skånes hembygdsvård. I det kommande arbetet måste också hembygdsvården i Skåne sträva efter att bli en allt mera levande faktor i bygdens liv. Därvid bör man även tänka på de yngre i samhället och söka söka en anknytning till undervisning och skola.

Albert Nilsson.

SIMRISHAMN

Man borde helst inte resa med järnvägen till Simrishamn för att helt oförmedlat dimpa ner invid en stationsbyggnad av sotigt tegel. Hellre borde man med bil nalkas staden från väster. Då framdyker plötsligt i en kurva en jättelik svart väderkvarn, stadens västra utpost. Landsvägen övergår omärkligt i Storgatan, och man åker mellan rader av gamla köpmansgårdar för att hamna på torget, belagt med kullersten och omgivet av rådhus, kyrka och gamla eller nyare privathus. Men allra helst borde man komma sjövägen. Kusten ligger öppen, havets horisontlinje är obruten, och i den blå ytan skjuta två mäktiga hamnpirer ut — staden öppnar stora famnen mot seglaren.

I hamnen råder på eftermiddagen en livlig rörelse när alla fiskebåtarna återvända från sina fångstfärder. Då komma vrakbåtarna med småsill och trålarna eller spåttskutorna med flatfisk. Alla ha bråttom. Det gäller att lasta ur fångsten innan eftermiddagståget går. Vid vissa tider, då blekingebåtarna samlas här, kan mer än hundra-talet båtar trängas i de olika hamnbassängerna.

Strandgatan är bred. Bebyggelsen ligger på ett respektfullt avstånd från vattnet, som under höststormar med ostlig vind kan vräka på med våldsam kraft. Liksom flertalet skånska kuststäder har Simrishamn alltid saknat de på pålar ute i vattnet byggda sjöbodarna, som varit så karakteristiska för andra äldre sjöstäder i vårt land. Överhuvud taget har staden fordom liksom vacklat mellan åtrå och rädsla, åtrå efter havets rikedomar, rädsla för dess våldsamma kraft.

Samhället uppstod som ett litet fiskeläge på 1100-talet, då sillen gick till i väldiga massor vid Skånes kuster. Så småningom växte en stad fram med marknadsplats, där de egna borgarna och den tyska hansans köpmän drevo handel. Den stadsplan, som gradvis utbildats under medeltiden, är ännu till största delen skönjbar.

Det har ofta talats om att Simrishamn uppstått och utvecklats såsom hamnstad till den en mil in i landet belägna medeltidsstaden Tommarp. Den i forna tider segelbara Tommarpsån, som rinner ut strax norr om Simrishamn, skulle då ha varit förbindelseleden. Hypotesen är knappast hållbar. Vid den tid då Tommarps blomstring in-

I stora hamnbassängen ligga fiskebåtarna, skyddade av södra hamnpiren. På högsommaren, då blekingebåtarna söka sig hit, kan fiskeflottan uppgå till ett hundratal båtar. (Foto: Nord. mus.)

träffade — 1000-talet och början av 1100-talet — hade staden näp-
peligen något större behov av en hamnplats, och båttrafiken i ån
mellan Tommarp och havet torde med hänsyn till åns slingrande och
delvis strida lopp ha varit föga betydande. De rester efter båthamnar,
som man kunnat iakttaga i Tommarp, ligga dessutom ovanför staden,
och synas snarast antyda att en vattenväg lett från Tommarp över
Syltamossen, åt söder förbi Glimmingehus och ut till östra kusten.¹

Simrishamn har sannolikt uppstått såsom ett självständigt fiskeläge,
oberoende av och senare i konkurrens med grannstaden Tommarp,
ett fiskeläge med egen marknadsplats och egen kyrka. Simrishamns

¹ Sv—d, Den gamla staden Thumatorp eller Tommerup, i Föreningens för forn-
minnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne skrifter I, sid. 56 ff.

Tre av »spätskutorna» med näten upphängda till torkning. I bakgrunden skymtar Strandgatans bebyggelse. (Foto: Nord. mus.)

Vid Stora Norregatan ligga husen tätt sammanträngda. Takens röda tegelytor med vita »skällningar» kontrastera mot de i ljusa kalkfärger strukna väggarna. (Foto: Nord. mus.)

kyrka omtalas redan 1161, vilket tyder på att fiskeläget redan före mitten av 1100-talet fått ett kraftigt uppsving, tack vare det alltmer givande sillfisket. Vissa drag i stadsplanen tyda för övrigt på att den äldsta vägen inåt landet lett icke till Tommarp utan till Simris. Tommarpsvägen tillkom något senare, men utvecklade sig så småningom till den viktigaste utfartsleden.

Även om blott ett fåtal hus kunna dateras till tiden före 1800, har hela staden en sällsynt ålderdomlig prägel. Torgets oregelbundna form har en rent medeltidsmässig karaktär, och gatorna slingra sig naturligt och lekfullt, oberörda av en stadsarkitekts reglerande hand. Då gårdar rivits för att förnyas, måste återuppbyggandet ha skett med helt bibehållna tomtgränser. Endast några få moderna gator, såsom Järnväggsgatan och Esplanaden, ha en strikt lineär sträckning.

Många av gatorna äro belagda med s. k. hallasten, kvartsrik sandsten från Hallarna norr om staden. Den oregelbundna stensättningen har en rent medeltida prägel, även om den inte är äldre än från 1860-talet. (Foto: Nord. mus.)

Den som flyktigt besöker Simrishamn kommer lätt att bevara ett diffust minne av en korsvirkesstad. Och dock äro husen med synligt korsvirke lätt räknade. Det starka intrycket av korsvirke hänger väl samman med andra drag, som pläga vara förknippade med korsvirkesarkitektur, t. ex. tegeltakens vita »skällningar», ytterväggarnas kalkning i ljusa färger och en osymmetrisk fönsterplacering.

Simrishamn har varit en korsvirkesstad. På 1700-talet var kyrkan nära nog det enda stenhuset i staden. Men under 1800-talet blev korsvirket omodernt, det ansågs inte längre fint, och där det användes i nybyggnader doldes det gärna under slätputs. I många gamla korsvirkeshus ersattes en vägg i sänder av tegelmur — ofta med bibehållen placering av dörrar och fönster — och på så sätt kan en byggnad likt

vissa antikviteter gradvis förnyas, så att till sist ingenting ursprungligt återstår men allt verkar gammalt.

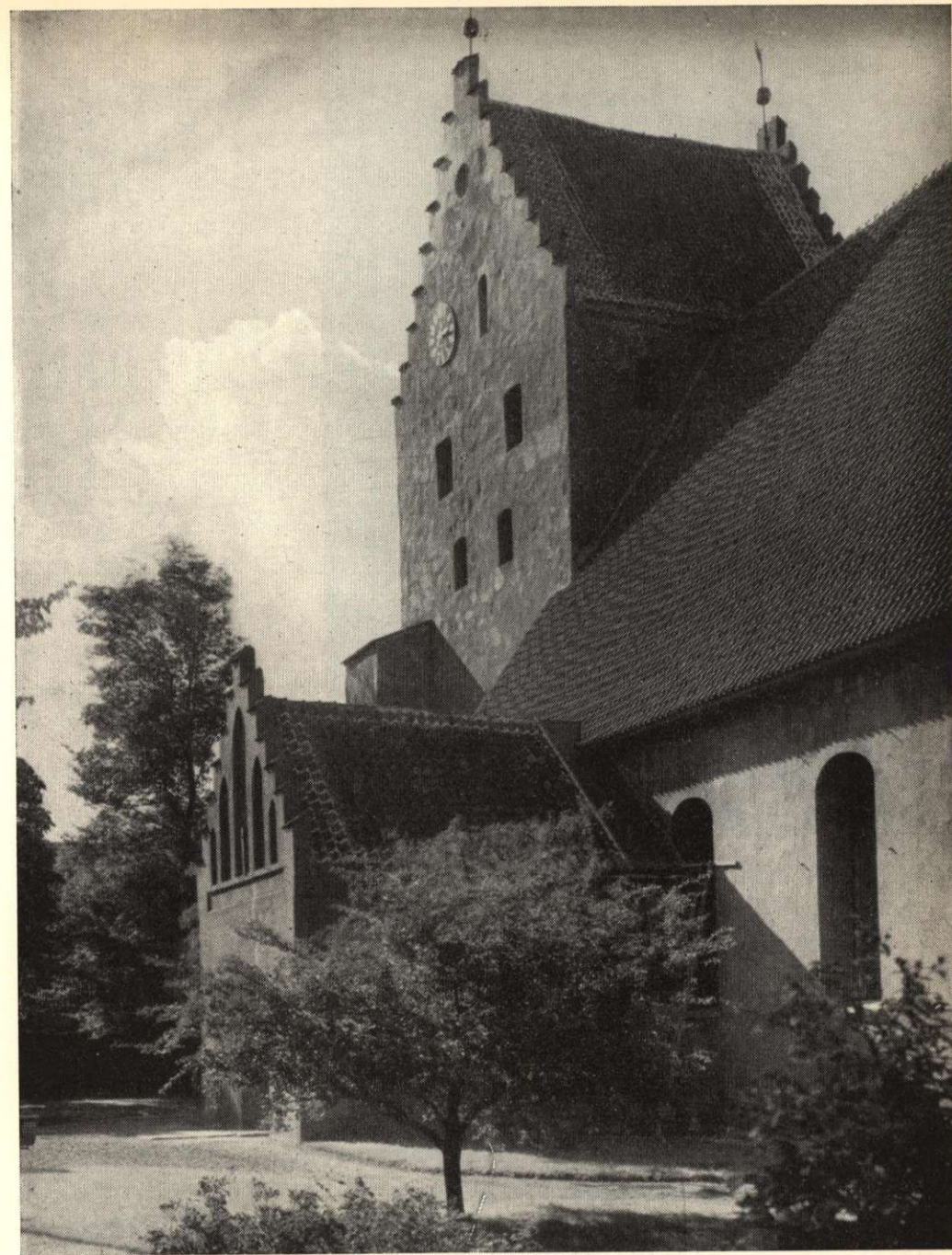
Det ligger dock ingenting av förfälskning i detta, endast en lovvärd traditionsfasthet. Man förstår saken bäst om man vandrar utefter Stora Norregatan. Dessa små låga hus passa på ett sällsynt lyckligt sätt in i den ålderdomliga och oregelbundna stadsplanen, där t. o. m. gatans bredd kan variera högst betydligt.

Stora Norregatans bebyggelse är intressant, ehuru den är föga gammal. Intet hus torde vara äldre än från 1830 och det stora flertalet om- eller tillbyggdes på sextio- och sjuttiotalen. Husen ligga tätt, alla i en våning med släta ytterväggar, tätsittande fönster, kraftigt profilerad taklist och branta sadeltak med enkupigt taktegel och vitkalkade »skällningar». Det för totalintrycket icke minst viktiga är putsfärgen, som lyser i ljusa nyanser gult, skärt, grönt, blått o. s. v. i en behaglig växling. Ett icke ovanligt färgrecept är: svart stenfot, ljusgröna väggar, vita omfattningar, rödbruna dörrar och fönsterbågar samt takets tegelröda yta med vit inramning.

De vita »skällningarna» hänga samman med takkonstruktionen. Tegelpannorna äro på gammalt sätt lagda på öppen läkt, och för att hindra regn och yrsnö att tränga in på vinden måste man smeta bruk mellan pannorna. Detta sker naturligtvis underifrån, där man lättast kan komma åt. Vissa partier äro dock svåråtkomliga, nacken där åsen hindrar, takfoten och gavlarna där ytterväggarna hindra. Dessa skift måste behandlas utifrån. Men det skulle bli fult med det grå bruket, som syns mellan pannorna och därför vitar man det med krita i kalkvatten. På ett välskött tak skall detta upprepas till varje sommar.

Dessa smågårdar ha värde främst i sitt förhållande till gatubilden. Byggnadernas rumsindelning, tomternas disponering och uthusen äro i regel så förändrade att de icke kunna lämna oss några upplysningar om forna tiders bostadsskick. För övrigt synes just i de gamla korsvirkensområdena husplanerna oftare än annorstädes förändras genom innerväggars flyttning, tillbyggnader etc. Korsvirket lämpar sig liksom bättre än sten- och trähus för dylika förändringar, och spåren efter det ursprungliga skicket utplånas lättare.

Men det finns naturligtvis även större borgargårdar i Simrishamn, där de gamla korsvirkeshusen och hela gårdsmiljön är väl bevarad. Ett berömt exempel är den Kockska gården vid Storgatan. Boningshuset är uppfört redan omkr. 1730 och har en unik form av säteritak. De övriga längorna ha tillkommit under 1810-talet, till större delen

Sankt Nicolai kyrka i Simrishamn uppfördes på 1100- och 1200-talen. Tornet och vapenhuset tillkommo vid medeltidens slut. (Foto: Nord. mus.)

Garverimuseet i Simrishamn. Verkstadsbyggnaden, »tågstugan», är en korsvirkeslänga från 1700-talet. Åt gårdssidan växa vita klängrosor och under fönstren frodas malörten. (Foto: Nord. mus.)

byggda i korsvirke med svarttjärad trätimra och vitkalkade fyllningar. Fyra längor inrama den jättelika gårdsplanen, helt belagd med kullersten. Och därbortom ligger trädgården, som fordom sträckte sig ända bort till stadens plank (Staketgatan).

Kockska gården är en genuin gammal handelsgård med väldiga magasinsutrymmen för förtullade och smuglade varor, sädesloft, stall och bodar av olika slag. Ännu i dag användes det gamla hållstallet, där bönderna under stadsbesök sätta in sina hästar.

Längs Storgatan ligga flera dylika handelsgårdar, ehuru icke lika väl bevarade som den Kockska. Annorstädes brukar handelsgården

Garverimuseet i Simrishamn. I verkstaden ligga beredda hudar på arbetsbordens stenskivor. I ett hörn finnes också gesällens sovplats med litografier och oljetryck på väggen. (Foto: Nord. mus.)

sällan vara försedd med trädgård, men nästan alla vid Storgatan i Simrishamn ha eller ha haft stora trädgårdar i tomternas inre delar.

Överhuvud taget har intresset för trädgårdskonsten under alla tider varit stort i staden. Redan Linné, som under sin skånska resa 1749 besökte Simrishamn, gick rondan bland borgarnas trädgårdar och annoterade bl. a. några präktiga mullbärsträd. Ett sådant finns kvar i en trädgård vid Brunnsgatan — av utseendet att döma bör det kunna vara från 1700-talet, även om det inte är identiskt med det av Linné omnämnda mullbärsträdet i borgmästar Westrings trädgård. Mullbärsträdet vid Brunnsgatan är nu unikt, men i flera trädgårdar finnas

Verkmästaren N. G. Almlöf framför garverimuseet, som skapats av honom och direktör Gösta Ehrnberg. (Foto: Samfundet för Hembygdsvård.)

jättelika valnötsträd, manshöga buxbomshäckar etc. och ett myller av mångfärgade blommor i rabatter mellan välskötta sandgångar.

Korsvirkesarkitekturen i Skåne, Danmark, England och på kontinenten har vid flera tillfällen blivit föremål för ett ingående studium, men det är då de rikt utvecklade konstruktionerna från renässans och barock, som främst intresserat forskningen. Det är hus med utkragad övervåning, buren av profilerade bjälkar och rikt utsirade knektar, med skulpterade och målade fyllnadsträn och med tegelmönstring i fyllningarna. Byggnader av detta slag söker man förgäves i Simrishamn. De få byggnader, som härröra från 1700-talet, äro alla i en våning, och ha icke givit anledning till någon utsmyckning av ovan nämnd art. Det som fångar intresset är i stället konstruktionsdetaljer.

I Simrishamnskorsvirket kan man särskilja två konstruktionsprinciper. I den äldre konstruktionen är bjälken intappad i stolpen, i den yngre vilar bjälken på en kraftig lejd. Dessa båda typer äro vanliga även annorstädes och tidsgränsen brukar man sätta till 1800. I Simrishamn synes gränsen ligga omkring 1810.

Fyllningarna eller »skinningarna» äro i regel av bränt tegel, men i boningshusens innerväggar och i uthusbyggnader har även råtegel ofta

TVå gånger i veckan är det torgdag, då Stortorget befrias från genomgående körtrafik. (Foto: Samfundet för Hembygdsvård.)

använts. I enstaka fall kan man t. o. m. påträffa »stakaväggar» likasom i bondgårdarna, d. v. s. lerklining i fyllningarna, som sammanhålls av lodräta stakar. De byggnader som ännu ha synligt korsvirke, framträda vanligen i svart och vitt, någon gång i svart och ockragult. Men iakttaga färgspår på en 1700-talsbyggnad vid Storgatan visa, att färgskalan där ursprungligen varit en annan. Då stod trätimran grå mot de i mörkrött kalkslammade fyllningarna. Förkärleken för det svart-vita uppkom förmodligen under empiren, men då endast i uthuslängorna, ty boningshusen vid gatan blevo helt överputsade och gävo sig sken av att vara stenhus.

Korsvirkeshusen kräva lika väl som de understrukna tegeltaken regelbunden tillsyn, helst vart eller vartannat år. Med en liten murslev lossas all kalk, som hotar att flagna av, och alla sprickor fyllas i med grått lerbruk. Därefter vitkalkas »skinningarna» och trätimran tjäras svart. Simrishamnsborna, både de som bo i korsvirkeshus och de som ha putsade tegelhus, vårda och underhålla husen synnerligen väl. Hela staden får härigenom ett rent och prydligt utseende — samtidigt som den gammaldags idylliska prägel ostört lever kvar.

Erik Andrén.

HUR ETT HEMBYGDSMUSEUM KOM TILL

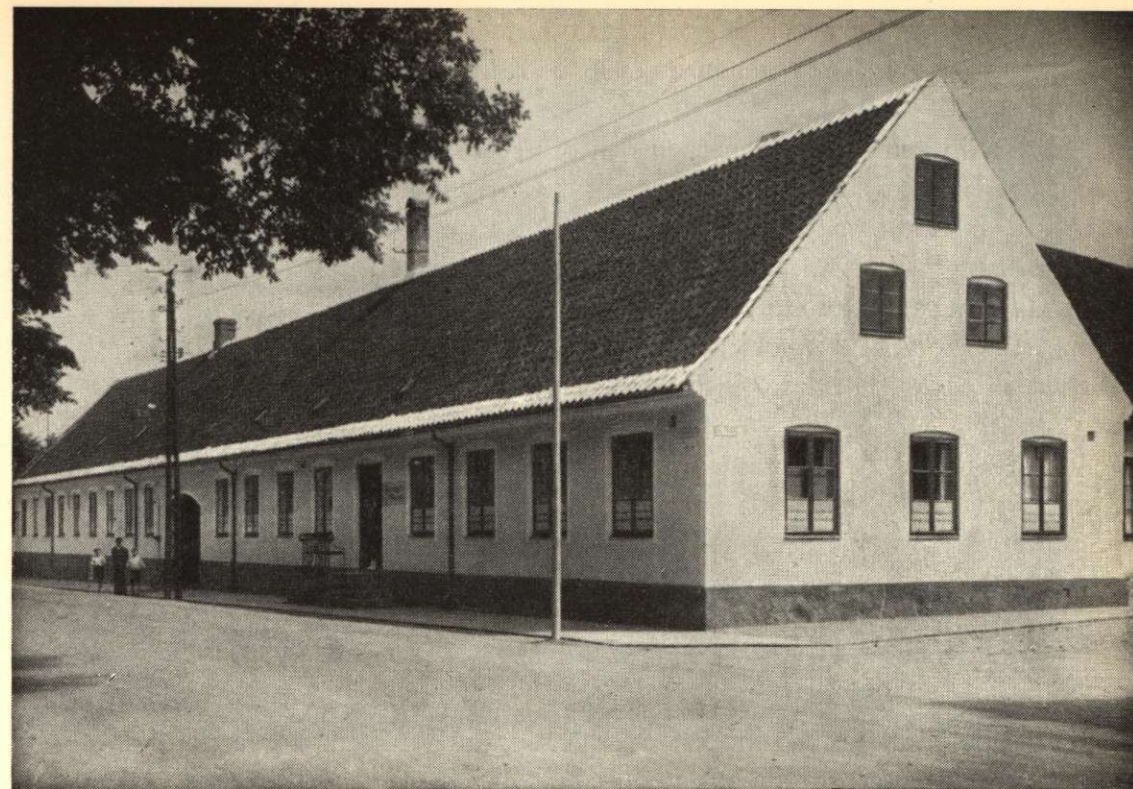
Några ord om Österlens museum.

Sydöstra Skåne — vars bördiga slättbygd i söder går under namnet Österlen — är ett stycke land för sig. De stora herrgårdsskogarna kring Fyledalen skilja det från de västliga delarna av landskapet och Linderödsåsens utlöpare från Kristianstadsslätten. I öster och söder svallar Östersjön, som mera förenar än skiljer från det närbelägna Bornholm, som både i språk och seder har flera beröringspunkter med östra Skåne än Danmark.

Följden av detta isolerade läge har blivit att sydöstra Skånes befolkning fått en särprägel över sig, som för den uppmärksamme iakttagaren snart springer i ögonen. Sydostskåningen är sävligare, mera skeptisk och otillgängligare än västskåningen. Han håller mer på gamla seder och bruk, för det nya ställer han sig misstrogen.

Ända tills nu har turistströmmen med sin nivellerande inverkan lämnat sydöstra Skåne oberört, och alla uppköpare, vilka kommit dit för att tillhandla sig alster av den säregna textilslöjd, varpå denna landsända är så rik, har av befolkningen betraktats med misstro. Därför finner man ännu i dag i var och varannan gård en de blomstermålade kistornas rikedom på vävnader och vitbroderier, som i få om ens i någon annan bygd i vårt land.

Vid den s. k. hembygdsveckan i Simrishamn midsommardagarna 1909 hade även en utställning av allmogeslöjd från sydöstra Skåne hopbragts. Som hembygdsveckans sekreterare hade jag och folkskolläraren Måns Hörlén i Walleberga fått uppdraget att samla ihop föremål till denna utställning, som inreddes i ett av stadens stora sädemagasin. Hörlén var en entusiastisk hembygdsälskare, om vilket hans 1914 utgivna vederhäftiga bok »Gamla seder och bruk från södra delen av Ingelstads härad» bär vittne. För Hörlén, bondson från bygden och med stort förtroende i hela orten, öppnades villigt alla kistor och skåp. För att få ihop de över 500 nummer utställningen räknade behövde vi knappast gå utanför gränsen till Walleberga, där Hörlén verkade som lärare.

*Museet i Simrishamn är inrymt i ett gammalt förnämt hus i stadens västra del.
(Foto: Nord. mus.)*

Med stigande förvåning och beundran åsåg jag »kisteförnöjelsen», då morskorna ur kistornas djup drogo fram den ena kostbara vävnaden efter den andra i rödlakan, i snårt, opphämta och rosengång, många hundraåriga, men lika friska i färgen, lika oförlikneliga i kompositionen, och därtill subtila skapelser i hålsöm, knyppling och träning.

Utställningen ifråga blev den första i sitt slag i orten och väckte stort uppseende bland hembygds- och slöjdintresserade i hela Skåne.

Hembygdsveckan och slöjduitställningen blev det första uppslaget till »Föreningen för Fornminnes och Hembygdsvård i Sydöstra Skåne» och till Hembygdsmuseet i Simrishamn. Dels väcktes genom föreläsningar, utflykter och utställningar intresset för hembygdsvård hos det stora antalet deltagare, dels blev en del av de utställda föremålen,

särskilt allmogemöbler och husgeråd, skänkta eller inköpta av utställningens styrelse och magasinerade i väntan på ett blivande museum.

De båda önskemålen, föreningen och museet, fingo emellertid, till följd av flera omständigheter, speciellt lokalfrågan, ligga till sig i hela sju år eller till 1916. Att intresset därför inte slocknat framgick av att påstötningar från landsbygden under väntetiden inte saknats.

Ett föreningsbeslut i Borrbý blev till och med primus motor till att en hembygdsförening, omfattande Ingelstads, Järrestads och Albo härader, bildades på ett talrikt besökt möte i Simrishamn i september 1916.

Omedelbart beslöt föreningen att starta ett hembygdsmuseum, till vilket lokal uppläts av Simrishamns stad.

Som museets intendent ålåg det närmast mig att ordna detsamma, men jag fick en förnämlig medhjälpare i stadsläkaren i Simrishamn J. Bring, den nybildade hembygdsföreningens ordförande, kunnig och intresserad arkeolog. Vi delade upp arbetet så, att Bring övertog den arkeologiska och jag den etnografiska samlingen.

Det gällde således att få ihop så många föremål att det ej bleve för tomt i den stora sal, vi för ändamålet fått disponera. Vår förening fick genast från början många medlemmar med en styrelseledamot i så gott som varje socken i de tre häraderna. Gåvor inströmmade ganska rikligt från stad och land. Traktens rikedom på stenåldersfynd, av vilka så gott som varje gård hade några föremål, funna på dess ägor, kom, tack vare Brings stora praktik och popularitet, den arkeologiska samlingen tidigt att växa sig stark.

Svårare var det för mig att samla möbler, husgeråd, jordbruksredskap, textilier m. m., ty kassan var klen och min tid knapp för resor i bygden. Auktionerna visade sig vara de förnämsta skattgömmorna. I februari och mars, då egendomarna byta ägare, är det auktion på auktion ute i bygden.

Redan vid auktionens början måste man vara framme, ty då såldes »skräpet», och bland detta påträffades ofta dyrgriparna: gamla, ej mera brukade jordbruks- och hushållsföremål av trä, lera, järn o. s. v.

Det var bistert nog att stå på en auktion timme efter timme i en isig östanvind, men tack vare det vid denna tid annonserade: »lovlig restauration ombesörjd» kunde man få värma sig med en kopp kaffe och till med få en bit varm mat.

Till att börja med lyckades jag få de föråldrade ting jag önskade

Tavlor och modeller av Skånska segelfartyg. Interiör från Hembygdsmuseet i Simrishamn.

för en spottstyver, men snart kom en del »auktionsliebhabrar» underfund med att jag inte gärna lät något, som jag bjöd på, gå mig ur händerna, och bjödo på kiv över mig. Ibland släppte jag taget och det slogs för deras bud, ofta med påföljd att de efteråt kommo och hembjödo mig det inropade, som de ej hade ringaste bruk för.

Senare blev en av ortens största auktionsförrättare, Per Persson i Simris, som själv var kunnig samlare, mig till ovärderlig hjälp. Då jag ej kunde vara närvarande vid någon auktion, inropade Persson de föremål, han ansåg värda att införlivas med museet.

Auktionerna blevo emellertid allt mindre givande, särskilt efter kriget, då allt skrot såldes till högt pris, en mängd föremål av trä eldades upp och gamla allmogedrakter omändrades till barnkostymer. Numera är det en sällsynthet att på auktionerna på landet träffa annat för museet användbart än vävnader och allmogesmycken, och dessa gå till så höga priser, att museet ej har råd att inköpa dem. Det

är intet annat än gott att säga om att man vill behålla gamla vävnader och smycken inom släkten och betalar snart sagt hur mycket som helst för dylika. Vid en auktion, som jag bevistade i Walleberga, betalade släkten 500 kronor för ett s. k. striglakors av förgyllt silver.

Från vänner i orten kommo icke allenast gåvor men också finger-visningar var i gårdarna jag skulle finna märkligare ting. Hörlén mätte och kartlade gamla gårdar och kom alltsomoftast med någon gåva till museet. Författaren Theodor Tufvesson, liksom Hörlén medlem av Fornminnesföreningens arbetsutskott, kände väl sin födelseby, det rika Borrby, och samlade många värdefulla ting därifrån. Donatorer som fröknarna Karna och Anna Svensson, hemmansägaren Lars Tufvesson och hans syster i Hedvigsdal, Per Persson i Simris, hembygdsforskaren målaren Oscar Arvidsson i Ö. Herrestad, lantbrukaren Gustaf Carlsson i Ö. Vemmerlöv m. fl. ha även berikat museet. Föreningens första vaktmästare, den tidigt avlidne förre stenhuggaren Nils Nilsson från Löderup, var outtröttlig att på sina täta vandringar i Österlen inköpa såväl arkeologiska som etnografiska föremål. Gamle handelsmannen Knut Andersson i Brösarp var uppköpare i Albo härad och med gott väderkorn uppsnappade han åtskilligt dyrbart i denna väl konserverade bygd.

Överallt i gårdarna blev jag väl mottagen, och man kände sig synbart smickrad över det intresse jag visade för en del av inventarierna. Svårast var det att få tillträde till vindarna, som visade sig vara mycket givande fyndställen. På det rymliga loftet förvarade man allt gammal skräp, och det var inte att undra på om morskan i gården inte ville visa främlingen denna husets avigsida. Ofta fick man använda milt våld för att få gå uppför loftstrappan.

Det gick inte att gå för brådstörtat tillväga vid samlingsarbetet. I regel kände man åtminstone mitt namn — som tidningsman hade jag kommit i beröring med många människor — och då gick det lätt att bli bekant. I tvivelaktiga fall tog jag med mig någon god vän från byn, där jag härjade, vilken förmedlade bekantskapen.

Vi gävo oss god tid. Det var inte värt att säga nej till den så gott som obligatoriska kaffebjudningen, även med risk för akut koffeinförgiftning, och vid kaffet blev det ett utmärkt tillfälle att försiktigt avlocka husbondefolket kistornas och skåpens hemligheter.

Jag aktade mig noga för att synas alltför angelägen. Det föll mig aldrig in att pocka på att som gåva eller köp bekomma familjeklenoder, som jag visste man satte särskilt värde på och väl förvarade —

Magasinslänga vid Kockska huset i Simrishamn. (Foto: Nord. mus.)

de passade bättre i släktgården än på museet. Men mer än en gång råkade jag på folk, särskilt äldre kvinnor, som inte hade närmare anhöriga och hellre önskade att deras arvegods skulle förvaras på museet än på en auktion komma i oskyldas händer.

Mången gång satte mig en ren tillfällighet i besittning av värdefulla föremål. Så till exempel, då jag ropat in en sak på auktion, kunde någon komma fram till mig och berätta att han hemma hade något liknande, mycket finare, som han ville avstå.

Då jag förevisar museet för skolbarn, brukar jag fråga om de i sitt hem ha några av de saker de fått se på museet. På så sätt har jag bl. a. fått tag i en del unika kistebrev, av vilka museet har en förnämlig samling.

En gång kom en möllare från Tomarp in till mig och talade om, att

Gård från Gladsax invid Simrishamn.

han hade ett skåp, som hans farfar bytt sig till för mjöl på Gyllebo slott. Han skulle nu lämna möllaregården och flytta in i ett litet hus vid stationen, där skåpet ej fick plats, och därför ville han avyttra detta till museet. Det befanns vara ett praktfullt utskuret barockskåp, och jag fick det i utbyte mot ett mindre skåp, som jag lät en snickare göra.

En annan gång kom jag i museets ärenden förbi en liten gård i S. Mellby, då mitt öga föll på en i höga färger målad bräda, spikad på svinhuset. Vid närmare eftersyn fann jag, att målningen föreställde Rebecka vid brunnen. Gårdens ägare skänkte mig konstverket och upplyste att det suttit på läktaren i Mellby gamla kyrka.

För ett tiotal år sedan anslog vår förening medel till fotografering av gamla gårdar i sydöstra Skåne. För en billig penning ställde en

Gårdsinteriör från sydöstra Skåne.

f. d. lantbrukare sin öppna Ford till mitt förfogande och en skicklig fotograf fick jag i en lärare vid Hammenhögs lantmannaskola. Det blev givande turer i bygden i mer än ett hänseende. Bönderna kände sig tilltalade av att få sina gårdar avbildade, och vi lyckades taga med oss åtskilligt i bilen från de gamla gårdarna.

En hel dag deltog nuvarande intendenten d:r Sigfrid Svensson, då en ung studerande, i vår färd och var mig då som så ofta senare till god hjälp, då han var en ortens son, kunnig och tjänstaktig.

Då jag är född och har tillbringat min första barndom i ett fiskläge på Skånes ostkust är det naturligt att jag var intresserad att på lägena samla in föremål som belyste fisket och sjöfarten. Ett ypperligt tillfälle härför yppade sig vid den fiskerimässa, som hölls i Simrishamn 1929. Som mässans sekreterare fick jag i uppdrag att ordna

en historisk utställning, och för att samla in föremål, som belyste fiskets historia, besökte jag varje fiskeplats på sträckan Åhus—Kåseberga, och skörden blev riklig. De flesta av dessa äldre fiskredskap stannade efter mässan i museet och utgöra en god stomme till en blivande avdelning för fiske och sjöfart.

På samma sätt blev hantverksmässan i Simrishamn 1926 upphovet till museets betydande samlingar av äldre hantverksredskap. Under hantverksmässan anordnades nämligen arbetande verkstäder, i vilka äldre hantverkare med tillhjälp av sina föräldrade verktyg arbetade i sitt yrke. En stor del av dessa verktyg tillföll museet, som även senare inköpt hela verkstäder av sterbhusen efter avlidna hantverkare.

En av de största allmogedräktutställningar, som hållits i Skåne, anordnades av vår förening i Simrishamn 1923. Den gav uppslaget till en givande dräktinventering i bygden. En verksam medlem av föreningens arbetsutskott, fröken Anna-Lisa Ehrnberg, bidrog i hög grad till insamlingsarbetet, och länets hemslöjdskonsulent, fröken Svenny Svensson, beskrev dräkterna i ett kortregister med fotografier. D:r Sigfrid Svensson fortsatte arbetet härmed med anslag från föreningen.

Den betydliga samling typritningar till hus och gårdar, lämpade för bygden och staden, som museet innehar, har tillkommit genom de arkitekttävlingar, som föreningens nuvarande nitiske och uppoffrande ordförande direktör Gösta Ehrnberg tagit initiativ till och bekostat.

Det var hög tid att vår förening kom till, innan kriget och kris-tiden förskingrat mängder av de i bygden bevarade kulturföremålen. Men föreningens mission har ej enbart varit samlandet och bevarandet. Genom sitt upplysningsarbete har föreningen och dess museum öppnat ögonen på ortens befolkning för de värden den gömde i sina gårdar och stugor. Numera är det ej lätt att locka av bönderna deras ärvda kulturskatter, som det blivit en hederssak för dem att bevara till kommande släkten. De äro även stolta över de föremål, som genom deras tillskyndan kommit i museets ägo, och vid besök å museet visa de dem gärna för vänner och bekanta.

Ett någorlunda fylligt hembygdsmuseum spelar en betydelsefull roll för sin orts kulturella uppfostran. Det borde kunna fylla en ännu större uppgift än det har vid undervisningen i hembygdskunskap i skolorna, men härför fordras att lärarna mera än fallet är få ögonen upp för betydelsen av att äga ett dylikt åskådningsmaterial för hembygdsundervisningen inom räckhåll.

John Osterman.

DET KLASSISKA SKÅNE

Carl August Ehrensvärds skånebilder.

Augustin och Carl August Ehrensvärd, far och son, inta en märklig plats i det svenska landskapsmåleriets historia. Vi veta endels därom, vi ana endels. Det återstår att en gång helt utforska vad de betytt.

Det gäller därvid bland annat att klargöra deras förhållande till Elias Martin. Martin är ju känd som den store infriaren av 1700-talets förhoppningar om en svensk landskapskonst. I hans målningar, särskilt hans akvareller, får den nordiska naturen, terrängen, vegetationen, atmosfären sin första stora konstnärliga förklaring. Han förblir 1700-talets finaste svenske naturpoet i färg.

Han har själv sagt om Augustin Ehrensvärd, och detta så sent som 1806: »För allt hwad jag kan och wet har jag att tacka honom».¹ Det är ett högt betyg. Men när man fått tillfälle att se några av Augustin Ehrensvärds landskapsbilder, förstår man, att det kanske ändå inte är för högt. Ehrensvärd har varit en mycket flitig konstnär, som på sin utländska resa 1736—38, bland annat till Frankrike, besökt en mängd konstnärer, studerat på museerna och tagit lektioner i etsning »hos en af de skicklige mästarne».² Han har efterlämnat en stor del teckningar, laveringar, oljor, spridda vitt kring och ännu ej av forskningen undersökta. Bland dem finnas målningar, som äro fullkomligt häpnadsväckande i sin modernitet.

En marin från 1754³ visar tydligt att Ehrensvärd tagit intryck av Joseph Vernet under sin franska vistelse; där är han knappt ännu självständig. Men i en stor utsikt över vattnet mot Sveaborg har han givit en på självsyn byggd utsikt över det nordiska vattenlandskapet, som på en gång är monumental i uppfattningen och blont lyrisk i den atmosfäriska tonen. Och i en skildring av en svensk skogsbacke för-

¹ Ragnar Hoppe, Elias Martin, 1935, s. 10.

² G. Bergh, Augustin Ehrensvärd som konstnär, Personhist. tidskr. 1922. Jfr Sv. P. Lagerberg, Något om Sveaborgs skapare, Personhist. tidskr. 1921.

³ Svenskt 1700-tal på Skånegodsen, Katalog, Lund 1935, s. 14. På Tosterup, jfr lavering i Personh. tidskr. 1921.

bluffar han genom sitt fullkomligt okonventionella grepp; den kunde ha varit målad av en impressionist.¹

Hur Ehrensvärd kommit dithän, är för närvarande inte möjligt att säga. Man kan blott antaga att utom hans konstnärsbegåvning tvenne hans egenskaper hjälpt honom på väg: att han var fortifikationsofficer och att han var amatör. Fortifikationsofficeren har haft blick för landskapets struktur, för helheten i naturbilden. Amatören har varit obunden av de akademiska reglerna om kompositionen. Så har hans artistiska blick och hans skolade hand uppdagat ett stycke ny natur.

Det är tydligen härav Martin lärt. Hans tidiga arbeten vid Sveaborg äro befryndade med Augustin Ehrensvärds, tydligen inspirerade av denne. Men långt senare, då han genomgått fransk och engelsk skola, synes han ha gömt på erfarenheterna från Finlandstiden. Hans lyriska naturalism står alltså i samma tecken.

Under sin första vistelse på 1760-talet i Sveaborg blev Martin anställd som lärare till Carl August Ehrensvärd, fältmarskalkens son, som var sex år yngre än sin lärare. Nu grundades en vänskap, som varade livet ut. Carl August Ehrensvärd, som ju liksom fadern endast blev en amatör på konstens område, har utan tvivel att tacka Martin för sin tekniska skicklighet i att fånga ett landskap. Hans första lärare måste dock ha varit fadern. Det var ingen dålig skola.

Men att Carl August Ehrensvärd som landskapsmålare väcker vårt stora intresse beror ju dock främst på hans egen naturbegåvning. Han sökte och uppfattade väsentligheter, tingens sanna natur. Han har skrivit mycket därom i sina skrifter. Men han har även med ritstiftet i hand givit uttryck åt sin nyseende blick.

Det gäller först och främst hans italienska landskap, utförda under resan 1780—82. Han har här tecknat med en säker linjeteknik det heroiska landskapets struktur. Bergmassiven resa sig i bakgrunden, avklädda allt tillfälligt, framtill utbreder sig den vida terrängen, återgiven i stora enkla helheter, egentligen utan några pittoreska inslag av vegetation eller bebyggelse. Landskapet är sett som arkitektur, som ett mäktigt underlag för den antika kulturen.

Denna syn återgår på 1600-talets upptäckt av Italien som landet med »klassisk» natur. Den fransk-romerska klassicismen, vars främste bärare äro Poussin, Dughet och Claude Lorrain, hade främst i den medelitalienska campagnan och berglandskapet funnit alla de egenskaper, som de betecknade som hög stil — klarhet, storhet, betydande

¹ Båda hos greve Alb. Ehrensvärd, Lund.

Tosterup och slätten, lavering av C. A. Ehrensvärd.

fördelning av massorna, upphöjd skönhet. Hos Poussin blev det framför allt det allvarstygda, som tolkades, hos Dughet det patetiska, hos Lorrain det solfyllt stilla. Men alla framtogo de ädla och rena linjerna, naturen blev i deras verk avklädd allt smått, allt brutet, allt tillfälligt.¹

Rococotidens lust mot det behagliga bröt visserligen denna storlinjighet. Filip Hackert blev tidens främste Italiatolkare. Men nyklassicismen upptog traditionen ånyo. Och nu blev det inte mer en målerisk, utan en fullkomligt lineär landskapsbild. »Man tilltrorde linjen att uttrycka allt» (Waetzoldt). Det är till den traditionen Ehrensvärd anknöt. I ord uttryckte han det inför det italienska landskapet sålunda: »När man kommer utföre en hög bergsträcka ner åt Lyckliga fälten, får man en stor utsigt: ögat älskar vidsträckt, då det vidsträckta har anseende af lycka och då kring det vidsträckta fältet är en hög gränts».

¹ Jfr Waetzoldt, *Das klassische Land*, Leipzig 1927.

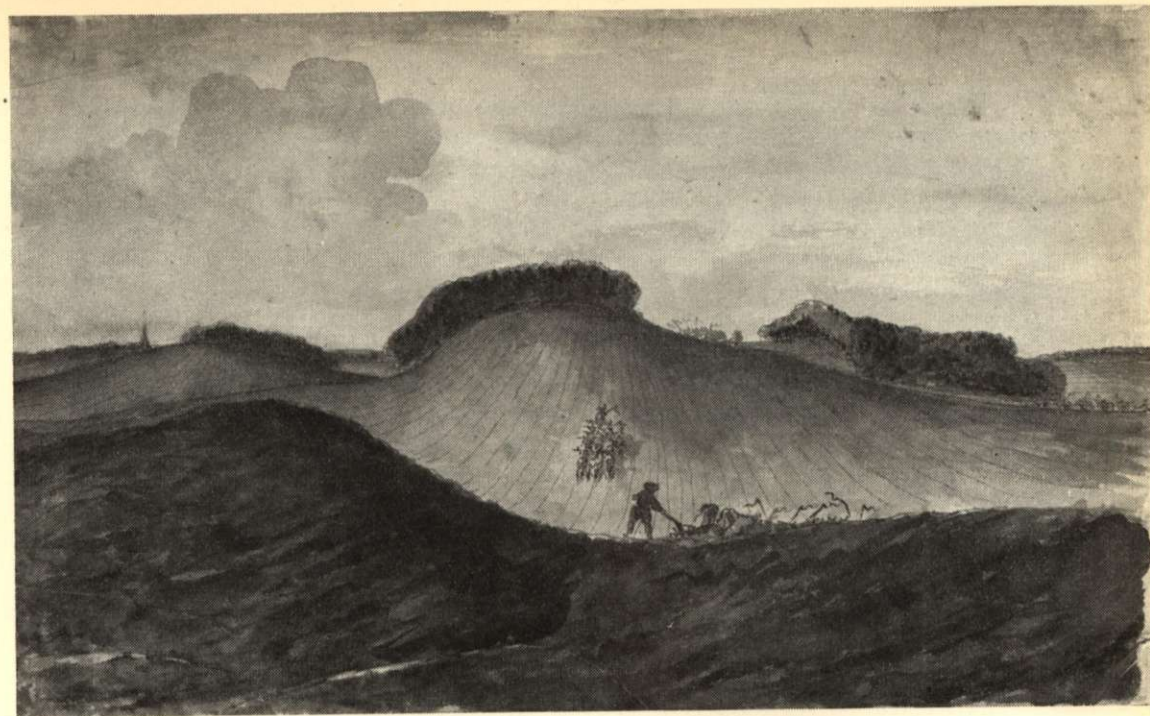
När Ehrensvärd reste tillbaka mot Sverige, sade han: »Norden nalkas, välkommen oreda». Hela den svenska naturen stod för honom i en enda oordning, åstadkommen av väderleken, av det olycksaliga nordiska klimatet. Men han sökte om ock bara några fattiga spår av sitt älskade Italien även i Norden. I Skåne tyckte han sig återfinna dem. Det är på den vägen, han som den förste upptäckte det skånska landskapets egenart, dess storhet, dess mäktighet, de vida horisonterna i dess utsikter, den väldiga rörelsen i dess mark. Det är Italia-svärmaren Ehrensvärd, som blir Skånes förste verkliga tolkare i bild.

Det är inte vår fria konstruktion, att så är. Ehrensvärd har själv i sin »Fem dagars resa i Skåne för att se, och hämta rörelse och förargelse», skriven 1795, sagt klart ifrån.¹ Resan är tydligen menad som en parallellresa till hans italienska. Nu gäller det att finna det klassiska Sverige. Han tar en översikt över Götaland och beskriver det som ett i sina mått förminskat Italien. »När man kommer utföre Kålmåls backarna, har man liksom lämnat Alperna till rygga och hunnit Svearnas Lombardi.» Kålmården är alltså alpkedjan, Östergötland är den lombardiska slätten. Bilden fullföljes över de »småländska Getåbackarna» och Blekinge — de förra likna visserligen inte, som de egentligen borde, Apenninerna och det senare inte »de så kallade sälla trackterna kring Neapel»; men man får inte begära för mycket. Så kommer slutligen Skåne, ett land på gott och ont. Hela landskapet är »en sammansättning af Småland och Italien».

Reseberättelsen är fylld av iakttagelser rörande skog och mark, befolkning och bebyggelse, kreatur och vegetation, klädedräkt och sedvänja. Här skall blott uttagas några av de beskrivningar, som vittna om Ehrensvärds syn på det italienska Skåne, det storvulna, det linjerena.

Han upptäcker slätten. Den är inte, som man gärna velat göra den till, ett stycke odifferentierad, plan mark. Man bör inte anse den »platt i vattenpass: den är bruten, men mot horisonten ser man sällan de små branta höjder; Landet bryter sig i stora delar, rör sig långsamt för ögat, och hotar intet bevandraren med möda». På denna väldiga buktande mark arbetar befolkningen i lugn takt, och det är ett starkt och hårdigt släkte: »Ibland ser man Styrkans döttrar utspridda i rena Linnen på äng och åker mellan härar af rödbrusiga Bönder». Till och med fattighjonen äro välklädda och ha »hälsans färg på ansigtet». Då man känner, hur Ehrensvärd karakteriserat söderns lyckliga folk,

¹ Publ. i C. A. Ehrensvärds Skrifter, utg. av G. Bergh. II. 1923.

Landskap från sydöstra Skåne, akvarell av C. A. Ehrensvärd.

förstår man vad dessa ord betyda — ett sällt klimat har även i Skåne skapat jord och människor av skönare ordning och större sundhet än i det verkliga Norden. Visserligen voro deras fysionomier nordiska, alltså med korta näsor och breda skallar; »men behag, som förtrållar alt, följde naturen».

Det är samma blandning av något sydländskt stort och något nordiskt grovt, som kännetecknade de flesta av de skilda trakterna. Han ser vid Röinge en ödemark, »grufvelig af blotta ljungheden utan mel-lankast af minsta löf»; det var sålunda något barbariskt, men samtidigt antecknas, att »man bör veta likväl på dessa trackter växer ingen Gran och ingen Tall, således var dessa Trackter öde, men ej förtviflade genom naturéns nödhjelp». Ödsligheten blev storslagen, tack vare att den ej var splittrad och förstörd av de för Ehrensvärd misshagliga nordiska barrträden.

Vid Åby finner han trakten rik och stor, »här voro Blekinge trackterna sträckte i alla delar igenom markens egna utsträckning» — allt-

Skånska by, akvarell av C. A. Ehrensvärd.

så vad som fanns av gott i Blekinge var här förstorat och utvidgat i organiskt sammanhang med terrängens större mått. Han ser en ås av en fjärdedels mils längd, på alla de tre andra sidorna sträcka sig stora fält, »omringade med långt afsides, i dimmor liggande skogshöjder». Han fastslår, att så bör en »physisk fädernesort» vara beskaffad »til sin grund och sin afkomst» — här fanns »tillräckligt skog och åker och med lyckligt utseende». Här skulle alltså en man med fördel kunna låta sig födas. Landskapet gav inte bara säker äring åt oxen utan också »ett uppväckande syn-ämne för vettet». Den skånska naturen var för Ehrensvärds kritiska blick nog stort utrustad för att till och med stimulera den goda smaken.

Vid »Sekarstad»(?) får han en ny utsikt av fruktbara stora fält. Han går på »en länge nedsluttande mark» och därifrån utbreder sig en väldig syn — »en stor och i dimma lagd dal, och öfver den opgår å andra sidan ett med skogslundar och Landbruk bepdyt Land; hvidsträckt bestigandes himlabryn danar detta vid Polen nya världen och

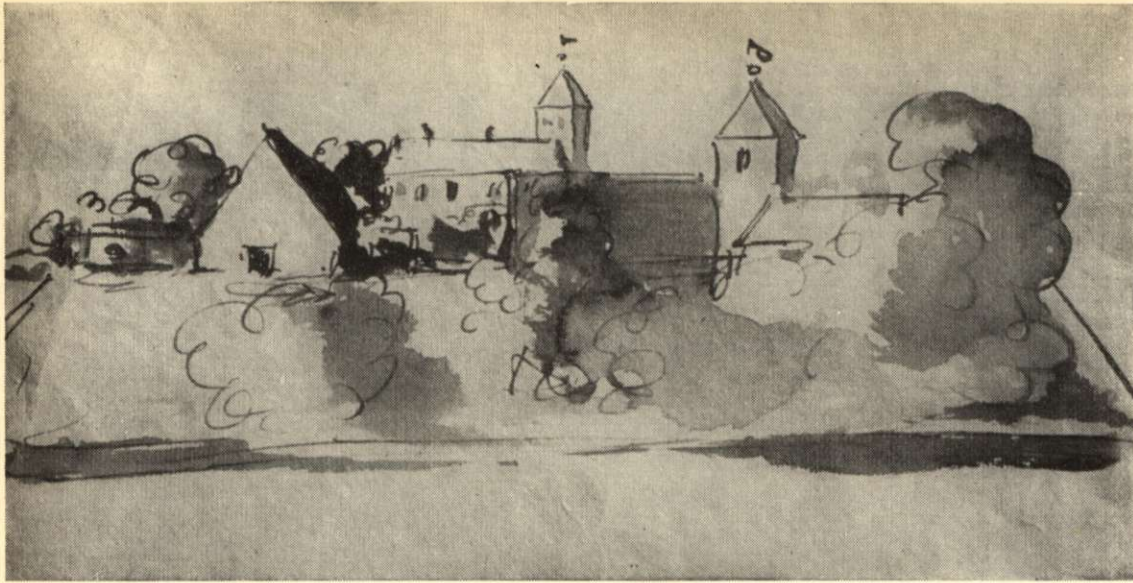
Tosterup, teckning av C. A. Ehrensvärd.

Skåne slätt». Detta är en hänförd naturbeskrivning; fastän så långt i norr är landskapet skönt fruktbart, väldigt i sin utsträckning, monumentalt i sin byggnad och ståtligt arkitektoniskt begränsat. Det är antikens heroiska landskap, återupptäckt i den sydsvenska provinsen.

Det är med dessa ord i minnet, man skall betrakta Ehrensvärds laveringar och akvareller, de flesta tagna från Tosteruptraktens stort kuperade mark.¹ De äro att anse som summariska skisser av en amatör. Men de äro ändå storslagna sammanfattningar av en storslagen natur. Det är jordens drama, som är skildrat, makten och kraften i markens stigande och fallande massor. Nivåskillnader, stigningar och branter äro stegrade för att nå ett intensivt uttryck av det sedda. Allt är riktat på väsentligheter. Små tillfälligheter och pittoreska detaljer äro bortsofade. Rumsbestämmdheten är accentuerad genom klara horisonter, fast tecknade höjdkammar, arkitektoniskt sammanfattad vege-

¹ Bilder och analys förut publicerade av G. Bergh, C. A. Ehrensvärd som Skåneskildrare, Sv. Turistför. årsskrift 1919; samt av H. Wählin, i Scania antiqua; båda förf. ha betonat det klassiska draget i Skånebilderna.

Tosterup, laving av C. A. Ehrensvärd.

tation. Slående är även behandlingen av ljus och skugga. De uppfattas i hela, kraftiga plan, de stå i stark skärning mot varandra och framhäva med styrka terrängens plastiska karaktär. Förgrundskulisser, så gärna brukade även under denna tid, arrangemang av träd eller stengrupper i nedre bildkanten, försmås fullständigt, och bilden får ändå stort rumsligt djup. Men den skiljer sig i en sak väsentligt från hans italienska: den har atmosfär. Han har uppfattat skönheten av dimman över slätten, han har som Elias Martin gripits av det nordiska ljuset.

Även när Ehrensvärd ger några bilder av arbetande kvinnor på åkern, stegrar han den realistiska synen till en monumental skildring av det skånska kvinnosläktet. De stå, dessa kvinnor, i sin kroppsligt fulländade plastisk som mytologiska gestalter på en av Poussins dukar, och ändå äro de inte konsthistoriska klichéer, utan sedda verkligheter.

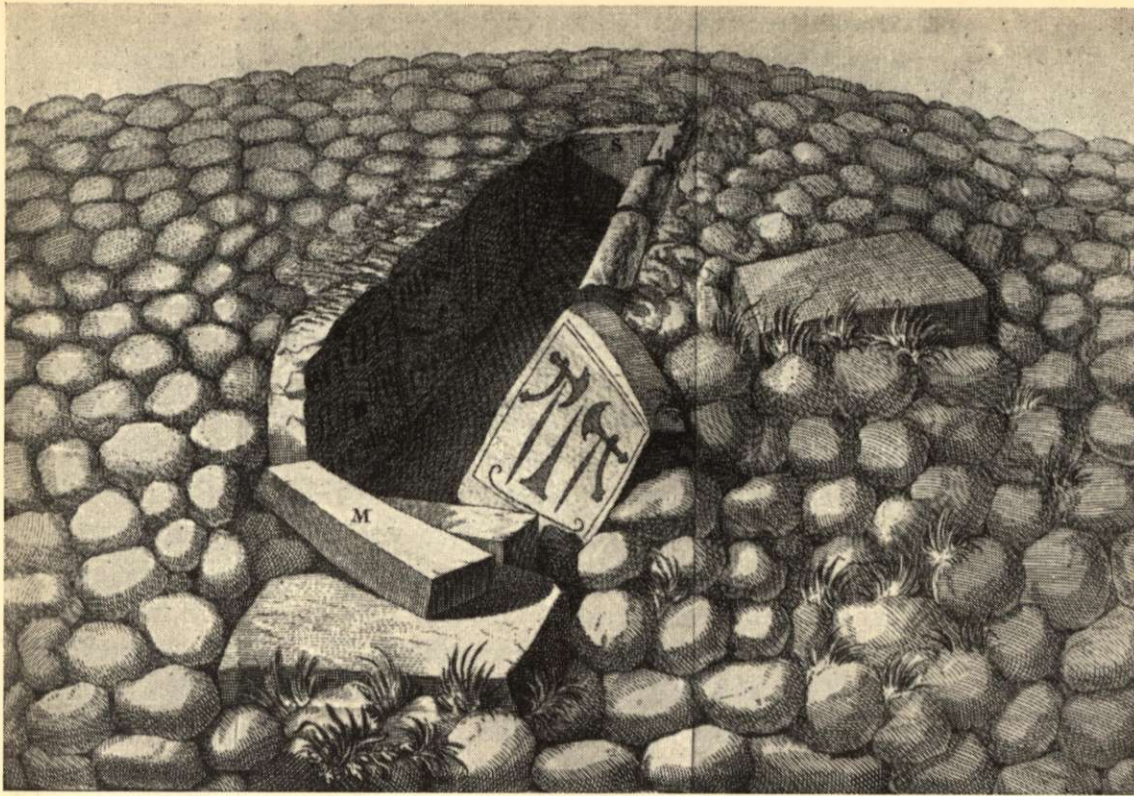
Ehrensvärds Skånelandskap visa en rening och rensning av naturbilden som dittills aldrig varit sedd i nordiskt landskapsmåleri. Även i europeiskt står det säkerligen ganska ensamt. Något decennium senare skulle Friedrich i Tyskland ge liknande sammanfattningar av slätt- och bergsnatur från Sydosttyskland, med större artistiskt raffinemang, med djupare romantisk känsla, men knappast med denna

självklara, osentimentala kraft. Skulle man i svenskt måleri söka en parallell finge man gå långt fram i tiden. Först Konstnärsförbundet skapade, med helt andra medel och avsikter, liknande syntetiska skildringar från svensk natur, exempelvis Karl Nordström i sina kolteckningar från västkusten.

Ehrensvärds Skånebilder utgöra det starkaste prov, vi äga, av nyklassisk landskapssyn i Sverige. Det är inte en tillfällighet att denna syn först blivit sedd på Skånes mark. De övriga landskapen hava, även de alla något väsentligt att bjuda konstnären, och man kan finna, hur olika riktningar, som älskat respektive arkadisk idyll, romantik, düsseldorfferi, realism, åt sig utvalt särskilda favoritlandskap. För den som sökte den klassiska söderns på en gång mjuka och storslagna linjeritm, dess plastiskt utvecklade byggnad, dess vida rumsliga perspektiv, var Skåne landet framför andra. Ehrensvärd kunde göra upptäckten, därför att han gick så sällsynt väl rustad därtill. Han hade av sin fader lärt att se naturen direkt, utan omsvep. Han hade av Martin lärt att tränga in i ljusets och skuggans hemligheter. Han hade i Italien skådat och förstått den klassiska naturbildens storhet, väldigheten i campagnans landskap, dess rumsliga helhet. Han hade kommit hem och, bosatt hos sina släktingar på Tosterups slott, fått tillfälle att länge fördjupa sig i den skånska provinsens mark och himmel. Så sammangick alla dessa erfarenheter till en enda — han blev Skånes konstnärliga upptäckare. Det blev samma upptäckt som mer än hundra år senare gjordes i dikten, av den skånske skald, som skrev Antikt ideal.

Ragnar Josephson.

Kungagraven vid Kivik intar en särställning bland de mäktiga bronsåldersgravar, som vittna om den skånska bronsålderns lysande kultur och stora rikedomar. År 1748 upptäcktes i detta jätteröse en gravkista med väggar av tio på kant ställda hällar, av vilka åtta voro smyckade med figurframställningar, som alltsedan dess varit föremål för forskarnas tolkningsförsök och vilka gjort graven till ett av Nordeuropas märkligaste fornminnen. De symboliska figurerna — solhjul, yxor, båtar, vagn med körsven, lurblåsare, hingstbetsning — äro måhända framställda till den dödes glädje och nytta i livet efter döden.

År 1933 fullbordades en genomgripande restaurering av Kungagraven vid Kivik. Graven, som förut varit splittrad i flera smärre rösen, återupplades och mäter nu 75 meter i omfång. Hällkistan, som ligger mitt i det kolossala röset, återställdes och skyddades genom ett betongvalv, till vilket en gång leder genom röset. Stenhällarnas märkliga figurframställningar, vilka, även om deras gåta ännu icke är fullständigt löst, ge oss en föreställning om våra förfäders tankar om döden och livet efter detta, äro genom detta restaureringsarbete på ett betryggande sätt skyddade åt eftervärlden.

TOSTERUP

I sydöstra Skåne, »Österlen» kallat, ligger i Ingelstads härad *Tosterups* gamla herrgård, en i många avseenden synnerligen intressant byggnad även i denna trakt, som dock rymmer sådana allmänt bekanta arkitekturhistoriska minnesmärken som *Bollerup*, *Glimmingehus* och *Örup*.

Bland Tosterups ägare omnämner den ofta fantasirike J. O. v. Hausswolff en forntida kämpe vid namn *Toste den Stränge*, som skulle ha givit platsen dess namn. Han stöder denna sin uppgift på en runstensinskrift vid den närbelägna Glemminge kyrka, som berättar att »Sven satte stenen denna efter Toste den Stränge, fader sin», och tillägger att i närheten av gården fordom legat en numera utjämnad hög, Tostehög kallad, som alltså skulle ha varit bemälte Tostes gravplats.¹

De äldsta dokumentariskt kända ägarna till Tosterup tillhörde den danska familjen *Mule*, *Eskil* och *Axel Eskilson*, »hvis Slægt var til i Kong Knud den Stores Tid». De ha levat vid 1200-talets slut och 1300-talets början, ty år 1334 gifte sig den senares dotter med *Torkil Brahe* till Gyllebo.² Härigenom kom Tosterup i de danska Braharnas ägo, där det kvarstannade trehundra år eller närmare bestämt till 1640, då *Tycho Axelsson Brahe* avled. Efter denna tid har gården tillhört medlemmar av släkterna *Thott*, *Ascheberg*, *Barnekow*, *Bennet*, *Ruth* och *Silfversparre*. År 1833 kom Tosterup i familjen *Ehrenswards* besittning, i vilken den till våra dagar förblivit.³

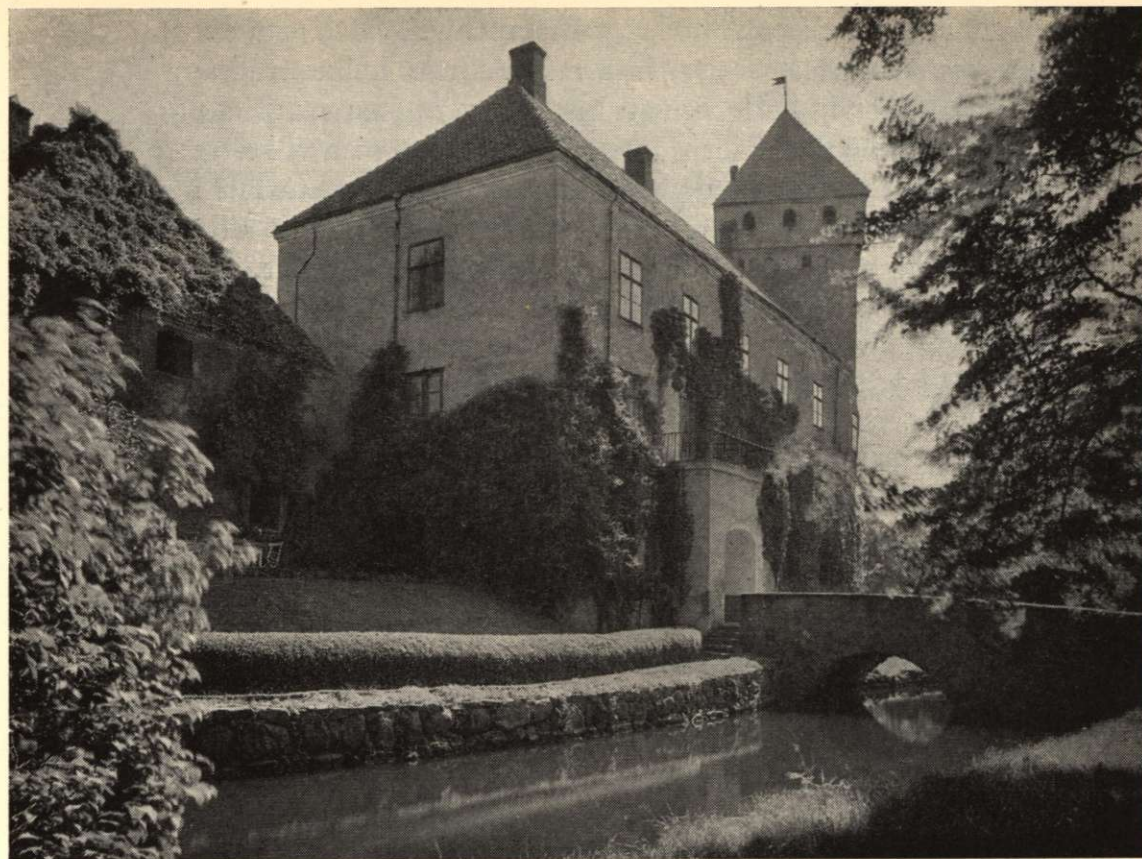
Godset tycks emellertid i äldre tid ha varit delat, ty under 1300-talet och 1400-talets första hälft skrevo sig medlemmar av den gamla slakten *Grim* (Has) till Tosterup. År 1318 omtalas *Jacobus Torkilli* eller *Jep Torkildsen*, år 1374 *Anders Jacobsen* och därefter hans son *Jens Grim*, som ännu levde 1442.⁴ De handlingars innehåll, varpå dessa data och namn stöda sig, göra det uteslutet att det kan vara frågan om två olika Tosterup.

¹ J. O. von Hausswolffs anteckningar om Skånska Herrgårdar (Landsarkivet i Lund).

² Stamtavler over danske Adelsslægter, II 44.

³ Ljunggren, Skånska herrgårdar. Lund 1852—63.

⁴ Stamtavler over danske Adelsslægter, IV 178.

Tosterups slott, huvudlängan med tornet, möjligen uppfört av Tycho Brahe, samt den breda kanalen, som omger anläggningen.

Ej långt från Tosterup, på Munka Tågarps ägor, ligga under jordens yta resterna av en borg, som sedan gammalt kallats *Wallen*, och detta synes vara ett bevis för att socknen Tosterup en gång haft två herresäten, ägda av två skilda släkter. Sägner förmäler, att Wallen en gång ägts av en riddare, Jens Grim, och detta tycks så tillvida ha fog för sig, som man ju med säkerhet vet, att några av denna familj, bl. a. just den Jens Grim, som ännu levde 1442, skrevo sig som riddare till Tosterup. Det berättas vidare, att Jens Grim vägrade att följa Drottning Margaretha i kriget mot Albrekt av Mecklenburg, varför hans fäste förstördes. Man har anfört att drottningen ifråga varit Margaretha Spränghäst, som avled 1282, men detta faller på sin orimlighet, när hon ej var i konflikt utan snarare i förbund med en furste

vid namn Albrekt, nämligen Albrekt av Braunschweig.¹ Då man vet att Margaretha Waldemarsdotters krig med Albrekt kulminerade i hennes seger år 1389 vid Åsele, och att hon dog 1412, kan man finna en ungefärlig datering för Wallens förstöring, n. b. om man vill sätta tro till sägnen; och den omständigheten, att kanonkulor påträffats i jorden därstädes² styrker åtminstone uppfattningen, att en strid eller belägring ägt rum efter krutets ankomst till Norden, d. v. s. vid 1300-talets slut. Men endast en utgrävning kan ge säkrare besked.

Där Wallen en gång legat observeras nu två stora kullar, den ena 54×42 m., den andra 54×36 m., med branta, stundom upp till 10 m. höga sidor. Anläggningen omges delvis av dubbla vallgravar. Det uppges även att stora mängder tegel under 1800-talet förts från platsen för uppförande av Munka-Tågarpsgårdens längor.³ Ruinkullarnas stora dimensioner ha satt folkfantasi i rörelse, och sägnen förmäler, att när Jens Grim med sina män befann sig på marsch mot Ystad, var kön ännu på borgbryggan, då täten nått stadsporten.⁴ Oberoende av saga och sägen är Wallen i hög grad värd en arkeologisk undersökning.

Våra dagars Tosterup består av en trevånings, portgenombruten huvudlänga med ett sjuvånings fyrkantigt torn vid östra gaveln och två tvåvåningsflyglar. Anläggningen omgives av breda kanaler.

Äldst är den ursprungliga tvåvånings, av gråsten uppförda huvudbyggnaden, som torde varit ett medeltida »fast hus» från den äldre Brahetiden.

Närmast i ålder följer det stora tornet. Det är märkligt såtillvida som det tydligen ej varit avsett till försvar. Det påstås nämligen, att det uppförts av den frejdade astronomen *Tycho Brahe*, som där haft ett observatorium, en uppgift, som förnekas av Hauswolff på den grund att Brahe ej sagt något därom i sin dagbok. Ett faktum är emellertid att tornet tidigare varit så gott som fristående, och det är därtill i motsats till huvudlängan, invid vars gavel det står, exakt orienterat i väderstrecken. Man skulle kunna förmoda att mästaren varit Tycho Brahes speciella arkitekt, *Hans van Steenwinckel d. ä.*, vars namn även förknippats med den 1598 uppförda lilla kyrkan. Detta senare förne-

¹ P. A. Olsson, Skånska herreborgar. Lund 1922.

² F. C. Nymans anteckningar om Ingelstads härad (Landsarkivet i Lund).

³ Uppmåtningsritning och beskrivning av Wallen (Historisk-Topografiska arkivet i Vitterhets- och historieakademien. Stockholm).

⁴ F. C. Nyman a. a.

kas emellertid av en forskare på grund av kyrktornets obetydliga utseende,¹ något som dock är såtillvida missvisande som det enligt uppgift före en brand år 1743 hade en hög spira, vilken tjänstgjorde som sjömärke.²

Omkring 1650 uppfördes västra flygeln till en vånings höjd av dåvarande ägaren *Otto Thott*. Den likartade östra tillkom under *Ascheberg*ska tiden vid 1700-talets början.

Sådant var Tosterups utseende, då det år 1753 övertogs av översten friherre *Rutger Barnekow*. Han utförde under sin ägotid ett synnerligen omfattande nybyggnads- och restaureringsarbete. Huvudbyggnaden höjdes med en våning, »Tycho Brahe-tornet» bibehölls och ett klumpigt, osymmetriskt trapphus anlades 1770 på borggården. Flyglarna sammanbyggdes 1759 med huvudbyggnaden och fingo åren 1765—68 ytterligare en våning. År 1760 ersattes vindbryggan med den nuvarande fasta stenbron, och 1784 tillkom en förgylld vindflöjel med en 5 alnar hög stång på tornet.³

Att bygga trevåningshus, då modet föreskrev två våningar, att bibehålla gamla torn, som störde symmetrin, att uppföra trapphus, när alla andra revo sina, och att sammanfoga flyglarna med huvudbyggnaden under en stilperiod, då den fria flygeln hörde till det mest karakteristiska, kan ingalunda kallas vanligt, och därför måste också Tosterup, i den gestalt *Rutger Barnekow* gav det, anses som ett unikum bland 1700-talets skånska slottsbyggnadsföretag. Att den berömde *Carl August Ehrensvärd* ej gillade resultatet framgår av en egenhändig skiss, där han för symmetriens skull tänkt sig ytterligare ett torn vid huvudbyggnadens västra gavel. Det Barnekowska verket måste därför, såsom jag i annat sammanhang påpekat, uppfattas som ett resultat av dess upphovsmans kända pietet för »forntida minnesmärken».⁴

Efter Barnekows tid ha byggnaderna undergått diverse förändringar. På 1780-talet inredde greve *Johan Sparre* tredje våningen i huvudbyggnaden. Åren 1834—35 försågs östra längans utsida med ålderdomligt verkande strävpelare, som gott och väl kunna tagas för betydligt äldre, och i samband med en genomgripande restaurering vid samma tid lät greve *Carl Albrekt Ehrensvärd* nedriva tornets

¹ T. Allgulin, Hans van Steenwinckel d. ä. Uppsala 1932.

² F. C. Nyman a. a.

³ Alla årtal finnas åsatta byggnaderna och omnämnas för övrigt i *Ljunggren* a. a.

⁴ H. H. v. Schwerin, Skånska herrgårdar under svensk tid. Lund 1935.

gamla pyramidtak för att ersätta det med en kupoltäckt lanternin med akroterier i hörnen, ett utslag av den då förhärskande nyantika stilen.¹ I våra dagar har denna vanprydande bekröning borttagits och pyramidtaket åter kommit till heders.

Nutidsmänniskan godtar ej kritiklöst 1700-talets arkitekturideal. Hon finner därför ej något uteslutande stilvidrigt i Rutger Barnekows ombyggda Tosterup, utan anser det snarare vara ett av de mest pittoreska bland Skånes många slott, där det i lummig grönska ligger på en dominerande höjd med »Tycho Brahe-tornet» vida synligt över den bördiga Ystadsslätten.

H. H. von Schwerin.

¹ Ljunggren a. a.

DET SKÅNSKA KULTURLANDSKAPET I FORSKNINGENS ELFTE TIMME

Rutger Sernander uppställde en gång i ett föredrag i Svenska Linné-Sällskapet ett forskningsprogram och ett ultimatum med adress till både naturvetenskaplig och historisk forskning: »Men vad vi veta eller med allt större visshet ana är, att den svenska natur, som en gång mötte Linnés falköga och som bildade den fasta grundvalen för hans stolta forskargärning, den faller nu med rasande fart samman och kan endast återkonstrueras av den nu levande generationen».

Skall en kulturhistoriker kommentera denna sats, kan han säga så: Låt oss nu i elfte timmen söka utforska och dokumentera det gamla europeiska bondelandskapet, som redan står inför sin fullständiga upplösning. Skall den landskapsbild, som helt säkert rymmer de största historiska värdena, någonsin bli tecknad, är det vi i denna generation, som skola lägga grunden till den kulturhistoriska landskapsforskningen.

Nästan överallt i Europas centralare bygder möter oss numera ett landskap, som för icke så länge sedan var präglad av naturahushållningens och självhushållningens mångsidighet och samtidigt naturbundenhet men som nu frigjorts både från naturen och den lokala bebyggelsens mångahanda behov tack vare en storartad utveckling av varuutbyte och teknik.

Var i Mellaneuropa — mellaneuropeiska lövträdsområdet — träffas numera det primitiva bondelandskapet med dess treklang av åker, äng och skog, välbekant från de äldsta reseskildringarna, det äldsta kartmaterialet, det äldsta landskapsmåleriet? Var möter det historiskt framvuxna landskapet bestående av skattebönders och frälsebönders forntidspräglade eller medeltida-feodala utägojordar och utmarker? Var möta naturliga betesmarker, vidsträckta lövängar, helt små ensådesåkrar, skogslyckor, risgården, jordvallar, hamlade pilar och popplar och andra produkter av primitiv humanisering? Och kan man vänta att någonstades i Europa av idag påträffa några relikter av det germanska kulturlandskapets urformer motsvarande den germanska jordbrukskultur, som *Cæsar* eller *Tacitus* skildrat? Att finna och do-

kumentera sådana relikter skulle dock vara av mycket stor betydelse för förståelsen av europeisk kultur och historia.

E. O. Arenander har i en uppsats om *Germanernas jordbrukskultur omkring Kristi födelse* (1922) sökt tolka Tacitus' framställning om den germanska jordbrukskulturen — det svårtydda 26:te kapitlet i *Germania* — genom att hänvisa till områden i vårt land med ännu i sen tid bevarad primitiv jordbrukskultur. Möjligen finnes, anser han, i mera avlägsna skogsbygder av Svea- och Götaland spår av en oavbruten gammaldags jordbrukskultur, men mestadels äro därstädes alla spår av det gamla jordbruket undanträngda av det moderna växelbruket. Däremot har den gamla jordbrukskulturen bibehållit sig i Norrland, där den fria bondebefolkningen härskat ostört och i sin konservatism bevarat det gamla ända in i vår tid. »Där, om någonstädes, ha vi att vänta spår av den jordbrukskultur och annan kultur, som rådde överhuvudtaget i Germanien i sin helhet på Tacitus' tid.»

Men var och en, som lärt känna Europas både nordliga och kontinentala landskapsformer, måste göra den invändningen, att jordbrukskulturen inom nordeuropeiska barrskogsområdet haft helt andra såväl naturliga som historiska förutsättningar än jordbrukskulturen inom de centrala germanska områdena, som tillhört det mellaneuropeiska lövträdsområdet. Det primitiva germanska kulturlandskapet här: skogsbrynet, den glesa, naturliga lövängen öppnande sig mot solstekta betesmarker eller sandiga hedar, som av *Hoops*, *Dopsch*, *Gradmann* och andra ingående och övertygande skildrats, har ingalunda sina närmaste paralleller i det äldre Norrland. Men vi kunna gå till det äldre Skåne, helst kanske till Skånes risbygdsområden eller mellanbygder, och skola då fånga åtminstone en skymt av de gamla germanernas landskap. Även i Balticum och andra östliga utkanter av det germanska området torde relikta former av ett snarlikt landskap kunna påträffas ännu i mycket sen tid.

Skåne ligger alltså mycket gynnsamt till för kulturhistoriska landskapsstudier liksom för etnologiska undersökningar över huvud. Norrland är nämligen inte det enda reservatet för äldre kulturformer i vårt land, och även uråldriga odlingsformer kunna med framgång eftersökas inom vårt lands mest avancerade landsända.

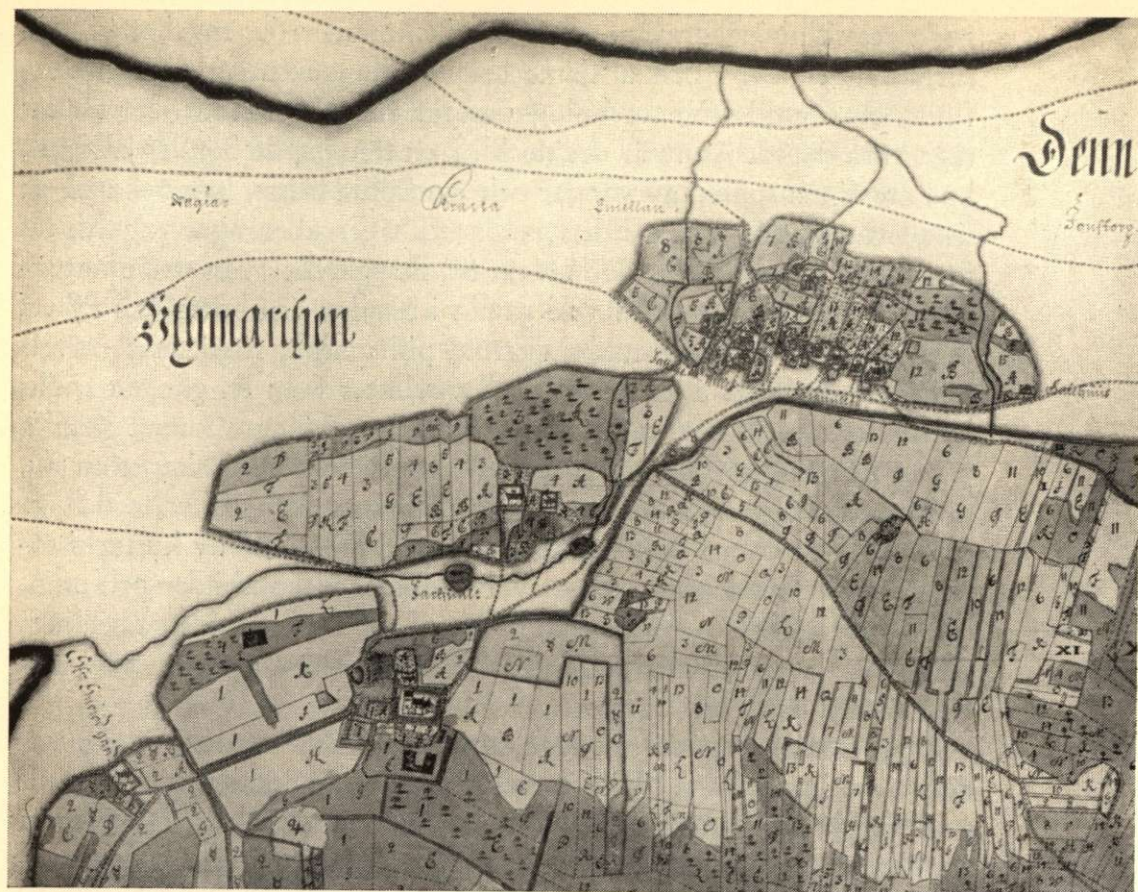
En rikedom av arkivaliskt forskningsmaterial erbjuder sig: geometriska kartor med kartbeskrivningar från slutet av 1600-talet och framåt under 1700-talet, skatteköpshandlingar, husesyner, landshövdingarnas riksdagsrelationer, jordbrukstekniska skrifter, ett flertal mycket

goda reseskildringar m. m. Men härtill kommer det mycket viktiga förhållandet, att i den alltså levande bondegenerationens minne finnes ett förstklassigt forskningsmaterial för den som rätt förstår att taga vara därpå. Ännu är det dock så, att den gamle bonden alltså kan återfinna spåren av vångar och samfällda beten, kan peka på de sista kvarstående träden i den gamla råkhagen eller visa, var den nu försvunna byns fädrift nådde fram till tångärdet ovan strandängarna. När om några tiotal år de gamla i bygden äro borta och säkert även de sista verkliga stubbskogarna, pillagarna, risgårderna, raveltaken, risgavlarna eller andra dylika relikter från en gången epoks kulturflora, skall det arkivaliska materialet ej längre kunna skänka oss en så mångskiftande och fyllig kulturhistorisk kunskap som nu.

Visst är det glädjande, att vi i Skåne idag med fotografier, med flygfoto och film kunna dokumentera en sådan mångfald av kulturhistoriskt — och bygdehistoriskt — värdefulla landskapsbilder och etnologiska detaljer. Men vad gagnar oss detta, om vi ej samtidigt taga vara på de minnen av gammalt odlingsarbete och folkliv, som den muntliga traditionen ännu erbjuder oss.

Den, som skriver dessa rader, kom en försommardag — det var den 31 maj 1926 — till Vitemölla cyklande från Stenbrohult, Loshult och Marklunda — Linnés väg. Jag slog mig i samspråk med den förste jag såg, en man som höll på att ordna med plantor i sin täppas verkligen mycket sandiga blomsterland. — »Vad jag var ute och for efter? Det var egentligen så, att Linné, han som — —.» Här blev jag avbruten: »Jo, det var nog idag det, som han kom hit — 31 maj 1749». Naturligtvis häpnade jag över den oväntade repliken, hade själv heller ej lagt märke till datum. Men mer häpnade jag över vad jag fick erfara under de två dagar av ivriga exkursioner och diskussioner, som nu följde i denne hembygdskännares sällskap. De bilder av skånskt kulturlandskap och kulturtradition, som nu målades av en oförliknelig Linnékommentator, ha övertygat mig om, att odlingstraditionen har en hart när otrolig förmåga att hävda sig både i landskapet och i folkminnet även under mycket långa tider. Men fast så är — dröj icke med att i fotografier och uppteckningar dokumentera allt vad som ännu kan finnas av det gamla europeiska bondelandskapet. Nya odlingar skola ändock till slut sopa bort även de sista spåren av vad som varit, och nya tankar och intressen skola överlämna de gamlas minnen åt glömskan.

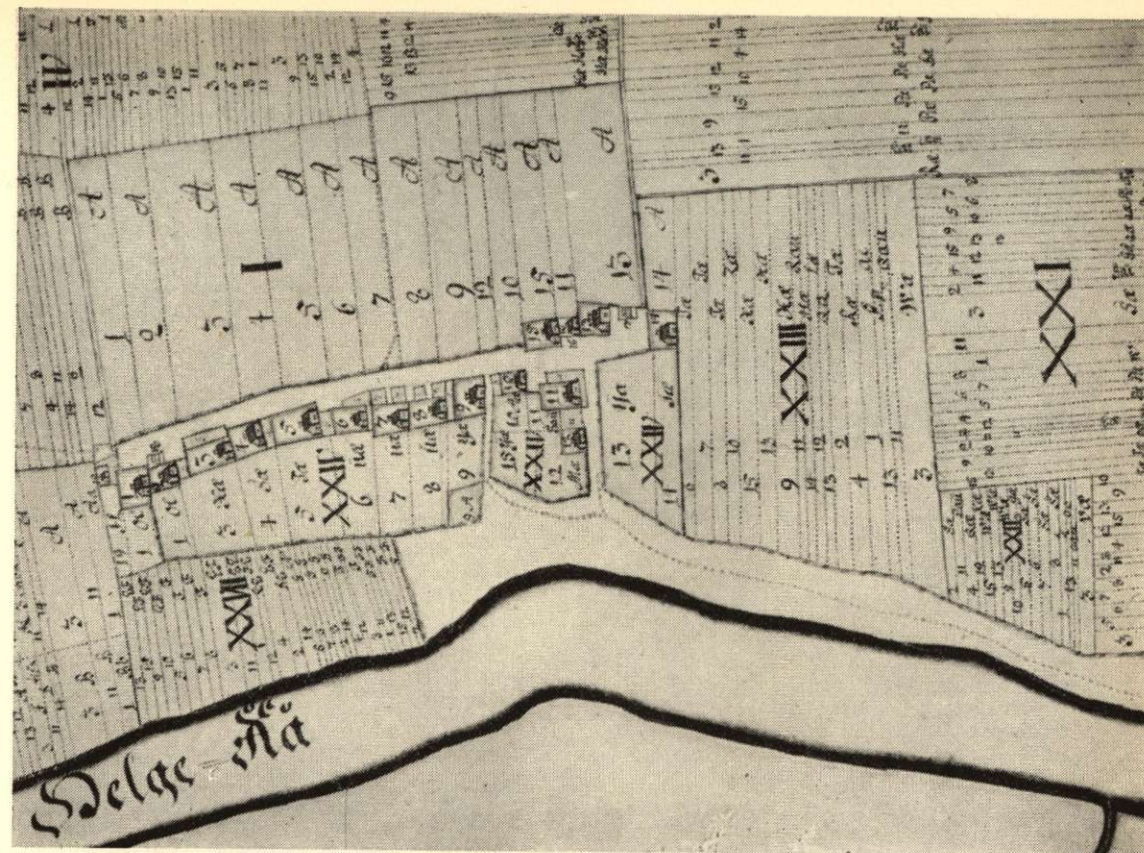

Vad som varit. I.

VAD SOM VARIT. I.

Genom århundraden eller årtusenden behärskades Skånes risbygder av det pastoralalandskapet. Boskapsskötseln betydde här så gott som allt, och den helt obetydliga sädesodlingen fick anpassa sig efter de former för bebyggelse, hushållning och samhälle, som hänsynen till boskapen krävde. De väldiga samfällda betesmarkerna, *fäladerna*, som efterhand måste ha utbildats här ur de naturliga betesstråken i ljusöppna lövängar, gräsrika strandängar eller hedmarker, blevo avgörande för bebyggelsen på en tid, då ej blott sommarbetet utan även vår-, höst- och till och med vinterbetet hade sin plats på fäladen. *Fäladsbebyggelsen* karakteriseras av enstaka gårdsanläggningar eller grupper av gårdar belägna i fäladsmarkernas utkanter, av allt att döma just i skogsbrynet, där den glesnande skogen gav hägn åt hus och hagar, ängar och odlingar. De gårdar och gårdsklungor, som lågo nära varandra, kunde lägga dessa sina »inägor» inom ett gemensamt hägn till skydd mot fäladens, »utmarkens», boskapshjordar och bildade därmed en samfällighet, *vångalaget*, välkänd från 1600-talets och 1700-talets Skåne. Men den stora samfälligheten, som reglerade betesgången för de många gårdarna eller vångalagen runt hela den samfällda utmarken, var *fäladslaget*. Kartan från år 1704 av Farhult i Luggude är ett utmärkt exempel på den nu omtalade fäladsbebyggelsen och dess organiskt framvuxna kulturlandskap, som markant skiljer sig från de stora

Vad som varit. II.

sädesodlande slättbygdernas landskap med en bebyggelse formad av byalaget efter sädesodlingens praktiska och rättsliga krav. Fäladslaget för bete på utmark och vångalaget för bete på inägor och skydd för äng och odling skänka nya problemställningar åt en forskning, som hittills framför allt dröjt vid frågan om byalaget.

VAD SOM VARIT. II.

Härnestsads bys geometriska landskap med gårdarna i rad utefter den raka bygatan och kålhagarna och sädesåkrarna i strikt nummerordning har framgått ur en på en gång skedd byreglering. Denna har säkerligen ej uppfunnits av slättbonden själv utan påtvingats honom av den medeltida statsmakten, som följt exempel från då tongivande håll, kyrkornas och klostrens folk, som av flera skäl gynnat sädesodlingen framför boskapsskötseln.

Men bakom dessa stränga, medeltida drag, som kartan ger uttryck åt, döljer sig en urgammal odlingstradition, känd i denna hedartade trakt av Skåne ända fram i nutida folkminne. I den beskrivning, som är bifogad Härnestsadskartan från 1697, omtalas, hur åkrarna i vängen upptagas allt efter jordens beskaffenhet till säde i tvenne år för att därefter utläggas för fäot i 4, 8, ibland ända till 12 år. Den lätta sandjorden har lockat odlaren till sig. När efter ett par års säde ett åkerstycke måste utläggas för

Vad som varit. III.

fäfat, ha nya odlingar utan stort besvär tagits upp på annat håll inom vången. Men detta är ju just de vandrande åkerstycken, som Tacitus talar om i det berömda 26:te kapitlet i Germania om germanernas åkerbruk: det till odling gemensamt upptagna området (Bifang på medeltidstyska) besås ej på en gång i sin helhet, utan odlingen (occupatio agri) sker styckevis (in vices), så att åkrarna först efter åtskilliga år gått fram över hela odlingsområdet. Denna sammanställning av Tacitus' skildring med kartbeskrivningarna för byarna på de hedartade områdena i östra Skåne står i god överensstämmelse med Hoops' och Gradmanns teorier om de skoglösa, stäpp- eller hedartade områdenas avgörande betydelse för vår äldre och äldsta bebyggelse och kultur.

Sädesodlingen, som i mycket skiftande former trängt till Skånes alla bygder, har mångenstädes kommit att avgörande bestämma hushållning och landskapsbild. De naturliga och historiska förutsättningarna härför ha blivit föremål för ett betydelsefullt studium främst av G. Nordholm, som även undersökt de skånska bytypernas utveckling.

VAD SOM VARIT. III.

Denna karta över kronohemmanet Tranevik med kvarn och »ryttarstuga» i Glimåkra socken, Östra Göinge härad, representerar den tredje huvudtypen av skånskt kulturlandskap. Men är man inte frestad kalla detta ett naturlandskap, så dominerande

som naturformerna synas vara? Men svinen ha bökat i bok- och ekskogen, och kreaturen ha haft sitt mulbete på utmarkerna sommar och höst, och på senvintern eller tidigt på våren ha de släppts ut att bita knopp på den uppväxande lövskogen i vången. Lien och lövkniiven ha gjort sitt verk århundrade efter århundrade. Svedjornas eld har bränt av stora skogsarealer, och hackan och årdret ha efter hand erövrat den ena lilla skogslyckan efter den andra till säde för bovete, korn, råg och rovor. Tjärbrännaren har förorsakat väldiga vindfällen, där redan timmerhuggaren gått fram med sin yxa och tagit all den uppvuxna skogen och fört till sågkvarnen eller slöjdboden. Här är mager jord, stenig, mossrik, ljungbevuxen, obekvämlig i högsta grad för plogen. Därför har man tvungits att forma icke ett odlingsmen ett skogsbrukets (eller kanske skogs-skövlingens) och ett hemindustriens, slöjdens landskap. J. L. Gillberg skildrar 1767 Östra Göinge så: »Häradet är sterilt, så att den mästa spannemålen måste köpas, men däremot efter Orternes beskaffenhet förtryttas, Timber, Bräder, Läckter, allehanda slags böckare arbeten, allehanda hushålds smide, kiära, beck, något Potaska, mycken och god humla, någon väfnad, wed, talg, smör, fläsk, Chreatur, träskor, hiul och någon säd på sine ställen».

Ett stycke ovan Tranevik togo på allvar de skandinaviska skogarna vid. Här funnos stora områden av ödemarkskaraktär. Och Örkened, som länge hörde under Glimåkra, kallades också ödemark och var därmed danske kungens tillhörighet enligt rättstraditioner, som ansetts gå tillbaka till det frankiska storriket på 600-talet. Inför detta gränsområde hejdades den sydliga kulturströmmen från Mellaneuropas lövträdsområden. Men ovanför mötte barrskogskulturen, vars förbindelser sedan årtusenden synas ha gått mot norr och öster genom det nordeuropeiska barrskogsområdet.

VAD SOM ÄR. I.

I Mårten Sjöbecks båda Skåneböcker med deras överväldigande rikedom av kulturhistoriska notiser och problemställningar i ord och bild återfinnes blott en del av de fotografier och folkminnen, Sjöbeck samlat till belysande av Skånes kulturlandskapliga uppbyggnad. Sjöbecks privata Skånearkiv, som tyvärr är enastående i sitt slag, övertygar oss om att den skånska landskapsbilden ännu kan ge utomordentliga belägg för det gamla europeiska bondelandskapet i dess anpassning till skiftande naturmiljöer och kulturkretsar.

Här ovan ett stycke fäladsmark och några stubbapilar vid Rönnarps by nordost om Landskrona. Bilden rymmer först och främst fäladsbebyggelsens mångfald av problem: av vilken natur har denna kulturmark utformats, vilka voro de människor, som införde risbygdshushållningen, och vad betydde sedermera för dem frälsegodsens uppkomst här i dessa trakter? Och vad betydde det, att slättbönderna sände sina dragoxar, hästar och kreatur på »gräsgång» till risbygdernas fäladsmarker?

Stubbapilen, detta det skånska kulturlandskapets styvbarn, bejakat och förnekat av skåningar århundraden igenom, upprullar andra problem: kyrkans och klostrens propaganda för pilplantering — förebådad redan hos antikens agrarhistoriska författare — övertages och klädes om i lagparagrafer av statsmakterna, som århundrade efter århundrade kämpar för pilen i Skåne. Redan drottning Margareta befallde bönderna att plantera pilar, och Jydske Lov 1590, som undanträngde Skånelagen, och ännu Kristian IV:s recess 1643 bestämmer om pil och pilevall. Så följer till slut den svenska statsmaktens upprepade pilkampanjer från början av 1700-talet och framåt. Linné såg och diskuterade en del av resultaten härav under sin resa 1749. På 1800-talet gick det så åter bakåt. Men ännu är ej pilvallen alldeles borta. Fredrik Bööks förnekande nyligen av pilens historiska hemortsrätt i Skåne står i bästa överensstämmelse med den pilens ödeslinje, som förlorar sig tillbaka i tiden mot medeltidens ganska okända århundraden.

Vad som är. I.

VAD SOM ÄR. II.

Den 9 juni 1749 har Linné efter en hastig färd från Österslätt nått Romeleåsen och bestigit Romeleklint, där han har »den härligaste prospect ut åt slätten, så på östra sidan, som besynnerligen på sudvästra sidan». Linné skyndar så ned mot den stora slätten, som, säger han, »begyntes här wid Dalby och föreställte et Canaans land, be- täckt med de härligaste åkrar och den skönaste säd, så långt ögonen kunde se». Och han tar sedan grundligt reda på allt, som rör sädesslätterns odlingsform, plogkulturen. Denna slättbygd betecknade för Linné det mest moderna och kontinentala i den svenska »lantkulturen». Men strax förut hade han varit i tillfälle att se och häpna över ålder- domliga odlingsformer. Just nedom branten här hade han i Veberöds vångar sett ekar stå »till mycket i säden, som hade säden varit sådd i Eklundar, ty Herrskapen (Vebe- röd var krono, kyrko och frälse) tillstodja icke bönderna, at hugga ned sina trån för åkrens skul».

Även i våra dagar se vi från Klinten ut över ett landskap, som berättar både om förgånget och nytt. Romeleåsen själv har en intressant växtbiologisk och etnologisk historia inte minst i egenskap av gammal fäladsallmänning för byarna runt omkring. Och skåda vi upp mot nordväst, mot Dalby och Lund, möter ett landskap gömmande på minnen av ännu okänd forntidshistoria. De fynd, som nyligen gjorts i dessa trakter,

Vad som är. II.

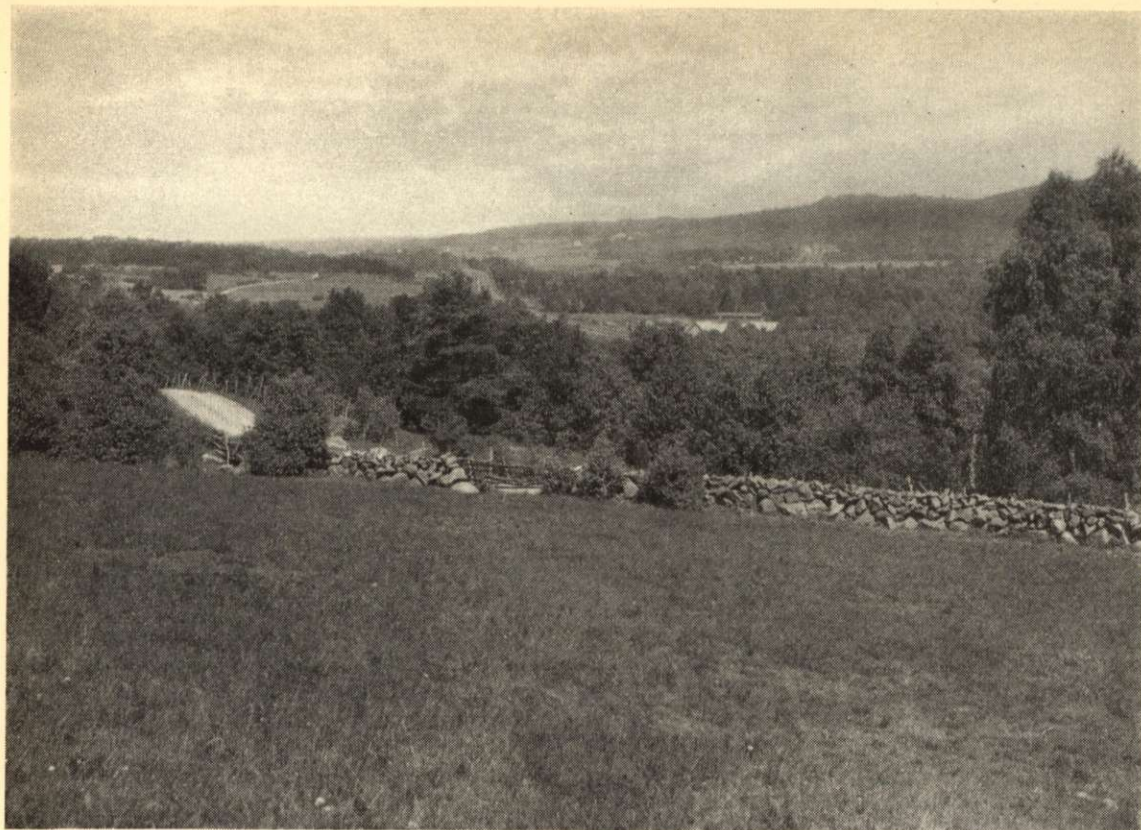
ha slagit oss med häpnad: ha verkligen Englands och Jyllands förhistoriska fält här sina skånska motsvarigheter, och vad skall förstås med de märkliga jordvallarna i markerna vid Dalby?

I framtiden kunna vi inte blicka in. Men vi kunna undra över vilka nya sociala och ekonomiska ideal som en gång skola bestämma linjespelet i detta landskap. Det har redan sett forntidsformerna avlösas av kyrklig och feodal organisation och denna i sin tur ersättas av lantmäteriets karakteristiska dispositioner enligt den individualis- tiska och liberala 1800-talsåskådningens krav. Vi spå intet, men vi kunna hoppas, att man från denna utsiktspunkt i framtiden åter många gånger skall kunna blicka ut över ett landskap präglad av social, ekonomisk och kulturell jämvikt: ett harmoniskt, ett mänskligt och ej blott tekniskt högtstående landskap.

VAD SOM ÄR. III.

Den som i dag genomströvar skogsbygderna i Göinge skall i folkminne och landskap ej alldeles sällan påträffa traditioner från tiden före skiftet, då lövängskulturen ännu stod i sitt flor. I åldringarnas berättelser skymta ibland tavlor av landskap och folkliv, som vi trodde för länge sedan bortglömda. Vi kunna få höra om »skogsåren», d. v. s.

Vad som är. III.

ollonåren, då bok- och ekskogarna påsattes med svin i tusental. Utmarksskogarna voro av gammalt i samfällt bruk, då aldrig några hägnader funnits eller fått finnas mellan de olika byarnas eller gårdarnas skogar, som heller ej voro skiftade. För den samfällda betesgången — ej blott av svin utan även av annan boskap — svarade *skogslaget*, som var skogsbygdens motsvarighet till risbygdens fäladslag.

Vi höra historier om de sista vargarna, om utgångsöken eller de »vilda» hästarna, som enligt Linné blevo så vilda av att ständigt ströva omkring i utmarksskogarna, att bonden inte kunde fånga in dem annat än med hjälp av ett uppbåd bland grannarna. De höllo sig mycket rena och smärta, dessa hästar — skada att de blevo så illa åtgångna av vargarna, innan dessa hunnit bli utrotade.

Traditioner om slöjdarens arbete, hans sätt att se ut lämpligt gagnvirke bland vångskogens eller utmarksskogens lövträd, träskomakarens, hjulmakarens, pottaskebrännarens liksom bondens syn på vegetation och landskap kunna ännu upptecknas. Mårten Sjöbecks skildring om bondskogarnas vård och utnyttjande är ett bevis härpå.

Det alltjämt levande ortnamns materialet (sockennamn, bynamn, gårdnamn, ägonamn etc.) skänker uppenbarligen värdefulla inblickar i även mycket gamla bebyggelse- och odlingsförhållanden. Nyligen har frågan om den självägande bondejordens härledning från urgammal odeljord eller från allmänningarnas nybyggen ställts i belysning av ortnamnens utbredning.

Ake Campbell.

GLIMMINGEHUS

Ensamt bland Skånes många ståtliga slott bevarar Glimmingehus den trotsiga borgens uppsyn.

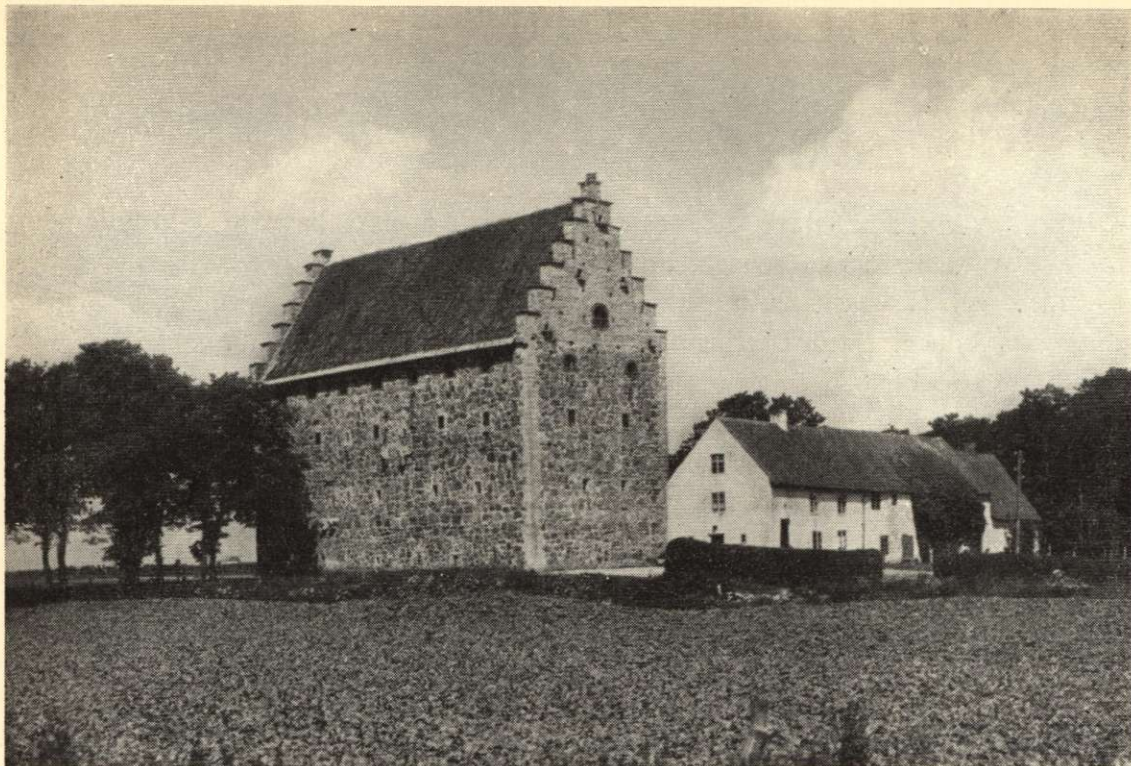
Överallt ha annars de nya tiderna tagit ut sin rätt. Man har moderniserat och förnyat efter hand. Endast Glimmingehus har fått förbli orört. Men redan från början var denna borg av ett säreget kynne. Den är också en smula äldre än de flesta av sina likar. Den representerar medeltiden (byggd på 1490-talet), medan de andra nästan alla blivit anlagda ett stycke in på 1500-talet (ibland ingå äldre delar i dem, men de ge sig nu tillkänna först vid vetenskaplig undersökning). Denna skillnad på 30 till 50 år betyder mycket mera än man skulle kunna tro. Just under den tidrymden har man fått smak för ljusa gemak med stora fönster och man har också börjat släppa efter en smula på försvarskraven. Men ännu dröjer det dock länge innan man kan tänka sig möjligheten av en mot naturen helt öppen slottsanläggning — med fönsterdörrar ut till terrass eller gräsmatta.

De skånska slotten ha så gott som alla sina vallgravar i behåll. Nu simma där fredliga ankor och gäss, ibland också svanar. Och den yppiga skånska vegetationen väller slösande fram kring både slott och vallgrav. En doft av välmåga och frid vilar över dessa gamla anläggningar.

Men fordom höll sig grönskan, eller åtminstone träden på avstånd. Trädgården låg ordnad och upprutad inom sitt eget staket utanför vallgravens ena sida. I övrigt nådde åkern eller ängen fram runt omkring. Så är det ännu på Glimmingehus. Här har inte ännu nyare tiders sinne för idyll och romantik fått något uttryck. I den kala omgivningen reser borgen alltjämt liksom för fyra århundraden sedan sina trotsiga, nästan obrutna gråstensmurar.

K. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien har numera inköpt gårdsbyggnader och närmast omgivande mark, vilket allt lagts till själva borgen, som tidigare skänkts till staten av den forna ägaren, familjen Rosencrantz. Just nu pågår arbetet med friläggandet av vallgravarna och ordnandet av omgivningen. Borgen får härigenom sin riktiga miljö och kommer ytterligare att framstå såsom trotsig försvarsanläggning.

I den kala omgivningen reser sig Glimmingehus alltjämt liksom för fyra århundraden sedan sina trotsiga, nästan obrutna gråstensmurar.

Ingenstädes kan man så som på Glimmingehus få veta hur en herman i Norden levde och bodde i de avlägsna brytningstider, då renässansens och humanismens idéer började i små portioner nå vårt land. De små fönstergluggarna ge redan utifrån ett underligt intryck. Hur kan en bekväm och trivsamt bostad finnas i detta hus, där man uteslutande synes ha tänkt på försvarets krav? Ja, visst har man låtit försvarsanordningarna få en huvudpart av den omtanke man offrat på bygget, men nog har Jens Holgersen Ulfstand, sjöhjälten-byggherren, och hans familj trots detta kunnat ha det både trivsamt och bekvämt i slottet.

Porten är försvarad av kastgluggar i flera upplagor både utanför och innanför dörren, av ett bastant fällgaller och av stadiga portar och bommar. Det har inte varit möjligt att slippa in om man ej deklarerat vänskapliga avsikter.

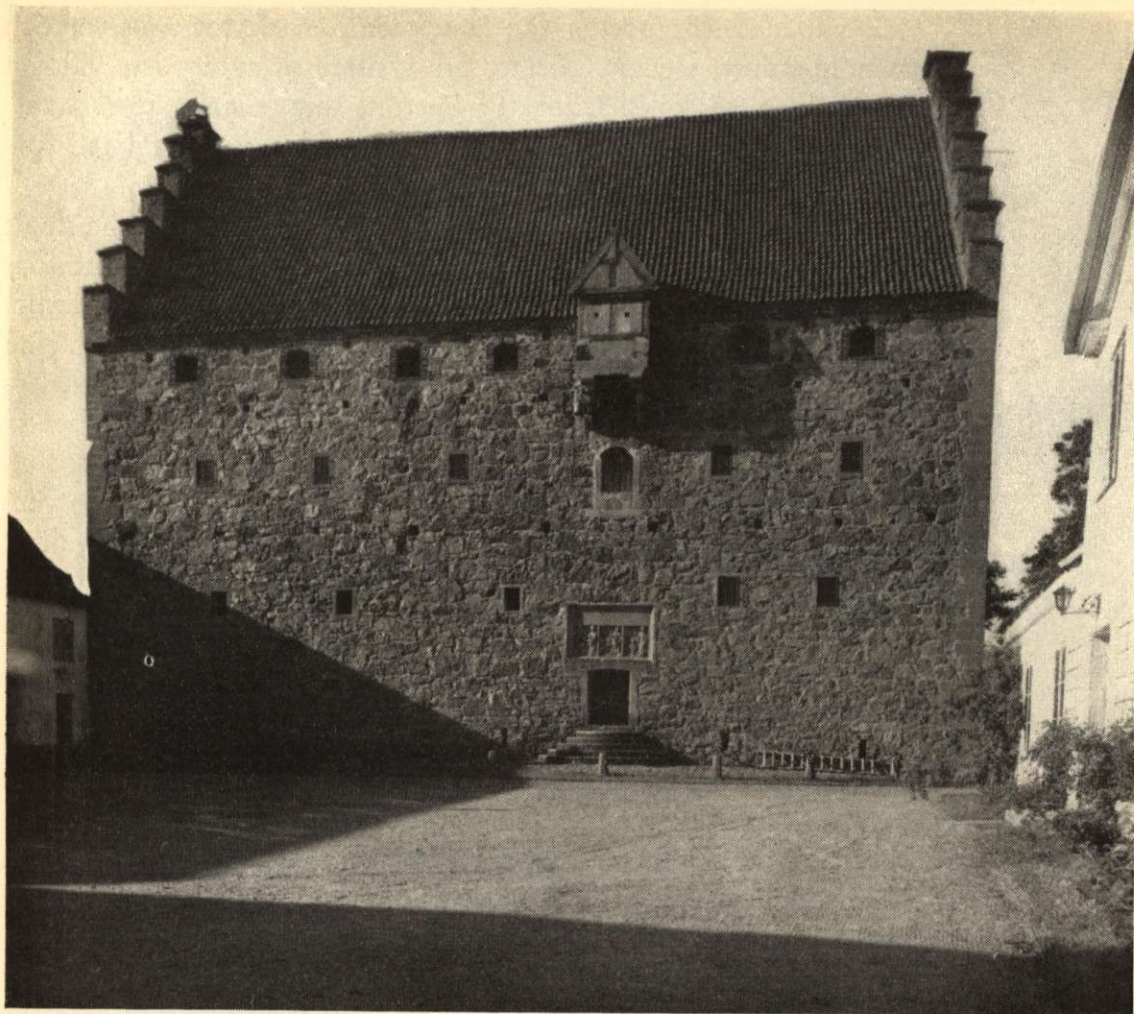
Men väl innanför porten får man redan en skymt av livet och värmen inomhus. Genom dörren till vänster skymtar den väldiga stockvedselden på kökshärden. På spettet, som vilar i stora saxar, helsteker man en ox. Värmen och doften sprider sig behagligt i förstugan och uppför den breda trappgången.

Uppe i övre förstugan är litet svalare, men vaktknektarna ha slagit sig ned med sina tärningar och sitt rävspel på den bänk, som bildas av kökets spiselhuv, vilken skjuter upp här, och som håller god värme. Vi träda in i borgstugan, där slottsherrn samlar sitt husfolk och sina gäster. Rummet är välvt med massiva kryssvalv och kring den bastanta pelaren i mitten är ett stadigt bord anordnat. Kring väggarna löpa fasta bänkar. Märkvärdigt nog finnes ingen eldstad. Men så gällde det ju också här mat och i synnerhet dryck. En utvändig värmekälla var väl kanske umbärlig. Alldeles utan värme var salen dock icke. Från köket leder en kanal i muren hit upp. Kökseldens värme kunde tränga fram därigenom. Men för det stora rummet var en dylik värmeledning kanske ändå inte tillfyllest.

På andra sidan om förstugan ligger borgherrskapets egentliga bostad. Vi komma in i dess huvudrum, dagligstugan. Även hit för en värmeledningsslinga från köket, men här flammar dessutom i den öppna spiseln med dess vackra, huggna utsmyckning en munter famnvedsbrasa. I de två meter djupa fönstersmygarna och i murnischen framme vid brasan äro de murade bänkarna belagda med lysande granna flamskvävnader — tulpaner och liljor mot mörk botten — och i ett hörn står den stora familjesängen med sina stolpar och vävda mönstrade omhängen. En bänk med vackert ryggstöd står framför brasan — med ryggen mot denna, på gammalt sätt. I övrigt finnas nästan inga möbler.

Dagligstugan har en dörr, som leder ut till ett litet utrymme ovan porten. Här finnas kastgluggar och här manövreras portens fällgaller. Men dagligstugan är icke det enda egentliga bostadsrummet. Innanför densamma ligger en kammare, något mindre än stugan. Här stå hela rader med kistor, inneslutande gårdens dyrbarheter, ägohandlingar och värdepapper, kläder och vapen, allt under säkra och många låsar. Det kan också hända, att man begagnar kammaren såsom sovrum — för barnen när de hunnit växa upp en smula. Kammaren har här, som alltid i dessa tider, sitt särskilda bihang, ett hemlighus, utbyggt såsom ett burspråk utanpå fasaden. — Jämförd med stugan är kammaren ett ogästvänligt rum. Väggarna äro nakna, eldstad

Ensamt bland Skånes många slott bevarar Glimmingehus den stolta borgens uppsyn.

finnes ej. Rummet är ett bihang till bostaden. — Ett par skottgluggar vetta dessutom mot trappan. En fiende kan gott få en salva härifrån själva rustkammaren.

Från förstugan kunna vi också nå andra våningen, borgens festavdelning. Här ligger stora salen, men den ser dystert och ogästvänligt ut. Ingen brasa flammade i spiseln, väggarna äro kala, inga möbler, blott långa väggbänkar. Bara när man bjuder till fest och dans pryder man upp salen. Då hängas bonader på väggarna och skuras, fejas och blomsterströs golvet.

Genom friläggandet av vallgravarna och ordnandet av omgivningen, vilket just nu pågår, får borgen sin riktiga miljö och kommer ytterligare att framstå såsom trotsig försvarsanläggning.

I vardagslag passera borgens damer hastigt igenom för att nå sin egen avdelning, frustugan, som har sin plats ovan dagligstugan. Egentligen är detta rum avsett för kungliga eller högförnäma gäster, men på mellantiderna ta damerna hand om detsamma. Utsmyckningen är rikare och förnämre här än därnere. Vackra reliefer, en kalvariegrupp, skulpterad av den frejdade Adam van Düren, en vacker portal in mot kammaren, vackrare spisel etc. Men även den lösa inredningen bär spår av kvinnlig omsorg, med textilier som göra varmt och ombonat. Även här mynnar en värmekanal från kökselden. — Kammaren har liksom den undre sitt hemlighus. I kistorna förvaras festsalens utsmyckning av bonader och andra husets förråd.

Dagligstugan, huvudrummet i borgherrskapets egentliga bostad, med öppen spis och mindre bänkar i de djupa fönsternischerna.

Högst uppe i huset ligger besättningens låga våning, som varit omgiven av skyttebalkonger av trä. Här är kallt och otrevligt. Vi skynda med knektarna ned till utrymmet under borgstugan och bredvid köket för att värma oss och få mat.

I våra dagar äro gemaken och stugorna öde och kala. Textilierna och möblerna ha försvunnit. Väggarna äro spruckna och kalkningen ej fraiche. Det är svårt att riktigt få intrycket av bostad. Men ibland i skymningen, när en västersolstråle når helt och fullt in i dagligstugan och en ensam fluga surrar, kan man glömma tomheten och torftigheten samt fylla rummet med färgglöd och ombonande trivsamt.

Erik Lundberg.

DEN SKÅNSKA TRÄDGÅRDEN

Skåne är det enda landskap i Sverige, där allmogeträdgården blivit präglad av de stora, historiska trädgårdsstilarna. Detta är ett påstå-ende, som måhända formuleras riktigare sålunda: den kringbyggda gården är den enda typ av allmogebyggnad, som samkomponerats med en logiskt genomförd, formal trädgård. I alla övriga provinser ha landsbygdens täppor mer eller mindre typen av små trädgårdsland, planlöst kringströdda i den omgivande terrängen.

Denna unika skånska typ av trädgård är nu på väg att försvinna; trots dess stora skönhetsvärden tror jag det är riktigt att låta den utplånas, ur praktisk och rationell synpunkt har den dessvärre icke längre något berättigande. Ur kulturell synpunkt har den desto större intresse — vad jag kan förstå — och fånglar givetvis på ett alldeles särskilt sätt den som haft glädjen att vid långa och många färder genom landskapet ideligen upptäcka små nya och bedårande representanter för en omedveten och oskolad trädgårdskonst. Dessa täppor bära budskap till oss om längst förgångna tidars stilideal. De gömma reminiscenser av medeltidens och renässansens trädgårdskonst, och de briljera med en alldeles egen, oändligt vacker tolkning av den engelska parkstilen, en tolkning som bottnar i en kapital missförståelse av denna stil.

Hur ser då den skånska täppan ut? Vad har den för karakteristika, och i vilka hänseenden märker man dess samband med det förgångna?

Först själva belägenheten. Trädgården ligger bakom boningslängan, är klämd intill denna och utgöres av ett rektangulärt, strängt begränsat område. Så snart man kommer upp i skogsbygden och möter andra typer av lantgårdar märker man att täppan löses från byggnaden, plockas ut som det faller sig i terrängen och mister sin regelbundenhet. Den skånska stramheten och den skånska placeringen i anslutning till längan betyder inte någon högre utvecklad stilkänsla hos provinsens folk utan visar helt enkelt och praktiskt, att man var rädd om sin dyrbara jord, och att man ingalunda ville låta täppan komma längre ut över åkrarna än som var oundgängligen nödvändigt.

Som formbildande faktor i rang efter den goda jorden kommer den

starka blåsten. Ett vindskydd är ofrånkomligt på den öppna slätten — i den traditionella skånska täppan har detta utformats som ett läbälte, en tät vägg av träd löpande kring de trenne gränssidorna. Denna vägg har haft mycket att säga till om för trädgårdens arkitektoniska utformning, har gjort denna till ett definitivt och markerat slutet rum.

I äldre trädgårdar har läbältet gärna utformats i samband med inhägnaden, som fått sin speciella prägel av slättens trädlöshet. De uppsvenska trästaketen blevo i Skåne ersatta av vallgården, byggda av jord och sten.

Ett vallgärde konstruerades sålunda: utmed den planerade trädgårdens gränslinje grävdes ett dike. På dikets insida lades en mur av jordsten, och den uppgrävda jorden kastades därinnanför i en lång vall. Vallen stöddes utåt av muren, men släntade inåt trädgården. På krönet av vallen planterades rotäkta plommon, lönn, ask, hassel etc. Hade man gott om pilris, gjorde man uppe på vallen ett »risgäre». På vissa avstånd slogos stolpar ner i marken, mellan dem flätades pilvidjorna eller ställdes på skrå och kördes ned i marken. Det flätade pilgärdet har i gamla dagar varit ytterst allmänt, man ser det ständigt som inhägnad i landskap på medeltida målningar. Så vitt jag kan förstå är hela vallgärdet till sin typ urgammalt, det användes långt före skiftet att kringgärda hela byar och deras ägor, det är väl icke omöjligt att det emellanåt haft fortifikatorisk uppgift. I den nutida trädgårdskonsten bör det kunna bli ett ytterligt tack-samt motiv; jag återkommer till detta längre fram.

Läplanteringen inre mening och uppgift har ofta förbisett av folket. Sedan den en gång planterats har den fått sköta sig själv. Man har icke haft förstånd, eller icke brytt sig om, att sköta det täta beståndet med gallring och beskärning. Följden är att allt »ränt upp i vädret». En karakteristisk silhuett av en skånsk gård visar därför ofta gränslinjens rad av lönnar med onaturligt höga, kala stammar. Högt uppe över marken, uppe i det blå, breda kronorna ut sig. Det är vackert och typiskt, men föga rationellt ur läsynpunkt.

Själva trädgården — den stora, öppna fyrkanten innanför vallgärdets eller läplanteringen väggar, har sina noggranna indelningsregler.

För att få dessa i sin ordning får jag nu göra ett hopp i tiden och sammanhanget och nämna ett par ord om de skånska allmogeträdgårdarnas ålder. De se ofta oändligt ärevördiga ut — igenvuxna, mör-

ka, med knotiga stammar, med förvuxna buxbomsträd på ibland flera meters höjd. Som regel torde de dock icke vara mycket över femtio—sjuttiofem år. I de oskiftade byarna före 1800-talets början har säkerligen den trånga platsen icke medgivit någon egentlig trädgårdsodling. Av kartor, litteratur och muntliga hörsägnar får man den bestämda uppfattningen att vad som då fanns var armt och torftigt — små jordbitar, inhägnade av ett »die», användes för olika köksväxter — kålhave, kumjanshave, bihave, frukthave och blejeplads äro gamla skånska benämningar. Med sin uppdelning av en »have» för varje art av växter föra de tanken på de medeltida trädgårdarna och kunna säkerligen också anses som en kvarlevande form av enkel och primitiv planlösning. Den gräsbevuxna blekan, där vävarna sträcktes, där hassel och örter växte bland gräset, den torde likaså kunna betraktas som en lantlig form av den mångbesjungna »blomsterängen», den medeltida trädgårdens naturpark.

Efter skiftet blevo trädgårdarna större och mera utstuderade. Den typ de då kommo att levandegöra är i själva verket den enkla och genomsnittliga renässanstädgården, sådan den t. ex. möter oss på de talrika »Burman-Fischerska Prospekten» av skånska slott och herregårdar. En stiltyp, som konsthistorien placerar under renässansens epok, får här, flera hundra år senare, nytt liv som kan sägas vara ännu den dag i dag är.

Hur ser nu en sådan skånsk trädgård ut? Jo, mitt i rektangeln ligger en rund rabatt, »solrundningen», centralpunkt för det hela. I denna står — eller stod — trädgårdens finaste träd, kanske ett valnötsträd, kanske ett mullbärsträd. Mitt framför boningslängan ligger »mån-rundningen» — namnet säger vilken form rabatten har. I dess två hörn stå päronträd. Det är en förnämlig plats, päronträden ha också större anseende än äppleträden. Med utgång från solrundningen delas trädgården sedan i fyra kvarter av en korsgång. Vanligen löper en gång mellan kvarterens utsida och vallgärdet. Som point de vue för mittgången ligger vid trädgårdens borte gräns ett »lusthus» av lönn, bok, lind eller annat trädslag.

Inne i kvarteren stå äppleträden, under dem är köksväxternas plats. Utmed gångarna löpa blomsterland och innanför dem en rad bärbuskar. Alla gångar och kvarter äro kantade med buxbom. Hörn och mittpunkter prydas ofta av större, klippta buxbomsfigurer, t. ex. klot, pyramider, kuber, sällan mera invecklade ting.

Buxbomshäckarna och -figurerna, vilka markera den formala in-

Typisk förvuxen skånsk täppa med en betagande chairobscur under det täta lövverket.

delningen, ge täppan dess säregna prägel. Äro de strama och välskötta — vilket ofta händer — bidra de till en ytterligt pittoresk och målerisk anblick. Man ser, innanför deras dekorativa stränghet, den färgrika och ymniga blomsterfloran i en dunkel, varmt grön clairobscur under valv av knotiga fruktträdsgrenar. I fonden av gången skymtar den vita korsvirkeslängan med blinkande fönster under det tunga halmtaket.

Denna typ är mycket vanlig på vår landsbygd. Det är rätt roligt, ehuru givetvis utan större betydelse, att kunna finna exakt samma indelningsmönster över allt i de gamla trädgårdshistorierna — ständigt möter det oss i Englands och Hollands borgerliga renässanstädgård, och i de stora och komplicerade italienska anläggningarna finna vi det använt för avsides liggande »giardini segreti». I påvens trädgård användes mönstret, likaväl som i täppan hos hemmansägaren i Skytts härad, söder om landsvägen.

Men vi ha också en annan stiltyp rikligt representerad hos oss. Landskapsstilen med sina stora och svepande linjer, sina lösa trädgrupper och sin opposition mot all symmetri har mer än någon annan trädgårdsstil blivit missförstådd — eller skola vi hellre säga: blivit föremål för personliga och divergerande tolkningar. En variant av banalaste slaget var den s. k. »tyska stilen» — marken skars sönder av slingrande gångar, i varje hörn av gräsmattan planterades ett träd, ett buskage eller en berså. Vi känna den från otaliga svenska 1800-talsträdgårdar, inte minst från den första omgången svenska villaträdgårdar.

Denna stil har fått en alldeles unik tillämpning i skånska allmogetäppor. Man drömde icke om att ha buskage eller gräsmattor, trädgården skulle bestå av köksväxtkvarter. Men man tog upp gångmönstret, delade in marken med ett invecklat nät av arabesklila, halvt symmetriska gångar, kantade av buxbom och som förut prydda av större, klippta figurer här och var. Resultatet blev säreget — mer opraktiska köksväxtland torde icke kunna utfunderas, men det hela blev vackert. En välkött trädgård, anlagd efter detta mönster, ser ut som en regelrätt parterranläggning — den saknar icke beröringspunkter med fransmännens berömda parterre à broderie. Utsökta exempel på denna förunderliga stil finnas i många skånska täppor.

Man kan nu fråga sig i vad mån dessa trevna gamla täppor ha något existensvärde i våra dagar. Äro de fortfarande lämpliga som förebilder? Ha de estetiskt eller rationellt berättigande? Om de icke

Trädgården vid Burlövs prästgård.

äro helt lämpliga för vår tid, ha de icke smådrag eller detaljer, värda att bevara?

Innan man besvarar dessa frågor får man först göra klart för sig vad man skall kunna begära av en nutida skånsk allmogeträdgård. Jo, den bör lämpa sig för rationell husbehovsodling av frukt och grönsaker, dessutom bör den ha blommor och grönska för trevnads skull. Den bör vara så upplagd, att den kan skötas med minsta möjliga arbetskraft. Den bör vidare, för att använda ett snart nog utslitet slagord, vara »ett rum utomhus». Denna sista synpunkt är icke den minst viktiga. I skogsbygden kan man gå ut i hagar och på ängar och njuta av naturen. På den intensivt odlade slätten är man ofta lika långt från sådan natur som mitt inne i staden, kanske ännu längre! Här måste trädgården träda emellan — den skall kunna vara äng, skogsbacke och sittplats i det gröna.

Duger den gamla trädgården till det?

Nej!

Fruktträden och grönsakerna, blandade om varandra inne på kvarteren, äro en omöjlighet; de många rabatterna, de långa längderna av buxbom kräva mycket arbete. Trädgården kan användas för en promenad i gångarna, man kan också sitta i lusthuset, men den är sällan »ett vardagsrum utomhus».

Vi hoppas därför att i allt större utsträckning kunna få genomförd en typ av trädgård med följande karakteristika: Köksväxterna flyttas ut på åkern (möjligen med undantag för ett litet »persiljeländ» vid köket). På åkern kunna de skötas rationellt och billigare med hästredskap. Fruktträden tagas också bort ur trädgården, sättas för sig i öppen jord och skötas likaså så vitt möjligt med hästredskap.

Den gamla rektangeln innanför läbältet får sedan helt på sin lott att bli vardagsrum utomhus. Ett stort, öppet, ljust och soligt grönt rum, helst med så stor gräsmatta som möjligt, är huvudsaken. Gräsmattan är idealisk, trevlig att vistas på. Man sätter ut stolar och parasoller i gräset, rullar ut barnvagnen, tar sig en tupplur i skuggan av schersminen.

Är det frågan om en gammal trädgård, som skall läggas om, så faller det av sig själv, att man låter några av de forna kvarterens fruktträd stå kvar i det nya gräset. De kunna kanske ge frukt ännu, äro dessutom dekorativa, väl så vackra som några »riktiga» pryd- nadsträd.

Grusgång eller inte? Det är frågan. Vackrast, lugnast, mest ljuvligt

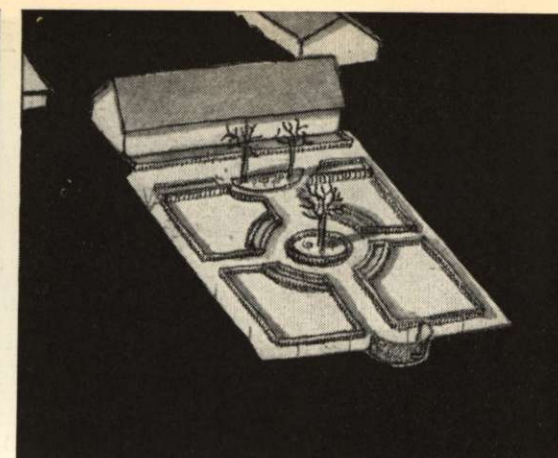
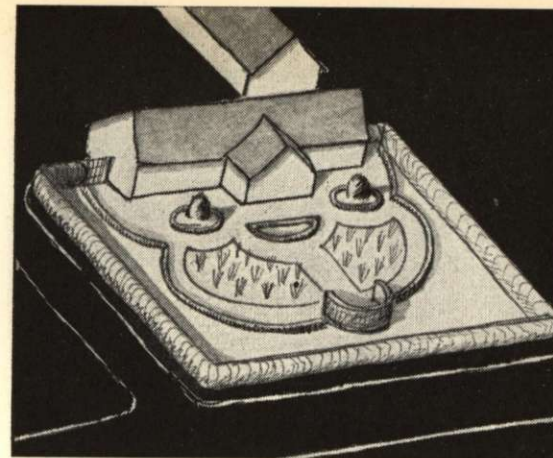

Dekorativt klippta buxbomsfigurer vid liten stuga i Everlöv.

stilla och grön får man trädgården utan grusgångar. Men var och en bör ju ha det på det sätt som han trivs med — en gång framför längan eller runt kring trädgården är inte så störande — men gångar som skära sönder gräsmattan i småbitar borde förbjudas i lag.

Blommor vill varje husmor på landet ha. Hon kan lämpligen placera in dem på något av följande sätt: framför längan en bred, färgrik rabatt av kraftiga, perenna blommor. Vid längans gavel ett »kvarter», förslagsvis för rosor eller gammaldags örter. Utmed läplanterings bryn stora bestånd av enkla och kraftiga blommor — prästkragar, blåklockor, kungsljus. Inne under träden blåsippor, vitsippor, liljekonvalj och gullvivor.

Däremot bör man bestämt avråda från små grupper, planlöst utkastade i gräset, och ännu mer från sockertoppsformiga stenhögar med mest sten och minst flora.

Schematiska skisser av ett par skånska trädgårdstyper.

Vad som kan vara klokt av nutida trädgårdskonst att spara av gammalt i skånska allmogeträdgårdar är framför allt den stramt rektangulära grundformen med sin verkningsfulla inramning av läbälte. Vallgräset är en storartad tillgång som borde tagas vara på — det understryker läplanterings karaktär av inramning, dess lilla slänt ger den flacka trädgården en välkommen illusion av nivåskillnad, blommorna ta sig så väl ut på den låga backen. De äldre fruktträdens skönhetsvärde har jag redan omnämnt. Det gamla blomsterbeståndet — »potteljus, forklagres, lutemynta, sallovibla» och många med dem — ha förstahandsrätt till blomsterkvarteret och en särskild plats i den skånska husmoderns hjärta. De klippta buxbomshäckarna och de dekorativa figurerna äro otroligt klädsamma för våra täppor — kan man behålla eller använda dem vid ingångar eller vid inramningar av blomsterland, så bör man göra det. Det utstuderade parterr-mönstret har däremot — trots sitt obestridliga dekorativa värde — så många praktiska avigsidor, att man med svidande hjärta måste säga till sig själv: det passar inte för vår tid!

Ett slutomdöme: den skånska täppan är något som vi skåningar ha anledning vara stolta över. Låt oss med tacksamhet se och njuta av det vi ärvt från fäderna, låt oss själva sträva att skapa nya värden, att de i sin tur kunna vittna för kommande tider om en blomsterälskande provins!

Margareta Moberg.

TOMELILLA BYAGÅRD

Tomelilla har vuxit upp på grunden av en gammal »hogåraby» förnämligast under Örup — en handfull eländiga kojor en gång i tiden, den typiska frälsebyn i all sin fattigdom. Det fanns bara sju små gårdar i byn.

»När där komma sju enspännare i aëna ra',
så komma di frå Tomelilla sta»,

heter det också i ett gammalt göingerim från de dagarna, då tomelilla-borna körde opp och hämtade »bräne» i »skoböjden». Den enda kvarstående bondgården från den gamla byn — enskiftet på 1830—40-talet hade ju nämligen gjort sin jordrevolution och delvis skapat en ny by — men den gamla byggnadstraditionen revs ej opp så med ens, åtminstone ej i de små fattiga frälsebyarna. Och så kan man flerstädes finna gårdar byggda som de gamla byggde dem — även efter skiftet.

En sådan är Per Jönssons i Tomelilla, den enda från den gamla byn kvarstående bondgården, vilken 11 juni 1927 av intendenten G. Karlin invigdes till »Tomelilla byagård». Den står sedan dess som ett eftersinnansvärt minnesmärke över det Tomelilla som varit — och för att tala med Åke Campbell — »ett monument över ett gammalt bondefolks fäderneärvda livstyp». Egentligen var det docenten C. G. v. Sydow, som vid en folkminneskurs i Tomelilla kom på idén, att man borde bevara gården, och sedan blev dåvarande rektorn vid folkhögskolan i Tomelilla, David Jakobson, den outtröttlige ivraren därför. Han skapade också grundvalen för dess bevarande. Den som emellertid i alldeles särskilt hög grad kom att vaka över att gården återställdes i gammalt, traditionsäkta skick var tomelillasonen, köpmannen Yngwe Andrén. Det torde nog om denna byagård kunna sägas, att det ej finnes många, där man så pietetsfullt sökt anknyta till det hävdvunna som här. Ej en spik torde vara ny, ej ett lås eller fönster nytt. Detaljer i byggnadsutrustningen — t. ex. dörrar och skorsten, som på 90-talet ersattes av andra — letades opp i bygden och sattes hit, till och med en nödvändig väggklining och taktäck-

Tomelilla byagård. Infarten genom »gadeporten» med »haven» t. v. och »närgården» t. h.

ning utfördes av folk, som hade varit med därom i sin ungdom. Gården har därigenom fått ett kulturhistoriskt intresse av verkligt värde.

Den har säkerligen ursprungligen ej varit helt kringbyggd. Men det var dock en gård, som hade traditionen för sig. Här låg, ser jag i jordeboken för 1684, den förnämsta gården i det dåvarande »Torrarps lilla» — ej mindre än en »3-längje»-gård. Som den nu ter sig har den fyra längor.

När man genom den stengärdade avtagsvägen från den forna »byagadan» — nu en fin, stensatt gata — genom »gadeporten» med sitt »stänge» kommer in på den kullerstenslagda gårdsplanen med sin vackra, intima slutenhet, har man mitt emot sig boningslängan. Den är uppförd i slutet av 1840-talet och på den gamlas grund. »Lämma-dörrar» leda in i förstugan med sitt med komstadsflis stensatta golv — dessa flis som spå i väder så gott som bondepraktikan själv. Där-

innanför ligger den sotiga »illonen», där »gåsabrösten» rökades med ene, och bakom den 1869 omsatta bakugnen. Till vänster är stugan med sin vackra sättugn, sitt »kaklonshus» och sina »räckjor» ovanför, där »låmmakynet» och korvarna lågo till torkes. Hela stugan ger en trovärdig bild av en mindre bondgårdsstuga i Österlen på 1850-talet. Inte ens vaggan saknas — en viktig möbel i en barnrik bondfamilj. Halmkronan i taket är också typisk för denna del av Ingelstads härad. Under 1800-talet fanns den i varje fall bara här och i det angränsande Färs. »Himlingasängen» ser man däremot inte — den har fått sin plats i »piekammaren» och »kistekammaren» — och en empirebetonad »bänk» eller säng har kommit i dess ställe. Vi äro inne på 1800-talet. Annars återfinner man det mesta av det gamla stugoinventariet. En ny tid börjar emellertid blåsa in till och med i en f. d. »högåragår». Man har skaffat sig ett »fint rum»; — det ligger till höger innanför stugan. Här äro tapeter och möbler köpta på någon prästauktion. Parallellt med detta rum ligger »baghuset».

På andra sidan »fåsten» ligger kök och bl. a. det nyss nämnda »kistehuset», där en väv också blivit uppsatt.

Västra längan är den äldsta på gården, uppförd redan i början av 1800-talet, kanske tidigare. Här inrymmer bl. a. stallet med sitt lilla ursprungliga, blyförsedda fönster — ett talande minne från de dagar, då man ej fått blicken opp för att kreaturen behövde ljus.

I norra längan, som är från 1850-talet, äro logen och »logolven» belägna, i den östra »torvhus», »fårahus» och den för forna tiders självhushåll så viktiga »huggeboden» med sin »träskostock» och sina snickeriattiraljer.

Alla längorna äro uppförda i kline på stakar av al, stolparna vila på sten. Gavlarna äro dels av bräder, dels av bräder ovanom hanebjälken samt lera på stakar därunder (Campbell).

Utanför boningslängan har en »have» blivit rekonstruerad av den typ, som undertecknad vid en inventering och undersökning 1926 funnit vara den utmärkande för bygden. Det är den på renässansens trädgårdsplaner byggda trädgården — i lilleputtsformat: här en have med korsgång och en »solrundning» i mitten. I denna ha inplanterats alla de gamla örter, som med sina mångahanda »dygder» och sina vederkvickande dofter och färger fyllde de gamla »kälgårdarna» — den skånska bondeträdgårdens planlöst lagda »have»¹. Där är

¹ Se: Theodor Tufvesson »På byagador etc.», sid. 143 o. f. (Den skånska bondeträdgården genom tiderna.)

Tomelilla byagård. Ett hörn av gårdsplanen sett genom porten, vars stänge skymtar, med »holsteinaren» vilande efter alla resor. Märk »homejan» över fönstret.

mynta och salvej, »ambråt» och »Isop», där är malört och »sinnesgräs», och där är mavenblommor, gulenblommor, pärlhyacint, kejsarkronor, S:t Hansliljor och vad allt de heta, dessa minnesrika gammaldagsblomster. Även i haven lever således ett stycke av stämningsfull gammaltid.

Till den gamla trädgården hör på sätt och vis också en »bihave» — och en sådan finnes också med sina »bitjivor» omhägnade av en buxbomshäck mot bakgrunden av stockrosor, som klättra upp för stueväggen. Och hyllebusken utanför fönstret minner om den troskyldiga tid, då man trodde »vätten», som bodde under dess rötter, kunde förläna tur och lycka åt huset och dess invånare. En särskild »räckjeplan» skulle det ju också ha varit — en blekeplan — där moran från kistorna lade ut linneräckorna till »blekes» på det gröna

Tomelilla byagård. Ett hörn av »logen» och »torvhuset» med »göingepumpen» avtecknande sig mot den kalkade väggen.

gräset — men det har det ej funnits plats till. Som sådan får väl i stället den på andra sidan infartsvägen belägna gröna trekanten, »näraplanen» tänkas.

Den lilla stensatta gården med de små vitkalkade längorna däromkring bjuda på en sällsynt stämning av gammaltid och den lilla »haven» ger än mer färg åt idyllen. Och stugans och logens enkla husgeråd tala sitt eget lågmälda språk om gångna tiders enkla liv i helg och söcken.

Theodor Tufvesson.

ARKITEKTUR OCH HEMBYGDSVÅRD GENOM TIDERNA

Hembygdsvårdens intressesfär berör ett flertal arbetsområden, bl. a. byggnadsväsendet, häri inbegripet både arkitektens och ingenjörens arbete.

Endast omfattande forskning torde kunna klarlägga i vad mån och under vilka förhållanden hembygdsrörelsen mottagit impulser av arkitekternas arbete — begreppet hembygdsvård är relativt nytt, medan arkitekturen är en gammal konst. Först när arkitekturen målmedvetet blev en miljökonst, kan den sägas ha direkt betydelse för vad som sedermera blev hembygdsvårdens objekt. Hembygdsvårdens idé har emellertid latent funnits, långt innan arkitekturen blev miljöbetonad.

En renässansborg är en medveten produkt, medan det omgivande landskapets enkla byggnader från samma byggnadstid utformats efter mer eller mindre omedvetna arkitektoniska regler. Först sedan landskapets byggnader utföras efter påtagliga regler, uppkommer behovet av hembygdsvård.

Staten var tidigt den viktigaste representanten för det medvetet planmässiga i byggande; dess resurser medgav detta. En betydelsefull tilldragelse i detta hänseende var branden vid Stockholm slott 1697, som gav Tessin d. ä. tillfälle att förverkliga den nya slottsbyggnaden, vilket byggnadsföretag nödvändiggjorde en för dåtiden omfattande organisation för byggnadens administrering och genomförande. Ur slottsbyggnadskontoret framväxte det statliga organet för byggnadsverksamheten, först såsom överintendentsämbetet, sedermera som byggnadsstyrelsen. Den statliga byggnadsverksamheten har utan tvivel satt viktiga spår runt om i landet. Byggnader för administrativa ändamål, kyrkor m. m. äro markanta i de mindre städernas miljö; på landet giva slotten, kungsgårdarna och militieboställena sin karaktär åt landskapet. Redan tidigt arbetas framsynt på byggnadsvården i hela landet, vilket framgår av den kungliga förordningen 1776 »angående hwad hädanefters wid Publique byggnader kommer at i akt tagas».

»§ 1. Alla Kyrkor, Hus, Broar och flere Publique Byggnader i Städerna och på Landet, som antingen för Kronans räkning, eller ock af andre allmänna medel byggas, böra icke verkställas, innan ordenteligen författade Desseiner, så wäl som kostnadsförslager blifwit af Kongl. Maj:ts Befallningshafwande till Kongl. Maj:t i underdånighet insände, at, sedan the genom Kongl. Maj:ts Öfwer-Intendents-Embete äro öfwersedde, gillade eller omgjorde, af Kongl. Maj:t Sjelf i Nåder approberas och stadfästas. Hwilket äfwen bör iakttagas wid betydeliga reparationer, som göra någon ändring uti thesse Byggnaders indelning eller utwärtse anseende.

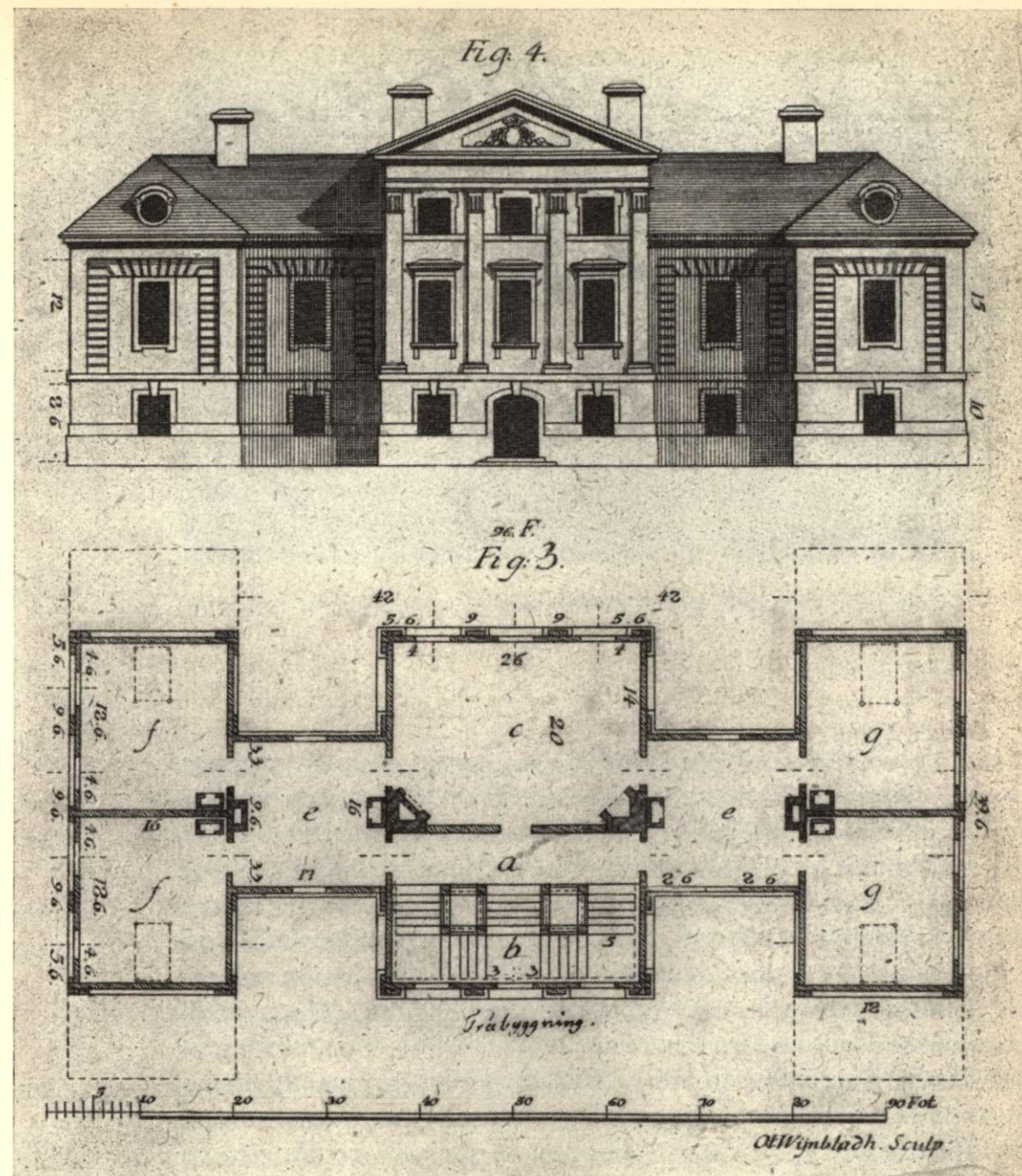
På the orter, ther förfarne Byggmästare icke äro at tilgå, må wederbörande hafwa frihet, at directe wända sig til Kongl. Maj:ts Öfwer-Intendents-Embete om Desseiner, sedan alla the omständigheter blifwit upgifne, hwarpå sådane Desseiner böra sig grunda.»

»§ 3. Wid Kyrkors inredning med Altare, Predikstolar, Orgwerk och andre hufwudsakeliga prydnader, hwartill ofta betydlige penningesummor i brist af kunskap illa användas, bör hädanefter iakttagas, at inga sådane kyrkoprydnader förfärdigas, innan Desseinerne blifwit hos Kongl. Maj:t i underdånighet företedde, at på sätt, som förut om Byggnader stadgat är, af Öfwer-Intendents-Embetet öfwer ses, och sedermera med Kongl. Maj:ts Egen Nådiga approbation til verkställighet befordras.»

»§ 4. Enär grafwårdar eller andre minnesmärken i Kyrkorne af enskildte personer upresas, wil Kongl. Maj:t äfwen i Nåder hafwa förordnat, at Ritningarne theröfwer til Kongl. Maj:ts approbation i underdånighet upwisas, på thet at sådane Monumenter icke må, som ofta skedt, wanställa Kyrkorne, i stället för at pryda the samma, utan fast häldre wara et minne för efterwerlden om tidehwarfwets insigt i Konster och Handaslögder.

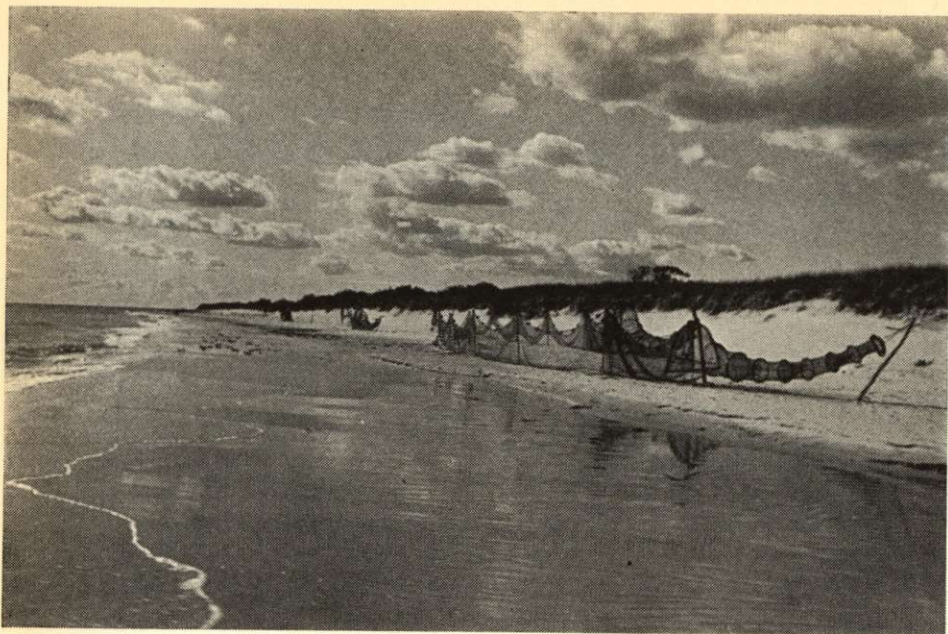
Och på thet thenna nyttiga Författning icke må wara Kongl. Maj:ts trogne undersåtare til tunga, wil Kongl. Maj:t i Nåder tillåta, at Öfwer-Intendents-Embetet med Desseiner och goda råd, utan någon afgift, går private tilhanda, som sig anmäla, tå the wid hande gifwa omständigheterna, hwilka therwid komma at iakttagas, och kostnaden, som the wilja använda.»

I förordningen förutsättes också, »hwad Epitaphier och flere Kyrkoprydnader widkommer», att överintendentsämbetet skall giva dem, som sådant önska, anvisning på »skickelige Mästare» för arbetets utförande.

Ur Carl Wijnblads arbete »Ritningar på fyratio wåningshus af sten och trettio af träd samt åtskilliga lusthus» — 1700-talets typritningar.

Ett stycke skånsk strand, orörd av bebyggelsen.

Denna kungörelse vittnar ej endast om omsorg för nybyggnaders lämpliga uppförande utan påbjuder även att hänsyn toges till befintliga byggnader ävensom till god miljöverkan och framför allt talar den om behovet av sakkunnig hjälp för realiserandet av dessa riktlinjer; man t. o. m. erbjuder kostnadsfri arkitekt hjälp för att kostnaderna ej skola bli betungande. Här finnes ett påtagligt bevis för arkitektens och hembygdsvårdens koordination redan på ett stadium, långt innan begreppet hembygdsvård fanns uttalat. Många andra exempel kunde framläggas, exempelvis omsorgen om militiebostälarna, Carl Wijnbladhs arbete »Ritningar på fyratio wåningshus af sten och trettio af träd samt åtskilliga lusthus», den tidens — 1755 — typritningar.

Dessa rader medgiva ej ens en summarisk redogörelse för utvecklingen fram till våra dagar. Mycket vore emellertid att säga om utvecklingen, sedd mot det stora ekonomiska uppsvinget under 1800-talets senare hälft, som allmänt betecknas såsom smakfördärvets tid. Att oersättliga värden spolierades under denna tid är sant, men detta bör ses mot bakgrunden av den revolutionsartade ekonomiska och

Sluttningen mot stranden har vanställts av en byggnad i en stil, främmande för miljön.

tekniska utvecklingen, vilken medförde uppväxande av nya samhällen och ställde nya fordringar på byggandet. De ansvarige under denna tid voro emellertid medvetna om de brister, som i stor utsträckning vidlåde bebyggelsen uti bygderna, vilket bl. a. framgår av förslaget år 1865 om inrättande av länsarkitektbefattningar, ett förslag, som ej realiserades förrän år 1919. Vid förutnämnda tidpunkt yttrade överintendentsämbetet »att, sedan ritningar till kommuners byggnader, synnerligast kyrkor, med ospard möda utarbetats av ämbetets arkitekter och därefter antagits av församlingarna under erkännande av ritningarnas stora företräden framför dem, som kunnat åstadkommas i orten, ritningarna bleve vid byggnadernas utförande så ofullständigt följda eller ock byggnadsföretagen i övrigt så litet tillgodosedda, att därav uppstode oriktiga proportioner och betydande konstruktiva brister, varigenom byggnaderna mer eller mindre förfelades».

Statens omsorger om byggnadsväsendet i landet rörde ej endast publika byggnader utan även stadsplaneväsendet. Vad regeringsmakten betytt för 1600-talets stadsutveckling är ej platsen att här omnämna. Snarare bör påpekas, att den stora utvecklingen av städer och

nyanläggning av samhällen under 1800-talet icke försiggick i önskvärd riktning. Denna utveckling bör nog ses i förhållande till den nyförvärvade näringsfriheten och motviljan att ingripa mot den utveckling, som härav föranleddes — icke minst industriens behov av byggnader tillika med alla behov, en kraftig befolkningstillväxt medförde. Det hänsynslösa tillgodoseendet av alla de nya behoven på bekostnad av gammal kultur framkallade just hembygdsrörelsen. I vad mån denna medverkat att skapa den nya uppfattningen på samhällsutvecklingen och byggnadskulturen på landsbygden i allmänhet är ett intressant spörsmål, värt att närmare studeras. Man kan emellertid med säkerhet påstå, att lagstiftningsåtgärder, som lett till nuvarande inställning till dessa problem, mer och mer sammanfallit med hembygdsrörelsens krav. Den moderna stadsplanelagstiftningen är en viktig faktor att räkna med, när det gäller att tillgodose hembygdsvårdens intressen, ej endast när det gäller nyskapande värden utan även vid bevarandet av gamla. Likaså den mer och mer uppmärksammade uppgiften att skydda naturen — ett av hembygdsvårdens viktigaste arbetsområden — främjas genom den nya stadsplane- och jorddelningslagstiftningen, fastän på långt när ej så effektivt, som önskligt vore. Målsmännen för stadsplane- och byggnadsväsendet ha många intressen gemensamma med hembygdsrörelsens ledare, när det gäller att utveckla och fördjupa sina uppgifter.

Den stora sociala omvälvning, som ägt rum åren efter den stora världsbranden 1914, framtingar lösandet av problem, lika viktiga som utvecklingen under 1800-talets senare hälft.

Slottsbranden 1697 gav upphovet till en organisation, som hade framsynta och goda intentioner, men som ej hade medel att påverka den språngartade utvecklingen under 1800-talet. Till synes stå vi väl rustade att lösa tidens uppgifter, men man måste betänka, att intet är så vanskligt som att bedöma sin egen tid. Näringsfriheten pockade på sin tid på fri utveckling. Hur är det nu ställt? För närvarande betalas gamla skulder till svenska folket genom att medel av oanad storlek förfogas till anskaffande av värdiga bostäder för de bredare folklagen och fyllandet av andra behov, som ingå i modern civilisation. Samma tendens som näringsfrihetens tid hade, att i frihet lösa sina uppgifter, kan förmärkas, när det gäller tillgodoseendet av de sociala behoven av idag, därom kunna de vittna, som kommit dessa frågor inpå livet. Detsamma gäller vägbyggandet; även här kräva de lösläppta millionhästkrafterna frihet att skapa om bygderna.

Stockholms slotts brand 1697, som gav Tessin d. ä. tillfälle att förverkliga den nya slottsbyggnaden.

Det fordras krafttag av alla dem, som ha att bevaka de stora värden, som äventyras, såvida de ej skola möta den kända operettpatrulens öde »här komma vi — alltjämt försent».

Dessa rader ha sökt påvisa, att hembygdsvård och byggnadsvård sedan långa tider tillbaka ha mycket gemensamt. Det är ett önskemål för båda att samarbeta med gemensamma mål. Samfundets årsmöte förlägges i år till Simrishamn och trakten däromkring. Där finnes gammal kultur, kärleksfullt vårdad, och där finnes god modern byggnadskultur. Utan att förfalla till överdrift kan det påståendet vågas, att detta förhållande ej är specifikt för denna del av provinsen. Provinsen i sin helhet har på ett iögonenfallande sätt sökt realisera de intentioner, som lagstiftningen angivit ifråga om byggnadsväsendet genom att tillgodose behovet av sakkunniga ej endast i städer utan även i landsbygdens samhällen, ett faktum, vittnande om ansvarskänsla både för modern utveckling och för bevarandet av gammal kultur och stora naturvärden.

Nils A. Blanck.

PUTSAT KORSVIRKE — EN RESTAURERINGSDETALJ

I det gamla korsvirkesområdet, enkannerligen de skånska städerna, är man med rätta stolt över sin förnämliga korsvirkesarkitektur, som här och var kunnat bevaras, stundom i byggnader, som gå tillbaka till Skånes danska tid. Korsvirket har ju en gång helt satt sin prägel på dessa städers bebyggelse och var ännu vid mitten av 1800-talet den vanligaste byggnadstekniken. Men våra dagars samhällen ha i detta avseende skiftat gestalt, det som en gång var regel börjar nu bliva undantag och vad som finnes kvar av gamla korsvirkesbyggnader betraktas alltmåra som en nationell tillgång, ett kulturarv, som det gäller att i möjligaste mån tillvarataga. Åtskilligt arbete har också från både kommunalt och enskilt håll lagts ned på att bevara eller återställa korsvirkesbyggnader och säkra deras bestånd som för samhällena viktiga byggnadsminnesmärken.

Restaurerandet av ett korsvirkeshus, liksom av varje annan byggnad, ställer ledaren inför mångahanda problem, som måste lösas och kunna vara vanskliga nog, särskilt när det som ofta är fallet gäller att förena moderna byggnadsminnesvårdande principer med ofrånkomliga praktiska krav. Sådana frågor kunna vara av mycket olika art. En av dem, som förutom sitt teoretiska intresse har viss betydelse för det praktiska hembygdsvårdsarbetet, är behandlingen av de överputsade korsvirkesfasaderna. Den, som haft att taga befattning med arbeten av här antydd art, har icke kunnat undgå att lägga märke till, att den verkliga innebörden av sådan fasadbehandling är relativt obekant. Bristande förståelse för hithörande förhållanden kan emellertid lätt leda till, att ett restaureringsarbete lägges efter felaktiga riktlinjer, och det kan därför vara motiverat att i denna publikation närmare avhandla frågan.

Inom korsvirkesområdet är det ett välkänt förhållande, att en stor del av de gamla korsvirkeshusen numera ha överputsade fasader. Det torde vara en ganska allmän föreställning, att sådan överputsning blott är ett utslag av sena tiders bristande pietet, och att det första, man vid en restaurering har att göra, är att sätta i gång med bort-

Kooperativa föreningen Sveas byggnad i Hälsingborg (Henckelska gården). Huvudbyggnaden från norr.

knackning av putslagret, så att korsvirkeskonstruktionen åter kan komma till sin rätt. En sådan uppfattning kan också vara fullt riktig, men det är av vikt att framhålla, att den ingalunda är allmängiltig. Tvärtom kan det förhålla sig så, att putslagret är just ett av de ursprungliga drag i byggnadens arkitektur, som en restaurering har till uppgift att tillvarataga, och att dess borttagande innebär motsatsen till vad man genom restaureringen vill ernå, nämligen återställandet av husets ursprungliga yttre. Ursprunglig puts kännetecknar i själva verket i mycket stor utsträckning de korsvirkeshus, som härröra från 1700-talets senare del och 1800-talets början, ett förhållande, som med hänsyn till stadsarkitekturens allmänna utveckling är naturligt nog, men som knappast blivit tillräckligt uppmärksammat.

Man måste skilja mellan tvenne olika slag av korsvirke. I äldre tid, fram till mitten av 1700-talet, var korsvirket icke blott ett kon-

struktivt system, utan också det fasadmaterial, som gav byggnaden dess karaktär — hela exteriören utformades i estetiskt avseende med hänsyn till de krav, som byggnadstekniken och den synliga timmerstommen uppställde, och konstruktionens detaljer utnyttjades för dekorativa ändamål.

Men denna gamla byggnadstradition bröts, när under 1700-talet de klassicistiska strömningarna började göra sig gällande i städernas arkitektur. De inneburo ett närmande till stenarkitekturens former, med krav på fasader i enhetligt material och en fasadindelning, som obunden av en estetiskt dominerande trästomme kunde gestaltas fritt, med hänsyn allenast till fasadens helhetsverkan. Det var nu de putsade fasaderna började uppträda. Putsen blev det moderna ytmaterial och vann snabbt terräng, medan korsvirket efterhand undanträngdes från stadens huvudgator. Snart omvandlades fullständigt korsvirkesstadens traditionella gatubild och vid 1800-talets början var det putsen eller i varje fall de släta, odelade fasadytorna och icke korsvirket som dominerade.

Överputsningen går således tillbaka till omkring mitten av 1700-talet och det är oriktigt att betrakta den blott som en 1800-talet kännetecknande, pietetslös uppsnygningsmani; den var tvärtom ett utslag av en stark och betydelsefull rörelse inom stadsbyggnadskonsten, intimt förbunden med den allmänna konsthistoriska utvecklingen. Den medförde emellertid, att många äldre, i ren korsvirkesstil uppförda hus blevo överputsade och förvandlade till klassicistiska byggnadsverk. Oftast gjordes då samtidigt i anslutningen till de nya kraven på fasadindelning ändringar av fönstrens placering, varjämte dessa gärna förstörades, allt åtgärder, som drogo med sig ingrepp i den gamla korsvirkesstommen, på vilka vid en restaurering måste rådaskas. Vid behandling av korsvirkesbyggnader av denna art, som ursprungligen haft synlig och med hänsyn härtill konstruerad trästomme, är ett återställande med framtagande av korsvirket givetvis fullt motiverat och i de allra flesta fall tillrådligt. Men det gäller att göra klar boskillnad mellan dessa äldre, senare överputsade korsvirkeshus och de yngre byggnader, vilkas putslager *icke* är senare tillkommet utan ursprungligt och av byggmästaren från början beräknat. Den senare gruppen omfattar en betydande del av de nya boningshus, vilka under inflytande av klassicismens idéer uppfördes i korsvirkesstäderna. I dem fick korsvirket en helt annan betydelse än det haft för den äldre stadsarkitekturen. Det användes nu icke som

Kooperativa föreningen Sveas gård i Hälsingborg (Henckelska gården). Parti av trädgårdsanläggningen vid N. Storgatan (omkr. 1770).

en synlig träkonstruktion, utan som ett rent blindmaterial, avsett att överklädas, så att byggnaden i färdigt skick framstod i annat material än korsvirke. Vanligen byggdes dessa hus för överputsning, men ett annat sätt att ernå de hela, enhetliga fasader, som tiden krävde, nämligen beklädnad med träpanel, har i vissa städer, exempelvis Hälsingborg, i ganska stor utsträckning kommit till användning.¹

Det säger sig självt, att den korsvirkesstomme, som för en sådan byggnad hoptimrades, blev konstruerad utan tanke på estetisk ut-

¹ Förf. har tidigare behandlat dessa frågor för Hälsingborgs vidkommande i »Korsvirkesstadens klassicism», Svenska kulturbilder II. Till samma resultat beträffande putsen på yngre korsvirkesbyggnader har Nils Gösta Sandblad kommit vid undersökningar av korsvirkesbebyggelsen i Ystad. Se Nils Gösta Sandblad, Gårdar i Ystad, Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1934.

formning. Det var ju aldrig byggmästarens mening, att den skulle bli synlig, dess enda uppgift var den rent konstruktiva. För det färdiga husets utseende spelade väggmaterialet ingen roll, det kunde lika gärna ha varit tegel eller timmer som korsvirke. Det senare användes av naturliga skäl, emedan det var den traditionella byggnadstekniken, men fasaderna äro tänkta i puts och själva korsvirkesstommen är ur arkitektonisk synpunkt utan värde. Att blotta densamma i tro, att man därigenom får fram den ursprungliga korsvirkesfasaden är ett misstag av samma art, som man skulle göra sig skyldig till genom att beröva en gustaviansk byrå dess faner för att göra furubotten synlig. Det man får fram blir endast en halvfärdig vägg, som med orätt får stå som representant för korsvirkesarkitekturen.

Det kan måhända synas överflödigt att så starkt betona detta förhållande, som i nordligare städer med deras av reveterade eller panelklädda byggnader kännetecknade klassicism är välbekant. Men det är ett faktum, att korsvirket mångenstädes betraktas som något i och för sig eftersträfvansvärt och estetiskt värdefullt och att man därför förbiser den fundamentala skillnaden mellan korsvirket som synligt fasadmateriel och som blindmateriel, avsett att överklädas.

Till denna underskattning av det putsade korsvirkets betydelse ha ett par faktorer verksamt bidragit. Först och främst har detta aldrig varit allenarådande. Det kännetecknar i huvudsak endast gatufasaderna, medan synligt korsvirke långt in på 1800-talet allmänt användes för gårdsfasader och gavlar och likaledes i stor utsträckning för nyttobyggnader, magasinslängor o. d. (Det förhållandet, att en byggnad har synligt korsvirke åt gården, men mot gatan står överputsad, får således icke förleda till den slutsatsen, att putslagret skulle ha anbragts under senare tid. Det kan mycket väl vara ursprungligt.) Vidare har man haft rika tillfällen att vid rivningar, reparationer eller restaureringar iakttaga fall, då gamla, förnäma korsvirkesfasader framträtt under döljande puts — det ligger då nära till hands att generalisera och hålla detta för regel, medan det i verkligheten blott gäller en viss grupp av korsvirkeshusen.

Om en överputsad korsvirkesbyggnad skall istandsättas, bör man således icke utan vidare utgå från, att putsen skall avlägsnas och korsvirkeskonstruktionen blottas. För att nå ett fullgott resultat är det av vikt, att en undersökning först göres för att utröna, huruvida byggnaden är att räkna till de äldre, som byggts för synligt korsvirke,

Kooperativa föreningen Sveas gård i Hälsingborg (Henckelska gården). Gårdsinteriör.

eller om putslagret är ett av de ursprungliga dragen i dess arkitektur. I senare fallet bör detta givetvis icke borttagas.

Vid restaurering av byggnader, som höra till den förra gruppen, kan emellertid frågan om vilka åtgärder som böra vidtagas stundom bli ganska komplicerad. Det kan ju hända, att byggnaden i sitt klassicistiska skick är i sin art lika förnämlig, som den förut var i sin korsvirkesstil. Båda dessa arkitekturformer ha ju sitt historiska berättigande och avspegla viktiga skeden i stadens byggnadshistoriska utveckling. Är det under sådana förhållanden riktigtast att återgå till korsvirket, eller bör man eventuellt bibehålla den senare stilfasen? Något svar av principiell innebörd kan icke givas på denna fråga. Den måste avgöras i enlighet med de speciella förutsättningar, som föreligga i varje särskilt fall och många olika faktorer kunna här spela in: i vilken grad det gamla korsvirket är bevarat, hänsyn till

grannbyggnadernas arkitektur, byggnadens värde ur estetisk och stadshistorisk synpunkt, ändamålet med restaureringen o. s. v. I de allra flesta fall torde väl den gamla korsvirkesbyggnaden avgå med segern. Det kan emellertid finnas omständigheter, som göra det fullt berättigat att föredraga det andra alternativet, alltså bibehållandet av byggnadens klassicistiska karaktär.

Några av de här avbildade fotografierna hänföra sig till ett sådant fall, restaureringen av »Henckelska gården» i Hälsingborg, som här skall med några ord beröras, emedan den ur hembygdsvårdens synpunkt var av särskilt intresse. Detta komplex var en i hörnet av N. Storgatan och Springpostgränden belägen, i det stora hela väl bevarad köpmansgård, vars byggnader, tillkomna under skilda tidsperioder, alla voro uppförda av korsvirke. Medan korsvirket åt gården överallt var synligt, hade huvudbyggnaden åt gatan däremot moderniserats under 1700-talet, gavlarna genom överklädning med brädpanel och huvudfasaden genom överputsning. Senare hade stora skyltfönster upptagits i husets bottenvåning. Byggnaden och icke minst dess gårdsinteriör utgör en av Hälsingborgs förnämsta tillgångar i fråga om gammal stadsarkitektur. Vad som skänkte den ett speciellt intresse var emellertid den lika vackra som egenartade trädgårdsanläggning, som från byggnadens södra gavel sträcker sig längs Storgatan, denna urgamla gatuled, vid vilken de bästa av stadens bevarade äldre byggnader äro belägna. Trädgårdens fond utgöres av en hög, rappad tegelmur, som förbinder huvudbyggnadens södra gavel med det närmast angränsade grannhuset. Murens mittparti bildas av gaveln till en gårdslänga, som blivit arkitektoniskt utformad med rusticerade hörn kring en mittnisch samt ett avvalmat tegeltak med ett dekorativt behandlat rundfönster. Framför densamma ligger en liten rund damm med fontän. Trädgårdsplanen är planterad med tuktrade avenbokar och utanför längs trottoaren står en rad av vackra lindar. Denna lilla originella trädgård, som utgör ett så vackert inslag i gatubilden, är en typisk klassicistisk anläggning, skapad omkring 1770 i samband med moderniseringen av det gamla korsvirkeshuset. Den ger oss ett gott exempel på de medel, varmed man förstod att vinna de eftertraktade enhetliga fasadytorna. Fondmurens putsade vägg korresponderar synnerligen väl med sidogavelns panelklädda yta — fordom var även södra grannbyggnaden panelklädd, liksom det mitt emot trädgården liggande äldre korsvirkeshus, som av ägaren,

dr Marta P:son Henning, nyligen restaurerats. Det hela bildade under senare delen av 1700-talet ett gatuparti av ganska märkligt slag.

1921 förvärvades gården av Kooperativa föreningen Svea i Hälsingborg, som ämnade i densamma inreda moderna butikslokaler. Men samtidigt var föreningen angelägen om, att i möjligaste mån bevara den gamla gårdsanläggningen och i samband med nyinredningen på ett pietetsfullt sätt iståndsätta densamma. Detta arbete leddes av arkitekten G. W. Widmark, som tillsammans med förf. uppgjort planen för restaureringen.

Här reste sig nu det putsade korsvirkeshusets problem. I detta fall var det icke fråga om någon byggnad med ursprunglig puts, utan om ett typiskt hus i traditionell korsvirkesstil, vilket genom panelning och puts förvandlats till en byggnad i klassicistisk anda. Skulle man här bibehålla denna senare karaktär eller återgå till det tidigare korsvirkeshuset? Det senare alternativet hade nog många anhängare, men efter övervägande av frågans alla detaljer valdes dock det förra. Skälen härför voro många, bl. a. befann sig det under putsen dolda timret i dåligt skick. Men det avgörande var dock hänsynen till den med byggnaden förenade trädgården vid Storgatan. Det stod klart, att ett i sin art så unikt stadsparti måste lämnas ett dominerande inflytande på arbetets planläggning och att man icke gärna kunde vidtaga några åtgärder, som voro ägnade att förta verkan av detsamma. Men trädgården var en utpräglad klassicistisk anläggning, som skulle förlora det mesta av sin egenart, om dess omramning av enhetligt hållna murytor förändrades. Den förutsatte, att huvudbyggnadens gavel bibehöll sin brädpanel. Med hänsyn härtill ansågs det lämpligast att bibehålla byggnadens klassicistiska yttre emot gatan — att på något sätt förändra korsvirket åt gårdssidan var givetvis icke ifrågasatt.

Arbetet utfördes efter dessa riktlinjer och blev ett utmärkt exempel på de goda resultat, som i sådana fall kunna vinnas genom samarbete de intresserade parterna emellan. Det bör framhållas, att Kooperativa föreningen Svea sedermera genom särskilda stadsplanebestämmelser tillförsäkrat staden, att byggnaderna för framtiden bibehållas i det skick, de genom restaureringen erhållit.

Torsten Mårtensson.

SKOLA OCH HEMBYGDSVÅRD

En av hembygdsrörelsens stora, aktuella frågor för närvarande är samarbetet med skolan och undervisningens män. Sedan flera år ha museerna arbetat för att göra samlingarna tillgängliga för undervisning, och ett fruktbarande samarbete har på många håll etablerats på sådana ställen, där kvalificerade museer finnas inom räckhåll.

De omfattande studier av hembygden, som skett utanför museernas rāmärken, ha ofta āstadkommit förnāmliga resultat. Hembygden och socknen ha fått värdefulla skildringar, vilka delvis publicerats i tidningar och tidskrifter och några gånger i särskilda publikationer. Under de sista āren ha på detta sätt en rad sockenschildringar sett dagen. Som exempel kunna nämnas: Karlskoga och Glava i Värmland, Lerbäck och Långbro i Närke, Fellingsbro i Västmanland o. s. v. Dessutom finns en hel rad studier och rön, som gjorts i trakten av kunniga bygdeforskare, men som icke befordrats till trycket.

Hela denna bygdeforskning, som ofta gått hand i hand med en pietetsfull hembygdsvård, har ej sällan verkat ganska isolerad från skolan. Det är skolans män, som tagit initiativet till ett närmare samarbete, framför allt en samverkan när det gäller att tillrättalägga bygdeforskningens resultat för skolans bruk.

Inom Sämfundet för Hembygdsvård arbetar sedan någon tid en kommitté bestående av ett antal pedagoger och representeranter för hembygdsvården. Vid ett nyligen hållet sammanträde inom dess arbetsutskott utarbetades ett förslag, som gäller utgivandet av ett antal landskapsserier, som skulle omfatta dels en textdel med korta instruktiva översikter av bygdernas historia, natur och nuvarande tillstånd, dels ett bildhäfte i direkt anslutning till texten och med utförliga bildunderskrifter. Man har tänkt att härvid utföra dels bekväma perioskopbilder, dels även ljusbilder. I detta fall kommer man såvitt möjligt att utnyttja den rika hembygds litteraturen från de olika landskapen och de större fotografiska arkiven i Stockholm och provinsmuseerna.

Planen är att göra dylika serier försöksvis inom tre landskap. Visar sig intresset tillräckligt stort kommer fortsättning sedan att följa även för andra landskap. Man hoppas att dessa bild- och textserier skola finna användning både inom skolans hembygdsundervisning, hembygdsföreningar och bland bygdeforskare.

Kommittén har ansett det önskvärt att i anslutning till ett förslag av magister Carl Lindbeck även söka utge en mindre publikation, som upptog »årets bilder» inom hembygdskunskapen. Det skulle med andra ord vara ett utdrag av text och bilder ur de årligen återkommande hembygdsböckerna. Ett annat önskemål är att utge specialhäften, som på liknande sätt behandla ett visst område inom hembygdskunskapen exempelvis husbyggnadskonsten genom tiderna, olika slag av hantverk o. s. v.

VÅR HEMSTAD.

Läsebok i anslutning till hembygdsunder-
visningen av Bertil Waldén.

Som ett exempel på en hembygdsbok för skolan omnämnes i detta sammanhang den 1935 utgivna och redan prövade skriften från Örebro. Den är visserligen icke av så stor omfattning (80 sidor) och kan säkerligen på olika sätt utvidgas men är även i sin nuvarande form en fängslande och vederhäftig läsebok, som enligt vad vi erfarit brukats med stor framgång i skolorna. Bildmaterialet består av en karta över det moderna Örebro och en från 1600-talets början samt ett stort antal bilder från det gamla och det nya Örebro. Språkformen är klar och spänstig, som den bör vara i en läsebok, men dessutom så levande, att man med nöje läser skildringen även om man inte sitter på skolbänken. Man får några förträffliga bilder från det gamla Örebro, från torghandeln och Hindersmässan och orienteras (föredömligt kortfattat) om slottet och kyrkan och den gamla sko-

lan. De gamla byggnaderna få berätta om det forna Örebro, och stadens statyer öppna förlåten till de historiska lustgårdarna. Måhända anser någon att dialogformen drivits väl långt ifråga om statyerna. Ypperligt gjord är skildringen i brevform av det nutida Örebro liksom kapitlet om museet.

Man önskade att andra städer toge upp denna idé och anpassade den efter resp. förhållanden. Ett stort antal städer har redan en rik hembygdslitteratur, men tyvärr ha endast få gjort sammanställningar, som kunna tjäna hembygdsundervisningen i skolorna.

VÅR HEMBYGD.

Hjälpmedel för hembygdsundervisningen.
Om Kalmar.

Det är en hembygdsbok av besläktad art utgiven av folkskollärarna Hugo Pettersson, Ossian Häggfors, Sigfrid Nordkvist. I Kalmar har det länge varit ett allmänt önskemål bland lärarna att få en utförlig handledning i hembygdsundervisningen, som på samma gång kunde sättas i barnens händer och användas både som läro- och läsebok. Detta önskemål har nu på ett lyckligt sätt blivit fyllt. Den har en något vidare ram än Waldéns bok och omfattar även stadens omnejd. Första avdelningen behandlar hembygdens geologi och den andra dess växt- och djurvärld, den tredje delen, som är mest omfattande skildrar Kalmar stads historia, vilken ju är ovanligt rik och tacksam att framställa i denna form. I den sista delen skildras det nuvarande Kalmar.

Även i denna bok märker man tendensen att göra lärostoffet lätt tillgängligt för barnen och undvika de vanliga läroböckernas torra framställningar. Man har låtit innehållet framkomma genom samtal mellan barnen dels i skolan och dels då de befinna sig på utflykt. Illustrationsmaterialet är rikt och väl valt. Boken, som också är tillgänglig i bokhandeln, betingar ett pris av endast 2 kr. och tillhandahålles folkskolebarnen till nedsatt pris. Folkskolestyrelsen i staden har ombesörjt att även skolorna inom Kalmar omnejd skola kunna skaffa sig denna förträffliga hembygdskbok.

KVALITETS-
KRITAN

Söderhamns Stads
OCH
sydöstra Hälsinglands
SPARBANK

Grundad 1854

Kommittéer:

BERGVIK ★ MO ★ NORRALA
SANDARNE ★ TRÖNÖ ★ VALLVIK

BYGDEGÅRDSIDÉEN BRYTER IGENOM

I hembygdsrörelsens nyorientering skönjas vissa tendenser, som kräva mera utrymme åt samfundslivet på landsbygden och åt aktuella problem i den egna miljön. Det är därför som bygdegårdsidén kommit att spela en stor roll i all strävan att samla bygdens ungdom kring positiva mål. På några håll har det blivit en sund reaktion mot överdrifterna hos museifolket men oftast ett naturligt komplement till de konserverande tendenserna hos hembygdegårdar och lokala museer. Båda äro behövlige och kunna väl trivas tillsammans.

En väl byggd och klokt skött bygdegård kan bli ett bygdens centrum både ifråga om hembygdsvård och övrig fri bildningsverksamhet. Här finnes möjlighet att ena gruppintressen och bygga över motsatser. Om dessa nya bygdernas hem skriver t. ex. Justus Elgeskog:

»En nödvändig förutsättning och en god utgångspunkt för en allmän bygdesamling kring gemensamma bildnings- och kulturintressen är för ändamålet **lämpliga samlingslokaler, tillräckligt stora och absolut neutrala**. Det saknas, som förut framhållits, icke samlingslokaler. Men de uppfattas icke som neutrala, och de har endast undantagsvis det utrymme och den utrustning, som måste förutsättas hos ett verkligt **bygdens hem**.

Bygdens hem bör vara en sannskyldig andens mötesplats, ett slags fri folkhögskola, där bygdens alla intressen kunna sammanstråla. Målet är, att all ungdom söker sig dit. Kring de gemensamma intressena. Isoleringen skall på detta sätt överbyggas, utan att specialintressena eftersättas. De andligen rotlösa bör få en fast punkt, de hemlösa ett hem.»

Vi ha förut vid flera tillfällen påpekat hur bygdegårdsidén undan för undan vunnit ny mark i olika läger, hur tanken på medborgarhem vuxit sig stark och hur den redan praktiserats.

Samfundet för Hembygdsvård har tagit som en av sina viktigaste uppgifter att ge stöd åt denna strävan i förvisningen om att vi här ha en väg till hem-

bygdsrörelsens förnyelse. Flera år har J. U. F. verkat i denna riktning, delvis i samarbete med Samfundet, vars byggnadsbyrå utarbetat typritningar till bygdegårdar och lämnat råd vid restaureringar och ombyggningar. Även S. L. U., en annan livskraftig ungdomsorganisation bland jordbrukarna, har uppfört åtskilliga bygdegårdar. Det kan i detta sammanhang erinras om att frågan ventilerades och väckte stort intresse på Samfundets ombudsmöte i Visby 1934. Inom vår byggnadsbyrå förberedas nu ritningar till medborgarhus av denna art för olika delar av landet.

De nya planer i denna riktning, vilka nu äro å bane, visar det varma intresse, som samlats kring denna idé. Här följa några exempel.

Skåne.

Nyligen bildades Villands härads hembygdsförening under ordförandeskap av häradshövding Erik Lilienberg. Härvid höll sekr. i Skånes hembygdsförbund, amanuensen Albert Nilsson, ett föredrag, vari bl. a. bygdegårdsidén framfördes. Han framhöll bl. a.:

»Den konkreta uppgiften för en hembygdsförening måste främst vara att vårda de inom häradet befintliga fornminnena och övriga kulturminnesmärken och att insamla redskap, möbler, alster av konsthantverk och övriga kulturföremål. Vad beträffar formen för samlingarnas tillvaratagande är bygdemuseet ej att rekommendera. Det är nämligen oerhört svårt att i bygdemuseum få fram just den för häradet karakteristiska särprägel. Man uppnår lättare detta mål med en bygdegård. Samlingarna kunna här ställas in i sin rätta miljö och levandegöras på ett helt annat sätt än i ett museum. Som ett efterföljansvärt exempel framhöll talaren Grimtatorpsgården i Broby. Det gäller att intressera den uppväxande generationen för hembygdsrörelsen, och just i detta avseende är bygdegården att rekommendera framför museiformen.

En hembygdsförening får ej blott selsätta sig med gångna tider, man måste också inrikta sitt intresse på nutid och framtid. En stor uppgift ha hembygdsföreningarna härvidlag, då det gäller att påverka byggnadskulturen på landsbygden.»

*

I ledande lantmannakretsar i Österlen har länge dryftats frågan att anskaffa ett samlingshus, en bygdegård, för sammanträden, möten och fester.

Då det nyligen befanns, att Smedstorps gamla slott med dess omgivande vackra park och trädgård var till salu, uppstod tanken på att söka förvärva detta. Man finge då också anknytning till en i Österlens gamla bygdehistoria betydelsefull plats. Men därmed fick frågan en vidare omfattning: man tänker sig också möjligheten att genom detta inköp rädda den minnesomsusade borgen från vandalism och banalisering genom att så småningom — så långt som detta låter sig göra — söka återställa den i ett värdigt skick. Tid och öden ha nämligen farit hårt fram med själva borgkomplexet. Man har därför sökt vinna även bygdens hembygdsvårdande intressen för saken och satt sig i förbindelse med de ledande inom hembygdsrörelsen.

Som allmänt symptom är den tanke, som här spontant ur lantmannakretsar vuxit fram, en glädje att konstatera. Det är ett uttryck för att hembygdsrörelsen och ej minst våra folkhög- och lantmannaskolor ej arbeta förgäves.

Södermanland.

Inom Överenhörna s:n planeras en bygdegård, som skall uppföras i en stil passande denna trakt och som rymmer utom studielokaler även gymnastiksal. Man avser här en kombinerad hembygds- och idrottsförening. Initiativet har utgått från grevinnan S. Aminoff, som tänkt sig bygdegården som en härd för andlig och fysisk fostran av socknens ungdom. Bygget möjliggöres genom enskild offervilja.

Bohuslän.

Landshövding Malte Jacobsson har tagit initiativet till utarbetandet av typritningar för bygdegårdar inom Bohuslän. Här har tillsatts en kommitté, bestående

Andra Allmänna Svenska

Distriktslantbruksmötet

i Malmö 19—24 juni 1937.

Utställning för främjande av det svenska lantbruket o. därtill hörande binärningar, ävensom jakt, fiske, skogsskötsel och hemslojd.

Obs.! Storslagna Ryttartävlingar.

Aktiebolaget

Försökstegelbruket

SVEDALA - Telefon 65

rekommenderar sina välkända tillverkn. av:

FALSAT TAKTEGEL

enkupiga röda med dubbla falsar. Modeller A och B.

OFALSAT TAKTEGEL

enkupiga och tvåkupiga röda med spikhål genom klackarna. *Lätta*. Lämpliga att lägga utanpå läckande spån- eller papptak. *Täckyta* enkup. 15 st. och tvåkup. 10 st. taktegel pr kvm. Konkurrenspriser.

KOPPLINGSRÖR o. TEGELRÖR

av dimensionerna 1½", 2", 2½", 3", 4", 5", 6", 7", 8", 9", 10". Begär offert.

RÖD FASADMURTEGEL

handformad och maskinformad.

När det gäller

inköp av manufakturvaror, dam-, herr- o. barnkläder, ekiperingsartiklar, skor, broderivaror, möbler, mattor, gardiner

besök då

SIMRISHAMNS

stads affärer, som är sydöstra Skånes mest välsorterade.

Netolit

Idealfärg för matta, moderna o. förnäma vägg- o. takmålningar

Tvättbar

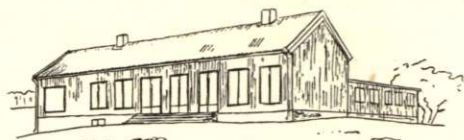
Hygienisk

AKTIEBOLAGET

Eug. Wingård, MALMÖ

Tillverkare av färger sedan år 1889.

av representanter för politiska och ideella organisationer i länet, vilken fört frågan vidare framåt. I första hand har man tänkt sig bygdegårdarna som ett medel i kampen mot dansbaneeländet på landsbygden:

Typitning för bygdegård i Bohuslän.

»Behovet av bygdegårdar eller medborgarhus», framhåller landshövdingen, »där ungdomen kan samlas i stället för på dansbanor och järnvägsstationer, är uppenbart. Det är knappast svårt att övertyga allmänheten om den saken — men sedan gäller det, hur ekonomin skall klaras. Vi ha tänkt oss att det i de orter, där samlingslokaler planeras, bildas byggnadsföreningar med representanter från politiska och ideella sammanslutningar samt enskilda, och vidare att kommunerna bevilja vissa anslag. Vidare hoppas jag, att tipsmedel skall kunna erhållas för förverkligande av byggnadsplanerna. Bygdegårdarna äro nämligen avsedda att inrymma en större samlingssal, som skall kunna apteras till gymnastik- och idrottshall med duschrum då den ej användes för andra ändamål. Detta skulle även vara en fördel för folkskolorna på landsbygden, vilka ofta sakna lämpliga gymnastiklokaler men härigenom skulle få billig tillgång till dylika.»

Småland.

I Kråksmåla har nyligen av B. F. och S. L. N. en bygdegård invigts under högtidliga former och stor tillslutning. Gården är avsedd att bli en samlingsplats för olika samhällsklasser, »där de kunna dryfta sina olika angelägenheter och ge verkliga glädjestunder för alla som komma dit». Byggnaden, som uppförts av Kråksmåla bygdegårdsförening, bildad 1934 (med 100 andelar), har kostat omkring 12,000 kr.

Mureriarbeten

samt Kakel- och Golvplatt-arbeten

i badrum, kök och dylikt utföras snabbt och till billiga priser.

Telefon 25 49

B. H. LILJEKVIST

Bredgatan 24 • YSTAD

Malmöhus läns hemslöjds- förening

Vävskola, ambulerande kurser, stående lotteri och försäljningsverksamhet med magasin i

MALMÖ, Gustaf Adolfstorg 45
HÄLSINGBORG, N. Storg. 15
LUND, Klostergatan 1.

Cellubetong

Värmeisolerande

Betong & Puts

Inga kalla, råa cementgolv eller tegelväggar mera, om man helt eller delvis ersätter sanden i cement- eller kalkbruk med Cellubetongspån — ett långfibrigt speciellt preparerat träspån.

Tillverkas och försäljes av:

A.-B. N. Johnson & C:o
ESLÖV

ANDRÉN ANDERSSON

BYGGMÄSTARE

Floragatan 4, SÖDERTÄLJE

*Å*tager sig alla slag av byggnadsarbeten och reparationer. - Verkstad för vagn och karosseri samt finare och grövre snickeriarbeten till platsens billigaste priser. - Lager av UTLÄNDSKA TRÄSLAG.

Tel. 13 31
Verkstaden ankn.

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18-20 · Tel. 12 73

*Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten*

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toaletttrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Infordra anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Infordra offert.

Södertälje Snickerifabrik

S Ö D E R T Ä L J E

Bergsgatan 3 - Telefon 1816

MEDDELANDEN

Småstädernas bebyggelse.

Författaren Bertil Malmberg har nyligen i en skildring av Heidenstam och Övralid givit följande ypperliga karakteristik av den svenska småstadsbebyggelsen:

Månaden januari har låtit årets första snö falla den morgon, då Heidenstams bil förde min hustru och mig från Mjölby station till Övralid. Kunde vi begära en sannare bakgrund för vår stämning än de snövita kulisser, vilka äntligen efterträtt den långa barvinterns eländiga sceneri.

Vi passerade hastigt Motala och lämnade det bakom oss; det skedde utan saknad men med den frågan, varför svenska småstäder merendels ha en så avskräckande bebyggelse.

Jag vet, att det numera är på modet att beundra själva fulheten, endast den tjänar vissa praktiska syftemål, och att lovprisa till och med dessa nyligen uppförda, operonliga fabrikkssamhällen som påstås ha så mycket att skänka breda befolkningslager att man icke bör fästa sig vid deras anskrämlighet. Men om det nu verkligen är så, att mänskliga boplatser utan historia och tradition (redan den mycket allmänna beteckningen »samhällen» uppenbarar deras väsenslöshet) måste lyda under det fula, varför måste det förhålla sig likadant med städerna, vilka ju icke höra till stundens och slumpens flyktiga bildningar? Varför har man icke tillåtit dem att behålla den skönhetslinje som rinner upp i det förgångna och utmynnar i landskapet, som förbinder med varandra tidens och rummets avstånd? Varför har man tvungit dem att bryta det meningsfulla sammanhanget, icke bara med historien utan även med den omgivande traktens form och själ, så att de ligga där utkastade, främlingar i landskapet, estetiskt rättslösa var och en på sin ort?

Hur man hos oss som väl knappast anorstädes sorglöst försummat städernas minnes- och skönhetsvärden, det har Heidenstam gisslat med taggiga ris i sin broschyr »Svenskarnas lynne». Jag erinrar mig ett och annat citat ur denna alltjämt lika aktuella bok, under det resan fortsätter och vackrare tavlor börja skymta genom bilrutan.

Hembygdsvården

måste även omfatta

brandskyddet.

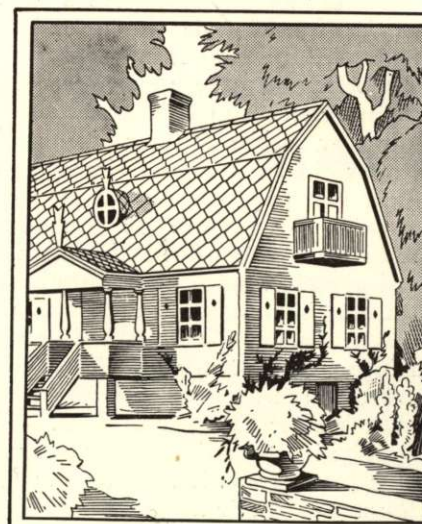
Om hemmet brinner ned
finns det intet att vårda.

Bliv medlem av

*Svenska Brandskyddsföreningen
Brunkebergstorg 15, Stockholm.*

Ordförande: Landshövding Sven Lübeck.

Medlemsavgift 5 kr. Gratis erh. månadstidskriften Brandskydd.

Ett prydligt tak med

**LOMMA
ETERNIT**

Begär vår katalog och gör Edert
val bland Eternit-skiffers
många olika färger och format.
Om så önskas ordnas med per-
sonligt besök.

Konkurrenskraftiga priser.

ETERNITBOLAGET

Tel. 17

LOMMA

Tel. 150

Från grund till tak

skyddas huset effektivt med

HYDROPAL Underhållsfri takpapp: Grå, röd, grön, aluminium.

ANHYDROL Kallflytande fuktisoleringsmedel för grunden.

MAMMUT Förhydrings- och mattunderlagspapp med asfaltyta.

CARLINUM Konserveringsmedel för trävirket.

UCO-FÄRG Konserveringsmedel f. väggarna i elva kulörer.

A.-B. JOH. OHLSSON'S Tekniska Fabrik

Grundad 1859.

STOCKHOLM I - Telefon 25 68 81

L. P. LARSSONS SÖNER

Västerhaninge Tel. 23

Dalarö . . . . . Tel. 115

Hyvlade och
ohyvlade trävaror.

Plywood - Tegel - Papp

Träden utmed vägarna

äro till den största nytta för trafiken och ingalunda att betrakta blott som prydnader i landskapet, något för blicken att vila på, skriver Vestmanlands Läns Tidning och fortsätter: Envar, som har någon erfarenhet av att köra bil i mörker, vet, hur mycket det betyder att det utmed vägen finns något som »svarar» mot strålkastarljuset, att det finns någon bakgrund som föremålen på vägen avteckna sig mot. De många påkörningarna t. ex. av gående och cyklister, som inträffa mest i höstmörkret, innan snön kommit, ha i allmänhet sin orsak däri, att ljuset till stor del går förlorat mot den mörka vägen och i tomma rymden. Emellertid äro dessa enkla och påtagliga sakförhållanden och deras betydelse för trafik-säkerheten alltför litet beaktade och förstådda här i landet.

I utlandet däremot tillmäter man alléträden ett större, även praktiskt värde. I England har sålunda, berättar den citerade tidningen, inletts en kampanj för plantering av alléträd. Trädplanterandet ingår där som ett led i arbetet på att göra väggarna säkrare, inte bara vackrare i landskapet.

Naturskyddet under debatt.

Det har nu gått två år sedan prof. Ser-nander framlämnade sitt naturskyddsbe-tänkande, och ännu är ingenting gjort. Sa-ken brådskar emellertid. I en ledare fäster Dagens Nyheter uppmärksamheten vid be-hovet av snabba åtgärder. Tidningen an-knyter till en motion i riksdagen av dr Knut Petersson, som föreslår ett enhetligt lagverk, inrymmande de grundläggande rättsreglerna för naturskyddet, och såsom mål uppställer att »så ordna samlivet mel-lan människorna och naturen, att det före-nar ett maximum av rörelsefrihet med ett minimum av förstörelse». Tidningen av-slutar sin ledare med följande maning: »Det brinner både här och där. Vad som förstörs i dag kan inte repareras i morgon eller längre fram. Ett effektivt ingripande har karaktären av snabb, planmässig hand-ling — under säker ledning. Det är vad naturskydds-rörelsen vill sättas i stånd till. Ingenting mer, ingenting mindre. En rim-lig begäran, som riksdagen har all anled-nig att understödja.»

1 8 0 8

erhöll Jonas Rörbeck burskapsbrev och grund-lade garveriet. Bered-ningen omfattade eltpar hundra hudar årligen.

1 8 3 2

fortsatte änkan Ingrid Rörbeckgarverirörelsen, som sedan övertogs av svärsonen, rektorn vid Simrishamns pedagogi, Nils Petter Ehrnberg, som av Kommerskolle-gium, trots han »ej handt-wärk lärt» erhöill borgarebrev som fabriksidkare. Garveri-rörelsen ökades efter hand till omkring 1000 hudar årligen.

Garverimuseet, Garvaregatan, Simrishamn.

1 8 5 3

drevs garverirörelsen av änkan Kristina Ehrnberg.

1 8 5 7

överläts firman på äldste sonen Jonas Ehrnberg.

1 8 8 5

inträdde hans äldste son Alfred Ehrnberg i firman J. Ehrnberg & Son.

1 8 9 8

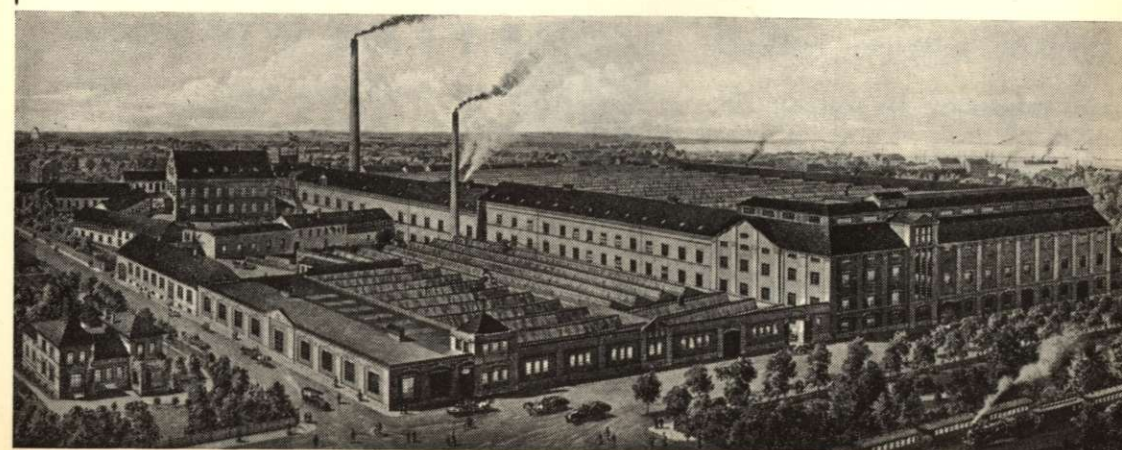
omändrades firman till aktiebolag. Nuvarande aktiekapital 3.000.000 kronor.

Årliga omsättningen tillsammans med dotterbolagens, A/B Randfabriken Cimbria och A/B Nordiska Läderfabriken, c:a 5.000.000:— kronor, och årliga tillverkningen c:a 100.000 hudar och 200.000 skinn.

C:a 1/3 av tillverkningen exporteras till ett 20-tal olika länder.

Tillverkningen omfattar alla slag av vegetabiliskt berett läder, såsom botenläder, remläder, plattläder, smorläder, bokbinderiskinn, reseffekt-, möbel- och automobilkläder samt beklädnads- och handskskinn.

A.-B. Ehrnberg & Sons Läderfabrik SIMRISHAMN

Föreviga Edra kulturminnen på film

HÄNVÄND EDER TILL MALMÖ BIOGRAF A.-B.

ELLER

A.-B. SVENSK FILMINDUSTRI

Jörgen Andersson

MÖBELSNICKARE

Valhallav. 15 - DJURSHOLM - Telefon 7 43

Tillverkar alla slags möbler och bygg-
nadssnickerier efter beställning.

Antika möbler renoveras.

Fackkunskap

är den grund, varpå vi bygga
vår verksamhet. Med tillhjälp
av en branschkunnig personal
sträva vi alltid efter att tillhan-
dahålla produkter av högsta

KVALITET

Vänd Eder därför med för-
troende till oss vid behov av

Textilavfall, lump, ull, järn- och metall-
skrot, gummiavfall, tågvirke, säckar etc.

Carl Persson & Söner A.-B.

YSTAD - Tel. 288, 391, 491, 556, 624, 669

J. A. Gustafsson

BYGGMÄSTARE

Valevägen 29, vid Bragevägens station

DJURSHOLM

Tel. 13 05

Utför byggnadsarbeten av alla slag.

Villabyggnader och reparationer

samt alla till yrket hörande

arbeten till lägsta möj-

liga priser.

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60x60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

På grund av formatet lätt

och billigt att lägga.

Aktiebolaget

Sparreholms Snickerifabrik

Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Kungligt villebråd
på kornet.

GYTTORPS
jaktpatroner
i bössan.

NITROGLYCERIN AKTIEBOLAGET
GYTTORP

En märkesvara.

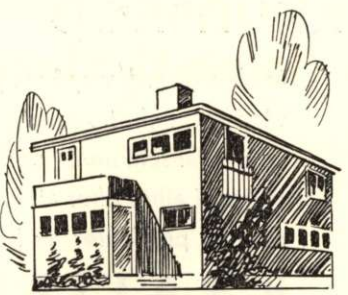
Aktiebolaget
Simrishamns Grynkvarn
Simrishamn

Koka på
3 minuter

Tillverkning
och förpackning
kontrolleras av lärore

Grynen i särklass.

INTE EN UTGIFT

MEN EN KAPITALPLACERING

Uppgiv ungefärligt bostadsbehov, önskad stil och storlek och vi sända Er förslag på såväl egna hem och flerfamiljshus som sportstugor.

Kontor: Birger Jarlsg. 27, Sthlm.

A.B. SVENSKA TRÄHUS

LITTERATUR

En bok om Skåne,

utgiven av John Kroon till förmån för Kulturhistoriska museet i Lund under beskydd av Skånes Hertig, Kronprins Gustaf Adolf. Redigerad av förste bibliotekarien fil. dr G. Carlquist, Lund 1936.

Skåne intar en särställning bland de svenska landskapen bl. a. därigenom att det i högre grad än de andra har en egen historia, eget språk, natur och livsföring i söcken och helg. Intet annat landskap har heller inom sina gränser — i samma utsträckning som Skåne — dugliga hävdatecknare på kulturens, naturens och livets alla områden. Det är dessa båda förhållanden som utgjort förutsättningen för »En bok om Skåne».

Skåne hör inte till hembygdsrörelsens

C. Wilhelmson MÅLERIFIRMA

ETABLERAD 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18
STOCKHOLM

Tel. 62 02 89

*Ombestyr allt vid
begravningar.*

A. G. DUFVA A.-B.

HOFJUVELERARE

HEDERSGÅVOR
TÄVLINGSPRISER

Förslag uppsättas av
egna konstnärer.

BUTIKER:

Stureplan 4, Drottninggatan 10, 59, 110, Götgatan 28,
Odengatan 31, 75, Hornsgatan 52, St Eriksgatan 65.

Under sommarens utflykter

gör ett besök vid vår

Växtförädlingsanstalt

och bese våra odlingar
av BLOMMOR, FRÖER etc.

OLSONS
»HAMMENHÖG«

OTTO J. OLSON & SONS A.-B.

1/4 miljon svenska hem
rekommendera

Hemmets Journal

genom att vecka efter vecka köpa den. Sin
rangplats hävdar den genom sitt gedigna,
omväxlande och goda innehåll, sina ele-
ganta illustrationer och förstklassiga tryck.

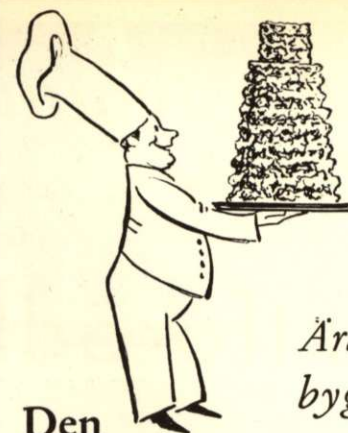
klassiska landskap — man är nästan frestad
att säga lyckligtvis — och har därigenom
sluppit det stadium av »nyfrälsthet», som
på andra håll förekommit och som ofta
övergått till likgiltighet. Då hembygds-
rörelsen nu slagit igenom där, har den an-
tagit en nykter form och den gör framför
allt anspråk på saklighet. Det är detta som
aktualiserat utgivandet av »En bok om
Skåne».

Det finns två sätt att göra en landskaps-
skildring. I ena fallet skrives den av en
enda person, vilken då lätt behandlar åt-
minstone något område diletterantmässigt. I
andra fallet få fackmän skriva var och en
på sitt gebiet. Efter denna senare metod
är »En bok om Skåne» redigerad, och det-
ta har medfört, att boken är på en gång
lättfattlig och lärorik, redig och djup-
gående.

Författarna äro alltför välkända för att
behöva någon presentation. »En bok om
Skåne» innehåller följande: Inledningsord
av Skånes Hertig, Kronprins Gustaf Adolf,
Skånes geologiska historia av prof. Assar
Hadding, Skånes forntid av prof. Otto
Rydbeck, Skånes politiska historia av do-
cent Sture Bolin, Skånska ortnamn av do-
cent Johan Palmér, Skånes folkmål av fil.
lic. Ingemar Ingers, Naturen och bygden
av Mårten Sjöbeck, By och gård, hushåll-
ning och folkliv av fil. lic. Albert Nilsson,
Skånsk folkdiktning av docent C. W. von
Sydow, Den textila hemslöjden av fil. lic.
Ingegerd Henschen-Ingvar, Folkdräkterna
av intendent Sigfrid Svensson, Städer och
stadsliv av stadsarkivarie Leif Ljungberg,
Slott och borgar av fil. dr H. H. von
Schwerin, De skånska kyrkorna och deras
minnesmärken av fil. dr Ragnar Blom-
qvist, Ur det skånska fromhetslivet av
biskop Edvard Rodhe.

Boken är, både för skåningar och andra,
en underhållande läsning, en lärorik väg-
visare genom landskapets historia och kul-
turliv och framför allt en god hjälp till
förståendet av bygden och folket. Den
praktfulla utstyrseln och de utmärkta illu-
strationerna äro en värdig ram.

C.-A. A.

*Ärade Hem-
bygdsvårdare*

Den

Skånska Spettkakan

på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfäl-
len. Levereras över hela landet från

Strähles Eftr:s Spettkaksbageri

Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

BOLLNÄS SPARBANK

Grundad 1896 · BOLLNÄS

Betalar inom orten högsta ränta
å sparkasseräkning. Belånar
förstklassiga hypotek mot låg
ränta. Kassafack uthyras.

Banken hålles öppen alla
söckendagar klockan 10—2.

TELEFONER 49 och 494

Bland våra många minnesrika gamla städer har

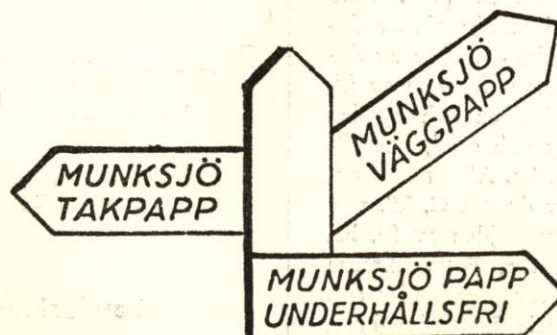
YSTAD

sedan länge intagit en framskjuten ställning.

Tillbringa semestern i
FRITIDSSTADEN!

Turistbyrån / Ystad

Munksjö är landets största firma i byggnadspapp. 75-årig erfarenhet.

MUNKSJÖ A.B.

Föreskriv alltid Munksjö Papp vid köp av sportstugor. Underhållsfri takpapp, ljusgrå eller roströd, ger ett idealiskt tak för sportstugor.

JÖNKÖPING

PROGRAM

för Samfundets för Hembygdsvård årsmöte
i Simrishamn den 2—4 juli 1937.

LÖRDAGEN DEN 2 JULI. Kl. 17.

Kl. 11.

Årsmötesförhandlingar. Hälsningstal av Samfundets ordförande direktör Otto Lindeberg. Kort föredrag om verksamheten under 1936 av Samfundets sekreterare fil. dr John Nihlén.

Lokal: Rådhuset.

Samtidigt håller Skånes Hembygdsförbund sitt årsmöte.

Kl. 12.

Årshögtid tillsammans med Skånes Hembygdsförbund och Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i sydöstra Skåne. Mötet öppnas av landshövding Johan Nilsson. Hälsningstal av direktör Gösta Ehrnberg. Högtidstalet hålles av fil. dr Anders Österling.

Kl. 13.30.

Lunch på Hotell Svea.

Kl. 15.

Besök staden under sakkunnig ledning. Härvid besöks Simrishamns museum (under ledning av redaktör John Osterman), garverimuseet och den moderna läderfabriken (under ledning av direktör Gösta Ehrnberg), äldre hus och trädgårdar i staden (under ledning av förf. Theodor Tufvesson). För dem som önska visas också den moderna egnahemsbebyggelsen.

Simrishamn är med sina krokiga gator, låga hus, trädgårdar och gamla köpmansgårdar en av Skånes mest idylliska städer. Från att på 1100-talet ha uppstått som ett fiskeläge blev samhället stad troligen under första hälften av 1300-talet och en betydelsefull marknadsplats bl. a. för fiskhandeln. (Se vidare Erik Andréns artikel i Årsbok för hembygdsvård 1937, sid. 69.)

Litteratur: Th. Tufvesson och G. Ehrnberg: Kring en småstad.

Ombudsmöte. (Fullmakter nödvändiga för deltagande.) Val och övriga angelägenheter (jfr stadgarna).

Föredrag av lektor Lorentz Bolin över ämnet: **Skolan och hembygdsvården.** Diskussion.

Samtidigt hålles årsmöte med Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i sydöstra Skåne.

Kl. 19.30.

Middag på Hotell Svea.

LÖRDAGEN DEN 3 JULI.

Kl. 8.30.

Utfärd i buss och bil. Samling vid Hotell Svea, där färdledaren förf. Theodor Tufvesson ger en orientering över dagens färd. Färden går norrut längs kusten till Viks fiskeläge.

Vik, ett läge av den typ, som nu håller på att försvinna, ligger nedanför en hög backe, på vilken man påträffat en stenåldersboplat. Fiskeläget är med sina gärdesgårdskantade gator, idylliska hus och gårdar det bäst bevarade på ostkusten.

Litteratur: J. Osterman: Fisket på Skånes ostkust och fiskelägenas utveckling i Hembygdskurserna i Simrishamn 1909.

Genom Rörums by fortsättes färden till **Kivik**. Kort föredrag av docenten J. E. Forssander.

Kivik har länge med sina pittoreska gator och hus i korsvirke varit ett målarnas parad. Lübeckarna uppförde här under medeltiden ett kapell. Trakten är rik på fornlämningar och har troligen varit en betydande plats under bronsåldern. Samhället är omgivet av hela skogar med fruktträd och är en av landets största fruktodlarebygd.

Aktiebolaget

C. O. BORGS SÖNERS

FABRIKER

LUND

Tel. 53, 121, 1389

Stort sortiment av garner:

**ULLGARN, BOMULLS-
GARN OCH LINGARN**

Specialité: Ljus- och tvättäkta färger.
Försäljning i parti och minut.

**NÖTHÅRSGARN, KONST-
SILKEGARN M. M.**

Spinneri, Väveri, Kemisk Tvättanstalt,
Garn-, Tricotage- och Vävnadshandel.

Använd endast antimalpreparerat ullgarn!

År 1827

grundades

Sparbanken i Ystad

Exp.-tid: dagligen kl. 10 f.m.—1 e.m.

Tel.: verkst. direktören . . . 470
ombudsmannen . . . 471
expeditionen . . . 46

Insättarnas behållning

31/12—36 . . . kr. 28.766.779:72

Reservfonden . » 3.148.036:76

Vinst år 1936 . » 395.004:46

Alltid till allmänhetens tjänst vare sig det gäller
kapitalplacering eller lån

Skånsk Hembygdslitteratur

Folklivet i Skytts härad i Skåne

vid början av 1800-talet. Barndomsminnen
utg. av Nicolovius (Nils Lovén). 4 uppl.
Illustr. Utg. av Fredrik Böök. 5: 75, halvfr.
bd 6: 75.

Allmogelivet i Ingelstads härad

Kulturbild av Nils G. Bruzelius. 2 uppl.
Illustr. Utg. av Bengt Engström. Halvfr. bd
3: 75.

Skånskt Bygdemål

Sagor, sägner och folklivsbilder ur Sk.
Landsmålsfören. samlingar. Utg. av G.
Lech och I. Ingers. 2: 75.

Kring en Småstad

Studier och minnesbilder från gamla Sim-
rishamn. Utg. av Th. Tufvesson och G.
Ehrnberg. Med silhuetter av O. Antonsson.
4: 75.

C. W. K. GLEERUP • LUND

Hammenhögs Lantmannaskola

Fristående • Inga inträdesfordringar

Nya kurser börja 1 Nov.

Vinterkurs: 1 november—15 april.

Kontrollassistentkurs.

Högre kurs å 9 mån. 1 nov—15 aug.

Goda lärarekrafter.

Billig inackordering.

Statsstipendier.

Begär prospekt! Adress: Hammenhög.

Kiviksgraven, ett av landets märkligaste
fornminnen, är en hällkista från brons-
åldern, bildad av hällar med inristade bil-
der, vilka ända sedan graven på 1700-talet
upptäcktes varit föremål för arkeologernas
tydningsförsök. Graven är nyligen restau-
rerad.

Litteratur: A. Nordén: Kiviksgraven. (Se
även Årsbok för hembygdsvärd 1937.)

Från Kivik går färden över Vitaby till
S:t Olof, där kyrkan beses under ledning
av professor Otto Rydbeck.

Vitaby kyrka, som nyligen restaurerats,
har en ovanligt vacker interiör med ett
krucifix från 1200-talet och är bekant för
sitt vackra läge.

S:t Olofs kyrka är en av de bildrikaste
av Skånes landskyrkor med flera medeltida
altaren. Till S:t Olofsbilden med sin he-
lande silverryxa vallfärdade man på S:t
Olofsdagen den 29 juni från hela Skåne,
varvid man offrade dels i kyrkan och dels
i den vid S:t Olofsgården belägna heliga
källan.

Litteratur: O. Rydbeck: En bild från
östra Skåne (I: Finn 1900, s. 69).

Skåne, Svenska Turistföreningens rese-
handbok.

Från S:t Olof går färden över Smedstorp
till Tomelilla, där byagården visas av köp-
man Yngve Andrén.

Kl. 14.

Lunch på Tomelilla Hotell.

Kl. 15.

Antrådes hemfärden genom den natur-
sköna Fyledalen med sina vackra boksko-
gar. Färden fortsätter via Örups borg och
Bollerups medeltidsborg till Glimmingehus,
som beses under ledning av professor Otto
Rydbeck.

Örups borg torde vara uppförd före mit-
ten av 1500-talet. Samtidigt med att Jens
Holgersen Ulfstand satt som borgherre på
Glimmingehus ägde hans broder Olof
Örup, där han avled 1529, 6 år efter bro-
dern Jens.

Löderups

STRANDBAD

Lämplig utflyktsort, 20 km. fr.
Ystad. Säsong maj—september.
Storslagen natur, utmärkt bad-
strand, erkänt gott bord. Begär
prospekt. Tel. Strandbaden 19.

Löderups

Järnvägshotell

Samma regim.

Telef. Järnvägshotellet 26.

Aktiebolaget NYREA

Affären grundad 1907.

Utställning och kontor: Hamngatan 1.

Y S T A D

Filial: Glemmingebro, Tel. 85.

U T F Ö R:

*Elektriska installationer alla slag,
Ljudfilmsanläggningar, Radioanläggningar,
Bad- och W. C.-installationer,
Värmeledningsanläggningar
för varmvatten, ånga
och varmluft.*

Telefoner: Verkstaden 357, Affären 744.

Fåglar och mindre däggdjur

emottages till uppstoppning.
Förnämligt arbete! — Billigaste priser!
Konservera hembygdens djur!

Konservator **HENNING KARLSSON**

Biologiska Museet — Bollnäs

FIBREX

TRÄFIBERPLATTA

Porös • Halvhård • Hård

FibreX möjliggör en praktisk lösning — såväl tekniskt, ekonomiskt som hygieniskt — av Edert byggnads- och bostadsproblem, speciellt för villor och sportstugor.

FibreX försäljes — genom Trävarufirmor m. fl. — på alla större platser i södra Sverige och Danmark.

GENERALFÖRSÄLJARE:

A.-B. N. JOHNSON & C:o

ESLÖV

Priser och prover på begäran.

SKÅNES LANTMÄN

*Försäkra Edra husdjur i eget företag. Hänvänd
Eder till veterinär eller närmaste ombud.*

Skånska Landtmännens Ömsesidiga Kreatursförsäkringsförening

Gust. Adolfs Torg 41

MALMÖ

Tel. 24 141 och 24 143

STILMOBLER

REPARATIONER
OMPOLERINGAR
RENOVERINGAR

ANTIKA, MODERNA — UTFÖRAS PÅ BESTÄLLNING

Mångårig fackkunskap borgar för väl utfört arbete och gedigna kvaliteter.

Nya Snickeri & Möbelaffären

LUND. St. Södergatan 13. (Palladiumhuset) in p. g. Inneh. Johan Persson, Tel. 39 13.

Bollerups fasta hus torde vara ungefär jämnårigt med Glimmingehus. Bollerup nämnes redan på 1200-talet, då det ägdes av släkten Due. Sista ägaren var lagman Sylwan, som skänkte godset till en lantbruksskola för länet.

Glimmingehus, den enda medeltidsborg i Norden, som bibehållits i sitt ursprungliga skick både som fäste och herremansboning, är grundlagt 1499 av riksamiralen Jens Holgersen Ulfstand och har under 200 år tillhört Rosenkrantzska släkten. För några år sedan skänkte kammarherre Holger Rosenkrantz borgen till staten. Den har nyligen genomgått en pietetsfull restaurering.

Litteratur: O. Rydbeck: Glimmingehus. O. Rydbeck: Glimmingehus (I svenska slott och borgar). E. Lundberg: Glimmingehus i Årsbok för hembygdsvård 1937.

Från Glimmingehus går färden över Tonnarp, där Wranérstugan beses, och Järrestad med den märkliga Jarladösen till Simrishamn.

Kl. 19.30.

Middag på Hotell Svea.

SÖNDAGEN DEN 4 JULI.

Kl. 8.30.

Utfärd i buss och bil söderut. Samling vid Hotell Svea. Kort orientering över dagens färd av författaren Th. Tufvesson.

Färden går utefter kustvägen söderut genom Branteviks och Skillinge fiskelägen. Hällristningarna vid Simrislund demonstreras av docenten J. E. Forssander och Skillinge fiskeläge av redaktör John Osterman.

Hällristningarna vid Simrislund äro märkliga i flera avseenden och anses vara utförda under bronsålderns tidigare skede.

Branteviks fiskeläge, som har en ny fiskehamn, hade vid början av detta århundrade den till antalet största segelflottan i Sverige med över hundra fartyg.

Skillinge fiskeläge har numera kustens största segelflotta och är ett samhälle i stark utveckling.

Simrishamns Sparbank

GRUNDAD 1853

*Gottgör högsta gällande
inlåningsränta.*

EDV. PERSSONS BRYGGERI

SIMRISHAMN

*Rekommenderar sina
tillverkningar*

Tel. 1 39

Lån mot säkerhet av inteckningar

i fastigheter, belägna i städer och stadsliknande samhällen, inom vilka sistnämnda Kungl. Maj:t medgivit stadshypoteksförening tillstånd att bevilja lån, utlämnas av de till

Konungariket Sveriges stadshypotekskassa

anslutna stadshypoteksföreningarna.

Utöver räntan erlägger låntagare ett särskilt bidrag till bestridande av stadshypoteksförenings förvaltningskostnader.

BRÖDET

som alla tycker om, välkänt och uppskattat för sin goda smak och hållbarhet är

Välj bland de härliga sorterna YSTA-BRÖD. Begär uttryckligen YSTA-BRÖD och YSTA-KAVRING och kontrollera att varumärket finnes å brödet.

YSTA-BRÖD
Inregistrerat Varumärke.

A.-B. De Förenade Bagerierna
Telefoner 279, 379 • YSTAD • Telegr.-adr. Ystabröd

Kl. 10.

Besök på det stora flygsandsområdet Sandhammaren på Skånes sydöstra kust. Demonstration av lektor Lorentz Bolin.

Sandhammarens flygsandsfält, ett av landets största och märkligaste, påminner om Skagen med sina dyner och sin långa ypperliga badstrand. Dess fantastiska sandformationer, vegetation och vilda, orörda skönhet gör det till ett naturminne av sällsynt slag. Fordom voro fartygsförslinarna på denna kust talrika.

Det är en egenartad kust, som borde skyddas från vandaliserande bebyggelse!

Kl. 12.

Lunch vid Löderups strandbad.

Kl. 14.

Besök vid Kåseberga fiskeläge och skeppsättning. Fiskeläget visas av amanuens Albert Nilsson och skeppsättningen av docent J. E. Forssander.

Kåseberga skeppsättning är Sveriges största, 67 meter lång och 17 meter bred, bestående av 57 resta stenar, belägen å de branta backarna vid Kåseberga och kallas Ales stenar eller Urbans hög. (Se Anders Osterlings dikt.)

Litteratur: Th. Tufvesson: Bortom vägarna i Sv. Turistföreningens årsskrift 1919.

Kl. 15.

Hembygdsfest vid Tosterups slott. Möte för skånsk ungdom anordnad av Samfundet för Hembygdsvård och Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i sydöstra Skåne under medverkan av länets J. U. F. Till festen ha inbjudits grannhäradernas hembygdsföreningar: Junits och Herrestads hembygdsförening, Färs och Albo härads hembygdsförening samt Ystads nation i Lund. Ur programmet (som senare offentliggöres) må här anföras:

Defilering av hembygdens ungdom och deltagarna i festspelet. — Festspel i anslutning till Tosterups historia. — Musik. — Osterlens ungdomar dansar »långa dansen» genom parken.

Tosterup tillhörde under större delen av den danska tiden den bekanta släkten Brahe.

Utställningar:

i YSTAD

St. Östergatan 2 (inv. Stortorget)

YSTAD SALTSJÖBADS ANNEX

Hotell Continentals

trädgård, matsalar och sällskapslokaler, för större och mindre sällskap, rekommenderas.

GOTT KÖK

PROFRA RESANDERUM

MODERATA PRISER

MUSIK

Telefon Namnanrop

Ljus-, Kraft-, Värme-, Radio-

och SIGNALANLÄGGNINGAR
utföras sakkunnigt och omsorgsfullt.

LARSSONS ELEKTRISKA BYRÅ

SIMRISHAMN - Telefon 264.

Ett minne för livet. En bild av Eder hembygd i helg och söcken. Foto grafera och vi Framkalla, Kopiera och Förstora Edra bilder.

SÖDERTÄLJE RADIO- & FOTOAFFÄR

Storgat. 21 (mitt f. kyrkan) Inneh: Harry Andersson Telefon 1603 och 690.

Bröderna Stenberg

SIMRISHAMN

Tel. 109, Bostaden 213.

MÖBLER, MATTOR

GARDINER

Tycho Brahe tillbringade hela sin ungdom hos sin farbror och förmyndare Jörgen Brahe på Tosterup. 1640 kom slottet till Tage Tott, med vars dotter Jörgen Krabbe sedermera erhöll borgen. 1833 kom den i Ehrensvärdska familjens ägo. Den frejdade konstnären och skriftställaren Carl August Ehrensvärd, svenska flottans befälhavare i första slaget vid Svenskund, Sergels och Oxenstiernas vän, vistades ofta och länge på Tosterup, som då ägdes av hans svärmor, grevinnan Alexandrina Sparre.

Kl. 19.30.

Återfärd till Simrishamn.

Kl. 20.

Avslutningsmiddag på Hotell Svea.

I samband med årsmötet kommer H. K. H. Prins Eugen att anordna en utställning i Simrishamn av sina tavlor med motiv från sydöstra Skåne.

K O S T N A D E R:

Lunch kr. 2:50 inkl. betjäningavgift.

Middag kr. 3:50 inkl. betjäningavgift.

Buss kr. 5:50 för varje utfärd.

Rum finnas i olika prislägen, privat och på Hotell Svea. På grund av den knappa tillgången på hotellrum böra rum beställas i mycket god tid och senast till den 1 juni. Beställning sker hos Samfundets inkvarteringsbyrå, Hotell Svea, Simrishamn.

Anmälan om deltagande i årsmötet in-sändes till Samfundets exp., Kungsgatan 32, Stockholm, senast den 1 juni 1937.

Obs! Då deltagandet i år väntas bli mycket livligt är det viktigt att anmälan sker i god tid. För anmälningar som inkomma efter den 1 juni kunna ej platser garanteras.

För dem som efter årsmötet önska besöka Bornholm påpekas, att utmärkta båt-förbindelser finnas från Simrishamn fem gånger i veckan.

Samfundets mötesbyrå är inrymd i Hotell Svea och hålles öppen fredagen den 2 juli kl. 9-11 och 15-17.

Rätt till ändringar i programmet förbe-hålles.

Hotell Svea

SIMRISHAMN

Tel. Namnanrop

Nytt - Modernt - Utsikt
över havet

BAD — MUSIK — DANS

Försumma ej badet

på den milsvida sandstranden vid

Ystads Saltsjöbad

Komfortabla hotell

med rum i olika prislägen.

Förstklassig restaurant

lämpad för såväl vardag som fest.

Servering äv. å terrasser mot havet.

MUSIK - DANS

ARTISTAFTNAR

Telefoner 193, 793, 1493.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

	Sid.		Sid.
Anders Österling: Ales stenar	33	Erik Lundberg: Glimmingehus	115
Ivar Harrie: Skåningen och hans land	35	Margareta Moberg: Den skånska träd-	
Prins Eugens skånska bilder	38	gården	121
Otto Rydbeck: Om Skånes äldsta sten-		Th. Tufvesson: Tomelilla byagård ..	130
kammargravar	42	Nils A. Blanck: Arkitektur och hem-	
Mårten Sjöbeck: Aktuella problem in-		bygdsvård genom tiderna	135
om skånsk landskapsvård	46	Torsten Mårtensson: Putsat korsvirke	
Albert Nilsson: Skånsk hembygdsvård	57	— en restaureringsdetalj	142
Erik Andrén: Simrishamn	69	Skola och hembygdsvård	150
John Osterman: Hur ett hembygds-		Bygdegårdsidén byrter igenom	152
museum kom till	80	Meddelanden	156
Ragnar Josephson: Det klassiska Skåne	89	Litteratur	163
Kiviksgraven	98	Program för Samfundets för Hem-	
H. H. von Schwerin: Tosterup	100	bygdsvård årsmöte	167
Ake Campbell: Det skånska kulturlan-			
det i forskningens elfte timme	105		

Här råder ingen tvekan...

● Hon har många lägenheter att välja på men hon fastnar för lägenheten med det modernt och praktiskt inredda köket.

Den husägare gör klokt, som installerar diskbänkar av rostfri plåt och som ser till att få det bästa i konstruktion och utförande. Det är OLOFSTRÖMS tillverkning, som dessutom genom standardisering kommit ned i för alla husägare överkomliga prislägen. Den hyresvärd, som önskar välja ut de bästa hyresgästerna, han går in för OLOFSTRÖMS Rostfria Standarddiskbänkar.

Rostfritt FRÅN

OLOFSTRÖM

SVENSKA STÄLPRESSNINGS-AKTIEBOLAGET OLOFSTRÖM. OLOFSTRÖM

Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1937.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 18. Nr 3. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 11 94 24

HEMBYGDSUNDERVISNINGEN OCH HEMBYGDSVÅRDEN

När hembygdsundervisning med arbetsövningar blev obligatoriskt skolämne genom 1919 års undervisningsplan, fick ämnet en trefaldig förankring i folkskolan. Det förlades med en förberedande undervisning i de tre första skolåren och med en avslutande i sista skolåret, medan undervisningsplanen som allmän princip rekommenderade, att man vid all undervisning skulle ha den egna bygdens förhållanden för ögonen. Den förberedande undervisningen ersatte de äldre åskådningsövningarna, som hade fått något torrt och skolastiskt över sig och sin ämneskrets. Denna senare anslöt sig inte heller alltid till barnens erfarenhetsområde. Erfarenhet och barnpsykologisk forskning visade här mot ett stoff av delvis annat slag: en fortsättning och utvidgning av den värld, vari barnet levt intill skolmognaden, hemmets värld, som dock inte behöver fattas som alltför lokalt avgränsad. Tingen och företeelserna i denna värld lär barnet känna på ett sätt, som svarar mot det behov av utvecklingshjälp, som hör den tidiga barndomen till. Genom att se och höra, genom lek och ras, genom egen verksamhet — både andlig och kroppslig — utvecklas barnet i sin naturliga miljö så långt, att det blir moget för skolans mera ordnade verksamhet. Men utvecklingen sker inte språngvis.

Den liknar fastmera det organiska växandet ute i naturen, under barndomen just naturens sjudande vårliv. Skulle då övergången till skolan beteckna något sådant där språng? I skolan fortsätter barnet att växa likt vårens spirande örter. Det är inte fråga om en ny art av utveckling. Skulle då den delen av skolmiljön, som representeras av stoffet, och som måste fattas främst som utvecklingshjälpmedel, till sin natur skilja sig från hemmets värld? Inte gärna. Och skulle man kunna tänka sig, att barnets fortsatta utveckling skulle förmedlas av ett passivt mottagande i stället för den aktiva hållning, som utmärkt dess beteende före inträdet i skolan? Åter igen: inte gärna, eller rättare: omöjligt. Därför tog kursplanen upp sådana saker som hemmet, föda, kläder, bostäder, olika sätt att färdas, högtider (»årets folkliga fester») och naturen, först och främst naturen: växter och djur, vatten och jord, slätt och dal, berg och höjd, allt hämtat från eller anknutet till den egna bygden och allt av den natur, att barnen kunde vinna förtrogenhet därmed genom egen verksamhet: se och höra, undersöka, samla, anteckna och teckna. Utvecklingslinjen från hemmets liv var obruten. Att skolan har tagit upp allt detta och att arbetssättet har kommit att kännetecknas av barnens aktivitet, kunna vi skolmänniskor inte gärna säga ha skett i hembygdsvårdande syfte. Motiven äro fastmera att söka i rent barnpsykologiska överväganden. Och att de stämma med enkelt lekmanaförstånd, är ju inte för barnpsykologien förnedrande. Men trots allt detta sakna de antydde förhållandena inte betydelse för hembygdsvårdssträvandena. Och det material, som tages upp på senare stadier — historiska minnen, bygdens historia, näringsliv, samfundsförhållanden o. s. v. — kunna, på samma gång som de objektivt tjänstgöra som skolämne, främja arbetet för hembygdsvård.

Vad är det som binder en vid hembygden? Vad är det som gör, att jag som man söker mig dit, där som barn jag lekt? Johan Boijer låter i en av sina böcker sin utvandrare söka sig tillbaka till hembygden vid den norska fjorden, där stugorna lågo skyddade och hotade av det väldiga fjället. Han kom på sin ålderdom, blind. Han söker sig uppåt sluttningen, han låter sin inre blick svepa över bygden, han vidgar näsborrarna, han andas in sältan av sin barndoms hav och doften från sin barndoms mark. Ja, vad är allt detta? Är det en frukt av hembygdsundervisningen? Nej, i varje fall inte skolans. Detta oreflekterade uppgående i barndomsbygdens natur och liv har nog sin orsak på annat håll. Vi söka oss själva. Vi famla efter det oupp-

nåeliga, det försvunna, för alltid försvunna: barndomens lyckliga tid, den enda period av ogrumlad lycka i en människas liv. Minnena dyka upp, aktualiseras, och vi leva om ett stycke av vår barndoms liv. Några stånd myskmadra från min barndoms bokskog, ja blotta namnet, myssika, som vi barn använde, när vi plockade en bukett till vår älskade lärare, mana fram detta som tid och avstånd vill fördunkla. Vi komma i våra träskor, vi parvlar och småjäntor, med våra myssikakvastar. Vi räcka fram dem. — Kom in, kom in! Hus-hållerskan har bakat vetebullar. Doftande vetebullar. O, härligheters härlighet! Vi få kaffe och bullar. Och lång rast! Vart ta lektionerna vägen? Åter är det rast. Skaran är nere på ängen. »Täckarens» långa pojkar och mina äldre bröder slå bollen mot himmelens blå. Kommer den verkligen åter? Kommer den åter till verkligheten? Och tanken flyr bort från nuet. Till det förgångna. Till det förgångna, som vi vilja fänga och hålla kvar. Ack om du hjärta har, flyende sol, dröj kvar. Vi trava hemåt, en liten skara från socknens utkant. Vi gå förbi grustaget, vi vika av från vägen hemåt: Nere i kärret blommar *Primula farinosa*. Den hade inte så vackert namn då. Men dess spröda skönhet satte märken som aldrig gå bort. Var det ett fel att ta hem några stänglar till mor, till mor som älskade blommor så som hon älskade sina många barn? Det är upplevelserna mer än bygden själv som binda oss vid barndomens mark, de oreflekterade upplevelserna, halvt omedvetna. Bygden kunde vara skön. Men vi sågo det ej. Vi upplevde den. Vi analyserade den inte. Vi frågade inte efter hur den hade bildats. Var det morän? Var det randdelta? Först som ganska gammal visste jag, att jag dagligen hade haft min väg förbi en i uråldriga tider slocknad vulkankägla. Och vad var det för skiffrar i klintens brott, där vi slogo ihjäl den ringlande ormen? Måtte det nu inte ha varit en snok!

Men detta som vi uppleva som barn, kan fördjupas, kan bli föremål för reflexion, för kunskap. Får det därigenom större värde? Är det inte hädelse, när en lärare frågar så? Åjo, det får nog ökat värde, eller kanske värde av ett annat slag. Förståendet är en kostelig ting. Känslovärdet får sitt komplement, ett praktiskt komplement. Vördnaden för livet växer, ju mer vi veta om detta liv. Denna vördnad präglar vårt umgänge med naturen. Den fostrar till skonsamhet. Den höjer en allmänskänsla för det sköna till medvetendet. Jag nöjer mig inte med att säga: Det är vackert. Jag vill veta varför det är vackert. Jag vill analysera. Ett försjunkande kan lyftas till begrundan.

Jag står med min skara skolbarn under boken, den planterade boken i en göteborgsravin. Knopparna hålla på att slå ut. De ha kommit olika långt på olika höjd över marken. Var ha de kommit längst? De röras sakt för vårvinden och skänka oss ett makalöst spel mot en djupblå himmel. Det barn, som har gripits av något så vackert, skär inte fula gubbar i barken. Vi komma upp på klipporna och in i hedlandskapet. En viol har gömt sig i törnrosbuskens skydd, en annan står där barnaskaran skall gå fram, utsatt för det fria ljust. Vilken av de två har den starkaste färgen i sina blomblad? Och vilken har utvecklat den största blomman? Anpassningen efter växtplatsen diskuteras. Förståndet har fått sitt. Funno barnen något där-utöver? Ja. De funno. Jag gav intet. Naturen själv gav, såsom endast den kan ge. En flicka ställer sig framför den oskyddade violen, breder ut sina armar och förmår kamratskaran att ta en omväg bland tu-vorna, för att det som skönt och värnlöst är ej må förtrampas.

Högt där uppe på klipporna med fri utsikt över fjord och dal — en gammal sjöbotten — mäta vi bronsåldersrösets mäktighet och diskutera förtroligt de gamla sjöfararnas gravskick. Här ha de fått vila, och deras efterlevande ha burit sten till ett mäktigt minnesmärke. De ha visat sin tacksamhet och vördnad. Våra förfäder måtte ha känt som vi. De komma oss närmre. Vi fånga något av det förgångna och se oss själva som en länk i den långa kedjan. Men ack, blott för ett kort ögonblick. Barn äro barn och ska få vara barn. Nu klättra de nedåt i en klyfta, som mynnar ut i en nerminskad bild av en bohusländsk sprickdal. De klättra, hoppa, åka kana, de skratta och jubla. De nå klyftans botten, där en rännil förgäves lägger sig till med lärarmin och högst melodiskt talar till skaran: Ser ni inte hur en flods källa ser ut? Jag är alldeles strax en biflod, visserligen bara i tredje eller fjärde led. Men ni kan ju följa mig. Så får ni se. — I den varma klyftan frodas buskar och träd. De bli så täta, att barnen stundom få krypa fram. De böja undan grenar för mig och låta dem andra gånger svikta tillbaka, så att kvistarna svepa barnakinder. Det är som en urskog, säger jag. Men hur många hör mig? Det gör dock så föga, när alla uppleva det. Vi komma ned till odlingsgränsen. Vi stanna vid morängruset, som hänger vid klippornas fot. Där växer ett tunt gräs med hoprullade bladskivor. Så olika mot det vi nyss sågo i klyftans skugga! Men några hundra meter längre ned breda lerorna ut sig. Jaså, här har varit en sjöbotten. Nu harvar bonden sin åker. Måsarna komma i skaror. De slå sig ned och söka. Så lyfter

Bok i en göteborgsravin visar, att det ännu finns ett stycke arbete kvar, innan ett rätt enkelt mått av natursinne nåtts. Foto förf.

hela skaran och flyger närmre häst och harv. De bli efter och lyfta på nytt. Lite längre bort ha trädgårdsmästarna sina fält. De plantera sin kål ute på åkern: Den intensiva brukningen lönar sig så här nära in på stan. På vägen susa bilarna fram, och ett litet tåg rasslar i väg på sin bundna bana. Natur, arbetsliv, samfärdsel — allt stå vi mitt uppe i. Det mångskiftande arbetslivet, den oändligt rika naturen och barnaskaran med tindrande ögon och mottagliga sinnen, nej det övergår allt förstånd. Men allt detta möta barnen ändå. Varför skall skolan spilla sin dyrbara tid på det självklara? Åja. Skolan kan hjälpa barnen att se sammanhang, kan bringa till medvetenhet det som annars bleve en barndomsupplevelsens dolda skatt. Något varför kan kanske få sitt svar. Något allmänt intryck kan förvandlas till kunskap. Och en sak till: Barnen äro så benägna att bara se det märkvärdiga, det säregna. Att det alldagliga gömmer på under, tänka de kanske inte på. Och hur är det med de äldre? Det kan nog inträffa, att även det målmedvetna hembygdsvårdsarbetet riktar sig huvudsakligen mot det märkvärdiga, det säregna: länsmanseken och paraplytallen, jättekastet, ryggåsstugan och bergsmansgården, linhuvudet och den karvade mangelbrädan, och skäkteträet som målats så vackert och skänkts som fästmansgåva. Allt detta är gott och väl. Men vardagslivet och vardagsnaturen utan alla extra märkvärdigheter är också värd att lära känna. Den alldagligaste av alla vårblommor, vitsippan, är värd sin tillbedjan likaväl som Jämtlands guckosko. Och vårlök och blåsippa ropa på skydd och skonsamhet — åtminstone i städernas omgivningar — likaväl som den fridlysta paraplytallen och den omfångsrika eken. Just denna fördjupade kunskap om den egna bygden, dess växter och djur, jordarter och hällar, isräfflor och åsar, gårdsskick och ortnamn, arbete och människor, kyrka och minnen bildar en förutsättning för hembygdsvårdsarbetet, en förutsättning för att få alla med i detta arbete och se det som något självklart och nödvändigt. Och det kan stundom ha följder av oväntad beskaffenhet. En lärare berättade. Vi hade under hembygdsundervisningen besökt en hållkista, och barnen hade fått reda på, att sådana fornminnen äro skyddade genom lag. En dag rusar barnen in till mig och berättar, att folk håller på att köra bort en av hållarna till ett bygge. Det blev stoppat i tid, ehuru i sista minuten.

Hemma på skolrummet ger sen en sådan studieutflykt som den antydde anledning till bearbetning på många sätt. En kartskiss ritas över vandringen. Vi lärare måste tänka på våra förpliktelser mot

Ett idegransbestånd i havsbandet SV om Fotö i Göteborgs n. skärgård. Omöjligt att nå under studieutflykt med barn: man får nöja sig med en bild i samlingarna. Till fårens och söndagsseglarnas heder intygas, att beståndet var tämligen orört. Det blåser där ute — den förhärskande vindriktningen (SV) kan man avläsa på »barrlinden». Foto förf.

ämneskretsen också. Under det direkta naturstudiet skola barnen lära sig förstå och använda karta, heter det. Från hembygdsvårdssynpunkt sett blir en kartskiss ett ringa resultat, tycker man. Ja, jag hörde en gång en av vårt lands förnämsta målsmän för hembygdsforskning och hembygdsvård yttra i ett föredrag ungefär dessa ord: Ja, nu ska de ha hembygdsundervisning i skolorna. Vi ska få se, att det resulterar i en vacker karta över den egna skolsalen. — Det var inte vackert sagt, även om jag förstår misräkningen hos den som är van att bedöma resultaten efter vad som kan åstadkommas med vuxet folk, som har vana vid verklig forskning. Men yttrandet var inte bara elakt, det var osant också. De yttre resultaten av barnens hembygdsstudier äro fastmer ganska mångskiftande, ehuru de rim-

ligtvis måste bibehålla sin karaktär av barnarbeten. Det blir kartor, förteckningar över växter och djur, små enkla skriftliga redogörelser, teckningar, små samlingar (jordarter, mineral, frukter och frön, växter, fotografier) o. s. v. Ja, jag har sett exempel på lärare, som med barnens hjälp lagt upp små arkiv över den egna bygdens förhållanden.¹ Fornminnen ha beskrivits, kartlagts, fotograferats, tidningsurklipp ha samlats. Allt har förts över på bibliotekskort, så att ordning har kunnat erhållas även vid komplettering med nya bidrag. Och när vi bedöma resultaten, måste vi räkna även med dem som inte synas, främst barnens inställning till den egna bygden. Den är värd att studera trots sin alldaglighet. Blomman har något att säga, fastän den är allmän. Växtsamhället likaså. Tillsamman med andra, som det sen går lättare att läsa om i böckerna, ger den en bild av landets växtvärld. Bäckan lär oss förstå, hur det rinnande vattnet kan utföra arbete. Och människorna i sin dagliga gärning, i glädje och sorg, vad äro de annat än nutidsbilden av det som historien handlar (eller borde handla) om? Vi ska inte överdriva, men vi ha inte heller skäl att underskatta värdet av vad hembygdsundervisningen i all enkelhet kan ge.

Till slut några ord om den historiska eller kulturhistoriska sidan av hembygdsundervisningen. Den kan tillgodoses på många sätt. Undervisningsplanen upptar såsom kursmoment historiska minnen och sàgner. Under min medverkan vid fortbildningskurser i hembygdsundervisning på olika trakter i vårt land har jag ofta träffat lärare, som ha gjort mycket av detta kursmoment. Någon hørde jag visserligen berätta en tragikomisk historia, som dock hade något att lära både berättaren och oss andra. Han hade tagit sin skolklass med sig på en studieutflykt till en runsten. Det var långt att gå. Men forskningsivern stålsatte de små vandrarna. Och vad får inte en upptäcktesande uthärda! Äntligen var man framme. Men — — — där fanns ingen runsten! Det hela vilade på en felaktig uppgift. Lärdomen är inte svår att dra: Läraren måste först och främst själv ta reda på vad bygden äger av värde för undervisningen. I detta avseende har jag sett märkliga ting: Erlandsson i Bunge, Löfgren i Njurunda, Granberg i Krokom och — på det rent vetenskapliga planet — Alin i Göteborg, många andra att förtiga. Å, vad jag minns väl Emil Löfgren i Njurunda! Han är nu borta. Min medarbetare, Axel Goës, och

¹ Gunnar Ahlberg: Ett skolans hembygdsarkiv, Skola och Samhälle 1920, s. 336 o. f.

En arbetsform, som jämte de i artikeln antydda ofta kan användas vid hembygdsundervisningen, är de fria samtalen om vad barnen ha upplevt under studieutflykter, vid genomgång på lärarrummet o. s. v. eller vad någon kan ha läst om. Stundom börja samtalen med ett »föredrag» av ett barn, och sen följa kamratfrågorna. Vid högtidliga tillfällen ta barnen sina stolar med sig och samlas i en halvkrets kring »föreläsaren». Foto förf.

jag kommo dit under kristiden, laddade med uppslag om hur undervisningen skulle kunna bedrivas i detta då »nya» ämne, men grundligen storstadsutsvultna — det var i fettbristens dagar. Löfgren installerar oss i en gästgivargård med dessa väldiga salar, som höra norrlandsgårdarna till. Men fanns det mat, som svarade mot utrymmet hos gården och — oss? Kan vi få nåt att äta? — Nog kan herrarna det. Men vi har intet annat än lax! — Förlåt: Var det lax? — Jo. Herrarna kan få den antingen färsk eller gravad, stekt eller kokt. — Så mycket att vi blir mätta? — Nog tänker jag det alltid. — Vi åto lax varje dag och skildes med vemod från denna överflödets ort. Men vad var detta materiella överflöd mot det and-

liga som Löfgren bjöd på! Jag visste något litet om hur man skulle kunna undervisa i ämnet, och hur man skulle skaffa material och utnyttja landskap och källor. Men här var allt gjort: hur landhöjningen hade blottlagt de marker där bonden plöjde, vad ortnamnen betydde, när vallonerna hade kommit, var deras ättlingar nu levde kvar, redogörelser för utskrivningar och indelningsverk, sagor och sägner, vidskepelse och primitiv religion. Ej att undra på att rollerna som kursledare och kursdeltagare blevo ombytta i allt som rörde stoffet, i synnerhet det kulturhistoriska. En annan gång medverkade jag vid en fortbildningskurs på Tärna folkhögskola, där professor Helge Nelson och lektor H. Strindberg skötte det geografiskt-geologiska, resp. biologiska stoffet. En dag undrade en lärare, kantor Lundborg, om inte Goës och jag skulle ha lust att åka till Fläckebo på söndagen. »Jag har några småsamlingar». Vi lejde häst och kärra — så länge sen är det! — och kuskade i väg. Och vad funno vi? Ett helt hembygds-museum, sammanbragt och ordnat av kantor Lundborg. Det var det första i den vägen som jag hade sett. Sen har jag mött sådana på flera platser. Och städse har det varit lärarna som ha utfört arbetet, ofta stilla, tillbakadragna, inåtvända personer, som i det tysta utfört sin kulturbragd.

Redan på ett tidigt stadium kan man tillgodose den kulturhistoriska synpunkten. Jag vågar inte påstå, att denna åsikt gillas av flertalet lärare. Men jag har försökt den och funnit den givande. Vi ha löpt igenom utvecklingsserier sådana som från tråkroken till traktorplogen, från skäran till slättermaskinen, från benkroken till trålar, från sländan till spinnerifabriken, från grottan till funkishuset, från ekstocken till atlanterångaren o. s. v. Och det är ytterst intressant att se, hur svårt barnen ha att göra sig fria från beroendet — t. o. m. i fantasien — av nutida hjälpmedel. Vi kunde t. ex. ha levt riktigt grundligt och intimt samman med jägarfolket, sett deras bostäder och fångstsätt, kläder och sömnad. Och när så barnen skrevo om det i sina små fria uppsatser, så hände det ändå, att hr Stenman laddar sin skjutböss, för hans fru behövde en päls, och han skjuter bom på björnen första gången, men sen klämmer han till med en fullträff. Och en annan låter hr Stenman gå till »bangken» och ta upp 100 kronor till päls åt sin äkta hälft. Ej minst sådana erfarenheter visa, hur grundligt ett kulturhistoriskt stoff måste behandlas, och hur nödvändigt det är att ha ett sakligt underlag för framställningen. Ett sådant underlag kan hembygdsforskningen stundom ge oss lärare. Det

är väl knappast oriktigt att erkänna, att kombinationen hembygdsundervisning—hembygdsforskning kan vara uttryck för både ett mera fackligt avgränsat lärarintresse och ett mera allmänmänskligt intresse för bygdens natur och kultur.

Vad jag har fått uppleva under min barndom i en härlig natur på Söderåsens utlöpare, det jag har fått vara med om under en lång lärargärning, det jag har fått se av hängivenhet hos de stora skaror av vårt lands lärarkår, som jag har fått diskutera dessa frågor med, fyller min själ med förvisning, att de nya barnaflockarna skola hämta än rikare näring för känsla och vilja ur barndomens mark och genom den bli allt fastare förankrade i vårt sköna land. Vi älska inte våra strömmars brus och våra bäckars språng så där i största allmänhet, inte de mörka skogarna i ett fjärran landskap eller stjärnenatt och sommarljus från vilken utsiktspunkt som helst. Nej, det är stjärnenatten som välver sig över de klippor, där vi som barn ha skådat ut över skär och hav, det är den bäck, vars sorl vi ha lyssnat till som barn, det är den skog, vars skugga har svalkat oss under vår barndoms lekar. Kretsen kan vidgas, det är sant. Och kanske kunna vi omsider till våra egna göra de skönaste ord, som ha skrivits om fosterlandskänslan: Och fördes vi att bo i glans bland guldmoln i det blå — — — Under den gångna sommaren besökte jag Island. Aldrig hade jag kunnat göra mig en föreställning om landets hårda natur och karga livsbetingelser. Och ändå kunde den man, vilkens liv hängde på att han övergav detta arma land, säga: Fager ligger liden, och aldrig har den synts mig så fager förr — åkrarna vitgula och ängarna slagna. Hem vill jag åter rida och ingenstädes fara.

L. G. Sjöholm.

STATENS MEDVERKAN I DEN YNGRE KULTURMINNESVÅRDEN

Ett aktuellt krav.

Behovet av en förbättrad kulturminnesvård i avseende på minnesmärken av profan och privat karaktär från nyare tid blir för varje dag allt starkare. För dessas vidkommande saknas såväl stödet av en lämplig lagstiftning som ett ansvarigt centralt organ, som har att taga initiativ eller övervaka arbetet i landets skilda delar.

Det är flera händelser som nu aktualisera detta krav, nämligen:

- 1) Listan på omistliga kulturminnesmärken bland staten tillhöriga byggnader;
- 2) Planerna på fideikommissinstitutionens upphävande.
- 3) Kulturminnesvårdsakkunnigas förslag till omorganisation rörande de statliga kulturminnesvårdande centrala institutionerna, avgivet den 29 oktober föregående år;
- 4) Statens egna hemsstyrelsens bostadsförbättringsverksamhet genom egna hemskommittéerna och den därav föranledda omfattande ny- och ombyggnadsverksamheten;
- 5) Den snabba omgestaltningen av vår byggnadskultur överhuvud och en rad aktuella fall av förstörelse av värdefulla monument;
- 6) Hallands hembygdsförbunds i skrivelse till K. Maj:t i april 1936 med anhållan om utredning angående behovet av skydd för kulturhistoriskt värdefulla äldre byggnader.

Kulturminnesvårdssakkunniga ha ännu icke avgivit mera än en första del av sitt betänkande, vilken begränsar sig till centralmyndighetens omorganisation. I denna kan man emellertid ej utläsa någon framtidsplan för utökande av arbetsuppgiften på det sätt, som en allsidigare vård av kulturminnesmärkena i landet skulle medföra. Antagligen måste man tolka denna tystnad så, att meningen är att som hittills lämna den privata byggnadskulturens vård åt det privata initiativet. Detta synes också bestyrkas av att ej heller Nordiska Museet synes ha tillämnats någon offentlig uppgift i förening med centralorganisationen.

Gullholmens fiskeläge, Morlanda socken, Bohuslän. Ett dylikt fiskeläge borde skyddas. För närvarande sker omdaning i dessa samhällen med stor fart.

I ett preliminärt yttrande, som inom Vitterhetsakademien under 1936 avgivits rörande *fideikommissinstitutionens* upphävande, erinrades om att frågan om skydd för fideikommissens karaktärsbyggnader och parker endast är en del av det vida större problemet om lagstiftning till skydd för fasta kulturminnesmärken i allmänhet.

Listan på staten tillhörande byggnader, som behöva skydd, är givetvis avsedd att kompletteras. Det är därför av stor betydelse att få den publicerad för att börja diskussionen härom. Sedan detta skett, borde en fortsatt inventering av mera vittomfattande art ske även på domänstyrelsens områden.

Vid ett arkitektmöte år 1910 yttrade professor I. G. Clason:¹

»Vid de fem internationella arkitektkongresser, vilka jag såsom

¹ I. G. Clason, »Våra hembygdsminnens vård». Fataburen 1910. Sid. 61. Ref. ur »Arkitektur» 1910, h. 2.

ombud för Sverige bevisat under de senaste 13 åren, har frågan om byggnadsminnenas vård varit ett stående, alltid återkommande spörsmål. Sedan man nu enats om grundsatserna i själva restaureringsfrågan har man övergått till frågan om *Statens skyldigheter och rättigheter i fråga om vården och underhållet av byggnadsminnen av historiskt och konstnärligt värde*.

Vid senaste kongressen i Wien 1908 förelåg en synnerligen omfattande och intressant redogörelse för vad som i de olika länderna åtgjorts i denna fråga av arkitekten Besnard, Paris.

Han sammanfattar de efter hand allmänt påyrkade önskemålen i följande förslag:

1) Förbud för myndigheter och enskilda att utan absolut tvingande skäl utföra arbeten, som kunna bidra att förintä eller förstöra ett dylikt byggnadsminne;

2) att, där omgivningen bildar den naturliga ramen för ett monument, denna måste vara ställd under samma skydd som monumentet självt;

3) att, vid anläggande av vägar och uppgörande av stadsplaner, dylika monument måste tagas som utgångspunkter;

4) att, vid lämnande av byggnadslov i närheten av ett byggnadsminne, den största hänsyn måste tagas till nybyggnadens förhållande till detsamma;

5) att, i händelse ett byggnadsminne måste förstöras, myndigheterna hava *skyldighet* att dessförinnan fotografera och noggrant uppmäta detsamma och att särskilda instruktioner givas för dess rivning;

6) att regeringarna erhålla rätt att *expropriera*, då enskild ägare ej vill underhålla honom tillhörigt konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värdefullt byggnadsminne;

7) att fullständiga *inventarier* på landets historiska och konstnärliga minnen upprättas;

8) att regeringarna erhålla rätt att fridlysa dylika byggnadsminnen genom att förklara dem för *historiska monument*, varvid de uppföras å ett *särskilt register*.

De ställas härigenom under *statens skydd*, d. v. s. byggnaden, föremålet o. s. v. får icke förstöras, icke restaureras, repareras eller ändras, ej heller lämnas att förfalla utan vederbörande myndighets medgivande och vid äventyr av visst straff eller vite.

Sesgården i Nedre Gärdsjö by, Rättviks socken. En av de vackraste parstugorna inom socknen.

Beträffande enskild ägare av dylikt byggnadsminne kunna alltså följande situationer uppkomma: endera anhåller han att få sin egendom införd i registret, eller ock kan staten eller kommunen förmå honom till registrering genom att förbinda sig att bidra till monumentets underhåll (Grand Place i Bruxelles), slutligen kan staten eller kommunen tillgripa expropriation;

9) att i varje land inrättas någon central myndighet att handhava alla hithörande frågor;

10) att vården och underhållet av de historiska monumenten må handhavas endast av fullt kompetenta arkitekter under konstnärlig, arkeologisk och *teknisk* kontroll av staten;

11) att undervisning i läran om vården och underhållet av gamla byggnader måtte meddelas.

Önskemålet vore därför en kraftigt och mångsidigt utrustad centralmyndighet för handläggandet av frågor rörande vården av våra byggnadsminnen samt möjlighet och skyldighet för denna att utöva en verkligt effektiv kontroll över de under utförande varande arbetena, ej endast inspektion efter arbetets utförande. Vidare att dylika arbeten endast må få planläggas och utföras av kompetenta personer.

Under det att de kyrkliga minnesmärkena redan nu åtnjuta ett ganska starkt skydd, saknas sådant så gott som fullständigt för profanbyggnader i statens och kommunens ägo. Endast undantagsvis komma dessa byggnader att behandlas ur fornminnessynpunkt av sakkunniga myndigheter. Då emellertid dylika byggnader ofta nog kunna vara fullt ut lika värdefulla ur byggnadshistorisk synpunkt som kyrkorna, vore det synnerligen önskvärt, att även dessa byggnadsminnen bleve ställda under lagens skydd i lika grad som kyrkorna.

Vad de i enskild ägo befintliga byggnadsminnesmärkena beträffa, så sakna de ju helt och hållet lagligt skydd. Tills vidare torde enda vägen att skydda dessa från förstörelse vara ökad upplysning om deras värde samt, såsom en sista utväg, rätt för staten att expropriera ett dylikt minnesmärke, då det av ägaren vanvårdas.

Talaren hoppades att frågan inom en icke alltför avlägsen framtid skulle kunna nå en lycklig lösning. » — Så långt I. G. Clason 1910.

Vi flytta oss därefter 11 år längre fram i tiden eller till den 28 april år 1921. Denna dag undertecknade nämligen en kungl. kommitté bestående av Bernhard Salin, Sigurd Curman, Otto Janse, Axel Nilsson, Hjalmar Wijk och Adam Gierta ett omfångsrikt betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. Ett underligt och oblitt öde har sedan dess och hade även långt dessförinnan förföljt detta ärende. Först och främst behövde denna kommitté, som tillsattes den 21 november 1913 nio år på sig för att diskutera ärendet. Därefter har detta, såvitt bekant är, icke blivit remitterat till några myndigheter för yttrande och inga av dess lagförslag ha genomförts.

Att icke desto mindre ett storartat nydaningsarbete utförts sedan 1923 på fornminnesvårdens område och i fråga om de statliga konsthärliga monumenten det beror på riksantikvarie Curmans och en del andra personers oförtrutna energi. Principiellt är frågan olöst. Detta är ödesdigert framför allt för den privata yngre kulturminnesvårdens del, som ju ej företrädes av något statligt organ. Vad som där på det området utförts har därför en mera sporadisk och tillfällig karaktär.

Viby by, S:t Olofs socken i Uppland. Parti av en staten tillhörig by invid Sigtuna, om vars bevarande ansökan gjorts.

Hur det var, blev emellertid lagförslaget ventilerat på ett ställe, nämligen hos Föreningen för svensk kulturhistoria, som den 12 februari 1923 anordnade en diskussion rörande detsamma.

Varken förslaget eller diskussionen ledde till något annat än deklamationer. Det äger emellertid ett visst intresse att fasthålla vid ett par yttranden, som kommo fram vid detta tillfälle.

Först höll kulturminnesvårdskommitténs sekreterare John Gustav Johnsson ett föredrag om de ledande principerna hos förslaget, som rörde vad man då började kalla fornvård i stället för det ursprungliga kulturminnesvård.

»Den ofrånkomliga konflikt med ägareintresset, som ligger i den statliga minnesvårdens väsen, har» säger han¹, »medfört nödvändigheten att i kommittéförslaget genomföra en uppdelning av de sär-

¹ Rig 1923. Sid. 139 ff.

skilda minnesmärkena med hänsyn till deras ställning i äganderätts-avseende, i det att i fråga om sådana minnesmärken, vilka befinna sig i en kommuns eller offentlig institutions besittning, ett längre gående ingripande ansetts kunna vedervågas än i fråga om minnesmärkena i rent enskild ägo.

En obegränsad byråkratisering av minnesvården skulle, enligt kommitténs förmenande, medföra fara för ett kvävande av denna hoppgivande utveckling. Häri har kommittén sett en ytterligare anledning att mildra eller uppmjuka statens grepp om minnesvården. *Detta har skett därigenom, att dels vissa grupper av minnesmärken, låt vara de för den kulturhistoriska forskningen mest umbärliga, undantagits från den statliga minnesvården och helt förbehållits den enskilda samlarverksamheten, dels ock och framför allt att man sökt uppkalla det enskilda intresset till medverkan vid den statliga minnesvården genom att på ett mjukt sätt anknyta de enskilda institutionerna till de statliga organen.»*

För det yngre privata materialet föreslogs registrering genom riksantikvarien. Skulle ej få rivas förrän efter 90 dagar. Expropriation föreslogs blott för naturminnesmärken, men riksantikvarie Curman reserverade sig till förmån för att även byggnadsminnesmärken skulle kunna på detta sätt exproprieras.

Vid diskussionen framlade undertecknad bland annat följande synpunkter.

»Det synes som om kommittén definierat begreppet kulturminnesmärke för snävt. Så vitt jag har kunnat finna, har man ej räknat med större enheter än byggnader. Man borde emellertid enligt min uppfattning ha utgått ifrån bebyggelseproblemet i stort och de därmed förbundna samfundsmässiga faktorerna. Det är i första hand samhällseliga miljöer, som kräva skydd. På detta sätt skulle man också ha kunnat anknyta till hela komplex av stadganden och hänsyn, som av gammalt varit normerande för individens förhållande till det allmänna.

Den enskildes rätt är av gammalt ganska kraftigt kringskuren, när det gäller förändringar inom en stadsplan eller vid skiftande av en by. Städernas byggnadsstadgar, lagstiftningen angående stadsplaner samt skiftesstadgan borde därför i alldeles särskild grad ha varit lämpade som utgångspunkter för en fortsatt utveckling av kulturminnesvården. Samma sak gäller väglagen och överhuvud taget alla sådana områden, där staten redan förut ägt obestridd befogenhet att ingripa

»Krogen» Rosenkälla, Rydbo socken i Uppland.

förändrande på bebyggelsen eller reglerande på den privata företagssamheten.

I konsekvens därmed borde följande arter av kulturföreteelser ha förklarats underkastade statens särskilda omvårdnad:

- 1) städers och därmed jämförliga samhällens planer och yttre gestaltning;
- 2) byars och därmed jämförliga samhällens planer och yttre gestaltning;
- 3) allmänna landsvägar.

I frågan om själva registreringen av byggnadsminnesmärkena torde några förtydliganden vara av nöden. Man måste nämligen, så snart det icke är fråga om förhistoriska fornlämningar, kyrkor, slott och säregna företeelser, taga hänsyn icke endast till sådana minnesmärken, som genom sin individuella karaktär direkt äro att karakterisera som

kulturmonument utan också se till att vissa representanter för de viktigaste *typerna* av ett områdes kulturformer bli bevarade — detta även om de exemplar, som numera stå att påträffa, endast äro andra-klassindivider i sin art. Förstörelsen har nämligen under senare åren varit så våldsam, att det på många håll numera ej längre går att uppleta annat än medelgoda eller halvgoda exemplar.

Vad äntligen angår frågan om de lagstiftningsåtgärder, som böra vidtagas för att förmå enskilda personer till att vårda kulturminnesmärken i sin ägo, ansluter jag mig till professor Curmans reservation, i vilken expropriation förordas som nödfallsutväg. Som komplement härtill skulle jag vilja föreslå *premier* för dem som på ett tillfredsställande sätt skydda ett registrerat minnesmärke. Ett utmärkelsetecken vore kanske i många fall nog, och sådana äro därför att rekommendera. Dessutom kunde det tänkas, att en blygsam skattelindring kunde beviljas; (denna skulle givetvis endast avse skattebeloppet för den egendom det gäller att skydda). Denna behövde ej vara så stor, att statens inkomster därav erfore egentligt intrång, men för den som erhöll en sådan, skulle den för visso uppfattas som ett materiellt vederlag och som en hedersbevisning.»

Mitt yrkande berörde således icke blott vad jag här benämner *kulturminnesvård* utan också i viss mån *hembygdsvård* i vidsträcktare bemärkelse. Vi veta hur aktuell denna senare är, icke minst med hänsyn till vägnätets omvandling, naturskyddets utveckling, stadsplanlagens tillämpning även på större landssamhällen, skiftesstadgans om- daning och arbetet på att skydda vissa karakteristiska samhällsmiljöer. Denna utveckling har kanske delvis stimulerats av kulturminnesvårdens kamp.

Icke desto mindre står denna senare alltjämt i en ytterst svår ställning och iakttar numera en viss försiktighet gentemot de mera omfattande uppgifterna.

Den framkomligaste vägen torde ligga i *begränsning* av kulturminnesvården, så att man ej ävlas med att rädda alltför mycket i hopp att varje särskild ort skall få vara med på ett hörn. Man bör enligt denna mening ej plöttra bort energin på obetydliga lokalintressen eller öda bort alltför mycket pengar, tid och krafter på det, *som ej är väsentligt*. Man bör i stället *koncentrera* den statligt understödda kulturminnesvården på *väsentliga* ting, det vill säga på bevarandet av de ur innehållsmässiga grunder viktigaste typerna och speciellt sådana, som befinna sig i ett så ålderdomligt, helgjutet och oförstört skick, att

Del av bytorget i Lunds by, Gladhammar socken i Kalmar län. Den förnämsta representanten för släktbytypen med torg. En kulturhistorisk företeelse, som bör skyddas.

de äga verklig betydelse för forskningen och obestriddigen ha möjlighet att ge eftervärlden en oförfalskad och karakteristisk bild av det Sverige, som en gång varit men som försvunnit eller nu håller på att försvinna.

Det bygges nu med statsunderstöd och lån i millioner men det sker intet urval, som behåller det värdefullaste gamla. I pittoresk motsättning till detta utföres samtidigt ett oerhört omfattande och betydelsefullt arbete i vårt land i fornvårdens och den medeltida kulturminnesvårdens tjänst. Under det sista decenniet har landet i och med länsantikvariebefattningarnas tillkomst fått en minnesvårdsorganisation, som kan utgöra förträffliga baser även för eventuell utvidgning av uppgifterna.

Både riksantikvarieämbetet och läns museerna genomgå emellertid just nu en genomgripande konsoliderings-, omorganisations- och bygg-

nadsperiod, som så starkt måste taga intresse, krafter och ekonomiska möjligheter i anspråk, att det just nu är svårt att samtidigt få medel och krafter över även för den yngre kulturminnesvården.

De som nu yrka på en nyorientering mena emellertid följande. Nutiden kräver öppenhet och sanning. Det är bättre att öppet få konstaterat, om vägen är stängd eller ej för lagskydd och anslag än att gömma huvudet som strutsen i de falska illusionernas buske. Kan ej 1900-talets första hälft göra något åt denna sak och om det sålunda ej förmår gå ett stycke längre än 1600-talet, måste hopplösheten på ett auktoritativt sätt konstateras. Då har man ju endast det privata initiativet att lita till. De mena dock, att pessimism just nu ej mera är så motiverad. En betydelsefull hjälp torde arbetet för kulturminnesvården i nuet nämligen ha att räkna med i vad man kan kalla »den sociala omvårdnaden». Det är i dess intresse, som man bättre börjat förstå oklokheten i att utöda landskap och städer med avseende på sådana stimulerande och berikande moment, som förekomsten av ett och annat kulturmonument utgör. Sådana inslag behövas helt enkelt för bygdetrevnaden och den intellektuella och estetiska socialhygien. Äro dessa dessutom av ett högre vetenskapligt och kulturellt värde, få de, menar man, också en pedagogisk betydelse, bli en hjälpreda till ökad kunskap och ge bättre möjlighet att konkret fatta och begripa förgångna människors existens och egenart. Det gäller här, menar man, minst lika mycket det självpedagogiska som skolans utbildning. Vi behöva, säga de, dylika reservat i städerna likaväl som på landsbygden och icke minst i de omvandlade förorterna vid större samhällen. Där upplevas sådana oaser psykiskt på samma sätt som en resa i främmande trakter, verka uppfriskande, vidga blicken och ge en ökad förmåga att sätta sig in i andra förhållanden än de egna i nuet. Allt detta hade man emellertid instinktivt på känn redan när friluftsmuseerna framväxte. De gingo ju just ett sådant behov till mötes. Våra friluftsmuseer bestå ju emellertid i regel av flyttade byggnader eller gårdar, vilka ofta måst mycket starkt rekonstrueras. Ur strängt vetenskaplig synpunkt riskera de därför att i viss mån betraktas som surrogat, ja, uppfattas faktiskt ej sällan av kritiska naturer som oäkta. De sakna ju också själva den omgivande miljön med allt vad till den hör av fysiska, kulturella och psykiska värden.

Kravet på större äkthet har skärpts genom de nutida kommunikationsmedlen, som låta oss tämligen lätt, billigt och snabbt flytta oss till vilka platser vi önska. En gammal gård eller byggnad, som ligger

kvar i sin ursprungliga miljö, är nu ofta ett rese- eller vandringsmål för en mångfald människor, för vilka dess behag ofta just ligger i detta oberörda läge i en given naturmiljö. Här möter följaktligen kulturminnesvården naturskyddssträvandena. Ett förverkligande av detta önskemål synes Stockholms stad kunna vinna i det nyss inköpta Tyresta i Österhaninge. Här är en hel by med ålderdomliga gårdar och hus, som bilda en samhällelig miljö av stort intresse och som samtidigt kan tjäna som tillhåll för och ge tillfälligt tak över huvudet åt de vandrande eller åkande skaror, som göra fotvandringar ditut och i de till byn hörande stora, delvis urskogsmässiga markerna runt omkring. Det blir på en gång ett förnämligt kultur- och naturreservat i den moderna, socialt betonade mening, som kanske kan bli framtidens lösen.

Det är nödvändigt att här också göra en del distinktioner. De klartänkande av de kulturforskare, som arbeta på en förbättrad *kulturminnesvård*, önska icke sammanblanda den frågan med det moderna kulturskapandets problem. De önska icke sätta ut några spärrar för det moderna livet, när det kräver utrymme eller vill tillämpa nya former. Tvärtom! De finna det sunt att nytt och gammalt hållas isär, att det gamla får behålla sin egenart, vars förnämsta element äro äkthet och ålderns patina och att det nya får vara sig självt. Med andra ord. *Kulturminnesvård* betraktas som ett och *hembygdsvård* som ett annat. Att dessa båda i vissa avseenden böra gå samman och samarbeta är klart, men kulturminnesvården är en mera begränsad uppgift. Den vill endast bevara och skydda ett mindre antal kulturhistoriskt viktiga och värdefulla miljöer och byggnadsverk. Detta givetvis först och främst för deras egen skull, emedan de äro dokument, som vetenskapen behöver nu och i framtiden. Det märkliga och intressanta är emellertid, att just dessa syften och önskemål såsom nyss antytts enligt mångas mening gå att förena med den moderna tidens sociala omvårdnad.

Med den återhållsamhet, som kulturminnesvårdarna sålunda äro villiga att underkasta sig, begära de icke några revolutionerande lagar eller oöverkomliga penningresurser. Man önskar en statlig organisation under riksantikvariens i samband med länsföreningarna för den omvårdnad det här gäller. Man betonar, att det kräves särskild sakkunskap härför och tänker sig bland annat, att det nya förslaget till fornvårdens omorganisation borde kompletteras med en etnologiskt utbildad antikvarie på byggnadsavdelningen hos riksantikvariens.

För att befrämja arbetet och vinna anknytning till annan existerande sakkunskap samt de kultur- och naturminnesvårdande föreningar och ideella sammanslutningar, som finnas, kunde möjligen ett kulturminnesråd tänkas, i samarbete med riksantikvarien. För uppgörande av register och fastställande av kulturminnesmärkenas klassificering önskar man nödiga penninganslag liksom också i sin tur till expropriering av de till den första och viktigaste klassen hörande kulturminnesmärken och deras nödiga underhåll. Man utgår ifrån, att de registrerade minnesmärken liksom i våra grannländer skulle indelas i ranggrupper allt efter graden av omistlighet. Helst behövde man också pengar till premier för att underlätta underhållet av byggnader hörande till den andra och tredje klassen. Bäst vore om en fond kunde upprättas härför. Om av de anslag, som utgå till nybyggnadslån genom egnahemsrörelsen, någon enda procent avsattes till kulturminnesvården, skulle, anser man, mycket vara vunnet, framför allt då givetvis för undvikande av att omistliga byggnader rivas eller ombyggas. Lagstiftningen önskar man kompletterad genom bestämmelser om registrering, förbud mot omedelbar förstörelse och möjlighet till expropriering för kulturskyddsändamål.

Det måste också betonas, att synnerligen omfattande undersökningar och förarbeten för möjliggörande av registrering utförts beträffande i privat ägo varande kulturminnesmärken — framför allt genom de bebyggelsehistoriska undersökningarna vid Nordiska Museet, genom Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Samfundet S:t Erik, Stockholms Stads museum och en rad läns- och hembygdsföreningars insatser. De ha gjort ett viktigt och nödvändigt förarbete, men nu har den situation inträtt, då staten bör träda till.

Den kan då begagna sig av en enastående fond av material och erfarenhet. Räknar man samman detta vetenskapliga arbete med vad som av privata institutioner och personer redan gjorts genom upprättande av hembygds museer och kulturreservat, måste det erkännas, att man numera ej rättvisligen kan begära, att hela bördan alltjämt skall vila på det privata, medan staten alltjämt skall undandraga sig sin medverkan. En sådan politik komme troligen att leda till att hela rörelsen stagnerar eller föres in på ofructbara vägar.

Sigurd Erixon.

BORGRUINER

Ur den senaste femårsperiodens verksamhet vid Riksantikvarieämbetets byggnadsavdelning.

Intresset för undersökning och vård av vårt lands profana minnesmärken har under de senare åren stegrats högst väsentligt. Visserligen har man mycket länge haft uppmärksamheten riktad på några av våra allra mest kända slotts- och befästningsruiner, men den stora mängden av mer eller mindre demolerade anläggningar, större och mindre, runt om i landet har dock ingalunda kunnat beräkna samma intresse som våra kyrkliga minnesmärken. Nu kan man emellertid spåra en tydlig tendens till utvidgning av både det rent vetenskapliga studiet och den vårdande tillsynen av våra byggnadsminnesmärken, så att kyrkligt och profant beaktas i lika mån.

Inte minst med tanke på det alltmera vidsträckta området för Riksantikvarieämbetets byggnadsminnesvårdande verksamhet måste man — som så många gånger förr — konstatera, att de anslag, som beviljas av riksdagen, inte på långt när räcka till för att tillgodose de krav, som från olika håll ställas på ämbetet. Då byggnadsavdelningen årligen får disponera ungefär 15 000 kronor av det statliga anslaget till fornminnes- och byggnadsvård, är det klart, att betydande medel ur andra källor krävas för att göra arbetet någorlunda märkbart. Avdelningen disponerar lyckligtvis ungefär 12 000 kronor årligen av den genom insamling bildade Gustav Adolfs-fondens avkastning. Men ej heller detta tillskott är tillnärmelsevis tillräckligt. Utan de ofta mycket betydande insatser, som göras på respektive platser, skulle sålunda det byggnadsminnesvårdande arbetet bli effektivt endast för ett mycket begränsat antal uppgifter. Men tillgångarna äro alltjämt små i förhållande till kraven.

Även om det sålunda hittills funnits ganska begränsade möjligheter att taga verklig vård om vårt lands otaliga lämningar av profana byggnader och anläggningar av skilda slag, måste det å andra sidan framhåvas, att några mycket omfattande och effektiva konserveringsarbeten på vissa särskilt viktiga större monument kunnat utföras un-

der de senaste åren — särskilt tack vare de statliga åtgärderna för arbetslöshetens bekämpande.

Det ligger i sakens natur, att nödhjälpsarbete inte alltid är den lämpligaste formen för omhändertagandet av ömtåliga ruiner med intressanta och värdefulla detaljer, vilka kräva stor skicklighet hos den enskilde arbetaren. Erfarenheten har också visat, att det renodlade reservarbetet — där arbetsobjektet i särskild grad är till för grovarbetarens skull och inte tvärtom — endast mera sällan kunnat användas för Riksantikvarieämbetets ändamål. Det största företaget av dylik art har varit den mycket omfattande — fastän ännu icke avslutade — konserveringen av *Bohus* fästningsruin, där Statens Arbetslöshetskommission stått för arbetsledningen i samråd med Kungl. Byggnadsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet. De stora resultat, som nåtts i Bohus, kunna dock icke undanskymma olägenheterna av detta system. När man i själva verket skulle vilja laga en mur med fackkunnigt folk, måste man för att bereda lämpligare sysselsättning i stället schakta undan jordmassor, som annars kunnat få ligga kvar! Men tack vare reservarbetarna har Bohusruinen kunnat resas ur sitt svåraste förfall och ånyo skänka en föreställning om sin storhetstid. Gynnsammare äro förhållandena, när delar av arbetet kunnat ske som reservarbete, medan från annat håll anskaffats specialutbildat fackfolk, som kunnat sysselsättas vid sidan av grovarbetarna. På detta sätt har konserveringen av *Eksjöhovgård* i Småland ägt rum med bidrag huvudsakligen från Riksantikvarieämbetet. Vid *Kronobergs* slottsruin, också i Småland, bedrives för närvarande ett mycket omfattande konserveringsföretag såsom en kombination av statskommunalt reservarbete och rent statligt beredskapsarbete. Alla specialarbeten falla därvid inom den sistnämnda kategorien.

Vitterhetsakademien har under de senaste åren av Kungl. Maj:t erhållit mycket betydande beredskapsmedel för konservering i Riksantikvarieämbetets regi av vissa särskilt viktiga monument. Det är visserligen sant, att pengarna inte alla gånger kunnat komma de monument tillgodo, där Ämbetet i första hand velat sätta in kraften, men detta förhållande förringar icke den stora tillfredsställelsen över vad som i verkligheten kunnat genomföras.

Bland dessa beredskapsarbeten måste först och främst nämnas *Visby*, där viktiga partier av både kyrkoruinerna och ringmuren kunnat behandlas detaljerat och grundligt. Här ha särskilda omständigheter, framför allt det gynnsamma klimatet, möjliggjort en speciellt

Johannisborg vid Norrköping. Den statliga befästningsanläggningens porttorn har iståndsatts så fullständigt, att byggnaden återfått den ursprungliga formen.

försiktig konservering. Det torde vara svårt för den, som icke deltagit i behandlingen av stadsmuren, att peka på mer än någon enstaka punkt, där den nu i huvudsak genomförda konserveringen förändrat murens silhuett. I S. Karins ruin finnas omfattande tegelpartier. Det har blivit möjligt att skydda t. ex. de forna tegelvalvens bevarade svicklar genom avtäckningar av blyplåt och stenflisor. Genom dessa åtgärder ha de enastående Visbymonumenten kunnat istandsättas i sådan utsträckning, att de under alla omständigheter nödvändiga årliga underhållsarbetena kunna bli mera tillfredsställande än förut. Stor uppmärksamhet ha också arbetena vid *Mörby* slottsruin i Uppland väckt. Den helt ruinerade Oxenstiernska anläggningen framträder nu tillgänglig på ett helt annat sätt än förr och torde för lång framtid vara skyddad för ytterligare förfall. Ur allmänhetens synpunkt kan också ett monument som *Johannisborg* vid Norrköping påräkna uppmärksamhet. Den ståtliga — fastän numera starkt niverade — befästningsanläggningens porttorn har nämligen istandsatts så fullständigt, att det försetts med takhuv och spira, den sistnämnda utförd i anslutning till äldre teckningar. Då ett tak måste påläggas av konserveringstekniska skäl, ansåg man det rimligt att söka återge hela byggnaden den ursprungliga formen. En donation skapade medel härför.

Inom samma landskap, Östergötland, har Riksantikvarieämbetet haft möjlighet att med beredskapsmedel bevara den såväl ur kulturhistorisk synpunkt som med hänsyn till landskapsmiljön viktiga och värdefulla *Öjebron* nära Skänninge. Bron har blivit överflödig genom vägomläggning och skulle ha rivits, om den inte på detta sätt kunnat räddas åt eftervärlden som en parallell och samtidigt en motsats till den nyuppförda bron, belägen ett femtiotal meter från den gamla.

I Västergötland ha beredskapsmedel fått användas till en istandsättning av *Grävsnäs* slottsruin, vilken — liksom *Mörby* — delvis fått schaktas fram ur rasmassorna för att kunna lagas från grunden. Vid *Grävsnäs* gällde det emellertid inte bara att konservera resterna av huvudbyggnaden; där har man också fått taga itu med en planering av ytterområdena med vallar och gravar. — Vid *Lagaholm* i Halland har företaget i främsta rummet varit inriktat på att återställa det mäktiga befästningsområdets kontur, de ståtliga yttermurarna, men även borggårdens inre har klarlagts och partiellt konserverats. Initiativet till detta stora arbete har tagits av den i orten verksamma

Öjebron, Östergötland, som blivit överflödig genom vägomläggning och skulle ha rivits. Nu har den räddats åt eftervärlden som en parallell och samtidigt en motsats till den nyuppförda bron, belägen ett femtiotal meter längre bort.

Lagaholmskommittén, som alltjämt arbetar för ruinens vård och underhåll.

Emellertid har Riksantikvarieämbetet på de sista åren också kunnat använda en helt ny arbetsform, i det att ett antal samvetsömma värnpliktiga — eller värnpliktiga civilarbetare, som termen egentligen lyder — ställts till förfogande bland annat i Falsterbo och vid Glimmingehus. I Falsterbo har arbetet till huvudsaklig del bestått i en planering av området omkring *Falsterbohus*, där under århundradenas lopp ofantliga flygsandsmassor hopats och dolt den märkliga anläggningen, som i viss utsträckning kunnat friläggas, konserveras och markeras. Av särskild verkan är vallgraven, som kunnat återställas.

Sundholmens slottsruin i Västergötland och *Kägleholms* märkliga slottsruin i Närke ha även kunnat tagas under arbete tack vare denna form av statligt bistånd.

Å *Glimmingehus* har det i främsta rummet varit fråga om en framschaktning av den vallgrav, som ursprungligen omslutit borganläggningens alla fyra sidor. Effekten av den återställda vallgraven är utomordentlig. För övrigt må nämnas, att Vitterhetsakademien numera är ägare inte endast till själva den gamla borgen utan också till övriga byggnader omkring borggården, där för närvarande vissa arbeten pågå, huvudsakligen med anslag av lotterimedel.

Vid sidan om våra stora borgar och slott från medeltiden och närmast följande sekler framträder en annan grupp, de mindre borgarna och lämningarna av de fordom så talrika befestade herresätena. Denna monumentgrupp är mycket omfattande och företrädd långt oftare, än man i allmänhet föreställer sig. I motsats mot ödekyrkorna kräver den ständig upplysningsverksamhet för att bli observerad och skyddad. Och det är likaledes av nöden, att Ämbetet föranstaltar om undersökningar och utgrävningar för att befrämja den ännu mycket bristfälliga kännedomen om densamma. Sedan olika typer av anläggningar genom ett tillräckligt antal sådana undersökningar kunnat särskiljas, kommer en allmän inventering och kartläggning att genomföras. Vid *Hultaby* märkliga borg vid Vetlanda har en omfattande sådan undersökning genomförts. Konservering av ruinerna pågår. Arbetet har bedrivits i samarbete med Fornminnesföreningen Njudung i Vetlanda. Särskilt anmärkningsvärda äro de slutsatser, som kunnat dragas angående borgens synnerligen omfattande *timrade* bebyggelse.

Kungl. Domänstyrelsen har till Akademien överlämnat bland annat *Vätersholms* gamla fäste i Västergötland, varest stora förutsättningar finnas för en givande vetenskaplig undersökning. Medel saknas emellertid ännu. Domänstyrelsen har även överlämnat ruinen av *Rönö* biskopsborg i Östergötland. I detta sammanhang bör även nämnas, att Domänstyrelsen planerar istandsättning av den i statens ägo befintliga *Remma by* i Småland (N. Unnaryd socken).

Akademien har också erhållit det betydelsefulla *Utö stenhus* vid Grönsö såsom gåva av familjen von Ehrenheim på Grönsö.

Gotlands många kastaler utgöra närbesläktade anläggningar. Deras vidmakthållande bereder emellertid bekymmer, då medel saknas därtill.

B. B—n.

BERÄTTELSE

över Samfundets för Hembygdsvård verksamhet under 1936.

Samfundet har under 1936 kunnat glädja sig åt framgång i många av sina strävanden och en avsevärd utvidgning av verksamhetens olika grenar.

Den starka känsla för tradition och gamla minnens vård, som är utmärkande för vårt folk, har i allt större utsträckning förenats med en vaken strävan att slå vakt även kring den levande bygden med dess aktuella intressen och förhållanden. I denna kombination har hembygdsvården fått ett vidare perspektiv och därmed också en större anslutning. På håll, där intresset slappnat, har ny aktivitet kunnat spåras och med särskild glädje har man kunnat konstatera, att även yngre årsklasser slutit upp kring hembygdsrörelsens idéer.

Dessa nya tendenser har Samfundet sökt möta och uppmuntra. Att ena och vägleda skilda strävanden till hembygdens studium och rätta vård i avsikt att skapa en modern, trivsamt bygd, där nytt ej får kväva det gamla men där forntiden ej söker häva sund utveckling, detta är och har varit Samfundets mål.

Upplysning och propaganda.

Sekretariatet har fortsatt sin upplysningsverksamhet efter detta program. Hembygdsföreningar, studiecirklar och liknande organisationer ha erhållit råd, upplysningar, studieplaner och föredrag. Stadgeföreläggningar ha utarbetats till nya hembygdsföreningar med huvudsyfte att studera bygden och slå vakt kring dess särart. De konsulterandes antal har under året varit över 100.

Samarbete har bl. a. inletts med skolans män i syfte att åstadkomma en närmare kontakt mellan hembygdsvårdens och skolans representanter. Initiativet härtill togs av två lärarkonferenser föregående sommar. Det första resultatet blev tillsättandet

av en större kommitté, bestående av 15 ledande personer inom de båda verksamhetsområdena. En närmare plan har utarbetats för det kommande samarbetet, vilket framför allt gäller publicerandet av bilder och text för hembygdsundervisningen i skolorna.

Under det gångna året har inom Samfundet i samarbete med J. U. F. utarbetats en studiehandbok i hembygdskunskap, avsedd för hembygdsföreningar, skolor och studiecirklar. Den kommer att publiceras under detta år.

Samfundet har vidare i samarbete med Hallands Hembygdsförbund sökt främja förslaget om lagskydd för yngre kulturminnesmärken.

Stor uppmärksamhet har ägnats den viktiga frågan om vägomläggningarna och hembygdens vård. En broschyr »Vägen skall fram», författad av docenten Gerda Boëthius samt en skrift »Alléerna och naturskyddet» av lektor Lorentz Bolin, har spritts bland de av frågan berörda, i syfte att vid vägnätets förändring även få hembygdsvårdens synpunkter beaktade. Samfundets representant har deltagit i ett par större diskussioner i denna fråga, bl. a. på K.A.K. i Stockholm samt på inbjudan av Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen vid dess konferens för landets vägingenjörer. Resultatet har blivit ett ökat samarbete och större förståelse mellan vägmän och hembygdsvårdare, vilket redan hunnit avspeglas i Samfundets arbete på detta område.

Det finns goda utsikter för ett fortsatt, gagnande samgående i denna angelägenhet.

Publikationer.

Samfundets årspublikation, Tidskrift för hembygdsvård, innehållande Årsbok för hembygdsvård, har redigerats av Samfundets sekreterare. Årsboken ägnades Jämt-

land och en del norrländska problem med anledning av att årsmötet var förlagt till Östersund (redogörelse i häfte 5 av tidskriften). Ett 50-tal gratisexemplar ha utdelats till skolor, bibliotek m. fl.

I samarbete med Svensk lärartidning och redaktör Nils Wikström har Samfundet utgivit ett hembygdsnummer av nämnda tidning, vilket utgått till omkring 10.000 läsare.

Under året har Samfundet utgivit bibliotekverket »Hembygden. Från stendösa till stadshus», innehållande ett 70-tal i djuptryck utförda reproduktioner av till stor del ej tidigare publicerade konstverk av Ferdinand Boberg, vilka av konstnären välvilligt ställts till förfogande. Uppsatserna ha författats av ett antal kända representanter för svensk kulturvård. Verket, som utförts hos Nordisk Rotogravyr och redigerats av antikvarien Erik Lundberg, disponent Carl-Th. Thäberg och Samfundets sekreterare, har utgivits i en numrerad upplaga på 100 exemplar. Hela behållningen av detta arbete, vilket redan slutsålts, tillfaller Samfundets verksamhet.

Utställningar.

En utställning, kallad »Kulturminnen från Skåne till Lappland», öppnades under februari månad i Centrum i närvaro av H. K. H. Kronprinsen, medlemmar av styrelsen och ett antal inbjudna. Kartor och fotografier visade de svenska hembygdsföreningarnas utbredning och arbete. Omkring 200 teckningar av Ferdinand Boberg, lånade från olika samlingar och ordnade topografiskt, visade kulturminnen från landets alla delar. En grupp teckningar och fotografier, avsedda för skolorna, ingingo som led i propagandan för ökad byggnadskultur. Utställningen var talrikt besökt och väckte stort intresse hos press och allmänhet. Flera skolklasser besökte utställningen, varvid vissa grupper hade undervisning i hembygds-kunskap. (Se Tidskrift för hembygds-vård 1936, häfte 4, sid. 227.)

På utställningen »Fritiden» i Ystad disponerade Samfundet en mindre paviljong. En omväxlande kollektion av fotografiska förstoringar, kartor och modeller utställdes, visande dels hembygdsrörelsens historia, dels sidor av den aktuella hembygds-vården. Den största avdelningen upptog

bildnings- och studiearbetet i anslutning till hembygds-vården. »Kunskapen om bygden göres levande» var mottot, och bildserien visade skolklasser, studerande bygdens minnen, studiecirklar i verksamhet ute i fältet o. s. v. En avdelning visade »Vägnas vård», en annan upptog »Bilder från svenska bygder» och en tredje prov på byggnadsbyråns verksamhet.

Byggnadskurser.

Under 1936 ha fem korta byggmästarkurser hållits, nämligen i Hemse den 7—16 januari, Falun 13—22 februari, Växjö 9—18 november, Vänersborg 23 november—3 december samt å Katrinebergs folkhögskola, Vessigebro, den 7—16 december. Såsom lärare vid dessa kurser ha tjänstgjort länsarkitekt Allan Berglund, jordbrukskonsulent B. Birath, arkitekt Birger Borgström, husdjurskonsulent Eric Ell, ingenjör Magnus Ericsson, arkitekt Nils G:son Friberg, arkitekt Samuel Fränne, arkitekt Hilding Hansson, trädgårdsarkitekt Martin Krook, jordbrukskonsulent J. E. Olsson, arkitekt Helmer Persson samt arkitekt Thorsten Roos. Av Kungl. Skolöverstyrelsen utsedda inspektörer ha varit: för kursen i Falun: major E. G. Frisell, för kursen i Hemse: rektor Johan Jeppsson, för kursen i Växjö: rektor Gunnar Ell, för kursen i Vänersborg: disponent Olof von Nolting samt för kursen å Katrineberg tillsyningslärare Bertil Larsson. Antalet elever var i Falun 13, Hemse 15, Växjö 15, Vänersborg 30 samt å Katrineberg 22.

Under våren hållas kurser i Örebro, Eskilstuna och Storuman, varför icke mindre än sex kurser komma att hållas under detta läsår. Kurserna ha fått åtnjuta statsmakternas intresse därhän, att under föregående läsår ytterligare en kurs kunde hållas utöver de vanliga tre.

Vid Samfundets byggmästarskola på Hvilan, Åkarp, pågick den tionde årskursen under tiden 9 januari—2 april 1936 med 16 elever. Lärare vid skolan ha varit: arkitekt Gottfried Beijer (byggnadslära), fil. lic. F. Hazelius (svenska byggnadsskickets historia med hembygds-vård), fil. kand. O. Levander (svenska språket med affärsskrivning, bokföring och yrkeslagstiftning), arkitekt Helmer Persson (byggnadslära med byggnadsritning), arkitekt

Thorsten Roos (byggnadslära med byggnadsritning) samt fil. d:r Gösta Sjöström (matematik och fysik).

Två elever ha erhållit stipendier å 100 kronor vardera. Ränthefria studielån å belopp mellan 100 och 300 kronor ha utdelats till fyra elever.

Av Skolöverstyrelsen utsedd inspektör för byggmästarskolan har varit rektor E. Ingers.

Yrkesutbildningsverksamheten i sin helhet har föreståtts av fil. lic. F. Hazelius. Av Skolöverstyrelsen utsedd inspektör för dess ekonomiska förvaltning har varit kommerserådet Axel F. Enström.

Byggnadsbyrå.

Samfundets byggnadsbyrå, som föreståtts av arkitekten Birger Borgström och som infogats i Sekretariatets organisation, har under året betydligt utökat sin verksamhet. Typritningar, dels ur den samling Samfundet övertagit från Statens byggnadsbyrå, dels ur Samfundets egna samlingar, ha försålts till ett antal av omkring 150 st.

Vidare har byggnadsbyrå utfört 36 originalritningar till egnahem och andra bostäder, 8 ritningar till sportstugor samt dessutom diverse ändringar och detaljritningar. Ett stort antal rådfrågningar rörande skilda byggnadsfrågor ha besvarats.

Under året har byggnadsbyrå även handlagt en del större byggnadsärenden.

Så har fullständigt restaureringsförslag uppgjorts till herrgården vid Kengis bruk i Norrbotten, »världens nordligaste herrgård».

Ritningar ha vidare utarbetats till ett nytt kommunalhus i Roslagsbro. Här har en äldre, ej längre brukbar byggnad, ersatts av en ny och modern, vars stil och placering noga anpassats efter den känsliga miljön vid socknens medeltida kyrka.

Förslag har lämnats för en ombyggnad och modernisering av arbetarbostäderna vid Godegårds säteri i Östergötland, varvid man sökt bevara husgruppens karaktär av bruksgata.

Typritningar ha gjorts till fyra olika typer av arbetaregnahem vid Domsjö i Ångermanland. Dessa ritningar jämte detaljer och arbetsbeskrivningar ha utförts av arkitekten Ingeborg Waern Bugge. Uppdraget har givits av Mo och Domsjö A/B,

som även bekostat en noggrann behovsundersökning på platsen.

Konsultation har givits för egnahemsbebyggelsen vid Hällefors bruk i Västmanland.

Förslag med ritningar har utförts för en ombyggnad och modernisering av den stora mangårdsbyggnaden vid Boters i Hejnums socken på Gotland.

Typritningar ha utarbetats för bygdegårdar av olika storlekar i samarbete med J. U. F. Originalritningar och restaureringsförslag till dylika gårdar ha i några fall utarbetats.

På anmodan av byggnadsnämnden i Hemse på Gotland ha vissa råd givits angående bebyggelsens ordnande i detta samhälle.

Efter besök på platsen har yttrande avgivits rörande det planerade brandstationsbygget i Säter, vilket hotade den nuvarande 1700-talsbebyggelsen vid stadens rådhus.

Ett antal mindre ritningar och skisser ha utarbetats gällande husdetaljer, gravvårdar, postament m. m.

Av arkitekt Ferdinand Boberg har Samfundet som gåva erhållit ett 10-tal teckningar och akvareller av äldre, stilfulla gårdar i trakten av Norberg och Hedemora. Konstverken ha utförts under en resa, då Samfundets representant samtidigt utförde fotografering och beskrivning av sådana byggnader eller detaljer, vilka kunde ha värde för byggnadsbyråns arbete.

Styrelse.

Styrelsen hade vid årets slut följande sammansättning: direktör Otto Lindeberg, ordförande; rådmän Karl Trotzig, vice ordförande; fil. d:r C.-J. Anrick, fröken Anna Lindhagen, lektor Lorentz Bolin (nyvald efter arkitekt J. Åkerlund, som på egen begäran avgått ur styrelsen); stadsarkitekt S. Westholm, valda av årsmötet; länsantikvarie E. Festin, folkhögskollärare F. Hazelius, rektor Karl Hedlund och länsantikvarie B. Waldén, valda av ombudsmötet; professor E. Sundahl, utsedd av Svenska arkitektföreningen, intendent S. Svensson, utsedd av Statens historiska museum och Nordiska museet, samt generalkonsul Olof H. Lamm i egenskap av skattmästare och fil. d:r John Nihlén i egenskap av sekre-

terare självskrivna medlemmar av styrelsen.

Som revisorer ha tjänstgjort direktör Sven Nissvandt och intendent T. Althin. Revisorssuppleant har varit konsul K. G. Almén, Nyköping.

Skattmästareämbetet har fr. o. m. den 1 september handhafts av generalkonsul Olof H. Lamm, sedan major H. von Heidenstam på grund av sin utnämning till svenskt sändebud i Persien av sagt sig uppdraget. Sekreterarebefattningen har skötts av fil. dr John Nihlén och yrkesutbildningen av folkhögskollärare F. Hazelius.

Under året har styrelsen haft sex sammanträden.

Medlemmar.

Vid det gångna årets slut var medlemsantalet 3.901, vilket innebär en ökning från föregående år med 688 medlemmar. De ständiga medlemmarnas antal var 33 och de stödjande medlemmarnas 14. Under 1936 ha 7 nya korporativa medlemmar tillkommit, nämligen: Zorns samlingar, Mora, Visby drätselkammare, Södertälje drätselkammare, Eskilstuna drätselkammare, Västmanlands Fornminnesförening, Västerås, Västsvenska Hembygdsnämnden, Göteborg, Mälardalens Tegelbruks A/B, Stockholm. De korporativa medlemmarnas antal utgjorde under året 42 st.

Under året ha omkring 16.000 postförsändelser utgått från Samfundets expedition, därav omkring 1.200 skrivelser och resten cirkulär och div. meddelanden. Diarieförda inkommande skrivelser ha utgjort 1.355.

Genom Kungl. Maj:ts resolution har Samfundet av lotterimedel erhållit ett anslag av 30.000 kronor som bidrag till verksamheten under åren 1937—1939.

Genom Kungl. Maj:ts resolution har konstnären Waldemar Bernhard erhållit ett anslag av 15.000 kr. att i samarbete med Samfundet för Hembygdsvård användas för avbildning av kulturminnesmärken i Dalarna och på Gotland. 8.000 av dessa bilder komma att ställas till Samfundets förfogande att utdelas till skolor i de båda landskapen.

Den ekonomiska ställningen vid 1936 års slut framgår av omstående tablå.

REVISIONSBERÄTTELSE

Undertecknade, utsedda att granska Samfundets för Hembygdsvård räkenskaper och förvaltning under år 1936, få efter verkställt uppdrag avgiva följande berättelse.

Vi hava genomgått Samfundets räkenskaper med därtill hörande handlingar, tagit del av dess protokoll samt inventerat värdehandlingarna och avstämt bankräkningarna, varvid vi funnit allt i god ordning. Räkenskaperna hava av A.-B. Sveriges Allmänna Revisionsbyrå blivit underkastade fullständig siffergranskning, vilken icke givit anledning till någon anmärkning.

Den i styrelsens redogörelse för det gångna året intagna vinst- och förlusträkningen samt balansräkningen äro rätt återgivna ur räkenskaperna.

Då vår granskning icke föranlett till någon erinran, få vi tillstyrka, att styrelsen beviljas ansvarsfrihet för 1936 års förvaltning.

Stockholm den 14 april 1937.

Torsten Althin. K. Gust. Almén.

Cykeln heter
KARNAN

•ELEGANT•
•SOLID• SNABB•
ROSTFRIA DELAR

A.-B. ERNST O. JONSSON, Hålsingborg

VINST- OCH FÖRLUSTRÄKNING

INKOMSTER

Medlemsavgifter	22.329: 50	
Årsboken och tidskriften:		
Statsanslag	500: —	
Övriga inkomster	8.411: 46	8.911: 46
Yrkesutbildningsverksamheten:		
Statsanslag	5.100: —	
Anslag från hushållningssällskap	1.235: —	
Kursavgifter	4.729: —	11.064: —
Förlagsverksamheten		10.877: 65
Byggnadsbyrå		3.229: —
Lotterimedel för år 1936		10.000: —
Räntor		41: 22
	Summa Kronor	66.452: 83

UTGIFTER

Årsboken och tidskriften	16.670: 39	
Yrkesutbildningsverksamheten	16.576: 52	
Förlagsverksamheten	6.914: —	
Byggnadsbyrå	3.288: 75	
Allmänna omkostnader	21.256: 79	
Avskrivet å inventarier	161: 09	
Avsatt till ständiga ledamöters fond	1.100: —	
Kapitalkonto: 1936 års överskott	485: 29	
	Summa Kronor	66.452: 83

Stockholm den 27 februari 1937.

För Samfundet för Hembygdsvård:

Otto Lindeberg.

John Nihlén.

Ett minne för livet. En bild av Eder hembygd i helg och söcken.

Foto grafera och vi Framkalla, Kopiera och Förstora Edra bilder.

SÖDERTÄLJE RADIO- & FOTOAFFÄR

Storgat. 21 (mitt f.kyrkan) Inneh: Harry Andersson Telefon 1603 och 690.

Valet av frö

betyder mycket för Eder trädgård.
Har Ni sett vår katalogs rikhaltiga sortiment? Mycket av intresse för Eder. Välj förstklassigt frö.

Köp allt till trädgården
från

Dæhnfeldts

HÄLSINGBORG

Fågelsångsgatan 2

Tel. 896 och 2346

STOCKHOLM

Stora Nygatan 33

Telefon 201683

L. P. LARSSONS SÖNER

Västerhaninge Tel. 23

Dalarö . . . . . Tel. 115

**Hyvlade och
ohyvlade trävaror.**

Plywood - Tegel - Papp

TRÄDGÅRDAR och GÅRDSPLANTERINGAR anläggas och skötas. TENNISBANOR

anläggas.

★

Wald. Öberg

NOCKEBY

Telefon 255769

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18

STOCKHOLM

Tel. 620289

★

*Ombestyr allt vid
begravningar.*

FOLKRÖRELSENA OCH VÅRA MUSEER

Tidningen Ny Tid

i Göteborg har nyligen väckt en diskussion i ett aktuellt och betydelsefullt ämne. Tidningen framhåller, hur provinsmuseerna just nu undergå en nydaningsprocess, som dock ännu icke hunnit helt beröra de små lokala föreningarna och museerna. Ej sällan ha dessa blivit uppställningsplatser för allmogekuriosa, som har litet att ge både forskaren och den bildningssökande.

Våra museer, fortsätter tidningen, måste lämna den inrotade begränsning, som gör halt vid tiden för den gamla bondekulturens sammanbrott. De måste föra fram sitt material intill den dag som är. Det pekas också i samma tidning på en annan viktig synpunkt: den konserverande hembygdstanken måste slå sällskap med den konstruktiva.

Och så heter det till sist: »Vad hittar man för material i våra provinsmuseer, som belyser de stora folkrörelsernas inflytande på våra bygders nuvarande folkliv? Vad ha icke arbetarrörelsen, nykterhetsföreningarna och de frireligiösa strömningarna för att blott nämna några, för betydelse här.» I fortsättningen framhålles, hur arbetarrörelsen redan hunnit skapa sin egen tradition, men hur nödvändigt det är, att historien göres konkret och tillgänglig i populär form. Detta borde ske i provinsmuseerna.

Ett initiativ i denna riktning har redan tagits av riksdagsman Hjalmar Gustafsson i Dädesjö, som föreslagit en inventering av arbetarrörelsens historia inom Kronobergs län. Tanken är att i Växjö museum skapa ett särskilt »folkrörelsernas rum», där deras syften och arbete åskådliggöras.

Riksantikvarien Sigurd Curman har i en intervju framfört sina synpunkter i den intressanta frågan. Riksantikvarien framhåller att det är först på de sista åren, som provinsmuseerna från att blott ha varit materialsamlingar kommit därefter att de börjat vetenskapligt ordna och katalogisera sitt bestånd. Denna bearbetning kan ännu icke anses avslutad och kräver en stor del av museimännens tid. »Det ligger i sakens natur att museerna mest syssla med den gångna tiden och ej så mycket ta beaktning

med nyare skeden. Då det nu föreslås att provinsmuseerna skola bidra till framställning av folkrörelsernas historia från nyare tid, kan det ju pekas på svårigheten att finna konkreta föremål, som därvidlag äro belysande.» Vidare påpekar riksantikvarien det önskvärda i att de grafiska framställningarna komma till användning i museerna, som redan gjorts i t. ex. Varbergs museum. Allt som kan göras för att hjälpa museerna att bli kunskapskällor måste hälsas med största tillfredsställelse, och det framhålles att ej minst Arbetarnas Bildningsförbund betytt åtskilligt för att knyta nytt intresse vid våra museers kulturhistoriska uppgifter. Men för att lösa dessa frågor fordras framför allt mera arbetskraft och pekuniära medel.

Fil. dr Lars Levander har i Social-Demokraten tagit upp samma fråga till debatt. Han är delvis av en annan uppfattning än riksantikvarien och anser att svårigheterna när det gäller att finna konkreta föremål icke alls existerar. »Fotografier och uppmåtningsritningar av de få ännu kvarstående gamla bönehusen, bilder från de ofta groteska lokaler i vilka den svenska arbetarrörelsen först växte fram, föremål från nykterhets- och idrottsrörelsens barnsår i vårt land, personliga minnen av de olika folkrörelsernas banbrytare i skilda provinser — det vore museiföremål med fullt ut samma uppgift för vårt folks intresse som de oändliga serierna av stenxor eller träbetsman». Doktor Levander betonar i fortsättningen att provinsmuseernas arkiv också måste vara en viktig uppsamlingsplats för material av den art det här gäller.

Det nya och intresseväckande i detta förslag, heter det vidare, består däri, att de kulturforskande provinsmuseernas verksamhet utvidgas med ett hittills väsentligt alldeles okänt område — de andliga folkrörelserna i nyare tid. Av stor betydelse måste det vara att de sakkunniga på detta område med liv och själ verka för att göra det levande förflutna till en realitet för nutidens svenska arbetare och bönder, och det arbetet kan icke bedrivas, utan att man står i stark intim kontakt med bygdens kultur.

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18-20 · Tel. 12 73

Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toalettrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Infordra anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Infordra offert.

Södertälje Snickerifabrik

S Ö D E R T Ä L J E

Bergsgatan 3 - Telefon 18 16

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

Tillverkning av

*Gravvårdar, Monument och
Gravinhängnader*

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten

och Granit

TAK- TEGEL

från

VALLENTUNA TEGELBRUK

Telefon 5, Vallentuna

Prima kvalitet och största hållfasthet samt
absolut frostbeständigt enligt Statens Prov-
ningsanstalts bevis. Begär prisuppgift.

M E D D E L A N D E N

Halland har nu fått sin första naturpark.

Virsehatt, Hallands första naturpark, höjer
sig monumentalt över Sännaåns jämna dal-
botten.

På framställning av Enslövs Hembygds-
förening förklarade länsstyrelsen i Hallands
län den 4 februari innevarande år berget
Virsehatt jämte tillhörande område inom
Virshult i Enslövs socken fridlyst i enlig-
het med lagen angående naturminnesmär-
kens fredande. Redan hösten 1934 begärde
hembygdsföreningen fridlysning av områ-
det, och Kungl. Vetenskapsakademien till-
styrkte ansökan. Markägaren vägrade emel-
lertid att lämna vissa medgivanden, och
fridlysningen förklarades vilande i avväk-
tan på att föreningen möjligen skulle kunna
förvärva området. Detta lyckades också
tack vare ekonomiskt bistånd av olika per-
soner och genom anslag från Hallands Na-
turskyddsförening, Svenska Turistförening-
en och Oskarströms Sulfittfabriks A-B. Landshövding Hilding Kjellman och läns-
jägmästare, friherre G. Pfeiff ha genom väl-
villig medverkan bidragit till köpets för-
verkligande. I mars månad 1936 tillträdde
föreningen området, som omedelbart av-
sattes till naturpark, varefter fridlysningen
fullföljdes.

Naturparken Virsehatt omfattar en areal
av 12 hektar och utgöres av ett lövträds-
bevuxet och till sin naturbeskaffenhet sär-
eget gnejsmassiv, som omgives av vackra
lövängar och hagmarker. Berget höjer sig
monumentalt över Sännaåns relativt jämna

dalbotten och intager med sina skönhets-
värden en rangplats bland vårt lands na-
turreservat. En beskrivning över naturpar-
ken återfinnes i Sveriges Natur 1936 sid.
73-76.

I floristiskt avseende kan omnämnas att
inom området växa den i trakten sällsynta
blåsippa, bergspring (*Asplenium trichoma-
nes*) och ekbladskaprifol (*Lonicera querci-
folia*). Av geologiskt och kulturhistoriskt
intresse är att omnämna en ravin, åsgropar,
en bygdeborg och i naturparkens omedel-
bara närhet ett förhistoriskt gravfält med
domarering. Inom naturparken har hem-
bygdsföreningen uppfört Enslövs Hem-
bygdsgränd, en ryggåstuga med interiör från
1840-talet.

Enslövs Hembygdsgränd och Naturparken
Virsehatt invigdes förlidet år av landshöv-
ding Hilding Kjellman. Invigningen blev
en storslagen folk- och hembygdsfest med
1,500 deltagare.

Harry Hedin.

Stranden fri.

I årets första häfte av Tidskrift för hem-
bygdsvård skrev intendenten Sandklef en
artikel, där han påpekar den fara som hot-
ar vår svenska kust genom den förfulande
småstugebebyggelsen. Läsarkitekten Nils
A. Blanck påpekar nu i ett yttrande rör-
rande en framställning om styckningsplan
för ett område utmed Öresund i Höganäs-
trakten, att det är en betänklighet tendens
att de fria strandområdena i allt större ut-
sträckning börja bebyggas. Även om det
kan anses tilltalande för den enskilde att
äga och bebygga ett område intill vatten,
synes detta i längden icke kunna försiggå,
enär ett allmänt stort intresse härigenom
skadas. De som icke ha tillfälle att bygga
bör ha tillgång till fria strandområden. Vår
tid kan ej stå till svars med att ett av
landets vackraste strandpartier förlorar sitt
natur- och skönhetsvärde. Innan det blir
för sent, måste denna viktiga fråga bli före-
mål för lagstiftningsåtgärder, ty den nu-
varande lagstiftningen kan icke på ett till-
fredsställande sätt skydda de värden som
stå på spel.

C. Wilhelmson

MÅLERIFIRMA

ETABLERAD 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

Hembygds- vårdare!

*Vid behov av ohyvlade och
hyvlade trävaror, Snickerier,
Plywood, Masonit, Jonit, In-
sulit m. fl. väggplattor, spec.
Växthusvirke*

vänd Eder med för-
troende till

ÖSTERTÄLJE SNICKERI- & TRÄVARUAKTIEBOLAG

SÖDERTÄLJE - Tel. Södertälje 11 53, 11 73

BYGGMÄSTARE Arvid Andersson

HÄSSELBY

Floragatan 8. Tel. Hässelby
villastad 223.

★

Utför förstklassiga
Växthusanläggningar

Mångårig praktik.

Reelt arbete. Facila priser.

Införda offert.

A. G. DUFVA A.-B.

HOFJUVELERARE

HEDERSGÅVOR
TÄVLINGSPRISER

*Förslag uppsättas av
egna konstnärer.*

★

BUTIKER:

Stureplan 4, Drottninggatan 10, 59, 110, Götgatan 28,
Odengatan 31, 75, Hornsgatan 52, St Eriksgatan 65.

Skånsk strand

räddas från bebyggelse. Hälsingborgs stadsfullmäktige beslöt nyligen göra framställan hos länsstyrelsen om byggnadsförbud beträffande de berömda s. k. Påltorps ängar söder om Råå. Skånes naturskyddsförening samt vetenskapsmän framhålla nödvändigheten av att rädda strandområdet som utgör ett enastående naturminnesmärke, vilket i ett sammanhang ger hela landskapets postglaciala historia.

Tyska vägar.

Tidskriften Vägmästarens sista nummer förra året innehåller en artikel av dir. Nils Barrén, där författaren skildrar ett besök på vägmaskinsutställningen i München, varvid de utländska deltagarna voro inbjudna på en bussresa på tyska vägar. Vad författaren bl. a. imponerades av var tyskarnas sätt att omhulda »den estetiska vägbyggnaden eller vägbyggnad utan naturförstöringar». »Det är icke nog med», säger författaren, »att hänsyn endast tages till vägkroppen och ytbanan utan även hur det ser ut på vägens båda sidor. Vägen skall så mycket som möjligt anpassa sig efter naturen och sammansmälta behagligt med densamma. Därför försöker man att neutralisera den grymma våldsverkan man gör på naturen, då man bryter sig väg fram. Man försöker sy ihop och läka de sår man gör i Guds vackra natur, så att det efter möjligheterna blir lika vackert som det var förut. Berg- och åsskäringar tager man ut på bredden, söker att jämna det efter terrängen och eventuellt beså släntorna med gräs, buskar, ljung eller vad som passar. Dessliques vid fyllningar. Det är icke såsom hos oss, då skärningar göres genom berg, de fula, spetsiga bitarna sticka ut alldeles vid sidan och en del stenblock ligga vräkta hur som helst en bit därifrån, eller skärning genom sandås, där det bara är fråga om vad som är billigast och kullvräkta stubbar och allehanda bråte ligga huller om buller vid sidorna och skräpa».

Ovanstående synpunkter har framförts i artikeln Vägmän och hembygdsvårdare, Tidskrift för hembygdsvård, nr. 6, 1936, där ett slående exempel på de oestetiska vägskäringarna framgå av bilden på sid. 281.

Valla Cementgjuteri

Tillverkar och försäljer
Cementrör och Kulvertar i
alla dimensioner, Mosaik-
arbeten, såsom Trappsteg,
Golvplattor, Diskbänkar,
Plansten m. m. Victoria-
golvplattor i olika mönster
och färger. Trottoarplattor.

Införda offert · Telefon Valla 30

Svält ej

Edra Rums- och Balkongväxter,
de leva ej enbart av vatten, giv dem

PLANTAGÉN NÄRINGSSALT

Begär vår nya broschyr »TIO
GODA RÅD FÖR BLOM-
STERVÄNNER», som gratis
erhålles hos Kemikalie-, Frö- och
Blomsterhandlare.

Snygga
Personbilar
uthyras

Ingeniör Axel Mosser

S:t Eriksgatan 75 B
Stockholm

Telefon 318595

**A.-B. Wilh. Grönvalls
LÄDERFABRIK**

ÄNGELHOLM

Rekommenderar sina tillverkningar av

Kruponger, Koläder
i halvor, Plattläder
och Toffelläder m.m.

UPPKÖPER HUDAR OCH SKINN TILL
HÖGSTA GÄLLANDE DAGSPRISER

Hembygdsvårdare!

Vid behov av trävaror
sågade och hyvlade,
**Snickerier, Masonite,
Kryssfanér, Plywood**
m. m.

vänd Eder med förtroende till

Tyresö Brädgård

TYRESÖ - Tel. Tyresö 57

Ljungbergs

specialtillverkning av öppna
murade spisar i natursten
och imitation.

Garanti för utrökning.

Levererar: Inåtgående fönster.

Utför Byggnadsreparationer.

Gustaf Ljungberg

BYGGMÄSTARE

Stockholm, Surbrunnsgatan 40.

Telefon 30 65 41.

Nordisk pedagogisk kurs i Göteborg.

Sveriges Allmänna Folkskollärareförening
kommer den 3—12 augusti detta år att an-
ordna en fortbildningskurs i Göteborg.
Kursen, som har ett mycket rikt och om-
växlande program, kommer att omfatta
dels praktiska skolproblem dels en skol-
bibliotekskurs samt dessutom en kurs i nor-
disk fornkunskap. Även undervisningens
anknytning till hembygden kommer att
behandlas. Man beräknar att ett 100-tal
lärare från olika delar av Norden komma
att delta.

Bygdebeskrivningar

är en stor uppgift för de lokala hembygds-
föreningarna påpekar en värmlandstidning
(Arvika Nyheter). Det göres ofantligt myc-
ket för att stimulera den turistande allmän-
hetens intresse för Värmland, en propagan-
da som givetvis är endast av godo, men
det vore i hög grad önskvärt, om denna
propaganda på ett eller annat sätt kunde
kombineras med åtgärder i syfte att bi-
bringa bygdens eget folk en intimare kän-
nedom om bygdens historia, naturförhål-
landen, geologiska förutsättningar, ekono-
miska problem o. s. v.

I nr 6, 1936, av vår tidskrift anmäldes
den utmärkta boken om Glava s:n i Värm-
land, och på många platser finnas redan
eller är under utarbetande liknande socken-
beskrivningar. Det vore önskvärt att denna
uppgift tillvaratogs i ännu större utsträck-
ning av hembygdsföreningarna, en uppgift
som är av den största betydelse, när det
gäller att hos traktens egen befolkning
väcka intresset för hembygden och dess
vård.

I detta sammanhang kan nämnas att ett
betydelsefullt initiativ i denna riktning ta-
gits i Säffle, där hembygdsintresset resul-
terat i en föreläsningkurs, där i fristående
föreläsningar redogöres för olika avsnitt av
bygdens andliga och ekonomiska liv. Upp-
slaget är efterföljansvärt och Samfundet
för Hembygdsvård står gärna hembygds-
föreningarna till tjänst med råd och för-
slag vid planerandet av liknande föreläs-
ningskurser.

I Hälsingland

har intresset för hembygdsvården länge
varit stort, och för närvarande synes det

**OSCAR CARLSSONS
CEMENTVARUFABRIK**

VENDELSÖ • Tel. 142

Grind- och stängselstolpar.

Brunnsringar och cementrör

av alla dimensioner m. m.

LEVERANTÖR TILL STATLIGA OCH
KOMMUNALA INRÄTTNINGAR

Medlemmar!

Vid behov av

TRÄDSKOLEALSTER

och

PERENNA VÄXTER

i högsta kvalitet. Begär vår katalog.

Glömsta Plantskola

Postadress: HUDDINGE • Tel. 120

GLÖMSTA PLANTSKOLA, HUDDINGE

Sänd mig omgående Eder katalog.

Namn: .....

Bostad: .....

Postadr.: .....

Den

Skånska Spettkakan

på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfällen. Levereras över hela landet från

Strähles Eftr:s Spettkaksbageri

Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

*Ärade Hem-
bygdsvårdare*

Frö

till Trädgården
och Täppan

Träd, buskar, rosor, perenna
växter. Besprutningsmedel,
gödselämnen. Trädgårds- o.
biredskap. Begär vår katalog.

**NORDISKA
FRÖHANDELN**

Mäster Samuelsgatan 45
STOCKHOLM • Tel. 23 02 85

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60×60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

*På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.*

Aktiebolaget

Sparreholms Snickerifabrik

Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Vid behov av

DÖRRAR, FÖNSTER,
PORTALER samt allt in-
om BYGGNADSSNIC-
KERIER hörande arbeten,
vänd Er med förtroende till

**BOLLSTANÄS
SNICKERIFABRIK**

(Inneh. K. A. Larsson) Tel. Bollstanäs 34

*Renoveringar och reparationer
utföras. Infordra kostnadsförslag*

ha stegrats i glädjande hög grad. Hälsingland besitter ju en förnämlig gammal allmogekultur, icke minst på arkitekturens område, samtidigt som landskapet tack vare sin industri är en modern, levande bygd. Tidskriftens nästa nummer kommer att ägnas Hälsingland med artiklar, som ur olika synpunkter belysa landskapets kultur, både gammal och modern.

Inventering av naturminnen.

Svenska Naturskyddsföreningen har gjort framställning till regeringen om erhållande av 90.000 kr. av lotterimedel, varav 75.000 kr. skulle användas till inventering av naturminnen och 15.500 kr. för inplantering av fåglar m. m. på olika ställen.

Samlingslokaler på landsbygden.

Upprepade gånger har under senaste tiden framställts krav på bättre samlingslokaler för studieorganisationer, ungdomsrörelser och föreläsningsverksamhet. Till årets riksdag har inlämnats en motion med begäran om utredning huruvida och på vad sätt stat och kommun kan medverka vid frågans lösning. Med anledning härav påpekar Mauritz Västberg i Social-Demokraten den bostadsnöd som råder för ideella och kulturella sammanslutningar i en tid, då det fria och folkliga föreningslivet blomstrar allt rikare. Intet särskilt parti eller någon speciell organisation har intresse av denna fråga. Saken berör strängt taget alla lika. Det gäller att främja arbetet att bereda föreningslivet ett gott och varmt hem.

Ett led i lösningen av frågan om lokalbristen på landsbygden är bygdegårdsidén, som allt mer börjat slå igenom. Vid flera tillfällen har detta påpekats i vår tidskrift och Samfundet har tagit som en av sina viktigaste uppgifter att på allt sätt främja denna idé.

Södermanland — Närkes nation

i Uppsala kommer i år att förlägga sina hembygdskurser till Flen, den plats, där de för 30 år sedan för första gången hölls. 1907 instiftades nämligen denna institution som sedan varit av största betydelse som en föreningslänk mellan akademikerna och hembygden och varvid bygdens egen befolkning genom föreläsningar och utflykter fått tillfälle att lära känna sidor av sin egen bygd och dess historia, vilka den förut varit mindre förtrogen med.

SKÅNE-HALLANDS

**UTSÄDES A/B
HÄLSINGBORG**

Kvalitetsfröer

för betesvallar, slåtter-
vallar och gräsmattor.

Rotfruktsfröer

av förnämsta stammar.

E g n a o d l i n g a r .

De perenna växterna

ska' Ni köpa hos

A.-B.

**C. F. Landsberg
BLOMSTERODLINGAR**

Påarp

*om Ni önskar stora, blom-
bara plantor till humana
priser. Vår ill. katalog
sändes gratis och franco.*

Jörgen Andersson MÖBELSNICKARE

Valhallav. 15 - DJURSHOLM - Telefon 7 43

Tillverkar alla slags möbler och byggnadssnickerier efter beställning.
Antika möbler renoveras.

J. A. Gustafsson

BYGGMÄSTARE

Valevägen 29, vid Bragevägens station

DJURSHOLM

Tel. 13 05

*Utför byggnadsarbeten av alla slag.
Villabyggnader och reparationer
samt alla till yrket hörande
arbeten till lägsta möjliga priser.*

SPORTSTUGOR o. VILLABYGGNADER

uppföras med bästa material och gediget utförande till billigaste pris.

S. LÖFGREN

Ringvägen 153. Tel. 41 22 28. — Infordra skisser och kostnadsförslag.

STILMÖBLER

REPARATIONER
OMPOLERINGAR
RENOVERINGAR

ANTIKA, MODERNA — UTFÖRAS PÅ BESTÄLLNING

Mångårig fackkunskap borgar för väl utfört arbete och gedigna kvaliteter.

Nya Snickeri & Möbelaffären

LUND. St. Södergatan 13. (Palladiumhuset) in p.g. Inneh. Johan Persson. Tel. 39 13.

Samfundets årsbok 1937

har av både allmänheten och pressen fått ett mycket välvilligt mottagande. Vi tillåta oss här återge några omdömen:

»Här kan endast tillfogas, att den av fil. dr John Nihlén redigerade volymens övriga bidrag befinner sig på samma höga nivå som de nu nämnda. Årsboken har tydligen denna gång varit föremål för än större omsorg och blivit mera påkostad än annars. De många vackra bilderna stå på höjdpunkten av modern teknik. Rubriken härovan (En vacker bild av Skånebygd) kan tillämpas på dem alla, men den gäller ej mindre boken i dess helhet.»

Svenska Dagbladet.

»Allt som allt är årsboken en aktuell tillgång inte bara för den som vill känna sitt landskap, utan även för den som vill känna sitt land.»

Aftonbladet.

»Den ypperligt illustrerade boken bjuder på ett mycket intressant och värdefullt innehåll, som belyser olika skånska förhållanden, förtjänta av en närmare kännedom.»

Svenska Morgonbladet.

»Det har blivit en fin och vacker volym, praktfullt illustrerad. Utgivarna ha anledning vara nöjda med sitt verk. — Man vill varmt rekommendera samfundets årsbok till studium. Den skåning, som är intresserad av sin provins och dess kulturella livsyttningar finner bland det rikhaltiga och tänkvärda innehållet åtskilligt att dröja vid.»

Sydsvenska Dagbladet.

»En rad författare ha medverkat i den innehållsrika årsboken med av talrika bilder belyst text, och den verkligt förnämliga publikationen bör bli till stor glädje för många, främst då skåningar hemma och borta.»

Helsingborgs Dagblad.

»Här har blott kunnat givas några antydningar om det rika och mångskiftande innehållet i denna förnämliga Skånebok. För skåningar i gemen synes den vara av största intresse, för österleningar är den en skattkammare, som berikar och fördjupar deras kännedom om det käraste de äga — hembygden.»

Ystads Dagblad.

Rudtorps Plantskola

HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar,
Fruktträd, Bärbuskar, Rosor, Perenna (fleråriga) växter m. m. i äldre och nyare sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis · Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Trädskoleägareföreningen

A. V. S. LACK

UNIVERSALLACK för Golv, Linoleum, Bord, Värmeledning m. m. TORKAR PÅ 6 TIMMAR.

Motstår hög värme, köld, kallt och kokande vatten, 95 %-ig sprit, alla atmosfäriska inflytanden, svag lut och svaga syror.

Skånska Bomullskrutfabriks A.-B.
LANDSKRONA

Använd

Skultuna Kokkärl i köket

Det är hygieniska kärl som underlättar matlagningen och ger köket en ren och förnäm prägel.

SÄLJES I ALLA JÄRN- OCH BOSÄTTNINGSAFFÄRER

Kragfrågan är löst!

VIKTORIA-KRAGEN

(HELSKUREN UTAN SÖM)

Den alltid rena kragen, ren och vit i månader.

Inga kostnader för tvätt och strykning. Ni tvättar den själv. Den är införd de i flesta statliga verk såväl i Sverige som utlandet: Marinen, Posten, Järnvägen, Spårvägen, Sjukhus m. fl.

Säljes hos följande handlare i Stockholm: Oskar Lenke, St Eriksg. 44. A. Liljeros, Roslagsg. 12. Claes Julander, Sveavägen 66. Rick. Söderström, Rörstrandsg. 1. E. Ahlin, Klara N. Kyrkog. 12. Nils Adamsson A.-B., Jakobsg. 22. Hanna Göransson, Hornsg. 172. Greta Gustavsson, Högalidsg. 48. Carl Lindkvist, Hornsg. 100. Enskede Sybehörsaffär, Handelsväg. 26, Enskede. *Sundbyberg:* E. Wicksell, Stationsg., Sundbyberg m. fl. platser.

Pris dubbelvikt kr. 1:50. Snibb-, Polis- och Militärkrage kr. 1:75.

Finns den ej hos Eder handlande insänd då likvid å Postgiro 2972, så sändes det rekviderade fraktfritt. *Ensamförsäljare: Firma Wictor Meyer, Stockholm 1.*

Ombud antagas på alla platser i Sverige där vi ej äro representerade.

Använd

Skultuna Kokkärl i köket

Det är hygieniska kärl som underlättar matlagningen och ger köket en ren och förnäm prägel.

SÄLJES I ALLA JÄRN- OCH BOSÄTTNINGSAFFÄRER

Kragfrågan är löst!

VIKTORIA-KRAGEN

(HELSKUREN UTAN SÖM)

Den alltid rena kragen, ren och vit i månader.

Inga kostnader för tvätt och strykning. Ni tvättar den själv. Den är införd de i flesta statliga verk såväl i Sverige som utlandet: Marinen, Posten, Järnvägen, Spårvägen, Sjukhus m. fl.

Säljes hos följande handlare i Stockholm: Oskar Lenke, St Eriksg. 44. A. Liljeros, Roslagsg. 12. Cläs Julander, Sveavägen 66. Rick. Söderström, Rörstrandsg. 1. E. Ahlin, Klara N. Kyrkog. 12. Nils Adamsson A.-B., Jakobsg. 22. Hanna Göransson, Hornsg. 172. Greta Gustavsson, Högalidsg. 48. Carl Lindkvist, Hornsg. 100. Enskede Sybehörsaffär, Handelsväg. 26, Enskede. Sundbyberg: E. Wicksell, Stationsg., Sundbyberg m. fl. platser.

Pris dubbelvikt kr. 1:50. Snabb-, Polis- och Militärkrage kr. 1:75.

Finns den ej hos Eder handlande insänd då likvid å Postgiro 2972, så sändes det rekviderade fraktfritt. Ensamförsäljare: Firma Victor Meyer, Stockholm 1.

Ombud antagas på alla platser i Sverige där vi ej äro representerade.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 18. Nr 4. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 119424

HELSINGE HEMBYGDSVÅRD

Hembygdsvården i Hälsingland liksom i Gästrikland utövas och utvecklas sedan mer än ett årtionde av stegrat intresse under inseeende av Gestrike-Helsinge hembygdsförbund samt dess anslutna kretsar och hembygdsföreningar. Programmet för rörelsen kan sägas helt överensstämma med Samfundet för Hembygdsvård och det är med tillfredsställelse jag nu inleder ett helsingenummer av dess tidskrift, vars nuvarande typ och goda standard från början framstått som eftersträfvansvärd.

Det har alltid stått klart för hembygdsvårdens ledare i länet — tidigare främst rektor Karl Hedlund, nu länsintendenten d:r Philibert Humbla — att uppgiften gällde icke blott det fornt var utan även och kanske främst hembygdens nutida och framtida gestaltning, att fornminnen av skilda slag ofta fingo sitt största värde som bärare av en framtidsduglig utveckling, värdig hembygdens natur och traditioner. Därför har arbetet visserligen avsett inventering och beskrivning av fornlämningar, kyrkor, herrgårdar och andra byggnader med inredning av inventarier samt folkets arbete och liv genom tiderna, men ej mindre naturskydd och god byggnadskultur i egna hems- och annan bygghenskap. Enträget har hävdats samhällens och enskilda byg-

gares ansvar mot en vacker natur och mot grannarna, med betonande av dålig bygghusvärdeförstörande verkningar för ägaren själv och för bygden.

Praktiska uttryck för dessa strävanden äro det lilla vackra museet i Söderhamn, det Liljedahlska biologiska museet i Bollnäs, det nya, i höst färdiga museet i Hudiksvall och Gävle kulturmuseum i vardande, tack vare främst Rettigska donationen, vidare hembygdsföreningar och hembygdsgårdar i flertalet socknar, grävningar och inventeringar med stöd av Historiska museet och lokala tillskyndare, byggmästarekurser med stöd av Samfundet, länsförbundet och hushållningssällskapet etc.

Vad som i Hälsingland särskilt förestår är en systematisk inventering av fornminnen och kyrkor, av den gamla, delvis så pampiga bebyggelsen med fast och lös inredning samt av odlingens, fiskeriets och andra näringars historiska utveckling. Med detta material, som i Gästrikland redan i stor omfattning föreligger, samt efter uppteckning av märkliga naturföremål och minnesvärda data ur bygdens och folkets liv, förfogar man över ett gediget underlag för socknarnas »hembygdskartor» med tillhörande beskrivningar, till gagn för en verklig undervisning i hembygds-kunskap, till skydd för bygdernas gamla värden och till väckelse för ett värdigt fullföljande av goda traditioner i tidsenliga former.

Sven Lübeck.

FISKARKAPELLEN I HÄLSINGLANDS SKÄRGÅRD

Sedan långt tillbaka i tiden har strömmingsfiske bedrivits efter stränderna på öarna och skären utefter den norrländska kusten. Särskilt har detta varit fallet efter Ångermanlands, Medelpads och Hälsinglands kuster, där fiskets folk såväl i forntid som i nutid bedrivit ett verkligt storfiske efter strömming. För bedrivandet av sitt yrke ha de uppfört små boningshus, skärboningar, i därtill lämpliga vikar och sund i den yttre skärgården. Så var förhållandet vid Bålsön, Bergön, Agön och Storjungfrun på Hälsingekusten.

Uppefter norrländskusten rädde också under fisksäsongen på 16- och 1700-talen ett rörligt liv, ofta under former som nödvändiggjorde en hamnordning av kraftigaste slag. Man kan förstå att striden om strömmingen, vilken då var en stor handelsvara, ofta var ganska het. Men om man var oense om notplatserna efter stränderna och mycket annat så var man dock rörande enig om hamnens gemensamma egendom — det lilla kapellet. Detta var och är ännu fisklägets så att säga ögonsten som underhölls av fiskarna gemensamt, en sak som ännu i dag är gällande på fisklägen där kapell finnas.

De äldsta av Hälsingekustens fiskarkapell finnas på fisklägena Bergön, Bålsön, Kuggöarne, Agön, Kråköen och Storjungfrun, vilka alla ha samma utseende. De flesta av dem ha ännu kvar de tre tornspirorna, en på vardera gavelnocken och en på mitten av taket, och på västra gaveln vid ingångsdörren en klockstapel med ringklocka, vilken gudstjänstdagen kallar fiskarfolket till gudstjänst. Ett och annat kapell ta sig dock ståtligare ut än de övriga. Så är förhållandet med Agö kapell som är ett av de största på kusten och rymmer över 100 personer. Man får en god förklaring över dess byggnadshistoria genom att läsa inskriptionen på en tavla som är uppsatt vid sidan av altaret där det läses: »Detta kapell åt Gud på ön Agö, är byggt genom fromma människors underhjälp som där förbi reste äro anno 1660. Då var borgmästare Abraham Ingemarsson, kyrkoherde Thoas Wesslenius, hamnfogde Jon Larsson, Gudi till äro och gemene man som där

Fiskarkapellet vid Kuggörns fiskeläge, Rogsta sn, Hälsingland. Foto: Nord. museet.

fiska till salighet.» Såväl i detta kapell som kapellet på Kråkön, uppbyggt 1736 av Johan Ol Broman, finnes å altartavlan följande tecknat: »Sjungen Herranom en ny viso, hans låf är intill världens ändar de som på havet fara och vad däruti är, öjarne och de som där bo. Låter dem giva Herranom ärona och förkunnen hans låf på öjarne.»

Det finns emellertid ännu äldre kapell på Hälsingekusten. Dit höra kapellen på Bergön, Bålsön och Storjungfrun. Det förstnämnda tror jag mig på goda grunder kunna säga är det äldsta kapellet och därnäst torde komma Bålsö kapell som är färdigbyggt 1603. Sålunda nu 334 år gammalt. Det är nog ganska troligt att man började uppföra detta kapell någon gång på 1590-talet, ty i allmänhet tog det flera år i anspråk innan ett fiskarkapell, huru litet det än var, blev färdigbyggt, emedan »hamnborgarna» som man då stundom kallade fiskarna, först av allt måste sköta sitt yrke och endast på fristunder turvis deltaga i byggnadsarbetet.

Interiör av Bergö kapell, Hälsingland.

Då Bålsö kapell är ett av de äldsta fiskarkapellen på kusten, men liknar de övriga, skall jag nu i största korthet beskriva dess läge och utseende. Kapellet är uppfört på nordsidan av ön i den s. k. »gammelhamnen», vilken år 1844 måste övergivas på grund av inloppets uppgrundning. Kapellets läge är sådant, att den besökande gripes av andakt vid anblicken av det lilla åldriga kapellet, som mitt i det nu stora och öde hamnområdet, med lämningar efter många gistvallar och de med gräs övervuxna kullarna efter spiselgrunder från tidigare boningshus, ensamt står kvar på sin gamla grund av strandstenar. Här har fiskets folk i forna tider ända fram till år 1844 haft sitt tillhåll för fiske, i början av 1800-talet av ej mindre än ett 30-tal båt-lag, när hamnen hade ett tjänligt läge för fiske med många och stora grynnor och långgrunda stränder. På västra sidan i den gamla hamnen står kapellet. Det är litet och oansenligt till sitt yttre, särskilt lågt byggt liksom ville det själv påminna besökaren om sin höga ålder.

Här har dock detta lilla kapell allt sedan dess uppförande år 1603, århundrade efter århundrade motstått havets stormar, sommars brännande sol och vintrars kyla. Här har fiskets folk släktled efter släktled i forntid och nutid gått upp till gudstjänst, och vi hoppas att ännu i många, många år bön och psalmsång skall ljuda inom dess gamla väggar.

Om kapellets byggnadshistoria läses på en i kapellet uppsatt tavla följande: »Christliga förfäder hafva uppbyggt detta Capell År 1603 och af dess efterkommande tid efter annan förbättrats».

Inuti det lilla ålderdomliga kapellet är predikstol och altare placerade på östra gavelns mitt med ett fönster över predikstolen. Över altaret finnes ett vackert antependium, en gåva från senare tid och på södra sidan om altaret en s. k. »läsarbänk», där den av hamnlaget utsedde läsaren hade sin plats och varifrån han alla de söndagar då präst icke kom dit ut, läste söndagens bibeltext och förklaringen häröver ur någon postilla. I kapellet finnas 9 inbyggda bänkar på var sida om en ganska bred mittgång. På båda långväggarna finnas två blyinfattade fönster.

Kapellet har även tidigare använt s. k. bänkordning. Flera sådana listor från 17- och 1800-talen finnas ännu i behåll hos kapellföreståndaren. Bänkordningen upptager på de främsta bänkarna namnen på hamnens förnämsta personer, hamnfogden och hans hustru, åldermannen, d. v. s. fiskarsocietetens ordförande m. fl., allt efter rang och värdighet. Längst ned, i kapellets bakre bänkar, hade lottfolk, d. v. s. hjälpfolk med del i fisket, tjänstfolk och ungdom sin givna plats. Runt kapellets innerväggar äro girlander målade i en matt färg och över ingångsdörren på västra gaveln »det allseende ögat» med snett nedåt gående strålar. Ovan dörren är målat i samma färg som girlanderna två änglar, den ena bärande trons ankare, den andra korset. Över läsarbänken finnes en nummertavla för psalmer. Kapellet prydes vidare av ett från taket nedhängande votivskepp, för övrigt mycket vanligt i fiskarkapellen. Kapellets stapelklocka är gjuten 1689. Brädfodringen är fastsatt med tränarar av en.

Huru det tillgick vid gudstjänsterna på 1700-talet, då läsaren höll gudstjänst i något av kustens fiskarkapell, får man en god föreställning om genom en beskrivning i kapellboken från Storjungfru kapell, där kyrkoherden Jon Nickolaus Nordling i Söderhamn antecknat följande: »År 1790 den 29 augusti eller Dominne XIII post trinitatis, vid det tillfälle då undertecknad, församlingens kyrkoherde, gjorde

Bålsö kapell, Hälsingland, uppfört år 1603, är ett av de äldsta fiskarkapellen på kusten.

det övliga predikobesöket uti stadens fiskehamn på Stora Jungfrun, samt sedan högmässogudstjänsten efter kyrkolagens föreskrift med altargång, predikan, bön och sång var hållen och respektive hamnlaget åter till klockan 2 var samlat i Capellet, blev följande undersökt, befunnet belåvat och fastställt.

På förfrågan huru och på vad sätt gudstjänsterne här hålles, svarades: att varje söndag efter 2:ne förutgående ringningar hamnlaget klockan 9 f. m. uppträder i kapellet, då gudstjänsten börjar med syndabekännelsen och en psalm, hvaruppå, sedan Collecte och episteln äro läsen och tron avsjungen, predikan över dagsens evangelium föreläses, på vars beslut de vanlige bönerne och välsignelsen följa, varefter den med en psalm beslutes, vilket allt nu besörjes genom fiskaren Per

Jönsson Åberg junior, den hamnlaget därtill utsett och förordnat.» Enligt kyrkoherdens anteckning i kapellboken är kapellet på Storingfrun uppfört före Söderhamns stads grundläggning.

Detta är i korthet något om fiskarkapellen på Hälsingekusten, vilka alla utgöra gamla kulturminnesmärken från en svunnen tid. De ha genom tiderna, huru svåra dessa än varit, alltid vårdats och underhållits av fiskarna, ett vackert drag av dem, som för efterkommande slakten är väl värt att minnas och vördas.

Hj. Skoglund.

MOTSÄTTNINGAR OCH ENANDE LINJER

Det rör sig på hembygdsfronten. Och dessbättre rör det sig åt rätt håll. När man läser fil. dr. Hanna Rydhs artikel i n:o 5 av denna tidskrift, årg. 1936, blir man glad. Där finns det rätta greppet, det vida perspektivet och den levande inställningen till begreppet hembygdsvård. Om museifolket och arkeologerna redan från första början slagit in på denna väg, skulle mycket av det grums, som nu skymmer blicken och skapar betänksamhet bland allmänheten, icke ha funnits. Detta är ingen anklagelse. Endast ett konstaterande av att vägen fram till ett mål är krokig och ofta villsam att vandra. Ibland måste man kasta en blick på kompassen, orientera sig tillbaka och börja på nytt. Det är vad som håller på att ske just nu.

Ett faktum är, att den vetenskapligt betonade riktningen i vår hembygdsvård allt för länge opererat på sidan om folkmedvetandet. Man har inte sökt förbindelserna med det levande livet, intresserat sig för litet för den mentalitet som behärskar de skiftande kulturobjektens skapare, den stora allmänheten. Man skulle också kunna säga, att avantgardet inom vetenskapen genom sina väldiga framgångar i många avseenden förlorat kontakten med huvudstyrkan och opererat på egen hand till en viss skada för förbindelsetjänsten. Detta har framförallt varit fallet med den museala verksamheten, där insamling och katalogisering av de döda kulturföremålen ofta fått bli ett mekaniskt betonat självändamål. Verkningarna härav har på sina håll i flera avseenden givit allmänheten en vrångföreställning om den för svensk kulturhistoria så betydelsefulla museiverksamheten. Orsakerna härtill är flera.

Att städerna gått i spetsen för museiverksamheten är ju i och för sig ingenting förkastligt. Men stadsfolket har aldrig helt förstått landsbygdens mentalitet. De ombud som har grasserat ute i bygderna har i många fall drivits av en samlarevurm, som mera varit en personlig lidelse än ett ömmande för den ideella avsikten. Vad som var ganska karakteristiskt för dessa samlare, var deras fullständiga brist på känsla för kulturföremålets traditionsvärde. Utan hänsyn till hemmets eller släktets helgd framträdde de som representanter för museet i Stock-

holm eller närmaste stad och slet upp oersättliga släktrelikar med rötterna ur deras levande miljö, rev föremålet ur sitt kultursammanhang och förvandlade det till ett numrerat lik bakom främmande väggar. Många av dessa samlare gick fram som verkliga marodörer, bråtade samman lass på lass och förväxlade icke sällan sina egna intressen med den föregivna uppdragsgivarens.

I deras kölvatten kom sedan de privata samlarna både judar och andra. Sedan dessa betat av bygden, fanns det inte mycket kvar av de traditionsbindande föremål, som naturligen borde ha bildat det breda underlaget till framförallt bondekulturens sunda utveckling och bestånd. Där finns skrämmande exempel överallt i landet. Traditionen har brutits eller trasats sönder och ett gapande tomrum har uppstått mellan den förgångna bondegenerationen och den nuvarande. Nu har bönderna börjat vakna. De har sett sig lurade och gripits av en inrotad misstänksamhet inte bara mot museiverksamheten utan även mot den hembygdsrörelse, som av naturliga skäl måste arbeta i största möjliga kontakt med museifolket och arkeologerna.

Nu försvarar man sig på så sätt, att om inte museerna hade räddat något av de värdefulla kulturföremålen, skulle alltsammans ha förskingrats av de privata samlarna. Det är mycket sant och man bör vara tacksam för vad museifolket gjort i detta fall. Men denna tacksamhetskänsla kan tyvärr inte täcka alla försyndelserna, som fortfar att verka i det fördolda. Skövlingen av böndernas gamla kulturskatter har kanske också uppmuntrats av de ovisa museiombudens framfarter. Det kan också ifrågasättas, om det varit nödvändigt och klokt att till vilket pris som helst uppföra museer i nästan varje liten stad i landet. Många av dessa museer är ingenting annat än kulturföremålens likkistor, dit folk ytterst sällan förirrar sig i fruktan för den död som luktar kring de avlidna släktrelikerna från okända hem. I många fall har dessa lik inte ens en mantalsskrivningsort. Museimannen har fått hämta dem ur samlarens bråte, och där ligger de sedan genom tiderna, konserverade som mumier och utan sammanhang med tillvaron. En meningslös tillvaro efter en meningslös »kidnapping». Inte heller kan man begripa varför dessa småmuseer samlat in en sådan mängd exemplar av samma sak. Är det för att fylla ut det dyrbara utrymmet? Det kan också vara omtvistligt, huruvida museiflugan ute i landet har någon egentlig vetenskaplig betydelse. Ehuru jag själv personligen icke är någon anhängare till centralisering av allt mellan himmel och jord, undrar jag många gånger över att ej museifolket in-

riktat sig på ett riksmuseum av bondekulturen, en centralinstitution där hela landets viktigaste kulturföremål i sträng vetenskaplig ordning bevarats för nuet och eftervärlden. Då hade perspektivet koncentrerats för en bättre överblick. I detta konserverade paradiset hade sedan experterna kunnat regera efter behag och det vetenskapliga utbytet hade blivit både rikligare och bekvämare. De millioner kronor, som under sista tiden gått ut till småmuseerna ute i landet, borde i stället ha begagnats för en sund och sansad hembygdspropaganda, en upplysningsverksamhet med uppgift att åt landets folk bevara de traditioner, som är nödvändiga för livssammanhanget.

Den nyare tidens »moderna» människor har gjort sig skyldiga till ett sorgligt missgrepp. Man har fått en inbiten föreställning om att den kulturepok, som föregick industrialismen, gick mot sin förintelse vid den väl markerade gränspålen. Allt vad som var förut kan saklöst konserveras och läggas i graven. Det är inte sant. Det »moderna» och det gamla är visst inte två från varandra avskilda världar. De hör samman i ett organiskt helt, utvecklingens omutliga sammanhang. Nuet är endast en ny gren på det gamla kulturträdet, som bär upp de många kulturepokernas grenar.

När nu hembygdsföreningarna ute i landet också börjar att bilda museer, då har museiraseriet nått sin kulmen. Vad är det för mening med att bygga en hembygdsgård och sedan plundra bygdens bondehem på en massa föremål, som proppas in i hembygdsgården, lösslitna ur sitt traditionssammanhang och berövade sin levande miljö. Låt bonden eller vem det nu är behålla hos sig vad som hör gångna släkten till. Låt oss lära människorna hävdens helgd, aktningen för den utvecklingskedja genom tiderna, som med kulturföremålen talar sitt allvarsspråk direkt till hjärtat. Låt bonden ha kvar sin vackert snidade och pråligt målade selkrok i stallporten. Där hör den hemma, där kan den ge fantasieggande impulser och en gripande predikan om ansvaret inför släkten. Samma är förhållandet med kvinnorna, som genom släktens husgeråd och verktyg dagligen får en påminnelse om sammanhanget i den fortgående utvecklingen och samhörigheten med vad som varit och är.

Det måste vara en otillständighet, när privata samlare och även museiombud med lock och pock försöker att skilja folket från släktrelikerna. Det är bättre hembygdsvård att oförtröttligt upplysa ägarna om deras traditions- och kulturvärde, att mana till vördnad

och omvård i stället för att med knep och förvillande tal avskilja dem från sitt naturliga sammanhang.

Härmed menas ej, att hembygdsgården är utan betydelse. Tvärtom, det bör finnas en hembygdsgård i varje socken, helst i varje by. Men det skall vara levande hembygdsgårdar och inga smaklösa efterapningar av städernas museer. En hembygdsgård bör inredas med hänsyn till seder, smak och bruk under dess välmakts tid. Det är inte nödvändigt att frånhända de kringliggande hemmen deras gamla kulturföremål för denna inredning. Låt grannarna frivilligt låna till gården de nödvändiga tidsbetonade föremålen. Gör gärna en förteckning över ägarna och anslå detta i gården. Då skall man på ett innerligare sätt känna sig samhörig med hembygdsgården. Och låt gården leva med den nya tiden. Låt den bli ett kärt tillhåll för ungdomarnas ideella sammanslutningar, lek och dans, glam och glädje — alltid med respekt för det monument gården är avsedd till att vara över bygdens tidigare kulturliv.

För någon tid sedan satt jag med några vänner i Stockholm och resonerade hembygdsrörelsen. Några spefulla glosor fälldes om den verklighetsfrämmande och sentimentalt betonade hembygdsromantiken. Kritiken var lika tillspetsad som välmenad och i vissa fall välberättigad. Det blev en hetsig och jag vågar påstå rätt givande debatt. Då var det en i laget, en gammal stockholmare, som till allas förvåning sade, att det var skamligt att Stockholms stad inte tidigare bildat en hembygdsförening. I storstaden är om någonsin en sådan sammanslutning nödvändig. Sedan Hazelius har Stockholm strävat efter att konservera det övriga landet — i *Stockholm*. Men staden har i stort sett glömt sig själv. Storstaden saknar ett värdigt organ för hävdandet av sina traditioner och sina i nuet förankrade folkligt kulturella intressen. Där finns skönhetsråd och en hel del kommunala institutioner, som inrymmer de rent mekaniska förvaltningsangelägenheterna i anslutning till dessa syften, men där finns intet organ för en praktisk-ideell hembygdstanke. Varför? Storstaden har blivit modern på akkord och har inte tid eller intresse för att syssla med kulturrötternas sunda vård. Konservera och gå vidare har blivit den tidslösen, som behärskar sinnena. Många har blivit så »museala», att de snart är färdiga att sättas in bland åskådningsmaterialet på museet!

Detta var något om de motsättningar, som tyvärr förefinnas. Ingen skall med det sagda kunna påstå, att den som skriver detta är fientligt inställd till museiverksamheten eller det strängt vetenskapliga arbetet

i övrigt på hithörande gebit. Men reagensen mot överdrifterna är naturlig. Vi börjar snart att storkna på kulturkonserver ute i landet. Man fordrar en mera levande andlig konstans i den ideella födan, ett mera befruktande samarbete i den samhällsvård, som hembygdsrörelsen tagit upp på sitt program. Det finns glädjande symtom. Jag tänker bl. a. på den levande museiverksamhet, som prof. Helge Kjellin bedriver i Karlstad. Där har museet blivit ett centrum för landskapets skiftande kulturliv på ett sätt som måste befrukta samtiden. Och jag har iakttagit liknande tendenser även på andra håll.

Den enande linjen just nu bör vara en strävan framåt med förbindelsekedjan bakåt obruten. På den linjen bör land och stad mötas. Det förefaller som om Samfundet för Hembygdsvård är inne på den rätta vägen. Dess verksamhet bör omsluta inte bara hembygdsföreningar utan även de ideella sammanslutningar i övrigt, som har hembygdsvården på sitt program. Att nyskapa är viktigare än att ensidigt konservera vad som redan skapats. Det finns så mycket i tiden som behöver tillrättaläggas, ansas och vårdas. Detta gäller inte minst bostadsfrågan. Hur man bygger och hur man bor. Men det gäller också trädgårdskultur, slöjdverksamhet, allmogekonst, musikliv och naturskydd.

I hembygdsrörelsen har hittills naturskyddet och naturintresset intagit en mycket blygsam plats. Det är omöjligt att överskåda de skador den krasst inställda samtiden åstadkommit på oersättliga naturvärden genom huvudlösa skogsskövlingar, ödeläggelser av kulturminnen, sjösänkningar och en hel del andra ofta meningslösa naturregleringar. Reagensen har vanligtvis kommit, när det redan varit för sent att göra rättelse. I framtiden måste allmänheten lära sig att reagera i tid. Därtill fordras upplysning och åter upplysning. Blicken för naturens väsentligheter måste skärpas och ett känsligt samvete för naturskyddet väckas till liv. Massor av värdefulla naturegenheter står fortfarande oskyddade i vårt land, utan tillsyn och vård, ett värnlöst byte för samvetslösa förstörare.

Samma är förhållandet med djurlivet. Rovjakt och tjuvskytte florerar i stor utsträckning i skogarna, ett skrämmande vittnesbörd om den rådande okunnigheten. Respekten för varelsernas liv och dess rätt till vård och skydd från de behärskande människorna kan dock aldrig erhållas genom en yttre mekanisk kunskap. Kärleken till vad som lever och rör sig i det stora livssammanhanget måste komma inifrån, måste vara intimt anknuten till hembygdskänslan. Trädgården bör

vara utgångspunkten. Därifrån kommer de många impulserna. Blommornas doft och fägring, insekternas skiftande liv, fåglarnas sång och deras betydelse i naturhushållet. Allt vad skönt och förunderligt är och som famnar hemmet och bygden, bildar miljön eller den sfär vari man lever. Tro aldrig att man kan stävja exempelvis tjuvskytten med stränga förordningar och kyligt uppställda paragrafer. Det skapar desperation och gör lagbrottet till ett tjusigt äventyr. Det är den rätta inre känslan för naturens storhet, dess outsinliga reserver av skönhet och behag, respekten för liv i alla dess former som skapar det rätta djur- och naturskyddet. Skapa ambition hos det bredare folklagret, gör skogsfolket solidariskt med djurskyddet och en ny anda skall växa fram med vidare vyer och innerligare samkänsla.

I detta fall skulle i vårt land mycket kunna uträttas, om de spridda ideella organisationerna insyftade sig på ett samgående i sina strävanden. Jag tänker på Naturskyddsföreningen med dess utomordentliga krafter. Vilken fond av levande kunskap och sund reagensanda. Och dock når denna förnäma sammanslutning endast i undantagsfall fram till den breda allmänhet, som framförallt borde bearbetas. Naturskyddsföreningen har gjort landet och framtiden ofantliga tjänster. Men kretsen har hittills varit alltför sluten, dess möjligheter att famna landets naturintressen alltför små. Varför inte ett samgående med hembygdsrörelsen? Där finns de rätta utgångspunkterna och formen bör vara lätt att finna.

Som synes finns här ofantligt mycket mera av uppgifter som enar än som skiljer. De motsättningar, som jag försökt att klarlägga, håller just nu på att utplånas. Insamlings- och konserveringsepoken lider väl också nu mot sitt slut. Nu gäller det att finna den enande linjen, skapa nya utvägar och gå vidare.

Albert Viksten.

FRÅN JOHN STENS BARNDOMSBY

Det hände en gång för något mer än hundra år sedan att en av vadmalsbönderna i Sundsätters by av Njutångers församling i Hälsingland greps av ett dittills i bygden okänt byggnadsraseri och på sin ägandes tomt smällde upp en tvåvåningsbyggnad av aktningsvärda dimensioner. Händelsen skulle naturligtvis firas på vedertaget sätt, men då värden under pokulerandet råkade skryta en smula för öppet av sitt fina, fast ännu ej riktigt färdiga bygge, då valkade en av gästerna, bonden Jon Ersson från Qvaftjern försmädligt på bussen och förkunnade, att fast han inte hade en stock framkörd och inte en plank i huset likväl hade den äran att inbjuda samtliga gäster att beskåda »storbyggningen» den som innan julen kom skulle resa sig på hans gårdsplan. Och den skulle vara minst lika stor och till och med ha fönstergåtarna insatta . . .

Värden på stället blev anmärkningsvärt tyst efter detta men de övriga närvarande togo honom skrattande på orden och lovade att punktligt infinna sig till dags dato.

Detta hände som sagt för ungefär hundra år sedan och en midsommarafton var det. Och när de påtingade timmermännen några dagar därefter infunno sig för att påbörja det nya bygget fanns fortfarande varken plank eller timmer att ta händerna i. Men inne i stugan sutto Jon Ersson och hans tre vuxna söner och då timmergubbarna en smula bryskt undrade om de händelsevis hade fått fel på ögonen, eftersom de inte sågo något att bygga av, torkade sig Jon Ersson långsamt om munnen med avigsidan av handen och förklarade barskt, att de väl åtminstone kunde tåla sig tills folk fick maten ur munnen. Men sedan måltiden var avslutad och bordsbönen läst, selades hästarna på och letades yxorna fram, och innan timmermännen blinkat bort förvåningen ur ögonvråarna var den första släpforan av stadigt furutimmer redan nere vid tomtplatsen. Och när julen kom, kunde löftet verkligen infrias och byggnaden stod färdig med både golv och »gåtar» och med lätta och läckert murade öppna spisar i många rum och stora salar. Och när inredningen var klar, kom målaren till gårds.

Han var annars kyrkoskriven i Harmånger och duktig i sin konst.

När Jon Erssons byggnad stod färdig och målaren fullbordat sitt värv, liknade det mera en stormans sommarslott än en bondstuga i en stenig hälsingeby.

Och som gubben Jon Ersson inte fann sig ha någon anledning att stanna vid halvgjort arbete och husets fruntimmer sedan länge hade tapetväven klar, så fick målaren gå igenom hela huset med sin limfärg och sin brinnande färgglädje. Och när han, efter fullbordat värv, lämnade det, liknade det mera en stormans sommarslott än en bondstuga i en liten stenig hälsingeby. Och sitt kärleksfullaste arbete ägnade han åt takbårderna, vilka i en del av rummen äro smått och fint och kärleksfullt arbetade men i andra åter huvudsakligen bestå av raffinerat placerade färgklickar. Mesta mödan har han tvivelsutan nedlagt på ett av övre våningens rum, där väggfältens limstrukna väggar krönas av en originell bård, bestående av säkert ett femtital välmålade huvuden med stickande ögon, krokiga näsor och krulligt hår. Och som väggarnas målade girlander mellan de två fönstren äro fullkomnade med en långrockad Moses med katekesen i hand, så har kammaren

Målaren gick genom hela huset med sin limfärg och sin brinnande färgglädje.

blivit döpt till Israels barns kammare. Och om rummet näst intill med sin tegelröda vägg och sin mot denna underbart stående blågröna panel en gång kommer att döpas till »Röda havet», så hoppas jag att det inte kommer att stöta vare sig profant folk eller det klerikala ämbetet.

Allt som allt — om det går som den nystartade hembygdsföreningen tror och hoppas att den hundraåriga byggnaden inom närmaste tiden kommer att förvandlas till socknens hembygdsgård, är bygden enbart att gratulera.

Några hundra meter från denna pampiga exponent för 1800-talets byggnadsglädje ligger en liten låg stuga med två rum och en förstubro, delvis tillverkad av huggen sten. Den är enkel och tidlös i stilen det enklaste hem för människor, som inte begära eller kunna få mer än det allra nödvändigaste. Men inom väggarna av den lilla stugan

fostrades en liten gosse, som en gång skulle bli en av sin tids största hopp på det konstnärliga området, nämligen artisten John Sten, som en gång drog ut härifrån med kappsäck i hand för att söka sin lycka... och fann den. Kanske dock icke på det sätt som han en gång tänkt. Sannfärdiga uppgifter och hans egna ord ha på ett både rörande och gripande sätt berättat om den ärans törneväg, framför alla, som är så många konstnärer förbehållen. Men om lycka betyder att lyckas, då dog John Sten mitt i sin lyckas fullkomning, under en febrilt uppdriven arbetsperiod på det färgglödande Bali i Söderhavet.

Det är kanske långsökt, men när man ser den gamla Jon-Ersgårdens lysande, rena färger och jämför dem med färgerna i John Stens frejdigaste kompositioner, då kan man inte undgå att undra, huruvida den gamle allmogemålarens orgier på Njutångers blivande hembygds-gårds väggar i alla fall inte var det frö, som en gång växte upp och slog ut i eldig och berusande blom under den inspirerade konstnärens pensel.

Karin Collin.

EGNAHEMSNÄMNDEN OCH BOSTADS- BYGGANDET I GÄVLEBORGS LÄN

Att påverka och leda den lantliga bygghusväsendet, som icke nås av några bygghusnämnder, är ingen lätt uppgift, och den blir än mera ansvarsfull, där som i Gävleborgs län arvet från fäderna enligt sakkunnigas omdöme i sällspord grad förpliktar. Ingen ligger dock ifråga om den mindre bebyggelsen närmare till att påtaga sig den uppgiften än vederbörande egnahemsnämnd, och i Gävleborgs län har egnahemsnämnden under de senaste 15 åren allvarligt strävat att fylla sina skyldigheter i detta hänseende.

Utgångsläget för dessa strävanden var följande. Under egnahemsrörelsens tidigare år — den är nu 30-årig och alltså vuxen — saknade den givetvis stadga och blev ett lätt offer för den smakförsämning, som ännu i början av detta sekel ohejdad härjade landet. Och denna smakförsämning drabbade kanske rent av egnahemsverksamheten hårdare än annan bygghusväsendet, ty vad låg närmare till hands, än att de befolkningsgrupper, i vars tjänst den nya verksamheten stod, använde förkrigs- och krigsårens stigande inkomster till att i sitt bygghus manifestera en förhöjd social nivå. Detta skedde ofta genom att — efter vårt sätt att se — bygghus fult och dumt.

Då landshövding Sven Lübeck tillträdde sitt län och blev egnahemsnämndens ordförande, kunde han alltså konstatera, att det i nämnda hänseende icke var väl beställt utan tvärtom ganska dåligt. Han påkallade också nya principer i egnahemsnämndens arbete och understöddes därvid kraftigt av Hushållningssällskapets sekreterare Arvid Flytström. Så småningom utarbetades den egnahemsnämndens serie av typritningar för bostadshus, som här exemplifieras med en bild och som under det sista årtiondet i icke obetydlig grad påverkat egnahemsbygghuset i länet och för övrigt även den av egnahemsnämnden oberoende bygghusverksamheten.

Ifrågavarande typritningar utformades av bygghusingeniör Carl Bååth, Bollnäs, vars uppdrag innebar, att han i möjligaste mån skulle ansluta till Hälsinglands och Gästriklands lokala bygghusstraditioner.

Då dessa typritningar för ett 10-tal år sedan fördes fram, fick man göra ganska egendomliga erfarenheter. På den rena landsbygden accepterades de till att börja med icke alls — man fann där formgivningen efter den gamla svenska stugan för torftig.

Vid några av länets förnämsta storindustrier med egna lokala egnehemsbolag gick man delvis andra vägar och kunde göra detta desto mera målmedvetet, som man hade möjlighet till en fortlöpande och effektiv kontroll.

Det var emellertid vid industriplatserna och i andra tätbebyggda områden, som typritningarna från början rönt den mesta förståelsen, och man tyckte sig märka, att vid en ny storindustri med en förhållandevis ung och säkerligen ganska radikal arbetarstam godtog man lättast den frondering mot »villabebyggelsen» som typritningarna innebar. Och än idag kan man konstatera, hur vid en gammal industriplats med en relativt burgen och bofast arbetarstam villabygget och en däremot svarande heminredning favoriseras. Där skall av bottenvåningens två rum och kök ett rum vara matsalen med ekmöbel och spegelbuffé samt mycket mörka tapeter.

Så småningom vandrade dock den moderniserade men traditionsbundna allmogebebyggelse, som egnehemsnämndens typritningar ville representera, via industriplatser och samhällen — och den vägen är ganska anmärkningsvärd — ut på landsbygden, och även här upprepades erfarenheten att en mot borgerligheten kritisk inställning gärna deltog i typritningarnas opposition mot årtionden av byggnadsdekadans.

10 år är en ganska lång tid och dessa typritningar, som utan att hava varit allenarådande inom verksamheten dock i viss mån varit normerande, tillkommo före Stockholmsutställningen 1930 och falangen Asplund-Åhréns »acceptera», vars idéer just nu kan slå ut i ganska konstiga blommor i länets avkrokar. Bannlyst från egnehemsverksamheten ha resultaten av den nyssnämnda arkitektfalangens saklighet ingalunda varit i länet, utan har egnehemsnämnden under senare år vid flera tillfällen godtagit byggnadstyper, som kunna gälla som den lantliga kusinen till en Sundahls eller Åhréns storstadsbarn. Kanske är det också hos de 6 arkitekterna bakom »acceptera» och deras propaganda man har att söka ursprunget till det ökade intresse för en bättre inredning av bostaden, som nu tydligt gör sig gällande givetvis med början i tätbebyggda områden. I detta hänseende återstår en mycket stor arbetsuppgift på den verkliga landsbygden, när primitiviteten

Byggnad i Hälsingland uppförd efter Egnahemsnämndens typritning nr 3 A.

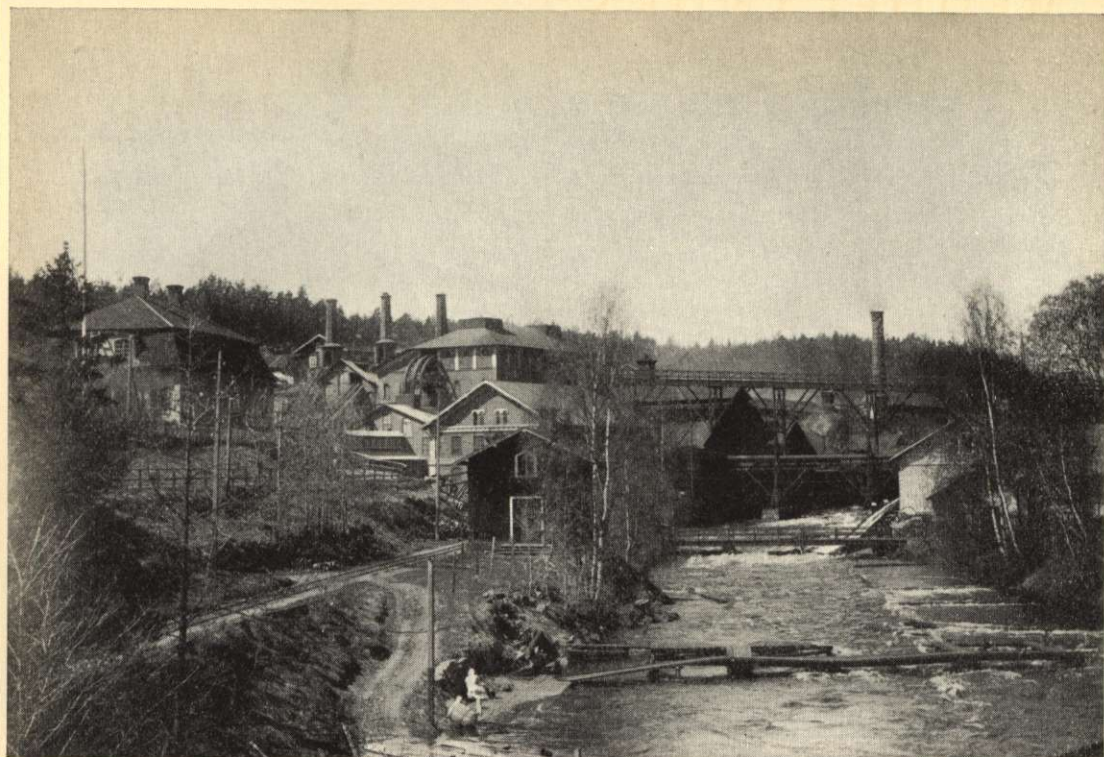
ibland icke lämnar något övrigt att önska och där förståelsen för en bättre standard säkerligen icke kommer att vinnas av en i nuvarande primitiva förhållanden uppvuxen redan medelålders generation.

Ha under de sista 10—15 åren egnehemsverksamhetens i länet strävanden i första hand gått ut på att återföra byggenskapen till en ur teknisk och ekonomisk synpunkt riktig enkel yttre formgivning, så torde man det närmaste årtiondet i långt högre grad än hittills lämpligen böra inrikta sig på att inom den ekonomiskt fördelaktiga byggnadskroppen finna den för olika ändamål — exempelvis lantushållet eller bostaden vid fabriken — lämpligaste planlösningen och inredningen.

Säkerligen finnes här ett arbetsfält, där Samfundet för Hembygdsvård och egnehemsrörelsen med fördel kunna arbeta vid varandras sida.

David Pålman.

IGGESUNDS JÄRNVERK

AKTIEBOLAGET IGGESUNDS BRUK

— GRUNDAT 1685 —

rekommenderar sina erkända kvalitetstillverkningar, vilka kontrolleras i löpande drift vid egna sågverk och fabriker.

Ramsågar, Cirkelsågar, Fällningssågar, Hugg- och Barkmaskinsknivar, Maskinhyveljärn, Bessemerstål, Lancashire- och Compoundjärn.

A-CEMENT och SMÄLTCEMENT

Cementrör och -brunnar, Eldfast Tegel och Lera, Takpapp, Taktjära Jute- och Tjärdrev, Trätjära m. m. till billigaste pris hos

TELEFONER
Söderhamn
41 11 och 41 22

KOMMANDITBOLAGET
AXEL E. MADSEN • Stugsund

MEDDELANDEN

Byggmästarkurs i Hälsingland.

Samfundet för Hembygdsvård höll i samverkan med Gävleborgs Läns Hushållningssällskap, Gestrike-Helsinge Hembygdsförbund och Karsjö Hembygdsförening, den sistnämnda som initiativtagare, en första lantbyggmästarkurs i Karsjö i Hälsingland under tiden 14—24 april i år. Ledare för denna kurs voro fil. dr. John Nihlén och undertecknad. Övriga föreläsare voro länsintendent Ph. Humbla, Gävle, rektor Karl Hedlund, Storvik, konstnären Bertil Damm, arkitekt H. Junaus från Statens egnahemsstyrelse och amanuens C.-H. Tillhagen.

Undertecknad, som ledde husbyggnadsundervisningen, lade denna från början på en friare, mera individuell linje än där ett av Skolöverstyrelsen fastställt program måste tillämpas. I anseende till kursdeltagarnas olika ålder och föregående utbildning fann jag detta sätt mycket lämpligt om än 20-talet deltagande var väl stort, så den från början fastställda ordinarie arbetstiden måste utökas.

Här nedan endast några blinkar från arbetet. Vid de uppmätta äldre träbyggnaderna från Karsjö by bör framhållas den intressanta och vackra gården »Gammellocks» med anor från Vasatid. Vid utfärd till »Karlsgården» i Järvsö hade vi som svarande med oss »Mårta-Olle» från Karsjö, med generationers arv i vetande från timmermän och snickare. Bland förebildliga ombyggnader besökte vi med synnerlig behållning fru Margareta Topelius' fullt tidsenligt inredda gamla hälsingeträslott.

Till kursen hade så deltagarna fått taga med sig sina egna verkliga arbetsuppgifter för dagen. De flesta gällde ombyggnader av gamla allmogegårdar ofta med ekonomibyggnader, men också nybyggnader. Särskilt intresse ägnade vi nya byggnadsmaterial, om vilka frågorna formligen haglade. Vid planläggning av bostadshus fick husmoderns arbetsområden sitt alldeles särskilda kapitel — inte ens köksträdgården med grönkålen från prydnadsväxt till färdig föda, lagad och som råkost, undgick att komma med på ett hörn. Vi sökte ploc-

G. Juhl

BYGGMÄSTARE - HUDIKSVALL

Kostnadsförslag

Alla slags byggnadsarbeten

Kyrktornsrestaurering

Förgyllning av kyrkspiror m. m.

Byggnadsentreprenader

Värderingar

Omsorgsfullt och tillförlitligt utförande.

Tel. 282 Temperance - Håstagatan 16

Vågbro Snickerifabrik

Byggmästare L.E.LARSSON

Postadress: Vågbro, Söderhamn

Telefon: Söderhamn 195

Utför:

BYGGNADSENTREPRENADER

BYGGNADSSNICKERIER

BUTIKSINREDNINGAR M. M.

Infördras kostnadsförslag

Byggnadsvaror

Hyvlade och ohyvlade Trävaror, Listverk, Snickerier, Fanér, Papp, Ankarboard, Tak- och Murtegel, Slagglattor, Cement. — Allt till lägsta dagspriser.

Infordra offert!

LERVIKS UPPLAG

SUNDSVALL - Tel. 14 56, Bost. 49 57

Medelpads Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

★

Tillhandahåller av prima kvaliteter

*Fodermedel, Hönsfoder,
Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.
Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,
Torvmull, Jordbrukskalk,
Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.*

Hembygdsvänner!

Vid behov av alla slags
L J U S K O P I O R
vänd Eder alltid först till

Gävle Kopieringsanstalt

Staketgatan 15 - Tel. 22 44

Snabb leverans. Billiga priser.

Försäljer även alla slags
RITMATERIALIER

Prova våra till- verkningar av

Svagdricka, Läskedrycker,
Vichyvatten, Punsch- och
Likörextrakt och Ni blir
säkert nöjd med dem.

**HALLENS
BRYGGERI**

KILAFORS - Telefon 40

ka bort egnahemstypernas mångfald och koncentrera oss på bättre lösningar och utbildning av de mest byggda typerna. Vi sökte taga fasta på de vanligaste urfelen ur hembygdsvärds- och skönhetssynpunkter: verandorna, balkongerna, trasigheterna i byggnadskroppens och framför allt i takens former samt först och sist beträffande den yttre färgbehandlingen, där ett tidigare predikande om »rött och vitt» som evangelium ställt till mycken oro och skada i svenskt landskap. Alltid sökte vi visa en bättre lösning av ett problem vi angrepo, och alltid ställdes uppgiften i ekonomisk belysning.

Kursdeltagarna, hälsingar utom en, voro vakna och togo skäl samt var samarbetet med dem ett nöje, en upplevelse. Diskussion om ett uppsatt ämne hörde till våra samtalsformer.

Den trevna avslutningen förrättades av landshövding Lübeck i närvaro av representanter för bygden, för hushållningssällskapet, för kyrkan, skolan och pressen och den enkla middagen efteråt gick i hälsingebygden tecken.

Karsjö, den stilla, lugna bondebyn i ett stort och stolt landskap, tämligen befriat från stations- och industrisamhällets värsta skräckbebyggelse fann jag vara en idealisk plats för en framtida mera stadigvarande lantbyggmästarskola för Gävleborgs län.

Torsten Stubelius.

Tag vara på de gamla fotografierna!

I snart sagt alla hem finns det fotografialbum — från morföräldrarnas sammetspärmade och mässingsläsförsedda kartonbladsalbum till våra dagars bokformade, eleganta spiralfjädersdito. De senare vårdas kanske med pietet och förses med sköna, textade bildunderskrifter, men det gamla hederliga familjealbumet, som var med när seklet var ungt, slängs gärna till lek sak åt den tredje generationens barnkammarvildbasare.

Och vad förtjäna de bättre, alla dessa konterfej av kreti och pleti, alla dessa bleknade parafigurer från anno dazumal, då fotografikonsten var lika ung som människorna bakom uppgillrade gårdesgårdar, emmastolarna och allt vad det var, förföllo gamla.

Kunde vi samla alla dessa fotografier,

Under Stockholms- vistelsen

rekommenderar Stockholms Sightseeing Co. sina reguljära rundturer i staden och omgivningarna. Dagliga turer till Uppsala, Skokloster och Gripsholm. Bussar avgå från Nationalmuseum. Förstklassiga guider stå till förfogande och bussar uthyras till större och mindre sällskap.

Vår resetjänst står till förfogande för planering av speciella turer.

Stockholms Sightseeing Co.

HAMNGATAN 14 · TELEFON 20 54 49

Trädgårdsanläggare

Ivar W. Ohlinder

Hackspettsvägen 33

Ålsten

★

Telefon 25 42 62

Wallins Rörläggeri

Storgatan 22 · Tel. 803

H U D I K S V A L L

Utför Värme-, Vatten-,
Avlopp-, W.C.- och Bad-
rumsanläggningar m. m.

*Förstklassigt arbete till humana priser
Förslag uppgöras · Infordra offert*

Sundsvalls- banken

Hudiksvall

Utlämnar förmånliga lån

Vid bosättning

och komplettering av Edert
hem vänd Eder till oss.

Specialitet: Allmoge-
möbler, Bord, Stolar,
Skåp, Kistor m. m.

Välgjort arbete. Humana priser.

Delsbo Snickerifabrik

J. Larsson   Telefon 66

Dagligen färsk

MJÖLK och GRÄDDE

Färskt Mejerismör
Ost, Ägg och Bröd

VARORNA HEMSÄNDAS

LJUSDALS ANDELSMEJERI

Telefon: Huvudaffären 148, Filialen 44

som nu den uppväxande sparsamma sven-
ska barnkontingenten som bäst håller på
att demolera, skulle vi sannolikt ha kan-
ske 2/3 av de sista två generationernas
svenskar avbildade — låt vara icke precis
efter le dernier cri men på ett sätt, som
rasbiologer och släktforskare med glädje
skulle godtaga. Därför: hellre än Ni låter
det gamla familjealbumet förstöras, spara
det eller sänd det till något museum! Men
glöm därvid inte att anteckna data un-
der porträtten — vem, vad och när —
och för övrigt allt som kan ha person-
historiskt intresse!

Men familjealbumet innehåller vanligen
icke bara porträtt. Där finns ofta även
gamla bilder av kulturhistoriskt värdefulla
föremål, av intressant gammal bebyg-
gelse, av natur, som sedan skövlats osv.
Även detta material är av största värde
— många gånger är det absolut oersättligt.
Ett fotografi säger ofta mer än den bästa
beskrivning. Många gånger har jag under
folkloristiska undersökningar förgäves strä-
vat efter klarhet i någon dunkel punkt,
tills jag äntligen i en skräpig dragkista fun-
nit texten ypperligt utlagd i det gamla tra-
siga familjealbumets tummade bilder. Det
lyckas exempelvis sällan att få en fullt
adekvat beskrivning av en arbetsdräkt —
ett fotografi löser på ett ögonblick svårig-
heten för forskaren. Eller tänk Eder, att
en sagesman skall försöka ge en åskådlig
bild av en maskin, ett arbetsförfarande,
en verktygsdetalj, som han kanske sett för
en 60 år sedan, kanske helt flyktigt och
utan att ha klargjort för sig dess verk-
ningssätt. Han skall i regel aldrig trots
bästa vilja kunna göra det till full belåten-
het. Här löser ett gammalt fotografi pro-
blemet både hastigt och korrekt.

Bevara därför Edra gamla fotografier!
Och låt inte tanken, att vad just ni har
är för enkelt och alldagligt att rädda un-
dan glömskan, avskräcka er. I regel är
det nämligen det alldagliga som det efter
ett par generationer är svårast att få ett
grepp om. »Det här är väl ingenting», sä-
ger man — och så överlämnas det åt glöm-
skan, trots att den roll det spelat mången
gång varit ofantligt mycket mera betyd-
sefull än den exklusiva detaljen, som be-
lönats med monter i provinsmuseet, och
som ofta duger lika litet till att ge nyc-

Fordra kvalité!

Begär därför

Långtidspastöriserad

MJÖLK

från

Söderhamns Mejeriförening

Telefoner 435 och 935

Söderhamns stads
och
Sydöstra Helsinglands
Sparbank

Kungsgatan 9, Söderhamn

Högsta inlåningsränta
Lägst utlåningsränta

Hemsparbössor tillhandabålles

Värmeledningar

Vatten- och avloppsledningar utföras snabbt, billigt och omsorgsfullt.

Telefon 80

Bollnäs Rörledningsbolag

Trädgårdsgatan 19 • BOLLNÄS

Röste Tegelbruk

BOLLNÄS

(Innehavare Olsson & Engström)

Tel. Röste 30

★

*Tillverkar
och försäljer prima murtegel
till synnerligen förmån-
liga priser.*

Hembygdsvårdare

anlita

Bollnäs Sparbank

vars uppgift är att gynna och stödja

Eder med penninginsättning och

*lån inom bankens verk-
sambetsområde.*

★

Öppet helgfria dagar kl. 10—2.

788 är telefonnumret till

Porla-Bryggeriet

Ortens mest hygieniska och
moderna svagdricksbryggeri.

Innehavare:

KNUT LIDEGÅRD

BOLLNÄS

keln till det framfarnas förståelse som en frisk ko till att spinna silke — för att nu tala med salig kung Gösta.

C.-H. T.

Från Gästrikland 1936,

kulturhistoriska föreningens årsskrift, har utkommit och är som vanligt en omväxlande och läsvärd bok med intressanta artiklar av olika författare. Länsintendenten Ph. Humbla ger en rekapitulation av segelsjöfartens historia under de senaste århundradena i samband med en redogörelse över briggen Gerda. Gravstensfynden som gjordes under trefaldighetskyrkans restaurering beskrivas av Märta Lindeberg. Gösta Berg skriver om ålskinnsäckarnas förekomst i Norrland och rektor Karl Hedlund redogör för Gestrike-Helsinges hembygdsförenings verksamhet under tio år.

Järvsö hembygdsförening

höll i april sitt årsmöte under ordförandeskap av kyrkvärden Hans Jonsson. Efter föredragande av styrelseberättelse och olika val diskuterades flera viktiga frågor, bl. a. förslag om fotostatering av kyrkoböcker från 1600-talet, varvid mötet beslöt hemställa till kyrkorådet att föranstalta om fotostatering. I samband härmed beslöts att anordna en kurs i läsning av gamla skrivstilar under ledning av herr J. Hanzén. Årsmötet uttalade sig för att bringa till stånd en hembygdsbok och beslöt hänskjuta frågan till skolstyrelsen. På förslag från föreningen Ojeberget beslöts att inbjuda Samfundet för Hembygdsvård att hålla sitt årsmöte i Järvsö 1938. Efter förhandlingarna höll länsintendenten Ph. Humbla ett föredrag över ämnet »Inför en fornminnesinventering i Hälsingland» och som avslutning höll Samfundets representant, fil. kand. Sven A. Rydberg, ett medryckande anförande om »Ungdomen och hembygdsvården».

Njutånger och Iggesund

i Hälsingland har nyligen bildat en hembygdsförening. Vid ett möte, som hölls under ordförandeskap av fröken Karin Collin, beslöts bildandet av en förening. Ett anförande hölls om den moderna hembygdsvårdens syfte av Samfundets representant, fil. kand. Sven A. Rydberg.

Aktiebolaget TEGELINDUSTRI

FORSA

tillverkar och försäljer
från lager och genom
ombud, alla sorters

Murtegel och Dräneringsrör

till ortens lägsta priser.

Telefoner Sörforsa 17 och 60

Höljebro Bryggeri

SÖDERALA

Telefon Söderala 70 a

★

Levererar

förstklassiga tillverkningar av

Svagdricka

Mineralvatten och

Läskedrycker

Söderhamns Färgindustri A.-B.

rekommenderar sin tillverkning av

1:ma färdigkokad »Ideal Rödfärg» med 10 % linolja, vanlig kokad rödfärg.

Finrivna blyvitts- och oljefärger i alla kulörer för utvändig målning.

Pansarfärg, rostskyddsfärg för plåttak och järnkonstruktioner.

»Mot Röta.» En impregneringsolja mot röta och svampbildning. Bästa impregneringsmedel för spåntak, ytterpaneler, staket samt för ladugårdar, stall och källare. För att erhålla en täckande färg kan »Mot Röta» blandas med brunocker eller umbrafärger. Till spåntak blandas blyerts och kimrök i oljan.

Bonvaxet »Ideal» fast och flytande.

Prima varor garanteras. Offert och färgkartor på begäran. Fabrik och kontor vid Faxeholmen. Tel. 1055.

Begär alltid

Pilsner, Vichyvatten och
Läskedrycker av

Söderhamns Bryggeri Aktiebolags

välkända tillverkningar.

Telefoner 20 och 28.

L I T T E R A T U R

Hembygdsvård och hembygdsvurm

är namnet på en broschyr, författad av Bertil Waldén och utgiven av Saxon & Lindström. Det är ett vaket diskussionsinlägg i den aktuella frågan om hembygdsrörelsens nyorientering, ett anatema över rörelsens vrånga tendenser, ett försök till positiv inriktning. Kritiken måste i stort sett anses vara befogad.

Författaren klandrar gärna hembygdsföreningen, som ägnat stor möda åt att skapa en bygdegård men låtit traktens stolta forntidsmonument profaneras. Där kan kritiken stundom synas för hård. Man behöver bara tänka på svårigheterna att få Uppsala högar med omgivning fullt fredade eller på de många gravhögar, som spoli rats av villabebyggelse i huvudstadens närhet för att inse hur liten makt de vårdande och vakande i många fall ha även där de ha lagen till sin hjälp. Det måste väl också sägas, att ej få av våra kulturminnen räddats genom hembygdsvårdares ingripande, ej minst under den tid, då den officiella fornvården ej verkade så effektivt som nu. All hembygdsrörelse har dock ej tagit sig uttryck i hembygdsgrändar och just nu är det ännu mindre fallet än förr.

Många sunda ord sägas om de aktuella uppgifterna. Författaren betonar att verksamheten måste bli en sund, praktisk vård av hembygden, vara sin bygds samvete; den måste söka samarbete och kontakt, vinna ungdomen och få beröring med skolan.

Kanske hade man av den förträffliga landsantikvarien utom dessa allmänna anvisningar väntat några mer praktiska råd. Ty programmets förverkligande är ingen lätt sak. De enskilda initiativen nå icke långt, bygden har vuxit in i sitt totala sammanhang och för att få bukt med svårigheterna måste de angripas från en centralare punkt. Det gäller hela den väldiga egnahemsbebyggelsen, det gäller framför allt vägarna, ägostyckningen o. s. v. Även samarbetet med skolan och folkbildningen bör angripas från två håll.

Här är samarbetet ett livsvillkor. Svensk kulturvård får inte vara sig själv nog. Hembygdsvurmen kan ta sig olika former; den finns inte endast bland hembygdsgrändens gamla väktare. Den ena vurmen kan vara lika farlig som den andra.

Vilka stora resultat skulle vi inte kunna nå i vårt land, om vi kunde finna en form för effektivt samarbete mellan representer för kulturvård, hembygdsvård, naturskydd och besläktade rörelser för att sedan gemensamt angripa problemen. Vad är anledningen till att vi så bedrövtligt sackat efter andra kulturländer när det gäller aktuell hembygdsvård och landskapsgestaltande? Ett par av orsakerna äro: detaljsyn och småprat, bristande sammanhållning, frånvaron av klara linjer; det gäller både vetenskaplig och folklig hembygdsvård. Waldéns skrift aktualiserar hela frågan. Måtte den åstadkomma självvrannsak och väckelse.

J. N.

Carl Larsson i By

har i Vestmanlands läns Tidning utförligt anmält ovannämnda bok. Författaren skriver bl. a.:

»Det är minsann inte lätt för en hembygdsförening eller enskild hembygdsvårdare att hinna med i alla vägmöten, hinna se eller ens få veta allt som hotar bygdens fornminnen och andra kulturella värden med förstörelse, och även om man får veta det i tid, kunna göra något däremot. Vi ha t. ex. våra vägarbeten, som planeras inom vägstyrelserna eller på vägstämmorna, där i regel ingen sitter inne med nog lokalkännedom eller nog stora arkeologiska intressen och insikter att ens veta att en föreslagen vägsträckning tangerar en forn lämning...

Även om hembygdsvårdarna i en bygd har anseende och inflytande, så råar de sällan på myndigheter och framför allt inte på schaktmästare. Schaktarkulturen, som skall rakt fram genom landskapet, som hatar trän och föraktar fornminnen, älskar grusåsar som storätaren biffstekar och som har den raka, döda linjen till ideal, är en av vår tids mest förödande krafter. I ett fall bad hembygdsvårdaren för ett gammalt

päronträd i en by en gång i världen planterat av en lantvärnsman, som varit med i krigstumlet kring Napoleon Bonaparte och kommit med livet och ett par päronkärnor hem, ett päronträd med hård och tråkig frukt, men som var vackert varje vår, då det blommade, som gladdde alla gamla i byn, och som hade sin lilla historia. Hembygdsvårdarna bad fåfängt, trädet sågades ner, vägen kunde inte böja av för ett träd. För ett gammalt träd! Pfui!

Lika svårt att inte säga hopplöst är att kämpa med byggmästare och arkitekter ute på landsbygden. De hör inte på vad en hembygdsvårdare säger, de bygger precis som de tänkt sig...

Författaren avslutar sin artikel med följande ord:

»Den nya uppgiften är svårare än man kan tro och man förstår att enkelt blygsamt folk inte törs på den. Även en kulturramp kan gå bet på den.»

Edsbyns Cementvarufabrik

Telefon 93 · EDSBYN

försäljer Cementrör,
Brunnsringar, Mur-
sten, Cement, Kalk
och Mursand m. m.

Tillse vid köp av rör att de äro datumstämplade i godset och har en ålder av minst sex veckor.

I Helsinglands urgamla linbygd

tillverkas landets förnämsta

Hemslöjdsgarn av lin

känt och välkänt av alla utövare av
hemvävning.

*Holma-Helsinglands
Linspinneri & Väfveri Aktiebolag
Sörforsa*

Endast det bästa

ÄR GOTT NOG!

Fordra därför att dryckernas
etiketter bära vårt firmanamn

Bollnäs Nya Bryggeri Aktiebolag

Telefoner 1 och 13

BOLLNÄS

I Helsinglands urgamla linbygd

tillverkas landets förnämsta

Hemslöjdsgarn av lin

känt och välkänt av alla utövare av
hemvävning.

*Holma-Helsinglands
Linspinneri & Väfveri Aktiebolag
Sörforsa*

Endast det bästa

ÄR GOTT NOG!

Fordra därför att dryckernas
etiketter bära vårt firmanamn

Bollnäs Nya Bryggeri Aktiebolag

Telefoner 1 och 13

BOLLNÄS

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Ärg. 18. Nr 5. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 119424

HEMBYGDSRÖRELSEN HAR UPPTÄCKTS

Så sammanfattade nyligen en svensk landsortstidning sina intryck av hembygdsvården och dess yttre framträdande under sommarens mönstring.

Det är knappast någon överdrift. De sista tre, fyra åren ha medfört icke endast en sällsynt yttre framgång för hela rörelsen utan också en samling kring nya positiva uppgifter, som ryckt med sig nya människor och berört allt flera olika grupper och klasser. Man kan utan tvekan tala om en nyorientering, ännu så länge oklar i vissa linjer, på många sätt famlande, men ändå en betydelsefull realitet.

Den som nu kritiserar hembygdsrörelsen av år 1937 och efterlyser levande former och nytt liv har stirrat sig blind på de faktiska överdrifterna och ej velat se vad som har hänt; han är med andra ord tio år efter sin tid.

Bland sommarens hembygdsfester finns mycket värdelöst och andefattigt, men bortser man härifrån kvarstår dock intrycket av att dessa fester, nu talrikare än någonsin, utgöra en värdefull insats i vårt kulturella liv. Deras innehåll återspeglar hembygdsrörelsens växande kraft, föredragen äro en slags programförklaring, vars

innehåll talar sitt tydliga språk om förnyelse och vars tolkare ur olika läger — prins och torpare, excellens och lärare — ge en antydning om att rörelsen redan vuxit ur sin isolering. Aldrig har detta framträtt så tydligt som denna sommar; sällan har hembygdsidéerna fått en sådan vidsträckt publicitet. I sanning: Sveriges hembygdsrörelse har upptäckts!

Anledningen är icke svår att finna. Det har uppstått en spontan reaktion mot de överdrivna museala pretentionerna, rörelsen har orienterat sig mot en levande, aktuell bygdevård och en livlig kontakt har uppstått med skola, folkbildning, naturskydd och praktiskt verkande organisationer. För Samfundet för Hembygdsvård är denna utveckling enbart glädjande, då det betyder en stimulerande framgång för de strävanden vi med kraft anslutit oss till och sökt befrämja genom tidskrift, kursverksamhet, föredrag och allmän propaganda. Vi anse att Samfundets verksamhet, som ju mindre ligger på det konkreta planet, avsevärt bidragit till att hembygdsrörelsen blivit upptäckt.

Det kan ha ett visst intresse för framtiden att följa denna tendens. En god ledning har man i Tidskrift för hembygdsvård, där riktlinjer och hugskott i denna fråga uppträda ganska ofta, särskilt i de senaste årgångarna. Redan när Samfundet startades för tjugo år sedan länkade det in sin verksamhet på det aktuella kulturskapandet: byggnadskultur, landskapsvård, hembygdskunskap. Uppgiften har växt och grenat ut sig, men temat är detsamma.

Redan för sju år sedan föres den frågan på tal hur hembygdsrörelsen skall orientera sig mot nutidsungdomen och folkbildningsarbetet, och det rapporterades på den stora av Samfundet anordnade hembygdsvårdsdagen i Stockholm 1930, att man inom skilda ungdomskategorier kunde märka en tydlig dragning mot hembygdsvårdens idéer. (Sven Kjersén: Ungdomen och hembygdsvården, Tidskrift för hembygdsvård 1930, 151).

Vid samma tillfälle skisserar Karl Trotzig upp ett program för rörelsen: den skall icke vara endast tillbakablickande utan också en framåtriktad strävan, som tar sikte på framtiden, särskilt bebyggelsen, naturen och hemslöjden, allt i kontakt med skolor, idrotts- och studieföreningar, jordbrukare och arbetare.

En rad liknande programuttalanden visar hur tidigt denna diskussion varit igång; den börjar redan på 20-talet, då Karl Starbäck tar initiativet till samarbetet med skolan, och frågorna om vägförsköning och byggnadskultur ta fastare former.

Det skånska kulturlandskapet — en bild från Ravlunda. Foto: Samf. för Hembygdsvård.

I en ledande artikel 1933 sammanfattas diskussionen under rubriken »Är hembygdsrörelsen alltför ensidigt inriktad. — Några reflexioner inför framtiden». Där påpekas den ensidiga kulturhistoriska inriktning som dominerat svensk hembygdsrörelse och konstateras att Samfundets arbete för en modern hembygdsvård knappast förankrats i bygderna på samma sätt som de museala strävandena. Till sist heter det: »Den som känner den nutida ungdomen en smula vet också, att den aldrig kommer att låta enrollera sig i leden, så vitt icke hembygdsvården först resolut tagit steget ut i nutiden och skakat av sig en viss ensidig, kulturhistorisk esteticism».

Sedan dess har programmet för en social, aktuell hembygdsvård mer och mer närmat sig sin fullbordan samtidigt som förståelse och anslutning växt. På årsmötet 1934 framlade fil. dr John Nihlén några riktlinjer, som i stor utsträckning följas: »Aktuella uppgifter för hembygdsrörelsen» (Tidskrift för hembygdsvård 1934:5), där de prak-

tiska, pedagogiska och folkbildande uppgifterna särskilt understrykas samtidigt som uppmärksamheten fästes vid betydelsen av bygdegårds-idén och en allmän propaganda för rörelsens nya form.

De sista tre åren ha i viss mån betytt ett genombrott för de nya idéerna och en aktivisering av Samfundets verksamhet i anslutning till dessa. J. U. F., S. L. U., A. B. F. och en rad organisationer, verk och kommuner ha anslutit sig till Samfundet, som bl. a. genom sin kursverksamhet kommit att få en allt vidare kontakt och ett stärkt inflytande på dessa områden. Det säger åtskilligt att Samfundet under denna period fördubblat sitt medlemsantal.

Detta genombrott visar sig dels i en rad artiklar i tidskriften och i dagspressen, dels i den ökade förståelsen för de aktuella uppgifterna. »Hembygdsrörelsen är en vädjan i handling» (Tidskrift för hembygdsvård 1936:2) blir ett motto för nyorienteringen, som samtidigt alltmer tenderar att bli en differentiering av hembygdsrörelsen. Ett formligt program blir t. ex. Hanna Rydhs tal vid årsmötet i Östersund: »Levande hembygdsvård» (Tidskrift för hembygdsvård 1936:5), som livligt uppskattades och i talrika referat gick ut över landet. Det var en signal som man lystrade till. Där hette det t. ex.: »Samarbete är a och o för hembygdsvården. Hembygdsarbetet skall vara en enande länk, inte en ensidig rörelse med benhårda, inom sig slutna partigång.» Här underströks byggnadskulturens betydelse men framhölls samtidigt, att man ej kan kräva pietet, där de enklaste hygieniska krav ej äro tillfredsställda. Med kraft betonades nödvändigheten av förståelse för de sociala strävandena.

Inom sitt landskap, Hälsingland, har i flera år författaren Albert Viksten gått samma vägar. Sina stridbara åsikter gav han en sammanfattning av i förra häftet av denna tidskrift: »Motsättningar och enande linjer», där han i anslutning till Hanna Rydhs tal konstaterar att »det rör sig på hembygdsfronten» och fastslår att det här finns det rätta greppet, det vida perspektivet och den levande inställningen till begreppet hembygdsvård. Viksten är för sin del övertygad om att den vetenskapligt betonade riktningen inom hembygdsvården allt för länge opererat på sidan om folkmedvetandet. Han är djupt skeptisk mot det överdrivna samlandet — »Konservera och gå vidare har blivit den tidlösen, som behärskar sinnena» — och vill ge nya positiva uppgifter till hembygdsvårdarna. Han ansluter sig till Samfundets nya linjer och föreslår till sist att också Naturskyddsföreningen sluter upp kring hembygdsrörelsen, en fråga som blir alltmer aktuell i en

tid, då hembygdsvården spontant och av naturnödvändighet tar sig an viktiga delar av landskapsvården. Det gäller här i första hand den folkliga, aktiva naturvård, som lektor Lorentz Bolin hävdade inom Samfundet och blivit en av ledarna för.

Denna debatt, som vunnit genklang i hela den svenska pressen, visar en tydlig förskjutning i uppfattningen om vad hembygdsrörelsen är och bör vara. Även andra diskussioner ha förts, där bl. a. Samfundets program närmare utformats, men dem återkomma vi till i ett annat sammanhang. De här gjorda referaten, visa bakgrunden till det genombrott för den aktuella hembygdsvården, som lyser fram i festmötestal och tidningsartiklar.

Hembygdsrörelsen har upptäckts.

Samtidigt har den fått en bredare bas. På en hembygdsfest i Gränna talar statsministern Per Albin Hansson vackra ord om hembygds känslan, sambandet med bygd och släkt och dess betydelse för livsföringen. »Hembygdsföreningen skall på sin plats fylla sin vakande, vårdande och inspirerande uppgift.» Samma tema lyser igenom hos Anders Österling i hans tal i Simrishamn, då han visar att sambandet mellan bygd och folk i våra dagar är större än någonsin — en psykologisk överraskning. Kanske är det också ett tidens tecken att riksdagsman Karl Kilbom uppträder som hembygdstalare i Grytnäs.

Kring en hembygdens son, S. A. Andrée, samlades man i Gränna, i Skumparp ägnades festens tal åt »Ljusets bonde» och i Gripsholm flockades folket i stora skaror kring ett av hembygdens stoltaste minnen. Här har politik och vardaglig strid fått vika för enad samling kring en man eller ett minne, en bygd, som kan stämma till andakt och ge sporre till ny handling.

Går man vidare i den väldiga klippskörden från sommaren 1937 observerar man att statsrådet Axel Pehrson-Bramstorp invigt en bygdegård i Halland, där bl. a. de goda orden sades: »Liksom de gamla bygdeborgarna fordom skänkte skydd åt bygdernas folk, så skola dessa bygdegårdar bli samlingsplatser för landsbygdens folk, som där komma samman till rådslag och överläggningar». Och man läser vidare med glädje Prins Wilhelms stora tal på Jamtli i Östersund med det eggande temat: giv plats åt ungdomen i bygdegården! »Idag är hembygdsrörelsen erkänd och uppbyggen av praktiskt taget alla som äga den minsta känsla för samhörigheten mellan bygd och folk». Det var ord väl lämpade för jämtarna, för vilka hembygdsvården varit i hög grad en praktisk manifestation.

I Skåne talar författaren Nils Ludvig Olsson kloka ord om ungdom och hembygdsvård och fullföljer beträffande rörelsens nyorientering en konsekvent linje, som han följt i många år och predikat på kurser och föreläsningar.

I huvudstadens tidningar, i landsortens press från Skåne till Lappland har hembygdstalen refererats och kommenterats. Rörelsen är icke blott upptäckt, har ej endast fått nya banérförare, den har i sina nya former mötts av en förståelse och sympati, som icke är att missa sig på. I bygdegårdsidén har den funnit en av sina bästa former, som det gäller att ta hand om och ej låta urarta.

Rörelsens begränsning och många misstag är det knappast någon som förnekar; diskussionen har framlagt ett rikligt material. Men tiden är nu knappast lämpad för ensidig negativism, då de positiva linjerna klarna och viktiga arbetsuppgifter hopa sig.

Den närmaste tiden blir ett uppbyggnadsarbete för social hembygdsvård. I endräkt måste uppgifterna här fördelas. Kulturminnesvård och musealt arbete böra finna sin egen form och har väl till stor del redan gjort det; hembygdsvården, inriktad på aktuellt kulturskapande i samband med framförallt skola och folkbildning bör ha sin uppgift. Att de båda böra gå samman, att många föreningar och enskilda gemensamt arbeta på båda fronterna är icke endast önskvärt, det är absolut nödvändigt. Samfundet för Hembygdsvård har sin uppgift klar på den senare fronten, men kan fördenskull aldrig släppa sin roll att vara en samlande och enande kraft för hembygdsrörelsen, förmedla hembygdsforskningens rön till lekmannen, vara en gemensam upplysningscentral och om möjligt en plattform för den mångskiftande hembygdsrörelsen. Endast då kan det fylla sin viktiga uppgift: att låta nyskapandet befruktas av den sunda traditionen.

John Nihlén.

HEMBYGDEN

Fil. dr Anders Österlings högtidstal vid Samfundets för Hembygdsvård årsmöte i Simrishamn den 2 juli 1937.

Alla som äro samlade här i dag ha säkerligen av erfarenhet och övertygelse gjort klart för sig, vad som nu menas med hembygdsvård, vilka problem som innefattas i detta begrepp. Men själva ordet är jämförelsevis nytt, och man kan föreställa sig, att det skulle ha satt myror i huvudet på en äldre tids människor. För våra förfäder skulle det nog ha tett sig som en överloppsgärning att bilda särskilda samfund med uppgift att vårda hembygdens minnen. De skulle var och en på sin ort ha funnit detta lika naturligt och självklart som plikten att följa de ärvda sedvänjorna i helg och söcken och att, när klockan ringde i stapeln, försvara sin jord mot främmande inkräktare. Det är vår tid förbehållet att organisera dessa instinkter, att slå vakt om vissa hotade värden och att genom upplysning påverka den alltid osäkra folkopinionen.

Många ha säkert i likhet med mig känt ett slags ofrånkomligt vemod mitt i tillfredsställelsen, då vi exempelvis i en hembygdsgård se de redskap och bohagsting grupperade, som ännu en generation tidigare voro i dagligt bruk. Vi äro tacksamma för att de räddats och på detta vis kunna ge oss en bild av det förgångna, men vi måste ju samtidigt säga oss, att detta stycke folklig kultur en gång för alla fått sitt museala sigill och därmed mistat sin livsfunktion. När vi sedan ute i landskapet anträffa en gammal skvaltkvarn, som ännu vänder sitt mossiga hjul i bäcken eller när vi med blicken följa en fullriggares ensliga kurs utanför kusten, så fråga vi oss återigen: hur länge? Ty sådant har redan inför våra ögon förvandlats till minnen, och mot den yttre verklighetens förändring svarar en lika vittgående omorientering i det inre, själsliga perspektivet. Livet är så beskaffat, att det i varje ögonblick startar på nytt och så att säga bygger sin framtid på våra minnen. Det är en evig lag, men man kan möjligen påstå, att dess verkningar nu framstå skarpare än någonsin, och att motsatsen mellan gårdag och morgondag, mellan det förgångnas ro och det närvarandes brådska, mellan avslutad utveckling och påbörjad, aldrig har varit så frappant som för det släktled vi tillhöra.

Det moderna tempot består i snabba framryckningar utan tyngande tross. Det fordrar av oss att vi ska vara mobila och mottagliga för nya impulser, att vi inte ska växa för mycket fast vid ägodelar och traditioner. Vi ska till varje pris lära oss leva efter dynamiska principer i stället för statiska, hur detta nu går till, och belöning utlovas i form av en allmän föryngringsprocess för mänskligheten. Men skämt åsido: även den som både i sitt förnuft och sitt hjärta kan ha åtskilliga förbehåll att göra, skall till slut förmodligen medge, att en reaktion i denna riktning har varit nödvändig. Vår värld har allt mindre plats för den gamla solida livskänslan, som var van att omge sig med en växande uppsättning av fasta ting och ansåg sig trygg i detta borgerliga fäste.

Om det nu frågas, vad hembygden i detta sammanhang får för betydelse som idé och verklighet, så möter oss likafullt en psykologisk överraskning. Det förefaller nämligen som om människan i våra dagar trots allt skulle visa större intresse för det outgrundliga samspelet mellan folk och bygd, mellan lynne och landskap, mellan rastyp och naturmiljö i alla tänkbara kombinationer. Även den mest differentierade kultur måste förr eller senare känna dragningen till sitt ursprung. Den privata hemkänslan må försvagas; men den kollektiva har blivit så mycket starkare. Människan har lättare att byta miljö, men denna tekniska fördel bär också med sig en mer eller mindre medveten oro och fruktan: man vill ändå inte känna sig helt rotlös. Man undgår inte att längta tillbaka till barndomens bygd, liksom den törstande söker källan. Thomas Hardy berättar om sin far, att när denne låg på sitt yttersta bad han om en dryck vatten. Hans sista ord voro: »Ja, detta är vatten från vår brunn. Nu vet jag, att jag är hemma».

Det är en djup instinkt hos oss alla att vi i hembygdens ansikte önska återfinna de kännetecken som en gång blivit oss kära. Den bittra vetskapen om hur snabbt och fullständigt den mänskliga odlingen numera kan förstöras har också blandat ångest i vår känsla för de svenska bygderna, hittills lyckligt förskonade från sådana fasor. En fransk författare har om sin födelseprovins Lothringen yttrat, att den lever på grund av sina döda. Det är sant, varje jordisk hembygd har sina döda, men vart skall det föra, om de alla ropade på revansch för historiska oförrätter? I det spanska inbördeskriget bevittna vi hur den politiska lidelsen inte tvekar att offra hembygdens skönhet åt de tragiska lågorna; man kan likväl inte betvivla, att den-

Maglasäte by, Skåne. Foto: Samf. för Hembygdsvård.

na spanska hembygd har varit dyrt älskad. Här i Norden borde vi även utan dessa dystra påminnelser värdera den enkla lyckan att äga en hembygd, som av oss endast begär fredlig omvårdnad och pietet.

Samfundet för Hembygdsvård har på sitt arbetsfält att räkna med en mångfald av provinsiella skiftningar, även om strävandet måste gå ut på att stämma hop alla dessa lokala intressen till ett enda, hela landets. Men så fort det talas om provinser, uppstår ju genast den fara som Freud på sitt spetsfundiga språk har kallat Narzissismus der kleineren Differenzen, de smärre skiljaktigheternas självbespeglning. Det påstås ibland, att vi här i Skåne skulle vara speciellt hemfallna åt den böjelsen. Alla ha vi hört kvickheten om hallänningarna, som ifall de äro snälla ha utsikt att bli skåningar efter döden. Många liknande historier tyckas vittna om den naiva belåtenheten hos en stam, som anser sig ha valt en ojämförligt fördelaktig boplatz. För rättvisans skull bör man dock komma ihåg, att dessa historier vanligen äro av

skånskt ursprung och alltså ha ett självironiskt syfte. Den erövrade provinsen vill å andra sidan hävda sin egenart, och det händer därvid, att man litet för ostentativt framhåller, att inga som helst mindervärdighetskänslor existera i det skånska medvetandet.

För var och en som har en smula historisk blick måste det vara uppenbart, att en provins, vars öden i långa sekler varit sammanflätade med Danmarks, också för hembygdsforskarens vidkommande har rätt att få sina egna krav och betingelser fyllda. Jag har vuxit upp i Malmö, där vi dagligen gingo förbi Jörgen Kocks och Claus Mortensens hus, men tyvärr kan jag inte påminna mig, att vi någonsin i skolan fingo höra något om dessa mäns betydelse för samhället. Förmodligen är det annorlunda nu; men vår fantasi fick leta sig fram på egen hand. Inte heller kan det påstås, att man gav oss några vägledande vinkar, när det gällde uppfattningen av vår hembygds natur, det skånska slättlandskapet, som den gången mestadels ansågs fult och tråkigt. Jag glömmar aldrig, vilken upplevelse det därför blev att i de tidiga ynglingåren läsa A. U. Bååth och Ola Hansson, två namn som i detta sammanhang böra nämnas med all den heder, vi äro skyldiga hembygdsdiktens pionjärer, de första som gävo uttryck och melodi åt den ännu stumma känslan för det säreget skånska. En liknande roll tillkommer Skånes förste mästare bland målarna, Gustaf Rydberg, den oöverträffade skildraren av det havomflutna landskapets mildaste och finaste luftförtoningar.

Sven Nilsson antecknar i en av sina resejournaler, att den skånska allmogen enligt hans mening och på hans tid var påfallande likgiltig för sina fornminnen och i det hänseendet stod långt efter de norska bönderna, som visade håg och aktning för sådant och vanligen också kunde ge gott besked om de till platsen knutna traditionerna. Jag dristar mig inte fälla något generellt omdöme om hur det nu förhåller sig, men det kan svärigen förnekas, att den rationella iveren går hårt fram på många håll, och att jordens effektiva utnyttjande här mer än annorstädes tenderar till konflikter med hembygdsvårdens önskemål. Den skånske bonden behöver på många trakter bara sätta plogen i mulden för att strax få se flintspetsar och keramikskärvor vändas upp i dagsljuset. Han tar kanske upp dem i sin hand och stannar i ordlöst grubbel, medan en flygmaskin i samma stund passerar den tidlösa rymden över hans huvud. Så fortsätter han sin raka fåra, halvvägs mellan stenåldern och flygåldern. Det enda som med visshet kan sägas om honom är, att han verkar i hög grad *bodenständig* — vi ha

Skånsk idyll. Gård vid Haväng i Rävlanda socken. Foto: Samf. för Hembygdsvård.

inget svenskt ord som lika exakt betecknar egenskapen i fråga. Han håller av den jord som uppbär hans kropp, och att rätt sköta om dessa åkrar är till slut hans realistiska huvudbegrepp om hembygdsvården.

Vi avundas gärna de bofasta, de som verkligen stanna kvar i sin första hembygd. Men för dem som flytta bort är det märkligt att konstatera, med vilken makt vissa syner och utsikter präglar sig in i medvetandet som ständigt återkommande stämning. De behöva inte ha något att skaffa med estetisk lust eller förkärlek; dessa intryck gömmas i andra och djupare reserver. När jag för egen del tänker på ordet hembygd, så ser jag helst framför mig ett bestämt kustlandskap i Vemmenhög, några spridda gårdar med front åt Östersjön och med ett uttryck, som talar om strävsamt liv och kamp mot elementen. Blåsten går i säden kring de gamla dösarna och sliter i de tjärade garnen på backarna. Jag ser denna bygd mörkna mot hösten och ser

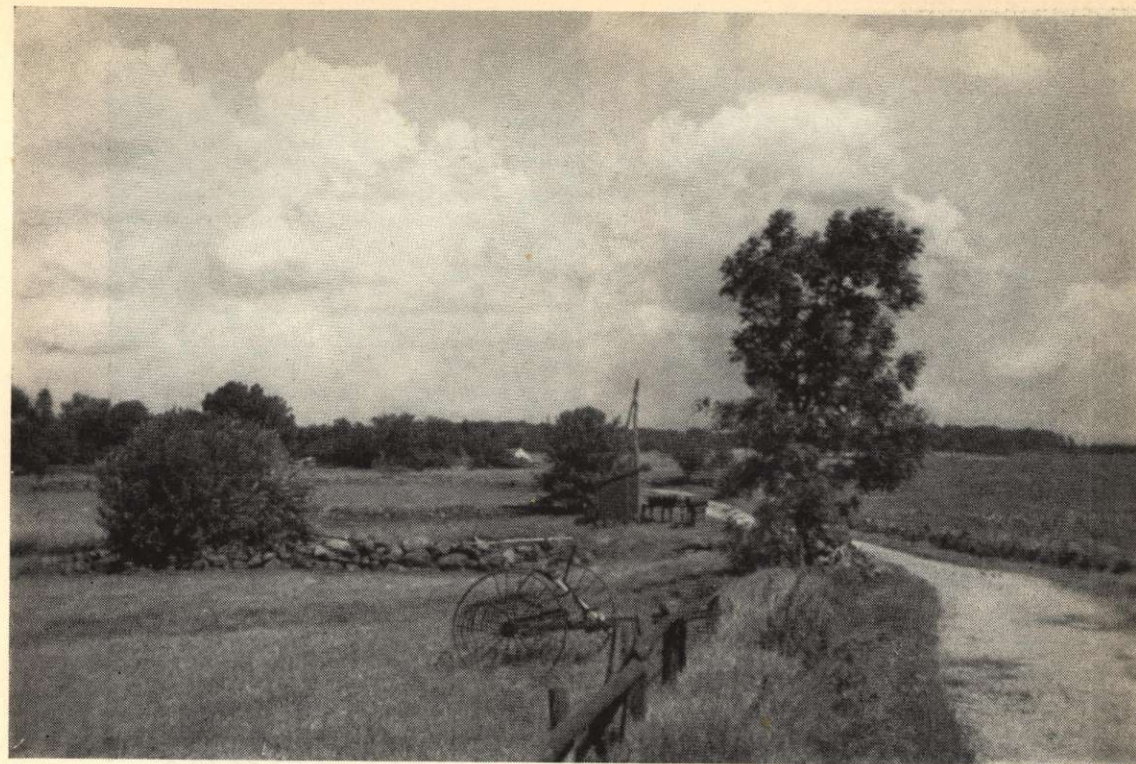

bladen virvla från popplarna, medan skymningsmolnen rusa fram över vidderna som en Odins vilda jakt. Stallyktorna flämta i det hårda vädret, längre ut gunga lanternorna på krängande båtar. Den sammanlagda tid jag tillbragt i den trakten utgör ett ringa mått jämfört med andra vistelser. Men mina fäder ha bott där så mycket längre, födda och döda i det aldrig upphörande psalmbruset från Östersjöns orgelverk, och för deras skull har nu detta blivit ett grundackord även i mitt väsen. En motsvarande hembygdsmyстик, om jag så får kalla den, bära sannolikt de flesta människor med sig inombords.

I östra Skåne, där vi nu befinna oss, fortlever mycken folklig och landskaplig egenart i renare skick än annorstädes. Med berättigad stolthet komma Österlens kännare att visa det genuina och originella, som här finns bevarat. Vitaby kyrka med sitt triumfkrucifix, S:t Olofs tempel med helgonkungens bild och källa, Ravlunda, vars blotta namn liknar ett smycke av solgenomlyst bärnsten, Haväng, som är ett grönt, nordiskt Glysisvall, Stenshuvud, vars blåa kontur behärskar hela denna härliga kuststräcka, Kiviksgraven med sina gåtfulla inristningar, de friska strandängarna vid Skillinge, de små fisklägena med stockrosor vid knuten, Vitemölla, Vik, Baskemölla, Brantevik — och framförallt själva Simrishamn, denna stad, som i sina gemytligt krökta gator, under sina vitbårdade tegeltak och i sina lummiga 1700-talsträdgårdar har lyckats ge hägn åt andan från en tid, som vi älska att föreställa oss lugnare och vänligare än vår egen. För en del år sedan kom jag till Simrishamn som turist och blev då hänvisad till den s. k. Lindbergska trädgården, vars redan av Linné omtalade valnötsträd skulle beses. Den dåvarande ägaren berättade, att dessa träd alltjämt gävo ståtliga skördar, och att nötterna blevo stora som hönsägg. Han måtte på mitt ansikte ha utläst ett svagt tvivel, ty på höstsidan mottog jag en sändning valnötter från Simrishamn, för att sålunda själv övertyga mig om deras storlek. Jag kan inte annat än häri se ett ganska rörande bevis på simrishamnsbornas ytterliga månhet om stadens anseende, och det förefaller mig som om valnötternas avsändare skulle ha varit en hembygdsvårdare med den sanna ambitionen.

*

Då mötet har hedrat mig med talaruppdrag vid detta tillfälle, må det till sist ursäktas, att jag inte i en krets av fackmän och specialister sökt anlägga praktiska synpunkter på mitt ämne. Det ligger utanför

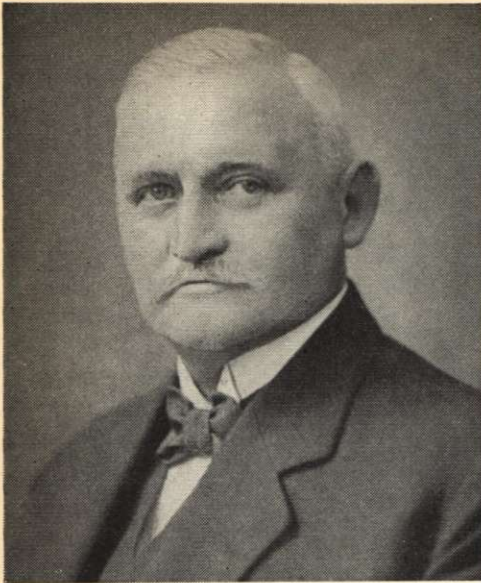

*Skånsk landskapsbild, där slätten och skogsbygden mötas. Maglasäte socken.
Foto: Samf. för Hembygdsvård.*

min kompetens, även om jag som svensk och skånsk författare gärna vill räknas till dem, som efter bästa förmåga tjäna hembygdens sak. Hembygdsvårdens program skall överhuvud vara sakligt. Det rymmer dock alltid sin poesi, och vi kunna här med fog tala om en poesi i sak enligt Almquists formel. Längs de svenska landsvägarna se vi på högsommaren en blå blomma, som strålar av den stilla trohetens färg. Jag menar vildcikorian, som med ett annat och vackrare namn kallas vägvårdan. Med tanke på meningen i detta namn undrar jag, om den inte kan tjäna som en sinnebild också för den svenska hembygdsvårdens strävanden. Den vill pryda de dagliga vägar, där släktet färdas, och den vill mana till trofasthet och besinning, så länge vandrigen varar.

Anders Österling.

Otto Lindeberg.

Hilding Kjellman.

ORDFÖRANDESKIFTE I SAMFUNDET

Det har med rätt sagts om Otto Lindeberg, Samfundets avgående ordförande, att han är en strålande vital förmedlare mellan den gamla och den nya generationen. I den egenskapen ha vi också lärt känna honom inom Samfundet, som under hans ordförandetid, 1932—1937, haft att ta ställning till en rad principfrågor sammanhängande med generationsskiftet och hembygdsrörelsens allmänna nyorientering. Hans insatser i denna brytnings- och nydaningstid bevara vi i tacksamt minne samtidigt som vi glädja oss åt att ännu få räkna oss till godo hans intresse och stöd. Otto Lindeberg har lett Samfundet med mild men fast hand, givit av sin rika erfarenhet och på samma gång haft den sanna förståelsen även för unga krav inom rörelsen.

För den praktiska hembygdsvården har hans insats varit av sällsynt betydelse, framförallt, när det gäller byggnadskulturen. Vad han betytt för det sköna Nyköping är allom bekant. Som ordförande i stadens drätselkammare under ett fjärdedels sekel och som privatman har han verkat för en

stilfull, enhetlig stadsbild och därigenom motverkat den förflackning, som blivit så många andra städers lott.

Här behöver ej vidare räknas upp hans olika intressen och insatser för kulturminnesvård och konstens spridning, endast det tillägget göres att Otto Lindeberg personligen värmt och stimulerat många av Samfundets möten. Årsmöten och utfärder, där han deltog, fingo en särskild glans över sig. Han tyckte om att se nöjda människor omkring sig och han fick sin vilja igenom. Hans älskvärda pondus, hans strålande humor och sällsynta förmåga att säga det rätta ordet i olika situationer gjorde Samfundets möten och sammanträden till oförgätliga högtider.

För allt detta betyga vi vår tacksamhet, vilket styrelsen velat understryka genom att kalla Otto Lindeberg till hedersledamot i Samfundet för Hembygdsvård.

Vår nye ordförande, landshövdingen över Hallands län, Hilding Kjellman, är ingen främling för Samfundet. Han var

med redan 1916, tillhörde då Samfundets första styrelse och har sedan på olika verksamhetsfält skänkt ett varmt intresse åt både hembygds- och kulturminnesvård.

Hilding Kjellman har redan bakom sig en rad betydande och uppskattade insatser i samhällets tjänst. Under sex år har han varit sekreterare i Svenska Turistföreningen, vars styrelse han ännu tillhör, vidare professor i romanska språk vid Göteborgs högskola samt framstående förlikningsman i arbetstvister. Sedan 1935 är han landshövding i Hallands län och ordförande inom Hallands Hembygdsförbund. Det kan tilläggas att Samfundets nye ordförande är varmt intresserad för idrotten och att han för snart 30 år sedan stiftade Uppsala studenters idrottsförening.

Det är med stor tacksamhet vi hälsa landshövding Kjellman välkommen som ordförande, en post som han genom sina intressens inriktning, sin stora bildning och rika praktiska erfarenhet har de största kvalifikationer att bekläda.

Som ett motto för hela hembygdsrörelsen kunde man sätta de ord, som Hilding Kjellman riktade till ungdomen på Hembygdens dag vid Katrinebergs folkhögskola i somras:

»Älska din hembygd, vårda dess minnen

och sök själv genom ditt arbete att göra din bygd rikare och bättre än förr.»

*

I styrelsen invaldes vid årsmötet två nya ledamöter, nämligen byråchefen A. Petterson och riksdagsman Hj. Gustafson. Båda dessa män tillföra Samfundet ett värdefullt tillskott av erfarenhet och duglighet. Byråchefen Petterson har tidigare varit knuten till hushållningssällskapet i Örebro län, där han också varit livligt verksam inom J. U. F. F. n. är han chef för Lantbruksstyrelsens byrå för undervisning. Både genom sin tidigare verksamhet och nuvarande besitter byråchefen Petterson en erfarenhet av största betydelse för Samfundet, ej minst dess kursverksamhet och samarbete med landsbygdens skolor och föreningar.

Detsamma gäller också Hj. Gustafson, som i många år varit en ledande man både i sin hemsocken Dädesjö och sitt län, Kronobergs län. Han är framstående hembygdsvårdare och kulturforskare samt en av landets bästa representanter för det fria folkbildningsarbetet. Hans inval betyder ett värdefullt tillskott under ett skede, då Samfundet framförallt söker kontakt med folkbildningens män i landet.

ÅRSMÖTE OCH HEMBYGDSDAGAR I SKÅNE

Årsmötet 1937 hade samlat fler deltagare än något tidigare årsmöte. Men det var också förlagt till det sköna Österlen, som med sin genomtrevna huvudstad, Simrishamn, utgjorde en idealisk mötesplats. Vädret var strålande under alla dagarna.

Hembygdsdagarna började den 2 juli med mötesförhandlingar kl. 11. Efter Samfundets populära ordförande, direktör Otto Lindeberg, som på grund av åldersskäl av sagt sig sitt uppdrag, valdes enhälligt landshövding Hilding Kjellman, Halmstad. Till medlemmar i styrelsen nyvaldes riksdagsman Gustafson i Dädesjö och byråchefen A. Petterson i Kungl. Lantbruksstyrelsen. De övriga i tur avgående ledamöterna fröken Anna Lindhagen och stadsarkitekt Sigurd Westholm, omvaldes. Till revisorer

omvaldes intendent Torsten Althin och nyvaldes stadsrevisor Magnus Billing. Till revisorssuppleant omvaldes konsul K. G. Almén. Styrelse- och revisionsberättelse för 1936 godkändes och styrelsen beviljades ansvarsfrihet.

Årsmötet avslutades med ett föredrag av Samfundets sekreterare över verksamheten under det gångna året, vari betonades den ökade förståelse, som Samfundet rönt för sina strävanden för en modern hembygdsvård, som icke blott tar sikte på det förgångnas bevarande utan även och framförallt söker att genom arbete för bygdens levandegörande skapa förståelse för hembygd och hembygdsvård hos allt bredare folklager.

En särskilt festlig karaktär fingo årsmö-

Årsmötesdeltagarna bese Kiviksgraven.

tesförhandlingarna genom utdelningen av Starbäcksmedaljen till Samfundets tidigare sekreterare, doktor Fritiof Hazelius. Denna medalj, som är Samfundets högsta utmärkelse, har tidigare endast utdelats till Kronprinsen och lektor Karl Starbäck. Diplom för hedersledamotskap utdelades dessutom till ingenjör Ludvig Nobel och arkitekt John Åkerlund. Vid årsmötet meddelades att styrelsen valt den avgående ordföranden, direktör Lindeberg, till hedersledamot i Samfundet.

Omedelbart efter årsmötet vidtog årshögtid gemensamt med Skånes Hembygdsförbund och Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i Sydöstra Skåne. Mötet öppnades av landshövding Johan Nilsson, som med hjärtliga ord hälsade alla välkomna. Högtidstalet hölls av fil. dr Anders Österling. Det blev med sin varma, personliga ton och sitt djupa allvar en av årsmötets högtidsstunder.

Efter lunchen besågs Simrishamn under författaren Th. Tufvessons charmerande ledning, varefter ombudsmöte vidtog med ett stort antal ombud från alla delar av landet. I tur avgående styrelseledamöter, länsantikvarien Eric Festin och rektor Karl Hedlund omvaldes. Efter ett synpunktsrikt och intressant föredrag av lektor Lorentz Bolin om Skolan och hembygdsvården, följde en livlig diskussion, som först slöts, när klockan absolut tvingade till middagsrast.

Lördagen den 3 juli var helt ägnad åt utflykt med buss och bil. Redan kl. halv nio ägde starten rum i det härligaste väder. Färden gick i en kilometerlång kavalkad

norrut över Viks fiskeläge genom Rörums by till Kivik, där den väldiga bronsåldersgraven besågs efter ett kort föredrag av docent Forssander. Över Vitaby ställdes resan sedan till St. Olofs kyrka, vilken demonstrerades av professor Rydbeck. Lunch intogs i Tomelilla, i vars byagård färdeldtagarna sedan bjöds till ett härligt kaffebord, där en spettekaka av skönaste dimensioner slaktades gästerna till ära. Hemvägen togs över Bollerups fasta hus, som demonstrerades av doktor Erik Lundberg, och Glimmingehus, som grundligt besågs och beundrades, sedan professor Rydbeck vid vindbryggan givit de inledande orden.

Söndagens utflykt gick söderut. Efter ett kort uppehåll vid Simrislunds märkliga hällristningar besöktes Branteviks och Skillinge fiskelägen. Vid Löderups strandbad gjordes en grundlig paus för bad och vila, varefter lunchen smakade dubbelt härlig. Nästa anhalt var Kåseberga fiskeläge, dit deltagarna anlände mellan sjungande skolbarn och resta äreportar. Stunden vid den väldiga skeppssättningen skall sent glömmas. Enbart den synen var värd resan till årsmötet.

Från Kåseberga ställdes färdens direkt till Tosterup, dit tusentals människor samlats för att åse de av greve Albert Ehrensvärd skrivna historiska spelen, vilka alla anknöto till slottets historia. Festen, som fick ett glansfullt och storslaget förlopp, bevistades av kronprinsparet. I samband med Tosterupsspelen hade J. U. F.-ungdomen i länet samlats till hembygdsfest i parken, varvid doktor John Nihlén höll föredrag om »Ungdom och hembygdsvård». Mötesdel-

Kronprinsparet vid Tosterupspelen.

tagarna deltog till sist i den defilering, som skedde för kronprinsparet. Efter återkomsten till Simrishamn avslöts årsmötet med middag å Hotel Svea, vari nära 200 personer deltog.

Hembygdsdagarna voro emellertid inte slut därmed. Omedelbart efter årsmötet vidtog den av Samfundet för Hembygds- vård och Föreningen för Fornminnes- och Hembygdsvård i sydöstra Skåne anordnade lärarkursen. Den avsåg att ge folkskolans lärare impulser och idéer för deras hembygdsundervisning. Kursen hade lockat ett 50-tal deltagare, som under trenne dagar, under gemytliga och angenäma former hunno med ett otroligt rikt program med massor av föredrag, demonstrationer, utflykter, samkväm m. m. Hembygdskursen slog icke så på trumma för sig som de föregående festdagarna, men gav kanske reellt betydligt mera.

Dr Nihléns inledningsföredrag »Hembygdsrörelsens nyorientering» blev den axel, varom det hela rörde sig. Med full förståelse för värdet av det, som hittills gjorts för bevarandet av kulturarvet från gången tid, ha hembygdsvårdarna i våra dagar

ett vidare perspektiv och syfta till att beskydda och vårda allt sådant av vårt lands särdrag, som ej kan sammanföras i något museum. Denna nya verksamhet vill ta i sin tjänst hela vårt folk, både unga och gamla.

Medan dr Nihlén och andra till övervägande grad uppehöll sig vid betydelsen av att byggnader som uppföras erhålla en värdig gestaltning, fri från prål och från utlandet imponerat bjäfs och grannlåt, så fäste lektor Lorentz Bolin från Falun bl. a. uppmärksamheten på det skönhetsvärde, som finnes i våra dungar, parker och t. o. m. hos enstaka växande träd, som ej utan tvingande skäl böra huggas. Den, som nödgas borttaga ett sådant smycke, bör vara angelägen om att plantera ett nytt.

Utomordentliga föredrag höllos dessutom av seminarielärare L. G. Sjöholm, författaren Nils Ludvig Olsson, fil. dr J. Ahlin, professor Martin P:son Nilsson och magister Carl Mellton.

Ett är efter denna lyckade lärarkurs visst: den skall inte bli den sista.

C.-H. T.

M E D D E L A N D E N

Samfundets sommarmöte i Halland.

Samfundet för Hembygdsvård kommer nästa sommar att förlägga sitt sommarmöte kombinerat med ombudsmöte, till Halland, dit Samfundet inbjudits av Hallands Hembygdsförbund, vars ordförande är landshövding Hilding Kjellman.

Årsmötet med dess val och förhandlingar kommer nästa år att förläggas till Stockholm under våren, detta för att tiden skall bättre kunna disponeras för ombudsmöte och utfärder under sommaren.

Med anledning av att sommarmötet äger rum i Halland kommer nästa årsbok att ägnas detta landskap och dess hembygds- vård.

Småstadens miljö.

Den allmänna — och lättförklarliga! — reaktionen mot hyperrationell stil och bebyggelse har nu nått också arkitektkåren.

Funktionalismen driven in absurdum, både i byggnadsstil och stadsplan, har efterträtts av en återhämtning, som innebär att man söker sig fram efter delvis nya linjer. Saneringsproblemet är alltför aktuellt men man har mer och mer börjat inse värdet av tradition och trevnadsmomentet i äldre bebyggelse. På en sportstugeutställning nyligen såldes nästan endast stugor och timmerhus i gammal stil, medan funkislådorna lämnade besökarna oberörda — ett intressant symptom. Reaktionen mot 1920-talets »saklighet» påminner i vissa avseenden om vissa kulturkritiska aktioner under 90-talet mot sin tids skandalhus. Allt går igen.

De yngre arkitekterna diskuterade nyligen småstadens stadsplan och miljö på Svenska Arkitektföreningen. Den som väntat rop på luft och ljus och sanering och rivning och rationalisering och radhus och höjdhushus bedrog sig. Det blev ingen diskussion, det blev en lovsång till det lilla låga

småstadshuset bak sitt vildvinsbeväxta plank, där det skall skyddas för den nya stadsplaneängvältens ödesdiga rullande, för kulturfaran staten och för smarta markägare med smak för skandalhus. Drabbningen uteblev av den enkla anledningen, att alla voro överens med diskussionsledaren, bitr. länsarkitekt J. Curman, om att småstadsmiljön, hade ett »trevnadsvärde», som borde värnas mot schablonmässiga stadsplaner.

— Det vanligaste och ödesdigraste felet är, sade arkitekt Curman, att stadsplanerna äro alldeles för stort tilltagna.

Den i stadsplanen beräknade bebyggelsen med stora hus i de centrala delarna blir endast genomförd och stan kommer om en 15—20 år att se ut som en tandlös kärring med sina här och var uppstickande höghusåbåken.

Småstadsbon lider f. n. av trähuspsykos — man tror att ett litet idylliskt trähus måste vara mindervärdigt som bostad.

Arkitekt H. Carlheim-Gyllensköld påpekade att lagstiftningen beträffande stadsplaneringen borde skärpas för att ännu mera värna om »trevnadsvärdena».

Stadsantikvarie Gösta Selling sade, att han väntat att arkitekterna skulle gå till storms mot idyllen, men nu plädera de tvärtom för samma åskådning som han själv — att man borde hålla sig till den skala, som naturen och utvecklingen givit staden. Den stora kulturfaran för småstaden är — staten! Det finns många exempel på monumentala »skandalhus» uppförda av posten, telegrafn och riksbanken.

Diskussionen gav uttryck av en glädjande förståelse för de synpunkter, som under tjugo år förfäktats av bl. a. Samfundet. Det var en triumf för John Åkerlund och hans arbete i byggnadskulturens tjänst.

Naturligtvis kan också reaktionen gå till överdrift och en sådan spårades nog i arkitektdebatten. De sociala synpunkterna få icke undanskymmas, kravet på sol och luft och utrymme aldrig tillbakavisas. Här måste man gå den gyllene vägen och det är faktiskt hembygdsvårdens stora motto just nu. Efter vad som nu hänt torde det inte vara någon svårighet att få med arkitekterna på den linjen.

Svenska Vägföreningen

höll nyligen sitt årsmöte i Sundsvall, varvid riksantikvarie Curman i ett inledningsanförande yttrade bl. a. följande:

Lyckligtvis har på senare tid en avspänning ägt rum i förhållandet mellan väggbyggaren och hembygdsvårdaren, och jag vill icke skissera upp en stridsfrontställning mellan de båda parterna, utan i stället söka framlägga några riktlinjer för det nödvändiga samarbetet dem emellan. »Landsvägens renässans» är icke blott en välklingande rubrik utan ett utomordentligt innehållsrikt begrepp. Järnvägarnas tidevarv är avslutat, nu kommer åter vägnas. De äro ej längre enbart transportbanor för motorfordon utan ha blivit ett kulturförmedlande ådernät för hela landsbygden. Vägen skall ej vara en övermodig, främmande fogde utan en god och behaglig tjänare och kamrat.

Vill man få den kultiverade vägen, får vägstakaren ha klart för sig, att hans väg icke i onödan går förstörande fram över bygdens kultur eller naturminnesmärken eller eljest på ett brutalt sätt bryter sig ut ur landskapets naturliga miljö. Vägen skall icke blott vara en kulturbärare i så måtto, att vad som forslas på densamma, kommer kulturen tillgodo ute i bygderna, utan att den också själv skall vara en kultiverad produkt, som uppträder kultiverat i sin omgivning.

Det bör då för framtiden icke såsom så ofta hittills gå till så, att man icke ägnar en tanke åt fornminnena, förrän man en vacker dag står där med den färdiga vägstumpen mitt för ett gravfält, som f. ö. inte arbetarna ha märkt förrän det första bronsspännet följde med spaden upp. Och så resulterar det hela i en kraftig ed över de där förbannade fornminnena, som nu skola hindra arbetets gång tack vare den ännu mera förbannade riksantikvariens undersökningar av desamma. Det bör hädanefter vara en klar plikt för vägstakaren att göra sig underkunnig om förekomsten av fasta fornlämningar inom den trakt, där en ny väg skall stakas. Finns sådana, bör saken snarast möjligt bringas till riksantikvarieämbetets kännedom, så att den fornminnesvårdande sakkunskapen får tillfälle att undersöka fallet och framhålla sina synpunkter, innan vägsträckningen fastställs.

Sedan ett tiotal år tillbaka är riksantikvarieämbetet i färd med att utföra en fullständig inventering av landets fasta fornminnen. Arbetet utföres efter en enhetlig plan och resultaten framläggas i en enhetlig och systematisk form. Inventeringsarbetet sker sockenvis och för varje socken sammanställes resultatet i en fascikel, som innehåller dels en översiktskarta över socknen med tydligt inlagda markeringar av samtliga fornlämningsområden eller enstaka fornminnen, dels beskrivningar och specialplaner över de enskilda minnesmärkena. Inventering har dock hittills endast kunnat utföras i en mycket begränsad omfattning. Av landets c:a 2.500 socknar, ha hittills endast 130 socknar fullständigt inventerats, 290 socknar äro snabbinventerade, vilket betyder att väl översiktskartor och beskrivningar äro utförda, men ej de tidsödande specialplanerna.

En intressant fotografipristävling

anordnad av tidningen Gotlänningen i Visby, som alltid visat stort intresse för hembygdsforskning och hembygdsvård, har nyligen avgjorts. Initiativet hade tagits av konstnären David Ahlqvist, den ledande kraften i Ardre Hembygdsförening, en vaken förening med vilken Samfundet har ett fruktbringande samarbete. Enligt tävlingsreglerna gällde det att insända bild-

serier om minst fem bilder vardera, belysande olika sidor av gammalt gotländskt arbetsliv och byggnadsskick. Trots att tävlingen sålunda i vissa avseenden ställde stora krav på amatörfotograferna inkommo över 400 bilder, av vilka de flesta utgöra värdefulla bidrag till hembygdsforskningen. Första pris tilldelades vandringsrättare Wilh. Andersson, Visby, andra pris lantbrukaren A. Lundborg, Katthammarvik och tredje pris husdjurskonsulent Bengt Ljunggren, Visby. Dessutom utdelas tio andra priser, varjämte fem tävlande tilldelades hedersomnämmande. Pristagarna såväl som deltagarna i övrigt representera de mest skilda samhällsklasser, även om bidragen från landsbygdens amatörfotografer dominera. Jordbrukarungdomen på Gotland har visat ett lika stort som glädjande intresse för tävlingen.

Bland motiven lägger man förutom rena arkitekturbilder märke till arbeten sådana som plöjning, höskörd, slätter, linberedning, fiske, »töjning», stenhuggeri, repslagning, korgflätning, tunnbinderi och smide.

I tävlingsnämnden ha suttit docent Mårten Stenberger, länsarkitekt A. Hamrin, handlanden Nils Lerbom i Hejdeby och redaktör Harald Jacobson.

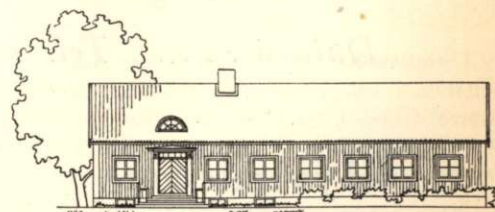
Bildmaterialet kommer nu att tillföras det bildarkiv som planlägges vid Gotlands fornsal.

BYGGNADSKULTUREN

Lisma bygdegård.

Inom Huddinge socken i Södermanland har på initiativ av jordbrukare Oskar Börjesson bildats en förening, som har till uppgift att bygga och förvalta en bygdegård, belägen i den vackra trakten kring Lisma gamla herresäte i Huddinge socken. Det är en helt opolitisk förening med anslutning från skilda partier och klasser. Avsikten är att skapa en i bygdens stil uppförd gård, där sammanträdes- och studielokaler, ev. också sockenarkiv beredas rum.

Tomt är redan inköpt vid Lismasjön och förarbeten igångsatta för bygget. För att kunna förverkliga tanken på en stilfull bygdegård har man sökt samarbete med

Förslag till bygdegård i Lisma.

Samfundet för Hembygdsvård. Tillsammans med en av Samfundets arkitekter, Birger Borgström, har placeringen på tomt, planlösning och stilfrågor diskuterats, på vilken basis fullständiga ritningar komma att utarbetas. Dessa komma såvitt möjligt att ansluta sig till traktens byggnads-

STROMSBRO TVÄTTEN

invid GÄVLE - Telefon 5719

Utför

all slags tvätt i sin nyuppförda
hypermoderna tvättinrättning

Ring 5719

så hämta vi och hemsända.

Billiga priser. Snabb expediering.

Obs.! Inga frätande tvättmedel.

L. P. LARSSONS SÖNER

Västerhaninge Tel. 23

Dalarö . . . . . Tel. 115

Hyvlade och
ohyvlade trävaror.

Plywood - Tegel - Papp

Finelektromekanisk verkstad

*R*eparationer av alla slags
motorer för tandläkare, dam-
friseringar etc. utföras. Om-
lindning av motorer. Reserv-
delar från Dental A.-B. och
A.-B. Elema, Stockholm.

G. HOLMQVIST

Brunnsgat. 77 - Tel. 5826, 5896

GÄVLE

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18

STOCKHOLM

Tel. 62 02 89

★

*Ombestyr allt vid
begravningar.*

traditioner, vilka i samband med ärendets
behandling studerats av Samfundet.

Man hoppas att Lisma bygdegård på sin
vackra ekbevuxna sjötomt skall bli en
prydnad för bygden och till nytta för de
samfälliga ideella strävanden, den är ett ut-
tryck för.

I detta sammanhang erinras om att Sam-
fundet för Hembygdsvård utarbetar ritnin-
gar till bygdegårdar, lämnar förslag till stad-
gar och ger råd i övrigt, särskilt beträffan-
de inredning och disponering av utrymme.

Kurs i Lappland.

Under våren detta år anordnade Sam-
fundet i samarbete med Egnahemsnämnden
inom Västerbottens läns Hushållningssäll-
skap en byggnadskurs i Storuman, Lapp-
land. Kursen var fullteknad och rönt ett
mycket stort intresse, vilket kanske bäst
framgår av det uttalande, som landshöv-
ding Gustaf Rosén i Umeå nyligen gjort
om Samfundets kursverksamhet. Han skri-
ver:

»Inom Västerbottens län torde hittills
ha hållits fyra dylika kurser, den senaste
under sistlidne april i Storuman. Sökande
till kurserna har varit Hushållningssällska-
pets egnahemsnämnd, som i sin verksam-
het, dels låneverksamheten, dels den statliga
bostadsförbättringsverksamheten funnit det
vara av största vikt att landsbygdens bygg-
mästare och andra, som taga närmare be-
fattning med husbyggnader, få ökade kun-
skaper i byggnadsfrågor. Edra kurser ha
därvid varit ett utomordentligt medel, det-
ta tack vare det sätt varpå kurserna varit
anordnade och att kunniga kursledare av
Eder anlitats.

Till de hittills hållna byggmästarkurser-
na har ett långt större antal elever anmält
sig, än som kunnat mottagas, vilket visar
att kurserna varit populära ute i bygderna.
Av denna anledning, och då fortsatt under-
visning på detta område är av största vikt,
har egnahemsnämnden begärt och fått
Edert förhandslöfte om ännu en kurs detta
år, denna gång i Skellefteå.

Då Edra byggmästarkurser ha en mycket
betydelsefull uppgift, äro de enligt min
mening synnerligen väl förtjänta av det
allmännas stöd och uppmuntran.»

Motalautställningens demonstrationsstuga.

Demonstrationsstuga på Motalautställ- ningen.

Att på en utställning bygga ett hus, som
fyller uppgiften att vara modell för ett
mindre egna hem och samtidigt arbetarebo-
stad på landet, är ingalunda en lätt sak.
Östergötlands läns hushållningssällskap, som
med hjälp av stadsmedel påtagit sig denna
uppgift i samband med Motalautställningen,
synes dock ha löst problemet på ett till-
fredsställande sätt, att döma av den upp-
märksamhet pressen visat och av de besö-
kandes intresse och uttalanden.

Stugan var ritad av arkitekt B. Borgström
på Samfundets för Hembygdsvård bygg-
nadsbyrå. Botten upptog 2 rum och kök
samt förstuga med garderob och utgång,
dels till verandan och dels nedgång till käl-
laren, vilken man kombinerat med särskild
köksutgång.

I sovrummet fanns garderob och tvätt-
rum, som stod i omedelbar förbindelse med
vattnet och avloppet i köket.

Köket var avsett att ge impulser även för
köksinredningar på landsbygden i allmän-
het, och hade man sökt att i detalj förena
billigt och praktiskt. Uppvärmningen av
huset skedde medelst panna i köket kombi-
nerad med köksspis.

Stugan är nu försäld och skall bli lant-
arbetarebostad på en gård utanför Linkö-
ping.

Under utställningen var anordnad en
speciell byggnadsdag till vilken ledande
personer (omkr. 400) från hela länet in-
bjudits och där bostadsproblemen av sak-
kunniga krafter fick en allsidig belysning.

R. W.

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18-20 - Tel. 12 73

Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toalettrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Infordra anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Infordra offert.

Södertälje Snickerifabrik

S Ö D E R T Ä L J E

Bergsgatan 3 - Telefon 1816

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

★

Tillverkning av

Gravvårdar, Monument och

Gravinhängnader

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten

och Granit

Bröderna Cederlöfs Kakelaffär / GÄVLE

Arbetshusgatan 58 - Tel. 20 02

Lager: Södra Kungsgatan 42

Specialleverantör av:

Kakelugnar, Kakelsmide,

Plansten, Väggbeklädnads-

plattor i parti och minut.

Kakeluppsättning utföres

till lägsta pris.

Infordra offert och kostnadsförslag.

Motalautställningens

propagandadag för landsbygdens byggnadsfrågor arrangerades av länets hushållningssälls-kaps egnahemsnämnd och byggnadskommitté. Hälsningstal hölls av direktör E. Engström, som behandlade Sveriges egnahemsverksamhet, som pågått sedan år 1904. Fil. dr John Nihlén talade därefter om Hembygds-vård och byggnadskultur och arkitekten Ingeborg Wärn Bugge om Lant-hemmets planering och inredning. Hem-konsulten Rut Wallenstein demonstre-rade det ovan beskrivna småbrukarhemmet på utställningen.

Byggnadskurser.

Samfundets s. k. byggmästarkurser kom-ma detta läsår att få en delvis ny utform-ning. Det har under det senaste året visat sig, dels att kurserna ej kunnat rymma alla som önskade deltaga, dels att en rad aktuella problem inom byggnadsvärlden gjorde en utökning av kursplanen önsk-värd. Även i fortsättningen kommer givet-vis den av Skolöverstyrelsen godkända kursplanen att följas, men en komplettering kommer att ske på samma gång som kur-serna såvitt möjligt anpassas efter de lokala förhållandena.

Samarbetet med Hushållningssällskapen är det primära beträffande organisationen. Genom dessa erhålles den bästa kontakten med de byggande och med de sakkunniga inom länet, framförallt egnahems- och jord-bruuskonsulenter, som kunna verksamt bi-träda med föreläsningar och demonstra-tioner. I vissa fall sker samarbete också med hembygdsförbunden, som i många fall arbeta också för byggnadskulturens höjan-de och som vid dessa kurser ofta kunna ge sakkunnigt biträde beträffande byggnads-traditionen. Även med praktiskt verkande byggnadsingenjörer och erfarna byggmästa-re har Samfundet sökt kontakt för att få deras medverkan vid kurserna.

Därtill kommer en viktig sak, nämligen samarbetet med Statens Egnahemsstyrelse, som för vissa av dessa kurser ställer sin arkitekt H. Juneus till vårt förfogande. Vi ha redan fått räkna oss till godo hans med-verkan vid den senaste kursen i Hälsing-land och få även räkna på hans biträde vid detta läsårs kurser, då han bl. a. föreläser

om egnahemsbebyggelsen och om arbetar-småbruken.

Under oktober komma två kurser att hållas i Dalarna, en vid Mora folkhögskola och en vid Malungs folkhögskola. Samma månad hålles en kurs i Skellefteå, Väster-botten, där vårens kurs i Storuman gav så gott resultat, att man omedelbart begärt att få ordna en ny. Under november förlä-ges en större kurs för ett 20-tal deltagare till Linköping, där intresset för kurserna också är mycket stort. Vidare planeras byggnadskurser under vintern på Gotland och i Halland, på båda ställena i samarbete med Hushållningssällskap och Hembygds-förbund, i Kalmar län, där Samfundet icke tidigare haft nöjet göra någon kurs, samt i Hälsingland och Kronobergs län. Under-handlingar pågå även om liknande kurser i Värmland, Norrbotten och Stockholms län. Samfundet hoppas att också kunna få in i kurserna en rad specialföreläsningar, beträffande bl. a. trädgårdsanläggningen och heminredningen; i det senare fallet kommer samarbete att etableras bl. a. med Svenska Slöjdföreningen.

Under detta läroår komma omkring 10 kurser att hållas. Den sydligaste i Småland och den nordligaste troligen i Lappland.

Till ledare för Samfundets ambulerande kurser har styrelsen från den 1 juli d. å. utsett fil. dr John Nihlén.

Hembygdskurs i Steneby.

Tillsammans med Steneby Hemslöjdsför-ening och Steneby skolor för yrkesunder-visning anordnade Samfundet för Hem-bygds-vård under tiden 15 juni—15 juli en hembygdskurs, som blev ovanligt lyckad och givande. Samarbete hade sökts med J. U. F., Västgöta-Dals Husmodersförbund, Dalslands Hembygdsförbund och Malm-stenska Slöjdförbundet.

Parallellt med varandra pågingo två fyra-veckors kurser, den ena omfattande egna hemmet eller mindre lantbostaden och den andra detta hems inredning. Genom att Yrkeskolans övriga kurser pågingo bl. a. i träslöjd, smide och målning fingo deltagarna tillfälle att ta del av dessa kur-sers arbete, vilket givetvis var av stor be-tydelse.

C. Wilhelmson

MÅLERIFIRMA

ETABLERAD 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

Hembygds- vårdare!

*Vid behov av ohyvlade och
hyvlade trävaror, Snickerier,
Plywood, Masonit, Jonit, In-
sulit m. fl. väggplattor, spec.
Växthusvirke*

vänd Eder med för-
troende till

ÖSTERTÄLJE SNICKERI- & TRÄVARUAKTIEBOLAG

SÖDERTÄLJE - Tel. Södertälje 11 53, 11 73

Trädgårdsmästare A. J. Andersohn

Alevägen 4. Djursholm Telefon 9 63.

★

Åtager sig alla slag av
*Trädgårds- och Park-
anläggningar*

Reelt arbete. Facila priser.

Infordra offert.

Låt drycken Eder väl smaka!

Begär alltid våra omtyckta
tillverkningar av

PILSNER - VICHYVATTEN
LÄSKEDRYCKER m. m.

Allt bör vara från

Centralbryggeriet

LINKÖPING - Ordertel. 2, 2 22

Som lärare tjänstgjorde utom rektor Erland Borglund och slöjdlärare Eric Rudman, arkitekterna Ernst Auby och Ingeborg Wærn Bugge samt fil. dr John Nihlén.

Undervisningen, som omfattade både teoretiska och praktiska övningar, gällde i första hand det egna hemmet och lantbostaden, planlösning, byggnadslära, stillära

o. s. v. samt bostadens inredning och utrustning med hänsyn till arbetet inom hemmet, möblering etc.

Föreläsningar hölls också i hembygdsvård, dess historia och nyinriktning.

Kursen, som gynnades av utmärkt väder och var talrikt besökt, avslutades med en fest för allmänheten, den s. k. Stenebydagen.

L I T T E R A T U R

Sveriges Natur 1937.

Årets årgång av »Sveriges Natur», Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift, är ett praktverk. Vad som framför allt skänker glans åt arbetet och gör det till ett nöje att bläddra i detsamma är de ypperliga fotografierna och det praktfulla återgivande, som kommit dem till del. Alldeles särskilt fäster man sig vid de vackra bilder, varmed i främsta rummet Edv. Wibeck, Mårten Sjöbeck, C. G. Rosenberg och Sten Brandberg bidragit.

Av artiklarna tilldrar sig professor H. N. Pallins »Vägarna och naturskyddet» det största intresset. Den är rik på synpunkter och strävar att göra såväl naturskyddssom vägentresset full rättvisa. Särskilt värdefull för oss landskapsvårdare är den utredning, som han lämnar med avseende på de kostnader, vilka den måttfulla krökningen av en väg drager. Vi ha här fått en fast utgångspunkt, när det gäller försvaret av de naturvärden, som hotas av en väganläggning. Samtidigt ha vi att med tacksamhet anteckna erkännandet av det berättigade i en vägkrökning i vissa fall från en sådan auktoritet på området som professor Pallin. I överensstämmelse med den objektiva om än utpräglad naturskyddsvänliga uppfattning förf. representerar har han emellertid också en del erinringar att göra gentemot de naturvårdare, som stirra sig lika blinda på sina intressen som de ensidiga vägteknikerna på sina.

En annan artikel av landskapsvårdande art är dr Paul Rosenius' »Vården om landskapet». Här lämnas en sammanfattning av de synpunkter som under den senare tiden framkommit med avseende på bebyg-

gelsen, en sammanfattning, som åskådliggöres med hjälp av några ytterst beklagliga exempel nerifrån Skåne. Vidare lämnas en kort resumé över de åtgärder för fredandet av naturen gentemot bebyggelsen, som vidtagits i utlandet.

Ett mycket värdefullt bidrag till årsboken utgör också Erik Julins beskrivning av »Ågård, ett sydvästsmäländskt lövängsområde». Här göres ett försök att klargöra orsakerna till lövängens urartning och villkoren för dess bevarande. Just en sådan undersökning av vilken vi behöva flera.

Av landskapsvårdande karaktär är också Gustaf Sandbergs »Handeln med havtorn». En intressant redogörelse för den hänsynslösa exploateringen av denna sällsynt vackra buske, en av svensk växtvärlds allra skönaste smycken. Dess bättre har nu denna skadegörelse till stor del stoppats om än först i elfte timmen.

Dessa nu nämnda artiklar förtjäna att läsas av var och en för landskapsvård intresserad, och årsskriften är ensam för deras skull värd sitt pris. Därtill kommer emellertid ytterligare en rad utmärkta uppsatser över djurlivet. Karin Jansson skriver om »Fågellivet på Gotska Sandön», iakttagelser under en flerårig vistelse på ön, och Knut von Essen berättar om »Gråärulan i Jönköpingsstrakten», en nykomling i vår fågelvärld. C. B. Gaunitz ger en roande skildring »Från ett entomologernas paradys» på Öland, och Einar Åström skildrar försöket att inplantera grågäsen på Stora Karlsö samt ger oss en av bokens vackraste fotografier. Sten Brandberg till sist har skrivit en intresseväckande och utomordentligt väl illustrerad artikel »Från Sjaunjas fågelvärld».

Byggnadsvaror

Hyvlade och ohyvlade Trävaror, Listverk, Snickerier, Fanér, Papp, Ankarboard, Tak- och Murtegel, Slagglattor, Cement. — Allt till lägsta dagspriser.

Infordra offert!

LERVIKS UPPLAG

SUNDSVALL - Tel. 14 56, Bost. 49 57

Medelpads Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

★

Tillhandahåller av prima kvaliteter

Fodermedel, Hönsfoder,
Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.
Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,
Torvmull, Jordbrukskalk,
Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.

Hembygdsvänner!

Vid behov av alla slags
LJUSKOPIOR
vänd Eder alltid först till

Gävle Kopieringsanstalt

Staketgatan 15 - Tel. 22 44

Snabb leverans. Billiga priser.

Försäljer även alla slags

RITMATERIALIER

Ljungbergs

specialtillverkning av öppna
murade spisar i natursten
och imitation.

Garanti för utrökning.

Levererar: Inåtgående fönster.

Utför Byggnadsreparationer.

Gustaf Ljungberg

BYGGMÄSTARE

Stockholm, Surbrunnsgatan 40.

Telefon 30 65 41.

Ett par naturskyddsartiklar ha också skrivits av redaktör Nils Horney, »Tyresta-skogen, Stockholms nyförvärvade naturpark», och av stadsombudsman Axel B. Svensson »Skövde stad naturskyddar område vid Billingen».

Som totalomdöme kan sägas, att 1937 års årgång av Sveriges Natur är en ur lekman-na- och folklig synpunkt av de allra värdefullaste årgångarna av denna förnämliga skriftserie.

Lorentz Bolin

Adelsö

är jämte Birka en av Mälarens historiska öar, där minnen från olika tider ge mer eller mindre tydliga illustrationer av svensk historia från forntid till nu. Ej minst intressanta äro de förhistoriska lämningarna, vilka i samband med de stora utgrävningarna av Alsnö hus för 20 år sedan, blevo föremål för kartering och utgrävning av fil. dr Hanna Rydh. Dessa grävningar ha nyligen publicerats av dr Rydh i en vacker, väl illustrerad skrift »Förhistoriska undersökningar på Adelsö» (Vitterhets Akademiens monografiserie, pris 25 kr.).

De med omsorg gjorda markundersökningarna få här en minutiös och sakkunnig beskrivning och insättas skickligt i sitt historiska sammanhang. Av särskilt intresse är utgrävningen av den stora högen »Skoppintull», en verklig kungshög, som med sina rika, intressanta fynd belysa Adelsös karaktär av kungasäte. Möjligen fanns det en kungsgård här vid den tid, då Ansgar besökte Birka.

Hanna Rydhs djuplodande och väl skrivna avhandling, där in- och utländska fynd liksom en omfattande litteratur få belysa de lokala resultaten, ger på ett skickligt sätt nytt material till fyra seklers historia under folkvandringarnas och vikingarnas tidsålder.

J. N.

Svensk konst och kultur.

Med anledning av Delaware-jubileet i U. S. A. 1938 har svenska staten ordnat en konstutställning, som är avsedd att under denna vinter visas på ett antal platser i Amerika. Utställningen har ombesörjts av en kunglig kommitté med generalkonsul Olof H. Lamm som ordförande och omfattar konst och kulturföremål från sten-

ålder till nutid. Både Nationalmuseum, Statens historiska museum, Nordiska museet och ett antal privata samlingar, bland dem Zorns samlingar, ha utlånat konstverk och museipjäser. Det har på det sättet skapats en sällsynt rik och representativ samling, som bör ge den amerikanska publiken goda glimtar av svenskt kulturliv under 8.000 år. Möjligen hade man önskat den kyrkliga konsten fylligare representerad liksom också det medeltida träsnideriet.

Över utställningen har genom dr Sixten Strömbom utgivits en illustrerad, beskrivande katalog, vilken tryckts av Nordisk Rotogravyr. Det är ett förnämligt arbete, en verklig mönsterkatalog, där varje avdelning inledes med välskrivna översikter, åtföljda av detaljrubriker. Det rikliga illustrationsmaterialet är av högsta kvalitet liksom tryck och utstyrsel i övrigt. Enbart katalogen, omfattande 180 sidor, blir en god Sverigereklam.

J. N.

Från stenålder till rokok

är den omfattande titeln på festskriften, utgiven med afledning av Otto Rydbeck 65-årsdag. Den innesluter icke mindre än 25 uppsatser i skiftande ämnen, mest arkeologi och konsthistoria. Gleerups förlag, Lund.

När man läser innehållsförteckningen och namnen på de lyckönskande får man ett starkt intryck av vad Otto Rydbeck betytt som forskare, museiman, lärare och kulturminnesvårdare. Skriften är en vacker och värdefull hyllning.

En rad skånska problem beröras, ett par uppsatser ge t. ex. värdefulla fakta om landskapets föga kända järnålder. Primitivt fångstliv är namnet på en annan intressant utredning, varjämte Skånes konsthistoria representeras i flera uppsatser. Även en rad allmänna vetenskapliga problem äro upptagna till behandling.

J. N.

En Härjedalsbok,

ett postumt arbete av Lillhärdaalssonen Olov Högman, utgivet av Erik Festin, Heimbygdas förlag, ger en allsidig bild av allmogens andliga och materiella liv i en Härjedalssocken på 1850-talet och utgör en hembygdskbok av stort värde.

Den

Skånska Spettkakan

på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfällen. Levereras över hela landet från

Strähles Eftr:s Spettkaksbageri
Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

Ärade Hem-
bygdsvårdare

Slottsparkett

Ekiparkett i skivor 60x60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.

Aktiebolaget

Sparreholms Snickerifabrik

Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Edsbyns Cementvarufabrik

Telefon 93 • EDSBYN

försäljer Cementrör,
Brunnsringar, Mur-
sten, Cement, Kalk
och Mursand m. m.

Tillse vid köp av rör att de äro datumstämplade
i godset och har en ålder av minst sex veckor.

Vid behov av

DÖRRAR, FÖNSTER,
PORTALER samt allt in-
om BYGGNADSSNIC-
KERIER hörande arbeten,
vänd Er med förtroende till

**BOLLSTANÄS
SNICKERIFABRIK**

(Inneh. K. A. Larsson) Tel. Bollstanäs 34

Renoveringar och reparationer
utföras. Infördras kostnadsförslag

Skåne — en landskaplig orientering.

Ifråga om reselitteraturen markerar Märten Sjöbecks författarskap en fullständig nyorientering. Den torra resehandboken med en rad uppräknade sevärdheter och välviliga råd till resenären med mer eller mindre stereotypa klichéer är ett förgånget stadium. Sjöbeck och den skola han redan bildat söker vederhäftigt men ändå lockande orientera resenären i landskapet, även dess fördolda delar. Han ser landskapet icke som natursköna scenerier utan som innehållsrika dokument, vars hemligheter han vill avslöja. Han har tillsammans med Åke Campbell upptäckt kulturlandskapet.

Den nu föreliggande boken om Skåne utgör andra upplagan, som är helt omarbetad. Den liksom de tidigare landskapsböckerna är utarbetad på uppdrag av Kungl. Järnvägsstyrelsen. Det skall här endast i korthet nämnas att denna bok, som den nu föreligger, närmar sig mästerverken. Den är för det första skriven med en ovanligt plastisk och levande stil, den är för det andra illustrerad med en mängd bilder tagna av författaren själv och på ett ypperligt sätt understrykande innehållet. Han ger oss genom sin skarpsyn glimtar både av det moderna Skåne och det som ännu skymtar i kvarstående rester av det gamla. Kulturminnena äro på ett ovanligt skickligt sätt inpassade och beskrivna i den fortlöpande resetexten.

Ur hembygdsvårdens synpunkt är Märten Sjöbecks arbete värt icke endast erkännande utan också allt understöd för fortsättningen. Vad vi måste önska är en serie landskapsböcker av denna typ omfattande hela landet.

Boken, som är 335 sidor stor, kostar kr. 2: 50.

J. N.

Vår bygd,

Hallands hembygdsförbunds årsskrift 1937, redigerad av Albert Sandklef, innehåller en värdefull artikel om Äldre Hallandsskildrare och Hallandsskildringar av docent Karl Gustav Ljunggren. Av stort intresse är intendent Sandklefs redogörelse för Bockstensfyndet, det märkliga dräktfyndet från 1300-talet.

Efterfråga möbler

av

Edsbyns Möbelfabriks

välkända tillverkningar i såväl
finare som enklare utföranden.

Partiaffärer i Stockholm,
Göteborg och Sundsvall.

EDSBYNS MÖBELFABRIK

L. IVAR PETTERSSON - Tel. 123, 140.

Samma innehavare av Edsbyns Skidfabrik.

Hembygdsvänner!

Vid behov av

OMNIBUSSAR

för kortare eller längre utflykter,
erhåller Ni fördelaktigaste
kostnadsförslag från

**Erik Nilssons Åkeri
och Busstrafik**

GÄVLE - Tel. Hästmyren 1

Även Lastbilstransporter
utföres till billigaste pris.

Jörgen Andersson MÖBELSNICKARE

Valhallav. 15 - DJURSHOLM - Telefon 7 43

Tillverkar alla slags möbler och byggnadssnickerier efter beställning.
Antika möbler renoveras.

Valla Cementgjuteri

Tillverkar och försäljer Cementrör och Kulvertar i alla dimensioner, Mosaikarbeten, såsom Trappsteg, Golvplattor, Diskbänkar, Plansten m. m. Victoria-golvplattor i olika mönster och färger. Trottoarplattor.

Infordra offert · Telefon Valla 30

Prova våra tillverkningar av

Svagdricka, Läskedrycker, Vichyvatten, Punsch- och Likörextrakt och Ni blir säkert nöjd med dem.

HALLENS BRYGGERI

KILAFORS - Telefon 40

Under Stockholmsvistelsen

rekommenderar Stockholms Sightseeing Co. sina reguljära rundturer i staden och omgivningarna. Dagliga turer till Uppsala, Skokloster och Gripsholm. Bussar avgå från Nationalmuseum. Förstklassiga guider stå till förfogande och bussar uthyras till större och mindre sällskap.

Vår resetjänst står till förfogande för planering av speciella turer.

Stockholms Sightseeing Co.

HAMNGATAN 14 · TELEFON 20 54 49

Kulturen 1936

redigerad av Sven T. Kjellberg, är en förnämlig publikation både beträffande utstyrelse och innehåll. Av stort intresse är en artikel av Albert Nilsson om Kulturens Blekingegård.

Festskrift till Erik Modin,

utgiven på hans 75-årsdag av Eric Festin på Heimbygdas förlag, är en värdig hyllning till den frejdade Norrlandssonen, forskaren och hembygdsvännen. Skilda förhållanden inom Jämtlands och Härjedalens förhistoria, natur och kulturhistoria äro skildrade i en rad intressanta artiklar av kännare på de olika områdena.

Olovslund förr och nu.

En minnesskrift 1937, utgiven av Olovsunds Trädgårdsförening och innehållande några minnesblad till föreningens 10-årsjubileum, sammanförda av fil. dr Sixten Rönnow. Den vackra skriften är tryckt hos Nordisk Rotogravyr och kostar 2 kr.

Det är en exposé, som ur den moderna hembygdsvårdens synpunkt har stort intresse; det var nämligen här i Olovslund utanför Stockholm som de första praktiska försöken gjordes att förverkliga den numera så välkända och populära småstugeidén. Fastighetsdirektören Axel Dahlberg kallar sin uppsats »Olovslund — ett experiment som lyckats» och när man läser hans uppsats blir man förvånad över hur snabbt denna djärva idé brutit igenom och hur starkt den påverkat utvecklingen i hela landet. Dock måste den reservationen göras, att stil och färg i dessa små byggnader ofta ha en torka och fattigdom, som frapperar. Det gör att den sunda, öppna stadsbilden här och där kan få ett armt och ödsligt uttryck. Man har därvid varit bunden dels av ekonomiska faktorer, dels av en tidsstil, där enkelheten gång på gång varit på väg att glida över i torparaktig torfighet. Det kan dock icke bortskymma småstugornas och egnahemmens stora, sociala insats, observerad långt över landets gränser.

Rudtorps Plantskola

HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar, Frukträd, Bärbuskar, Rosor, Perenna (fleråriga) växter m. m. i äldre och nyare sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis · Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Trädskoleägareföreningen

Fordra kvalité!

Begär därför

Långtidspastöriserad

MJÖLK

från

Söderhamns Mejeriförening

Telefoner 435 och 935

Ett minne för livet. En bild av Eder hembygd i helg och söcken. **Foto** grafera och vi Fram- kalla, Kopiera och Förstora Edra bilder.

SÖDERTÄLJE RADIO- & FOTOAFFÄR

Storgat. 21 (mitt f.kyrkan) Inneh: Harry Andersson Telefon 1603 och 690.

STILMOBLER

REPARATIONER
OMPOLERINGAR
RENOVERINGAR

ANTIKA, MODERNA — UTFÖRAS PÅ BESTÄLLNING

Mångårig fackkunskap borgar för väl utfört arbete och gedigna kvaliteter.

Nya Snickeri & Möbelaffären

LUND. St. Södergatan 13. (Palladiumhuset) in p.g. Inneh. Johan Persson. Tel. 3913.

Kragfrågan är löst!

VIKTORIA-KRAGEN

(HELSKUREN UTAN SÖM)

Den alltid rena kragen, ren och vit i månader.

Inga kostnader för tvätt och strykning. Ni tvättar den själv. Den är införd de i flesta statliga verk såväl i Sverige som utlandet: Marinen, Posten, Järnvägen, Spårvägen, Sjukhus m. fl.

Säljes hos följande handlare i Stockholm: Oskar Lenke, St Eriksg. 44. A. Liljeros, Roslagsg. 12. Claes Julander, Sveavägen 66. Rick. Söderström, Rörstrandsg. 1. E. Ahlin, Klara N. Kyrkog. 12. Nils Adamsson A.-B., Jakobsbg. 22. Hanna Göransson, Hornsg. 172. Greta Gustavsson, Högalidsg. 48. Carl Lindkvist, Hornsg. 100. Enskede Sybehörsaffär, Handelsväg. 26, Enskede. *Sundbyberg:* E. Wicksell, Stationsg., Sundbyberg m. fl. platser.

Pris dubbelvikt kr. 1:50. Snibb-, Polis- och Militärkrage kr. 1:75.

Finns den ej hos Eder handlande insänd då likvid å Postgiro 2972, så sändes det rekviderade fraktfritt. *Ensamförsäljare: Firma Wictor Meyer, Stockholm 1.*

Ombud antagas på alla platser i Sverige där vi ej äro representerade.

TIDSKRIFT FÖR HEMBYGDSVÅRD

Årg. 18. Nr 6. 1937.

Redaktör och ansvarig utgivare: Fil. dr JOHN NIHLÉN

Redaktionskommitté: Lektor LORENTZ BOLIN, Fil. lic. FR. HAZELIUS
och Stadsarkitekt SIGURD WESTHOLM

Sekretariat: Kungsgatan 32, Stockholm. Postgiro: 8136. Telefon: 119424

VÄGEN OCH LANDSKAPET

Byggnadskulturen och vägkulturen ha blivit två av Samfundets viktigaste arbetsuppgifter. För byggnadskulturens höjande är det relativt väl sörjt rent organisatoriskt. Här har Samfundet sin egen byggnadsbyrå med sakkunnig föreståndare och medhjälpare, sin skola och sina kurser. Det organ, som arbetar för vägvården, är ännu ett provisorium, men vår förhoppning är att inom den närmaste tiden kunna bygga ut det och göra det tjänligt för en av de viktigaste uppgifterna vår hembygdsvård just nu äger.

Den konsulterande verksamhet beträffande vägvården, som Samfundet utövat under ett år, har givit goda resultat. I enstaka fall ha förslag rörande nystakningar av vägar remitterats hit från vägstyrelserna själva, i de flesta fall ha frågorna väckts av Samfundets ombud eller andra intresserade. Efter noggrann utredning, i de flesta fall i samband med besiktning på platsen av en Samfundets representant, har förslag utarbetats, vari man sökt tillgodose både teknikens och hembygdsvårdens krav. Under sista tiden har Samfundet haft till sitt förfogande en sakkunnig kraft, arkitekt Sven Linde, som varit särskilt skickad för sin uppgift på grund av en tidigare verksamhet i U. S. A. Han har här deltagit i planläggning och stakning av de s. k.

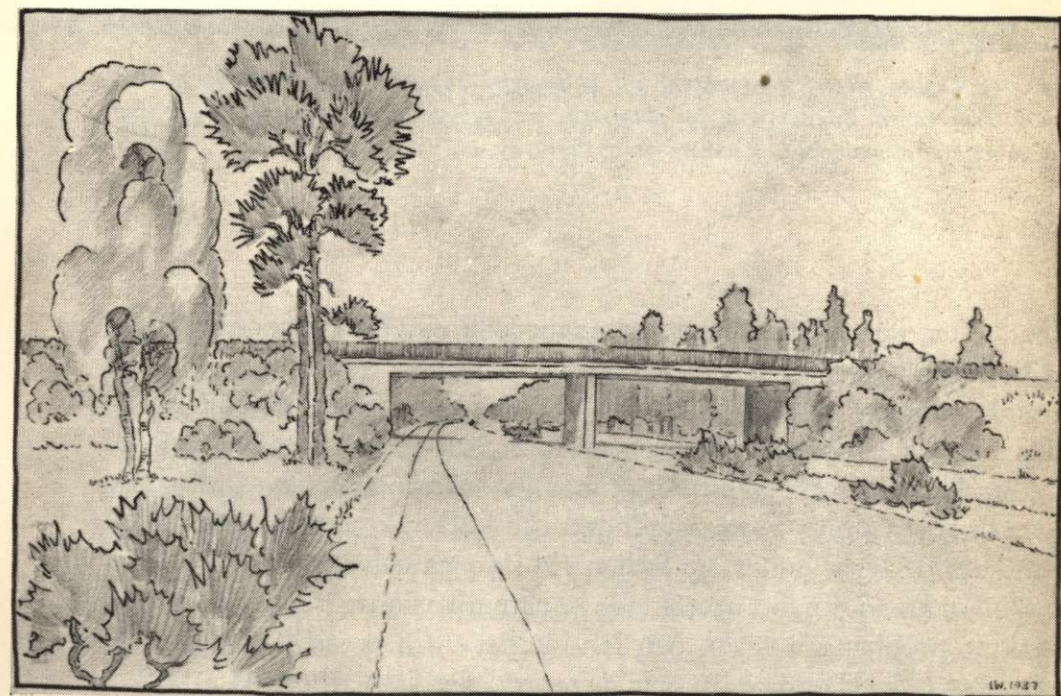
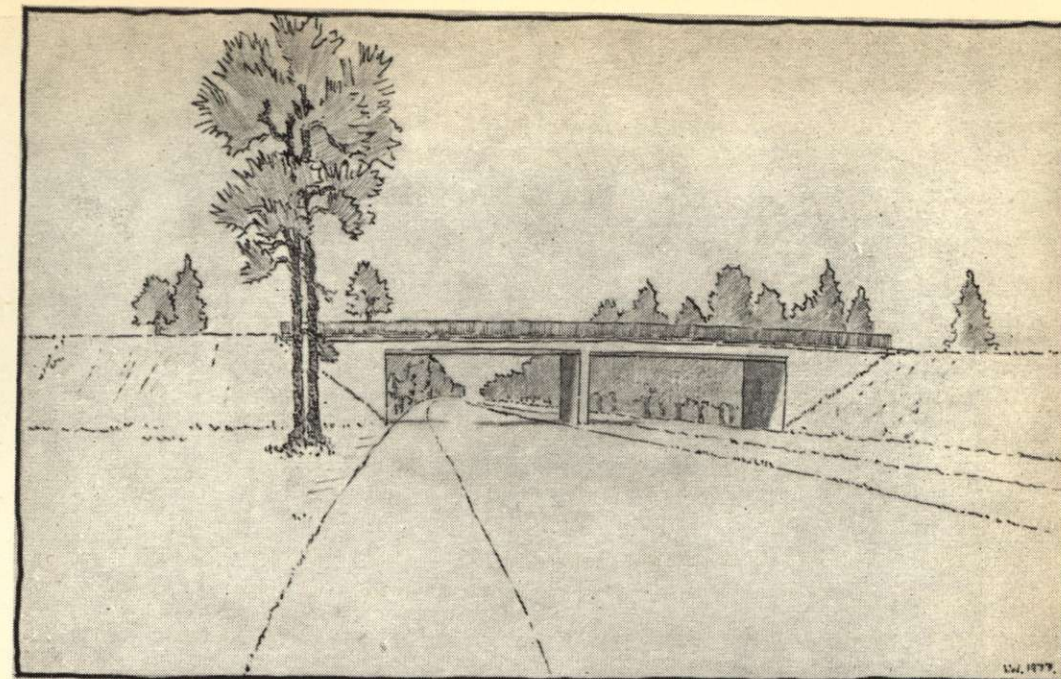
»fritidsvägarna», vägar som förbinda de större städerna med deras fritidsområden. Arkitekt Linde har på uppdrag av Samfundet bl. a. utfört nystakning av en planerad väg vid Saltsjöbaden, ett vägprojekt som föranlett mycken offentlig diskussion, samt f. ö. biträtt med en rad organisatoriska frågor i samband med vägvården.

I väntan på en nybyggnad och konsolidering av denna vägbyrå, har Samfundets kommitté för vägvården, bestående av författaren Sten Selander, trädgårdsarkitekten Sven Hermelin och fil. dr John Nihlén, låtit utföra en särskild utredning rörande vägvården i olika länder. Denna utredning visar att arbetet med de nya vägarnas kultivering i vissa länder fortskridit mycket långt och att vårt land i detta avseende långt ifrån kan skryta med någon ledarställning även om intresset här blivit allt livligare.

De viktigaste fakta rörande vägvården i skilda länder meddelas här i en kort översikt, till vilken ett värdefullt material från U. S. A. lämnats av prof. Johnny Roosval och docenten Gerda Boëthius.

I *Tyskland* har man vid byggandet av de omfattande riksbilvägarna konfronterats med en rad problem, gällande vägarnas estetiska utformning och förhållande till landskapet. Riksstämman har utfärdat en rad förhållningsorder till vägbyggarna rörande det sätt varpå vägen skall infogas i landskapet. En av de viktigaste grundsatserna är, att de nya vägarna ej få inkräkta på hembygdens skönhet. Vägen måste fogas in i landskapet med dess höjder och dalar, skogar och fält utan att verka störande. Vid jordarbetenas utförande måste sammanhanget med det omgivande landskapet bibehållas och återställas. Vegetationen behålles i så stor utsträckning som möjligt. Man strävar efter att ge vägingenjörerna en sådan utbildning, att deras kunskaper beträffande naturens och vägens estetik äro tillräckliga för att de tillfredsställande skola kunna utföra sina vägbyggnadsarbeten. I väntan på att vägingenjörerna själva helt satt sig in i dessa nya uppgifter tilldelas byggnadsledningen utbildade trädgårdsarkitekter som rådgivare i frågor rörande landskapets behandling.

Att dessa riktlinjer redan blivit beaktade är tydligt. Man har lagt sig vinn om att sammansmälta vägen med landskapet genom att lägga den i lämpliga kurvor, undvikit djupa skärningar samt förmildrat övergången till omgivande skogstrakter genom att utspara små trädgrupper. Av stort intresse är Nils Barréns uttalande i *Vägmästaren* nr 6, 1936, där han beskriver hur man sökt läka de sår en vägläggning gör i naturen. »Berg- och åsskärningar tager man ut på bred-

Prov på vägförsköning i Tyskland. Över: De kala slänterna göra ett ödsligt intryck och kontrastera alltför skarpt mot skogen på andra sidan bron. Under: Genom att mildra slänterna med lämplig vegetation skapas en vacker övergång emellan väg och landskap.

De amerikanska vägar, som föra ut till fritidsområdena, äro goda exempel på den kultiverade vägen. Vägslänterna äro planterade med inhemskt växtmaterial, som kräver ett minimum av underhåll. Northern State Parkway, N. Y.

den, söker jämna dem efter terrängen och ev. beså gläntorna med gräs, buskar, ljung eller vad som passar. Dessliques vid fyllningar. Det är inte som hos oss, då skärningar göras genom berg, de fula spetsiga bitarna sticka ut alldeles vid sidan och en del stenblock ligga vräkta hur som helst en bit därifrån, eller skärning genom sandås, det bara är fråga om vad som är billigast och kullvräkta stubbar och allehanda bråte ligga huller om buller vid sidorna och skräpa.»

Holland med sitt rikt utvecklade kommunikationsväsende, har länge beaktat problemet »vägen och landskapet». En speciell kommission »De weg in het Landschap» nedlägger ett energiskt arbete på att söka rädda landskapet från att förstöras av den intensiva vägbyggnadsverksamheten. Bertil Waldén beskriver i Tidskrift för hembygds-vård 1934 denna kommissions verksamhet; de gamla vägarna — i

En amerikansk »parkväg» med en vacker och praktisk vägkorsning och väl avplanade vägslänter. Bethpage State Parkway, Long Island State Park.

regel kantade av härliga hundraåriga alléer — betraktas i de flesta fall som kultur- och naturminnesmärken av omätligt värde och fredas som sådana. De nya vägarna få söka sig ny terräng, och det är ytterst stränga krav, som ställas på dem, att de skola förlänas en lugn, tilltalande, värdig utformning, som icke förstör eller otillbörligt inkräktar på landskapskaraktären. Det kan nästan tyckas, som om de estetiska synpunkterna skulle gå före de praktiska, men därmed är nog ingen fara, ty ett ändamålsenligare modernt kommunikationssystem än dessa magnifika, raka, breda, naturligtvis genomgående permanentbelagda holländska autostrador torde man få leta efter även på kontinenten. Det säger sig självt, att även utmed de nya vägarna regelbundet planteras alléer, som i en framtid komma att ge en präktig inramning åt dessa imponerande chausséer. Och var man far fram,

spanar man förgäves efter grustag, vanprydande lämningar efter vägbygget — liksom också efter de jätteskyltar och reklamer, som skämma ut så många svensk landskapsidyll.

Hur man i *England* beaktar vägens harmoniska inläggande i landskapet framgår bl. a. av civilingenjör Gunnar Höckerts artikel »En bilresa i England och Skottland» i Sv. Vägföreningens tidskrift 1935, nr 1. Engelsmännen sträva icke efter att bygga sina vägar med alltför långa raka sträckor utan i stället utföra desamma i mjuka bågar med stora radier samt gärna förlagda på sådant sätt, att det intressanta och vackra i naturen kommer till sin rätt. Som exempel på engelsmännens respekt och vördnad för gamla tiders verk nämner författaren ett fall då en broöverbyggnad för 100.000 kr. gjordes, där vägen korsade den gamla nästan ofrafikerade pilgrimsvägen från sydöstra England till Canterbury.

Förenta Staterna har i större utsträckning och kanske tidigare än de europeiska länderna uppmärksammat betydelsen av vägens förhållande till det omgivande landskapet. Detta gäller speciellt de s. k. parkvägarna, som förbinda städerna med fritidsområdena. För att kunna giva dessa vägar en vacker omgivning inköpes marken på ett område av minst 60 m. omkring vägen. Man bereder också den rekreationssökande stadsbon större trevnad på vägarna genom att helt avstänga dem för lastbils- och busstrafik. Överhuvud taget göres allt för att få fram den kultiverade vägen, framförallt genom en ingående landskapsvård längs vägarna.

I en av United States Department of Agriculture utgiven publikation, *Roadside Improvement*, meddelas att staten Massachusetts redan 1912 börjat arbetet med vägarnas försköning. Ett stort antal stater ha nu anställt specialutbildade arkitekter vid vägarnas planering. Man anser, att huvuddelen av trafikanterna fordra att vägar inte endast äro tekniskt goda utan även omväxlande och vackra. De måttliga kostnaderna för vägförsköningen (*roadside improvement*) rättfärdiga detta krav. Bureau Public Roads har i sin handläggning av statliga vägarbeten sedan många år visat ett allt större intresse för denna fråga. I de lagar och förordningar, som National Industrial Recovery Act anvisat, ha bland de arbeten, vilka i första rummet böra komma ifråga vid disponeringen av de 400 mill. dollar, som äro anslagna för vägarbeten, upptagits »den lämpliga försköningen av vägen för en skäligt avvägd kostnad». I anslutning härtill uppsattes 1933 ett P. M. ställt till distriktsingenjörerna i Bureau

Ett exempel på hur en modern svensk väg på ett smidigt sätt kan fogas in i landskapet. Infartsvägen till Borås.

Public Roads, där bl. a. den fordran uppställdes, att varje statlig vägstyrelse i sitt program för nyanläggningar upptar ett bestämt antal arbeten, som avse den lämpliga vården av vägarna ur landskapsestetisk synpunkt. En detaljerad plan över vad dessa arbeten skola omfatta uppställs. Vid dessa arbeten skola kvalificerade trädgårdsarkitekter anställas. Beträffande finansieringen har bestämts att minst 0,5 % av den för vägarbeten avsatta summan måste reserveras för sådana ändamål.

Sverige.

I vårt land har under de senare åren en genomgripande förändring av vägnätet skett, både genom omläggningar av gamla vägar och byggandet av nya. Att många kulturella och estetiska värden härvid tillspillogivits är helt naturligt, då intresset för skyddandet av dessa

Nyanlagd väg, där slänten ännu ej blivit iordningställd. Den kala grusbacken bör mjukas upp och förses med lämplig vegetation. Södra Sverige. Foto: Samfundet för Hembygdsvård.

värden hos oss i jämförelse med andra länder varit ganska ringa och praktiskt taget intet gjorts från officiellt håll, såsom exempelvis i Tyskland, Holland och U. S. A. Det enda fall där lagstiftning finnes är när vägarbeten kollidera med fornlämningar. Enligt nu gällande lagstiftning kan den fornminnesvårdande myndigheten visserligen icke förbjuda borttagandet av sådana fornminnen, som ligga i sträckningen av en på vederbörligt sätt fastställd allmän väganläggning, men en sådan fornlämning får icke av vägbyggaren röras, innan den efter hans anmälan hos riksantikvarieämbetet blivit vetenskapligt undersökt genom detta ämbetes försorg.

Ett allt större intresse för naturskydds- och hembygdsvårdsproblem vid väganläggningar har dock på sista tiden även bland vägmännen kunnat märkas. Det starkaste beviset härpå äro de av Väg- och vat-

Övergången mellan vägen och skogen brytes brutalt av skräpande stenblock och fula schaktsår. Det dröjer många år innan naturen själv kan läka dessa. Västra Sverige. Foto: Samfundet för Hembygdsvård.

tenbyggnadsstyrelsen nyligen utarbetade nya normalbestämmelserna för vägbyggnad, där det bl. a. heter:

»Då mjuka linjer i plan och profil i allmänhet äro att föredraga framför en stel linjeföring, bör vid vägs utstakning städse eftersträvas en smidig inpassning av vägen i terrängen, särskilt därest dyrbara terrasseringsarbeten och onödigt stora ingrepp i naturen härigenom kunna undvikas.»

»Såväl ifråga om vägs inpassning i terrängen som dess utförande skall hänsyn tagas till naturens skönhetsvärden, varjämte fornminnesvårdens och hembygdens intressen i görligaste mån böra beaktas och där så synes erforderligt samråd äga rum med representanter för dessa intressen.»

»I öppen terräng samt inom eller i närheten av samhällen kunna

En rundad bergsnalle har genomskurits av vägen. Man kan här mildra det brutala ingreppet i naturen genom att spränga av de största knaggarna och dölja de fula sprängytorna till höger med lämplig vegetation och helt och hållet borttaga den kvarlämnade klacken till vänster. Foto: Sven A. Hermelin.

planteringar med träd, buskar eller häckar intill vägen understundom vara motiverade ur såväl trafikteknisk som estetisk synpunkt. Sålunda kan exempelvis genom plantering av en rad träd i yttersidan av trafikvårdlig kurva uppnås en effektiv och varaktig varning för trafikfarliga kurvor. Som allmän regel vid utförandet av planteringar gäller emellertid att desamma icke få försämra siktförhållandena, samt ej heller på annat sätt medföra olägenhet eller fara för vägtrafiken.»

En livlig propaganda för hembygdsvårdens och naturskyddets krav vid vägbyggnader har genom skrivelser och artiklar gjorts av föreningar och enskilda.

Samfundet för Hembygdsvård har, sedan denna fråga på 1920-talet blev aktuell, på olika sätt verkat för hembygdsvårdens och na-

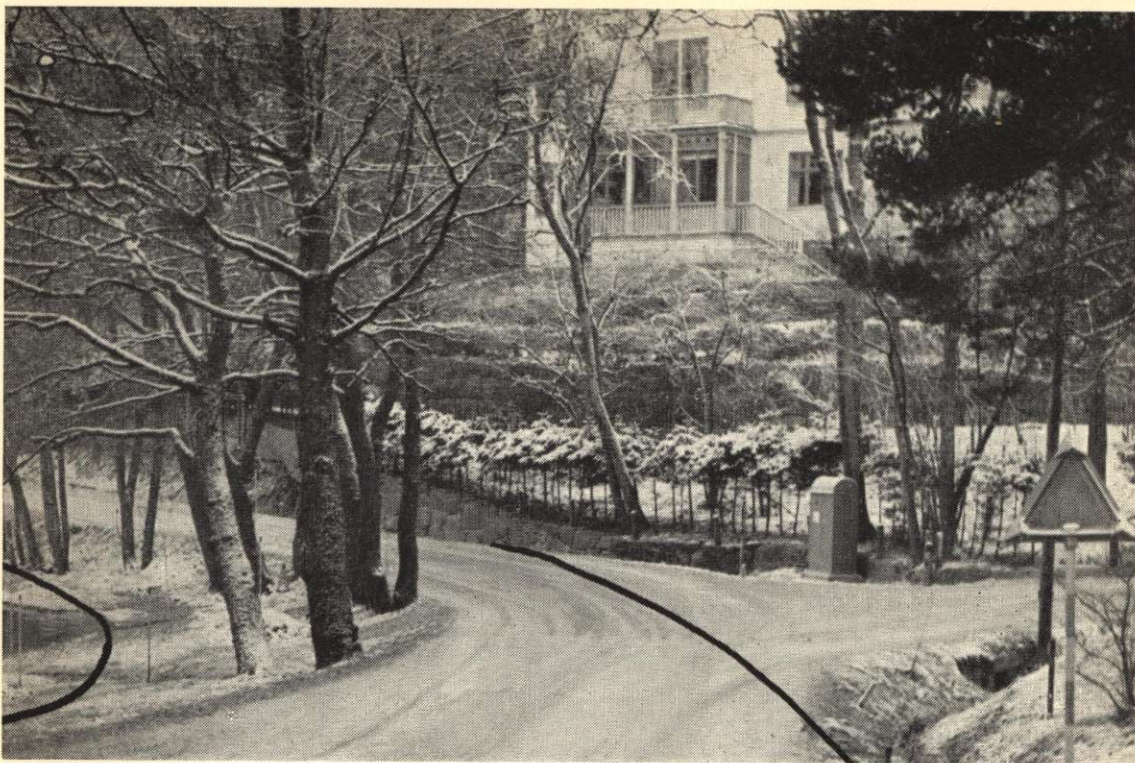
Väg utmed Baggensfjärden vid Saltsjöbaden. — Vid planerad breddning och rätning av denna idylliska väg har man tänkt operera bort en stor del av strandvegetationen.

turskyddets krav vid vägomläggningar. Redan i Samfundets stadgar äro dessa synpunkter antydda, där det heter, »att nyanläggningar och omdaningar utföras med hänsyn till såväl landskapet och bygden som närmast omgivande natur och förutvarande anläggningar». År 1934 riktades en vädjan i 8 punkter »till samtliga vägstyrelser att vid vägomläggningar inom respektive arbetsområden i möjligaste mån icke blott tillgodose den moderna trafikteknikens utan även hembygdsvårdens krav».

En annan viktig åtgärd var spridandet till vägingenjörer, vägstyrelser och andra av frågan berörda av broschyren »Vägen skall fram», författad av docenten Gerda Boëthius.

Ett betydelsefullt led i propagandan har tidskriftens artiklar i hörande ämnen varit. Bland dessa bör nämnas den redan förut i

En planerad väg vid Hotellviken i Saltsjöbaden. — För att få bort kurvan tvingas man att fylla ut viken och hugga bort hela raden av alar utmed stranden.

samband med holländska förhållanden citerade »Holländsk hembygdsvård och svensk» av Bertil Waldén, där författaren beskriver vad holländarna gjort på detta område och samtidigt efterlyser Sveriges insats. Årsboken 1935 innehåller tre viktiga vägartiklar, Nils A. Blanck: De moderna trafikmedlen och landsbygdens bebyggelse, Otto Rydbeck: Kulturminnesvården och väganläggningarna samt Mårten Sjöbeck: Vägbyggnader och landskapsvård. Sjöbeck framhåller den konflikt som uppstått mellan teknik och hembygdsvård. Den ökade motortrafiken med större hastigheter fordrar andra vägar. Landsvägar måste således i princip anläggas som järnvägar och utstakas av ingenjörer, men därmed är icke sagt att allt är bra som det är. De landskapsvårdande intressena bära ofrånkomligt höras, och deras mening beaktas i större utsträckning än som nu sker.

Att de synpunkter Samfundet i sin propaganda framfört alltmer vunnit beaktande bland vägmännen bevisas av att Samfundets sekreterare inbjöds till den diskussion K. A. K. förra året anordnade över ämnet »Få bilägarna full valuta för sina bilskattemedel?». Under denna diskussion visade det sig att vägmän och hembygdsvårdare kunna förena sina intressen i lojalt samarbete. Från officiellt håll har samma intresse visats, i det att Samfundets sekreterare av Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anmodades att för landets vägingenjörer hålla föredrag över ämnet »Hur kunna vägintresset och hembygdsvården förenas».

Föreningen för Dendrologi och parkvård inkom år 1930 till 1929 års vägsakkunniga med en skrivelse, där det framhölls nödvändigheten av att vid framdragande av nya vägar hänsyn toges till befintlig vegetation vare sig denna är av botaniskt eller estetiskt värde. Vidare framhölls nödvändigheten av att man vid företag av sådan art be- gagnade sig av den sakkunskap, som finnes tillgänglig.

År 1936 beslöt föreningens styrelse efter en framställning från Södermanlands hembygdsförbund att föranstalta om utredning rörande plantering vid våra allmänna vägar och därmed sammanhängande spörsmål.

År 1937 inlämnades en skrivelse till Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, där ett samarbete mellan vägbyggare och naturskyddare föreslås, bl. a. därigenom att sakkunnig fackman konsulteras beträffande behandlingen av terräng och vegetation vid väganläggningar.

Föreningen anordnade i våras en diskussion, inledd av trädgårdsarkitekt S. Hermelin, som talade om »Vackra vägar», och därvid framhöll huru estetiska hänsyn kunna gå hand i hand med en perfekt teknik.

Vid Svenska Vägföreningens årssammanträde i Sundsvall i sommar hölls av riksantikvarien Curman ett uppmärksammat föredrag över ämnet »Vägarna och kulturvården», som med sin rikedom på synpunkter utgjorde en uttömmande framställning av det nuvarande läget i denna fråga med särskilt beaktande av kulturminnesvården.

HEMBYGDEN — SKOLANS FÖRNÄMSTA MATERIELSAMLING

Icke utan skäl har upptagandet av ämnet hembygdsundervisning på folkskolans schema genom 1919 års undervisningsplan betecknats som den viktigaste händelsen i den svenska hembygdsvårdens historia under detta århundrade. Hembygdsstudiet fick härigenom en rent praktisk betydelse. Hembygdsboken blev skolans studiehandledning. Hembygds museet blev annex till dess materielsamling.

Men har denna händelse varit av stor betydelse för hembygdsvården, så har den inte varit det mindre för skolan. Man kan mycket väl vända på satsen härövan och säga, att hembygdsundervisningens införande på schemat varit en av folkskolans viktigaste och mest fruktbringande händelser under detta århundrade. Genom den öppnades våra ögon för det oerhört viktiga studiematerial, som Gud fader själv består alldeles utanför skolans knutar. Det var ett studiematerial helt oberoende av skolmyndigheternas större eller mindre generositet, ett studiematerial inte bara för ämnet hembygdsundervisning i skolans lägsta klasser utan av största betydelse för samtliga skolans sakämnen.

Försöker man sig på en inventering av detta studiematerial, finner man snart, att rubriken »skolans förnämsta materielsamling» inte innebär någon överdrift. Vad den egna bygdens *växtliv* har att bjuda på ana vi nog och ha kanske också utnyttjat det vid undervisningen. Det lärde oss ju redan Linné. Överraskningarna börja, när vi ge oss in på *djurstudiet*. För mig personligen blev för kort tid sedan ett par vektorers systematiska iakttagelser av fågellivet i en rönn utanför mitt fönster i viss mån en upplevelse. När snön kom, bänkade sig vid rönnsens rika bord flockar av grönsiskor och bergfinkar. Domherrar, talgoxar och koltrastar funnos också ständigt representerade, och bland tillfälliga gäster antecknades stjärtmesar, kärrmesar, blåmesar och nötväckor. Så fortgick det, tills en dag hungriga björktrastar kommo i hundratal och gjorde rent bord.

Lika överraskande torde det vara för mången, att strax utanför skolknuten finna *geologiska* och *geografiska företeelser* rikt repre-

Rökstenens saga fångslar unga sinnen. Foto: Karl Sjöqvist.

senterade. Bygdens bergknallar visa sig vid närmare studium ofta vara av vitt skiftande struktur, och undersöka vi de lösa block, som den stora landisen forslat fram till vår bygd, så få vi en provkarta av berggrunden från ett betydande område. Landisens framfart spåra vi för övrigt även i jättegrytor, isräfflor, rullstensåsar m. m. Här finna vi snart också goda skolexempel på nutida geologiska fenomen: vitt-ring av olika slag, deltabildning, mossbildning, för att nu bara nämna några.

Den *historiskt* intresserade erfar snart, att den egna bygden också på detta område har mera att bjuda, än han vågat hoppas. Det är ett vitt skiftande material, som här står till skolans förfogande: fasta fornminnen av olika slag, lösa fornfynd, historiska byggnader, kulturhistoriskt material från senare århundraden. I detta sammanhang må också nämnas litterärt material av olika slag: sagor, sägner m. m., ortnamnen ej att förglömma.

Bygdens rika studiematerial har skolan all anledning att hålla reda på lika väl som den noggrant håller reda på den material, som förvaras i skolans materielrum. Lika väl som vi ha noggranna förteckningar över materielrummets studiematerial, över bibliotekets bokskatter, lika väl tarvas förteckningar över studiematerialet ute i bygden.

Här skall i korthet skisseras, hur en sådan lämpligen kan uppläggas. Det är ett omfattande arbete, som inte gärna är färdigt varken på en dag eller ett år. Förteckningens storlek är det omöjligt att på förhand beräkna. Därför är det nödvändigt att använda kortsystem. I handeln förekommande standardskrivkort i formatet 10×15 cm torde vara att rekommendera. På dylika kort antecknas allt runt skolan, som kan vara användbart som åskådningsmedel vid undervisningen. Varje sak förtecknas för sig på sitt kort och förses med kortfattad beskrivning samt möjligast noggranna lokalbestämningar. Här nedan följa ett par exempel från en dylik förteckning, uppgjord för en landsbygdsskola på västkusten.

Jättegryta 136.

300 m norr om Gustav Klassons i Östra Kannebäck, alldeles vid genvägen förbi Kärret till Rud, finnes på västsidan av en bergbrant ungefär 2 m över marken en jättegryta, 43,5 cm bred, inre djup 145 cm, yttre djup 20 cm.

Hällristning 133.

På norra slutningen av en isolerad bergkulle, ungefär 600 m norr om Hovås hållplats, 100 m öster om järnvägen, strax söder om Otto Karlssons gård i Stora Hovås, finnes en vacker hällristning med sammanlagt 22 figurer, 4 bemannade och 1 obemannat skepp, 2 djurfigurer, 1 (möjligen 2) människofigurer, 3 fotsulor, 4 skålformiga fördjupningar m. m.

Se vidare: Johan Alin, Bronsålderhällristningar i närheten av Göteborg. Göteborgs- och Bohus läns Fornminnesförenings Tidskrift 1915, sid. 22—30.

Till ledning vid uppgörande av dessa kortfattade beskrivningar må i övrigt hänvisas till Oscar Almgren, Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden, som på sid. 209—216 ger goda råd angående fornlämningarnas beskrivande, råd som i många hänseenden äro tillämpliga även på andra områden än fornminnesvårdens.

Även vintern lämpar sig för växtstudier. Foto. Karl Sjöqvist.

Kan förteckningen kompletteras med en karta över skolans omgivningar så är det till fördel. På denna kunna då vederbörande studiemöjligheter prickas in med olika tecken och förses med nummer motsvarande dem som finnas i förteckningen.

Den förteckning över bygdens studiematerial, som på detta sätt lägges upp, kan så småningom växa ut till en bygdebekrivning av betydande värde. Den kommer att innehålla ett material, som inte enbart blir skolan till nytta, utan kan bli ett centrum för hembygdsintresset i sin helhet.

I den kommer efter hand helt visst att ingå även material, som kan synas ligga något vid sidan av den egentliga materielförteckningen. Sagor och sägner rörande fornminnen, rörande jättegrytor, flyttblock och andra naturegendomligheter, komma av sig själv att inflyta i förteckningen (se exemplen här ovan!) och bilda grundstommen till en *folkminnessamling*, i vilken skolans elever lätt kunna intresseras att

bli medarbetare. Av sig självt kommer också på många platser i vårt land en skolans lilla *fornsakessamling*, av större värde för undervisningen, om man inte har tillgång till ett bygdemuseum i närheten, då givetvis föremålen höra hemma där. Av vikt är emellertid att varje fornföremål, som på detta sätt införlivas med skolans egentliga materielsamling också får sitt kort i förteckningen med möjligast noggranna anteckningar om fyndplats och andra omständigheter, som eventuellt kunna vara av värde för fyndens vetenskapliga bedömande.

Att komplettera förteckningen med en *fotografisamling* stöter inte på större svårigheter i våra dagar, då var och varannan har kamera.

Har man ett bygdeinventarium sådant det här skisserats, blir det möjligt för skolan att i största utsträckning utnyttja det ypperliga studiematerial, som står till buds i skolans omedelbara omgivning. Med hjälp av det kunna skolvandringarna väl förberedas och organiseras, så att de inte — som de ofta varit — bara bli ett vandrande på måfå med främsta uppgift att vara till för omväxling och rekreation i det dagliga skolarbetet. De komma i stället att bli av alldeles speciell betydelse för kunskapsinhämtandet, och de kunskaper, som under dem förvärfvas, komma helt visst att ha sin särskilda karaktär och ett värde, som vida överstiger de ordkunskaper vi hämta ur böckerna.

Här är inte platsen att närmare redogöra för undervisningsutflykternas anordnande. Den intresserade hänvisas till Ahlberg-Olsson, Undervisningsutflykter (Rostads elevförbunds årsbok 1933, s. 10—32). Det må endast tilläggas, att den intima kunskap om hembygdens natur och historia, som skolvandringarna rätt lagda kunna ge, givetvis är av allra största betydelse för de blivande samhällsmedborgarna och deras uppfattning om de strävanden, som inneslutas i ordet *hembygdsvård*.

Gunnar Ahlberg.

Wallins Rörläggeri

Storgatan 22 • Tel. 803

H U D I K S V A L L

Utför Värme-, Vatten-,
Avlopp-, W. C.- och Bad-
rumsanläggningar m. m.

*Förstklassigt arbete till humana priser
Förslag uppgöras • Infordra offert*

Vid bosättning

och komplettering av Edert
hem vänd Eder till oss

Specialitet: Allmoge-
möbler, Bord, Stolar,
Skåp, Kistor m. m.

Välgjort arbete. Humana priser.

Delsbo Snickerifabrik

J. Larsson

Telefon 66

Lisa Morén-Åkerberg Begravningsbyrå

Sibyllegatan 18

STOCKHOLM

Tel. 62 02 89

★

*Ombestyr allt vid
begravningar.*

Dagligen färsk

MJOLK och
GRÄDDE

Färskt Mejerismör,
Ost, Ägg och Bröd

VARORNA HEMSÄNDAS

Ljusdals Andelsmejeri

Telefon: Huvudaffären 148, Filialen 44

C. G. Björklund

Gas-, Vatten- och Värmelednings-
entreprenör

SÖDERTÄLJE

Torekällgatan 18-20 · Tel. 12 73

*Helautomatiska oljeeldningsanläggningar
för värme och varmvatten*

Vattenklosetter och pumpanläggningar

Värmeledningar för ånga och vatten

Gas-, Vatten- och Avloppsledningar

Bad- och toalettrumsinredningar

Varmvattenberedningar

Förstklassigt arbete till humant pris.
Förslag uppgöras. - Infordra anbud.

BYGGNADS- SNICKERIER

såsom Fönster, Dörrar, Köks-
och Butiksinredningar m. m.

Snabb leverans. Lägsta priser.

Infordra offert.

Södertälje Snickerifabrik

S Ö D E R T Ä L J E

Bergsgatan 3 - Telefon 1816

Axel Anderssons

BILD- & STENHUGGERI

Malmö - Tel. 278 63

Tillverkning av

Gravvårdar, Monument och

Gravinhängnader

i svart, grå och röd granit samt

Gravräck, Skulpturarbeten

Marmorarbeten

i all slags marmor

Alla slags byggnadsarbeten

i Sandsten, Kalksten

och Granit

Prova våra till- verkningar av

Svagdricka, Läskedrycker,
Vichyvatten, Punsch- och
Likörextrakt och Ni blir
säkert nöjd med dem.

**HALLENS
BRYGGERI**

KILAFORS - Telefon 40

L I T T E R A T U R

Ett standardverk om svenska textilier.

Lilli Zickerman har utfört ett jättearbete under årens lopp genom att insamla gamla mönster från svenska bygder, avbilda dem i färgglada fotografier och i stor utsträckning underkasta dem analyserande studium. Den väldiga materialsamlingen finnes i Nordiska Museet, och flera hemslöjdsföreningar och andra sammanslutningar ha skaffat sig kopior. Nu har det lyckats författarinnan att få börja att utge ett urval av det insamlade materialet. Det är ett planschverk till största delen i färg som inledes med en allsidig behandling av mönsterformarna i vävslaget rölakan. Rölakan är en typisk förenkling av andra vävnadsätt, närmast den så kallade flamskväven. Den senare göres i upprättstående väv och har tack vare detta större möjligheter till mjuka, rundade och livliga mönsterformer medan rölakansväven på grund av teknikens begränsning har tvungits till en geometrifiering. Lilli Zickerman har tagit sig för att så att säga renodla alla mönsterformerna och draga fram deras karaktäristiska egenskaper. Av hennes schematiska bilder ser man tydligt deras utveckling och får varje särskild forms struktur klar för sig. Man ser då hur de olika formerna äro lån från olika vävarter. Vanligast är det de rika dubbel- och dubbelsidiga vävarna, brickbanden eller snärjväven som en gång tycks ha blomstrat över hela norden, som bestått bildvärlden. Redan under medeltidens tidigare delar börjar inplockning i tuskaft att ersätta de mångskaftade och komplicerade vävarna. I Skåne och vissa norska dalar få dessa tekniker sin högborg och en rik tradition utbildas. Flamskvävnaden är givetvis den ursprungligare tekniken — den stående vävstolen var ju den gängse. Man frågar sig onekligen varför författarinnan valt rölakan som utgångspunkt men saken är av mindre betydelse, då man väl får hoppas att nya band med flamsk, dukagång, dubbelvävar och andra vävslag få följa i rask takt. Man kan nämligen lugnt antaga att boken kommer att visa sig vara oumbärlig för varje textiltintresserad, främst för dem som arbeta med textila mönster. Den knappa texten som följer de talande bil-

G. Juhl

BYGGMÄSTARE - HUDIKSVALL

Kostnadsförslag

Alla slags byggnadsarbeten

Kyrktornsrestaureering

Förgyllning av kyrkspiror m. m.

Byggnadsentreprenader

Värderingar

Omsorgsfullt och tillförlitligt utförande.

Tel. 282 Temperance - Håstagatan 16

Vågbro Snickerifabrik

Byggmästare L.E. LARSSON

Postadress: Vågbro, Söderhamn

Telefon: Söderhamn 195

Utför:

BYGGNADSENTREPRENADER

BYGGNADSSNICKERIER

BUTIKSINREDNINGAR M. M.

Infordra kostnadsförslag

C. Wilhelmson

MÅLERIFIRMA

E T A B L E R A D 1888

Grevtureg. 44 - Tel. 60 65 64

Hembygds- vårdare!

*Vid behov av ohyvlade och
hyvlade trävaror, Snickerier,
Plywood, Masonit, Jonit, In-
sulit m. fl. väggplattor, spec.
Växthusvirke*

vänd Eder med för-
troende till

ÖSTERTÄLJE SNICKERI- & TRÄVARUAKTIEBOLAG

SÖDERTÄLJE - Tel. Södertälje 11 53, 11 73

Värme- och Sanitära anläggningar

Värmeledningar, alla sy-
stem, Badrums- och W.C.-
installationer, Pump- och
Hydrofonanläggningar.

*Mångårig yrkesvana garanterar ett
välgjort arbete. Anlita specialfirma.
Förslag till anläggningar utförs.*

Auktoriserad entreprenör för
Ljusdals köpings Vattenverk

N. E. NILSSON
Värme- o. Vattenledningsaffär
LJUSDAL, Telefon 12 46

Låt drycken Eder väl smaka!

Begär alltid våra omtyckta
tillverkningar av

PILSNER - VICHYVATTEN
LÄSKEDRYCKER m. m.

Allt bör vara från

Centralbryggeriet

LINKÖPING - Ordertel. 2, 2 22

derna går ej in på några stilhistoriska frågor, men ger enkla förklaringar åt figurerna. De analyserade bildserierna av olika mönsterformer ha en verklig uppgift att fylla för att motverka missproportionering och ge uppslag till nya varianter av dekor. Den som ingående studerar ett bildverk som detta måste få en djupare insikt i formgivningens väsen, en kunskap som är nödvändig för var och en som vill skapa något bestående ej endast kopior och pastischer som väcka ett övergående intresse och förblekna. Den svenska hemslöjdsrörelsen har allt för litet beaktat detta och följden har varit att det tenderat mot först ett förtorkande, en förtvining sedan mot ett hållningslöst kopierande av fabrikernas och konstslöjdens »funkismönster» m. m. Det mödosamma värvet att studera den svenska mönsterskatten och söka avvinna kvalitet, material och former nya i tiden aktuella skönhetsvärden, har man allt för ofta försummat. Den affärsmässigt ordnade försäljningen som Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund ordnat genom Hemslöjdsförbundet har verkat i gynnsam riktning och varit en utmärkt läromästare i allvarlig slöjd. Hemslöjdsrörelsen gick då också märkbart framåt, ett fenomen som har motsvarighet i gångna epoker, då saluslöjden är hela vår hemslöjdsbakgrund. Man får hoppas att det endast var dålig organisation och ej försämring av standard som kom den s. k. jubileumsutställningen i Liljevalchs konsthall, sept.-okt., att verka så trevande och slapp och utan kontakt med den svenska folkkonsten. Hemslöjdens största fara är om den blir en dubblering av fabriksstillverkning, dyrare men mindre intressant och användbar. Charmlösa kvaliteter är där den största faran. Det var som ett memento att Lilli Zickermans bok kom ut just i dagarna. Den värlid av friskt skapade mönster, av klara färger och rytmiska ornament som väller emot läsaren måste göra verkan på det unga släktet och bidra till att åt vår folkkonst återerövra den djupa klara och klangfulla färgen, som alltid hört till våra största tillgångar.

Tack vare att bildverket nu blir tillgängligt i bokform kan det spridas i hela vårt land, i alla landsbygdens ungdomsskolor, bibliotek och till enskilda. Ett dylikt arbete bör bli till ovärderlig nytta för

Efterfråga möbler

av

Edsbyns Möbelfabriks

välkända tillverkningar i såväl
finare som enklare utföranden.

Partiaffärer i Stockholm,
Göteborg och Sundsvall.

EDSBYNS MÖBELFABRIK

L. IVAR PETTERSSON - Tel. 123, 140.
Samma innehavare av Edsbyns Skidfabrik.

Rudtorps Plantskola

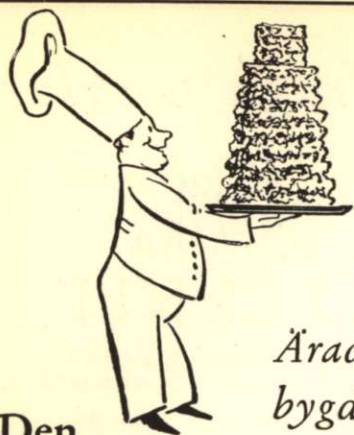
HUVUDSTA

Prydnadsträd och -buskar,
Fruktträd, Bärbuskar, Rosor,
Perenna (fleråriga) växter m. m. i äldre och nyare
sorter av högsta kvalitet.

Priskurant gratis · Tel. Huvudsta 98

Medlem av Svenska Trädskoleägareföreningen

Den

Skånska Spettkakan

på festbordet höjer stämningen.
Lämplig som present vid alla tillfällen. Levereras över hela landet från

Strähles Eftr:s Spettkaksbageri

Stora Södergat. 45 LUND Telefon 1482

Ärade Hem-
bygdsvårdare

Edsbyns Cementvarufabrik

Telefon 93 • EDSBYN

försäljer Cementrör,
Brunnsringar, Mur-
sten, Cement, Kalk
och Mursand m. m.

*Tillse vid köp av rör att de äro datumstämplade
i godset och har en ålder av minst sex veckor.*

Slottsparkett

Ekparkett i skivor 60×60
i flera tilltalande mönster.

Slitstark och hållfast.

Verkligt prydligt utseende.

*På grund av formatet lätt
och billigt att lägga.*

Aktiebolaget

Sparreholms Snickerifabrik

Sparreholm - Tel. Sparreholm 3.

Vid behov av

DÖRRAR, FÖNSTER,
PORTALER samt allt in-
om BYGGNADSSNIC-
KERIER hörande arbeten,
vänd Er med förtroende till

**BOLLSTANÄS
SNICKERIFABRIK**

(Inneh. K. A. Larsson) Tel. Bollstanäs 34

*Renoveringar och reparationer
utföras. Införda kostnadsförslag*

studiecirkelarbete bland flickor i mönster-
bildning och textilförståelse, ja bör rent av
kunna möjliggöra ett sådant. Det är ett
stort önskemål att dylikt arbete kunde be-
drivas i stor utsträckning och det förefal-
ler som om studiecirkel av denna art skulle
vara önskvärda tillfällen för ungdomssko-
lornas slöjdlärarinnor att komma i djupare
kontakt med sina elever och själva fördju-
pa sina insikter och kultivera sin smak.
Det vore en stor insats till hembygdsvär-
dens fromma.

Skulle man uttrycka en önskan för kom-
mande delar av verket skulle det vara att
mera utrymme ägnades åt vävnadernas tex-
tila egenskaper, kvalitet och struktur. Det-
ta kunde komma mera till sin rätt i illustre-
ringen. Ifall det sätt som färgplanschererna
äro utförda på omöjliggör det med dem,
vore det enkelt att framhäva vävnadernas
struktur, bilder i svart och vitt, så som
också gjorts i några, tyvärr för få och små
klichéer. Just med hänsyn till ovannämnda
användning skulle boken vinna väsentligt
i värde.

Föreningen Svensk Hemslöjd, som stått
bakom verket i alla år och förlaget som ta-
git på sig risken att ge ut det, ha även
gjort sig förtjänta av stor tacksamhet.

Gerda Boëthius.

Hemslöjden

är just nu en särskilt aktuell fråga. Detta
understrykes bl. a. av det specialnummer
som »Hemslöjden» utgivit med anledning
av Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riks-
förbunds 25-årsjubileum. Det innehåller
två specialartiklar av docenten Gerda Boë-
thius, av vilka den ena handlar om bild-
vävnader och mönstrade stoffer och den
andra rör ullfrågan, den svenska hemslöj-
dens aktuella problem. Det är en utred-
ning, som bör väl läsas och begrundas av
dem, vilka önska hålla den svenska folk-
konsten levande. Författarinnan gör själv
följande viktiga sammanfattning: »först
om den svenska slöjden utgår från vår
egen råvara, tillgodogör sig och förädlar
den egna bygdens produkter, kan den sä-
gas verkligen fylla sin uppgift som hem-
slöjd i ordets egentliga mening».

Hembygden,

Ferdinand Bobergs verk, utgivet genom
Samfundet och tryckt hos Nordisk Roto-

Ett prydligt tak med

**LOMMA
ETERNIT**

Begär vår katalog och gör Edert
val bland Eternit-skifferns
många olika färger och format.
Om så önskas ordnas med per-
sonligt besök.

Konkurrenskraftiga priser.

ETERNITBOLAGET

Tel. 17

LOMMA

Tel. 150

INTE EN UTGIFT

Uppgiv ungefärligt bo-
stadsbehov, önskad stil
och storlek och vi sända
Er förslag på såväl egna
hem och flerfamiljshus
som sportstugor.

Kontor: Birger Jarls g. 27, Sthlm.

A.B. SVENSKA TRÄHUS

Byggnadsvaror

Hyvlade och ohyvlade Trävaror, Listverk, Snickerier, Fanér, Papp, Ankarboard, Tak- och Murtegel, Slaggplattor, Cement. — Allt till lägsta dagspriser.

Infördras offert!

LERVIKS UPPLAG

SUNDSVALL - Tel. 14 56, Bost. 49 57

Hembygdsvänner!

Vid behov av alla slags
L J U S K O P I O R
vänd Eder alltid först till

Gävle Kopieringsanstalt

Staketgatan 15 - Tel. 22 44
Snabb leverans. Billiga priser.
Försäljer även alla slags
RITMATERIALIER

Medelpads Lantmannaförbund

Förening u. p. a.

SUNDSVALL

Telefon 23 41, 23 42, 10 47, Mag. 15 21.

Nederl. Torpshammar Tel. 36.

Tillhandahåller av prima kvaliteter

*Fodermedel, Hönsfoder,
Rävfoder, Gödselmedel, Utsäden o.
Fröer, Gräsmattsfrö, Torvströ,
Torvmull, Jordbrukskalk,
Taktegel, Dränerings-
rör, Cement.*

Ljungbergs

specialtillverkning av öppna
murade spisar i natursten
och imitation.

Garanti för utrökning.

Levererar: Inåtgående fönster.

Utför Byggnadsreparationer.

Gustaf Ljungberg

BYGGMÄSTARE

Stockholm, Surbrunnsgatan 40.

Telefon 30 65 41.

gravyr, var uttaget bland de representativa böcker, som utställdes på den svenska bokutställningen i Preussische Staatsbibliothek i Berlin, vilket visar den uppskattning, som kommit verket till del.

Norrbotten

är namnet på Norrbottens Läns Hembygdsförenings årsbok för 1937. Enligt god vana presenterar redaktionen en utsökt bok med förnämligt illustrationsmaterial och en rad värdefulla uppsatser i skilda ämnen. Einar Wallquist skriver t. ex. om Arjeplog i forna tider och Ingegärd Vallin om Vintermarknad i Arvidsjaur och Arjeplog. Stenåldern vid Torne träsk är ämnet för Axel Bagges uppsats medan Björn Collinder behandlar Johan Thuri som författare. Erik Lundberg beskriver slutligen Nederluleå gamla kyrka. Endast detta axplock är nog för att visa ett gediget och framförallt ur kulturhistorisk synpunkt värdefullt material.

Vad man ofta saknar i årsböcker av denna typ är anknytning till hembygdsvårdens aktuella uppgifter, lätt förklarligt på grund

av svårigheterna att spänna över kulturvårdens och hembygdsvårdens stora område. I en så vacker och f. ö. mångsidig årsbok som denna, utgiven från ett län där nydaningen spelar en framträdande roll, fäster man sig dock särskilt vid den påtalade bristen.
J. N.

Tidskrift för hembygdsvård utvidgas.

Genom Samfundets vidgade verksamhet och starkt ökade medlemsantal har behovet av ett särskilt medlemsblad gjort sig påmint. I samarbete med Svenska Ungdomsringen för Bygdekultur kommer nästa år att utgivas en särskild tidning, Hembygden, som till Samfundets medlemmar utgår som bilaga till Tidskrift för hembygdsvård. I Hembygden, varav ett provnummer medföljer detta häfte, kommer att införas artiklar av gemensamt intresse för de båda föreningarna samt notiser, översikter, rapporter, frågeavdelningar o. s. v. Genom denna sammanslagning skapas ett gemensamt, slagkraftigt organ med stor spridning bland den ungdom, som är intresserad av hembygdsvård.

TREETEX KVALITETSBOARD

— det moderna, praktiska inredningsmaterialet.

Vid nybyggnad eller modernisering — för villor, sportstugor, fastigheter — hård och porös Treetex.

I Treetex ha alla som bygga hus — stora eller små hus, dyrbara byggnader eller enkla sportstugor — tillgång till en produkt av förstklassigaste slag. Den är stark och hållbar, lätt att arbeta med och på grund av struktur och neutral ljus färg lätt att ytbehandla. Den kan t. ex. med lika stor fördel användas för invändig tak- och väggbeklädnad som för dörr- och andra fyllnader. Begär prospekt.

TREETEX
HÅRD och PORÖS
A. B. MO OCH DOMSJÖ WALLBOARD Co. — STOCKHOLM

POOL-STEN

bästa och billigaste byggnadsmaterial över och under jord, ljud- och värmeisolerande.
Dessutom tillverkas: **Avloppsrör, Cementtaktegel** i olika färger, **brunn-
ringar, staketstolpar, golvplattor** och **plattor för gårdsbeläggning.**

Telefon
405

NORE CEMENTVARUFABRIK • Ljusdal

STILMOBLER

REPARATIONER
OMPOLERINGAR
RENOVERINGAR

ANTIKA, MODERNA — UTFÖRAS PÅ BESTÄLLNING

Mångårig fackkunskap borgar för väl utfört arbete och gedigna kvaliteter.

Nya Snickeri & Möbelaffären

LUND. St. Södergatan 13. (Palladiumhuset) in p.g. Inneh. Johan Persson. Tel. 3913.

Kragfrågan är löst!

VIKTORIA-KRAGEN

(HELSKUREN UTAN SÖM)

Den alltid rena kragen, ren och vit i månader.

Inga kostnader för tvätt och strykning. Ni tvättar den själv. Den är införd de i flesta statliga verk såväl i Sverige som utlandet: Marinen, Posten, Järnvägen, Spårvägen, Sjukhus m. fl.

Säljes hos följande handlare i Stockholm: Oskar Lenke, S:t Eriksg. 44. A. Liljeros, Roslagsg. 12. Claes Julander, Sveavägen 66. Rick. Söderström, Rörstrandsg. 1. E. Ahlin, Klara N. Kyrkog. 12. Nils Adamsson A.-B., Jakobsg. 22. Hanna Göransson, Hornsg. 172. Greta Gustavsson, Högalidsg. 48. Carl Lindkvist, Hornsg. 100. Enskede Sybehörsaffär, Handelsväg. 26, Enskede. *Sundbyberg:* E. Wicksell, Stationsg., Sundbyberg m. fl. platser.

Pris dubbelvikt kr. 1:50. Snibb-, Polls- och Militärkrage kr. 1:75.

Finns den ej hos Eder handlande insänd då likvid å Postgiro 2972, så sändes det rekvirerade fraktfritt. *Ensamförsäljare: Firma Wictor Meyer, Stockholm 1.*

Ombud antagas på alla platser i Sverige där vi ej äro representerade.